$4.00

ב"ה

מהדורת קאבאטשניק

לוח יומי הלכה למעשה

לימי החנוכה ה'תשפ"ה

כולל מנהגים והלכות הקשורים
לימי הסגולה י"ט-כ' כסלו, וה' טבת
וליום עשרה בטבת

יו"ל על ידי בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

לזכות
החתן **שלום דובער** שי׳
פיעקארסקי
והכלה מרת **חיה מושקא** שתחי׳
קווין
לרגל בואם בקשרי שידוכין בשעה טובה ומוצלחת
יה״ר שיזכו לבנות בנין עדי עד, מתוך הרחבה בגו״ר ושמחה וטוב לבב

לעילוי נשמת
הוו״ח **זיסא בן ציון** בן הוו״ח **לוי** ע״ה
ליבערמאן
נפטר ח״י כסלו תשע״ג. ת.נ.צ.ב.ה

לזכות
החתן **מרדכי מענדל** שי׳
קדנר
והכלה מרת **דבורה לאה** שתחי׳
לנדא
לרגל בואם בקשרי שידוכין בשעה טובה ומוצלחת
יה״ר שיזכו לבנות בנין עדי עד, מתוך הרחבה בגו״ר ושמחה וטוב לבב

לזכות
התינוקת **גוטא** בת
טויבא בת־שבע תי׳
ולזכות כל משפחתה שיחיו
יה״ר שיזכו הוריו לגדלה לתורה ולחופה ולמעשים טובים

לזכות
התמים **לוי יצחק** בן **גיטל לאה**
לרגל יום הולדתו לשנת הצלחה

לזכות
הרה״ת ר׳ **מנחם מענדל** וזוגתו מרת **מלכה** שיחיו
ובניהם: **אברהם, ארי׳ זאב וישראל איסר** שיחיו
קאבאטשניק
להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות
הרה״ח ר׳ **מנחם מענדל** הכהן
וזוגתו מרת **חנה איטא** שיחיו
ווייספיש
לרגל הולדת בתם **מושקא** תי׳
יה״ר שיזכו לגדלה לתורה ולחופה ולמעשים טובים

לזכות
הרה״ת ר׳ **יהודה ליב** שי׳
ולזכות זוגתו מרת **חנה** שתחי׳
ובניהם ובנותיהם
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן
מאריאשא, מרים מושקא ובת־שבע
שיחיו **מרזוב**
להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לעילוי נשמת
הרה״ח ר׳ **אפרים זאב וועלוול** בן
ר׳ משה הכהן ע״ה **קורן**
נפטר במוצאי ש״ק י׳ טבת תשס״ג
ת.נ.צ.ב.ה.

לזכות **שיינא הינדא** תי׳ בת **לאה שרה** לרגל יום הולדתה ר״ח כסלו
ולזכות **אליהו** שי׳ בן **שרה אלוש** לרגל יום הולדתו יו״ד כסלו
ולזכות **רחל** תי׳ בת **שולמית** לרגל יום הולדתה י״ב כסלו
ולזכות **חיים צבי** שי׳ בן **שולמית** לרגל יום הולדתו ח״י כסלו
ל״שנת הצלחה״ בכל, בגשמיות וברוחניות

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י הבד"צ דק"ק קראון הייטס תשעה פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל **daytodayguide@gmail.com**

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד הבד"צ 718-604-8000
לשעות המשרד המעודכנות
www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב
www.asktherav.com
תחת פיקוחו של המד"א וחבר הבד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי
הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לימי החנוכה ה'תשפ"ה

כולל מנהגים והלכות הקשורים
לימי הסגולה י"ט-כ' כסלו, וה' טבת
וליום עשרה בטבת

מאת
המרא-דאתרא וחבר הבד"צ
הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, **שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב,** שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. **ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאו"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו,** מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

תוכן ומפתח

פתח דבר ..... ו

יום חמישי, ח"י כסלו ..... ח

יום ועש"ק פ' וישב, י"ט כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות ..... ח

ליל ש"ק, אור לכ' כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות ..... י

ש"ק כ' כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות ..... יב

יום ראשון, כ"א כסלו ..... יב

ניתל: ליל רביעי, אור לכ"ד כסלו ..... יב

הכנות לחנוכה ..... יג

מנורה (חנוכיה) / חובת ההדלקה / מסיבות חנוכה

יום רביעי, כ"ד כסלו, ערב חנוכה ..... יז

ההדלקה בבית הכנסת

זמנים להדלקת המנורה (קראון הייטס) ..... יח

ליל חמישי, אור לכ"ה כסלו, א' דחנוכה ..... כ

ההדלקה בבית / החייבים בהדלקת נר חנוכה / אופן ההדלקה / מבצע חנוכה / מנהגי ימי חנוכה

יום חמישי, כ"ה כסלו, יום א' דחנוכה ..... לו

הלל שלם

ליל שישי, אור לכ"ו כסלו, ב' דחנוכה ..... לז

יום ועש"ק פרשת מקץ, כ"ו כסלו, ב' דחנוכה ..... לח

ליל ש"ק, אור לכ"ז כסלו, ליל ג' דחנוכה ..... לט

שבת קודש פרשת מקץ, כ"ז כסלו, ג' דחנוכה, שבת מברכים טבת ..... מ

מוצאי שבת קודש, אור לכ"ח כסלו, ד' דחנוכה ..... מא

יום ראשון, כ"ח כסלו, ד' דחנוכה ..... מב

ליל שני, אור לכ"ט כסלו, ה' דחנוכה ..... מב

דמי חנוכה

יום שני, כ"ט כסלו, ה' דחנוכה, ערב ר"ח ..... מג

ליל שלישי, אור לל' כסלו, אדר"ח טבת, ו' דחנוכה ..... מג

יום שלישי, ל' כסלו, אדר"ח טבת, ו' דחנוכה ..... מג

יום רביעי, א' טבת, ר"ח טבת, ז' דחנוכה ..... מד

ליל חמישי, אור לב' טבת, ח' דחנוכה, "זאת חנוכה" ..... מה

יום חמישי, ב' טבת, ח' דחנוכה,"זאת חנוכה" ..... מה

יום ועש"ק פרשת ויגש, ג' טבת ..... מו

ש"ק פרשת ויגש, ד' טבת ..... מז

יום ראשון, ה' טבת, "דידן נצח" ..... מז

יום שני, ו' טבת ..... מח

יום רביעי, ח' טבת ..... מח

יום חמישי, ט' טבת ..... מח

ליל ששי, אור לעשרה בטבת, יהפך לשמחה ..... מט

יום ועש"ק פרשת ויגש, עשרה בטבת, יהפך לשמחה ..... נ

סדר התפלה לשחרית / סדר התפלה למנחה

שבת קודש פרשת ויחי, י"א טבת ..... נו

שבת קודש, י"א טבת, שבת פרשת ויחי, שבת חזק ..... ס

מוצאי שבת קודש, אור לי"ב טבת ..... ס

יום ראשון, י"ב טבת ..... ס

מילואים ..... סא

קיצור דיני שכחה וטעות – טבלא ..... פה

מקורות וציונים להטבלא ..... צג

מורה שיעור בלימוד רמב"ם היומי ..... קיב

לעילוי נשמת
הגאון הגדול
רבי **חיים אלעזר ישראל** בן
הגאון המובהק הפוסק המפורסם
רבי **שלמה זלמן ברוין** זללה"ה
ממשיך דרכו וממלא מקום אביו ברבנות ח"י שנים, ובחיבוריו
רב דקהל שערי ציון דפלעטבוש
ידיו רב לו בספרי דבי רב אביו וגם חיבר ספרי שערים מצויינים בהלכה על
הש"ס
(ט"ו כרכים לע"ע, ועוד בכתובים)
נפטר ערב שבת קודש, ח' טבת תשע"ג
"והקיצו ורננו שוכני עפר" והוא בתוכם תיכף ומיד ממש

פתח דבר

על־פי בקשת רבים, מגישים אנו לוח הלכות ומנהגי חנוכה השכיחים ונוגעים למעשה, במתכונת של לוח יומי.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו"כ. ספר המנהגים־חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. **ועוד ועוד.**

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוט.

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר www.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לסי' א'תתקעט יש לכתוב 1979), ואז בעזה"י תמצא את מבוקשך.

עזר בעריכה הרה"ח הרב **מנחם מענדל** שי' **ראטנברג**.

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא"[1], מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש[2], שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה, מיוסד

---

1) במדור "הלכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אגה"ק סכ"ו – קמג, א) שלימות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתחה"מ דוקא. ואכ"מ). וכ"מ מזה שהובאו הלכות אלו ברמב"ם ביד החזקה, דאל"ה מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו עד"ז בכ"מ – ראה לדוגמא שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה. ולהעיר, שמשה"ק שם בדין תק"ש בכ"מ שי"ב בי"ד שהביאו הרמב"ם – יש ליישב ע"פ שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח). ולהעיר גם מצוורת הבית להתוי"ט (יחזקאל מב, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מארז"ל (פסחים ק, א) שדיני נגעים ואהלות יקרין בעוה"ז, וקפויין – היינו קלים להבנה (חדא"ג מהרש"א שם. בניהו שם) – לעוה"ב. (אבל ראה מה שפי' במאירי שם. וראה גם הגהות יעב"ץ ומלא הרועים שם). ועפ"ז, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו" (בשלימות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימוה"מ, בתחה"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רפ. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 576 ובהערות 9–108. ועוד. ולהעיר מאג"ק חי"ז ע' שנז. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש חכ"ה ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל' שבת – בפשטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"נ ר"ל שהל' שבת ונדה לא נז' בתניא שם. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נט"י בזה"ז בכדי שיהיו רגילים לאכול בטהרה לעת"ל (שו"ע אדה"ז סי' קנח ס"א). וראה גם ב"ח יו"ד סוסי' קפג – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל באג"ק ח"ג ע' קנג שגם בתקופה ראשונה דימוה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר טומאות. וראה גם לקו"ש חי"ד ע' 27 הע' 59. וי"ל). וראה זה פלא, בס' שערי ג"ע (אורח צדיקים דרך ז) שבסוף אלף הששי יתנוצץ אור תוס"ש ויעביר רוה"ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, פ"א עכ"פ, אבל א"צ עסק. וכן פי' בלקוטי ביאורים (קארף). וכ"מ גם בסה"ש תנש"א (שם. וכן לעיל שם ע' 575, שהדגיש תיבת "לעסוק"). וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אחו"ק תשמ"ח).

אמנם, בהמשך הענין, ש"גם אפשר וקרוב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל". (ורק ערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם). ור"ל, שלפי בי' זה, ת"ח א"צ **כלל** ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (עיי"ש בסה"ש בהערה 89. לקוטי ביאורים שם. וראה בשער האמונה פנ"ו בארוכה. וצע"ק שבכ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל – ראה לקו"ש חט"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום שמח"ת תשמ"ח. כ"ח חשון תשנ"ב. וכ"ה בכמה מאמרי דא"ח – ד"ה והמשכילים יזהירו תש"כ. הבאים ישרש תשל"ח. השמים כסאי תשמ"ח. ואולי הדיוק בתניא שם רק **"גופי** התורה הנגלית" (וכמ"ש לפנ"ז בתניא שם, ש"יהי' גם **עיקר** עסק התורה ג"כ בפנימיות המצות וטעמיהם הנסתרים". ועד"ז הוא בכ"מ (ראה גם סה"ש תש"ד ס"ע 107 ואילך. סד"ה והי' ביום ההוא תשכ"ב. ועוד). ולהעיר מהמבואר בכ"מ (ראה דרך חיים סח, ד. חיים אדם לברך תרל"ח פכ"ג. סה"מ מלוקט ח"ה ע' עדר) במעלת לימוד הנפלאות דתורה מתוך גליא דתורה, בבחי' "ותלמודו בידו"), משא"כ הפרטים המסתעפים, וכן שקו"ט ופפולא דאורייתא, לאפשא לה בנגלה דתורה (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 240. ולהעיר מד"ה הנה ישכיל עבדי תשל"ב בתחילתו. ולהעיר גם מסה"ש תש"נ ע' 357. וצ"ע בסה"ש תשנ"ב ס"ע 27 (ואילך), ששקו"ט בתושבע"פ יבטל לעת"ל. ובפשטות י"ל, שהכוונה שם לעמל ויגיעה ("במחשכים הושיבני") לברר ההלכה, שזה ל"ש לעת"ל – ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושים לפסח (ע' קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. ועד"ד הנת' בסה"ש שם ע' 510 – ראה בכ"ז קובץ העו"ב לך וחיי"ש תשע"ה. ועצ"ע, שבשער האמונה שם מפורש שמשיח לא ישפיע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ו. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ב).

ועוד כתב באו"א בתניא שם (לפנ"ז), ש"למעשה יהיו צריכים [ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה **יותר מישראל** שלא יארע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאונה כו'". ולכאו' לפי בי' זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא כמו בערב רב. וילע"ע].

2) ובס' שערים מצויינים בהלכה עמ"ס זבחים (מכת"י אאמו"ר, ובתוספת נופך מאחמו"ר הרה"ג הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות הנהוגים לעת"ל. ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מס' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה פלפלת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, וועו "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה**[3]]".

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה . . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממהר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה־עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב"[4].

"דער אויבערשטער **בעט** זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך"[5].

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת־מה – ולא לחכות לרגע האחרון[6].

מערכת "לוח יומי"

י"א כסלו תשפ"ה

ברכת מזל טוב מזל טוב!

למרא דאתרא וחבר הבד"צ הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א
וזוגתו הרבנית שתליט"א

לרגל נישואי בנם מו"ה **לוי יצחק** שליט"א
עם ב"ג הכלה המהוללה מרת **מנוחה** תי' בת ידידנו
הרה"ח **מאיר שמחה** שליט"א **קלמנסון** ביום ג' י"א מרחשון תשפ"ה
יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

3) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.
4) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב ע' 485.
5) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.
6) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

יום חמישי, ח"י כסלו

יום הילולא של כ"ק הרה"צ ר' יוסף יצחק מאוורוטש, אביו זקינו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע.

בסיום ספר "היום יום" (לאחרי תאריך ח"י כסלו) נכתב: **גוט יום טוב. לשנה טובה בלימוד החסידות ובדרכי החסידות תכתבו ותחתמו** [ובכמה שיחות הוזכר ע"ד האיחול בלשון יחיד].

סיום לימוד ספר התניא בשיעורי חת"ת.

במנחה – אין אומרים תחנון.

ברשימת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע[7]: כאשר יחול חג זה [י"ט כסלו] ביום הששי, מתחילים מן החמישי וגומרים בשני הבא אחריו.

בר"ד משיחת ש"פ שמות תשי"ג (ערב כ"ד טבת – תאריך הסיום דחלוקת הש"ס בשנה ההיא): אלע זאלן מסיים זיין די מסכתות וואס זיי האבן געגומען, עס איז נאך פאראן צייט ביז מארגן צאת הכוכבים.

בספר השיחות תש"ב[8]: ביי אונזערע חסידי חב"ד איז דא א מנהג פון מנהגי חסידי הוד כ"ק רבנו הזקן אז י"ט כסלו זאגן מיר גוט יום טוב פאר און נאך מעריב, און אזוי דעם גאנצן מעת לעת פון י"ט כסלו ווען חסידים טרעפן זיך אין שול אדער אין גאס.

באגרות קודש: הצעתי בזה, אשר בלילה הראשון, אור לי"ט כסלו, יתועדו במקומות שונים, (ויודיעו שם אודות ההתועדות דלמחר). ולמחרתו, אור לכ' כסלו יתאספו במקום אחר להתועדות. וכ"ה בכ"מ עד"ז.

בר"ד משיחת ש"פ וישב, כ' כסלו, תשד"מ: אע"פ וואס דער סדר בכלל בא רבותינו נשיאינו איז אז דער פארברענגען בקשר מיט חג הגאולה י"ט כסלו איז געווען ב(אור ל)כ"ף כסלו (צווישן י"ט און כ"ף כסלו), אבער בקביעות כשנה זו, ווען י"ט כסלו קומט אויס ביום הששי, איז דער סדר בא רבותינו נשיאינו געווען (מטעמים מובנים) אז מ'האט פארבראכט לפנ"ז – אור לי"ט כסלו.

בלוח כולל חב"ד: בכל עיר ועיר מתאספין אנ"ש למשתה ושמחה ולהודות לה' על הנס הגדול ועושין סיום הש"ס מחלוקת הש"ס דאשתקד ומחלקין את הש"ס להבא וכן מתחילין ביום י"ט כסלו ללמוד שוב שיעורי לימוד התניא כפי שנחלקו לימי השנה ע"י כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע. [ובכמה שיחות קודש ע"ד הסיום בספר התניא].

בספר השיחות[9]: אכלו הקאשע הידוע בי"ט כסלו – גריקענע קאשע – ווי דער מנהג איז, י"ט כסלו מאכט מען גריקענע קאשע. וכ"ה בר"ד משיחת י"ט כסלו תשח"י (מסרט הקלטה): דער מנהג משנים קדמוניות אז בי"ט כסלו פלעגט מען עסען גריקענע קאשע[10].

התוועדות המרכזית ב–770 בשעה 9:00 בערב.

יום ועש"ק פ' וישב, י"ט כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות

י"ט כסלו חל בערב שבת קודש בב' קביעויות: הש"ג בשנה מעוברת והש"א בשנה פשוטה (כקביעות שנה זו). וחל כן בשנים: תשי"ז, תשכ"ז, תשל"ד, תשד"מ, תשנ"ד. וראה בהערה[11].

הילולא של הרב המגיד – ממעזריטש – ג' וישב תקל"ג, ומנוחתו כבוד באנאפאלי.

אדמו"ר הזקן יצא לחירות ממאסרו הראשון – י"ט כסלו, ג' וישב תקנ"ט, לפנות ערב.

יום הצלת הרה"ק ר' משה נ"ע בן אדמו"ר הזקן בשנת תקע"ו, אור ליום חמישי י"ט כסלו[12].

---

7) משנת תרע"ו, ברוסטוב – נדפסה בכפ"ח גל' 154, ושוב בס' מבית הגנזים ע' לד. בתוך הגולה ע' 114.

8) ע' 19.

9) תרח"ץ, בשיחת יט"כ (ע' 277 במהדו"ח). ושם: יעדער מדינה האט איר מאכל וואס אין דער מדינה האט מען האלט מער ווי אן אנדער זאך, אין ליטא איז דער מאכל גריקענע קאשע. [ומפי חסידים, עוד ביאורים בטעם המנהג, נאספו בס' "טעם למנהג", לידידנו הרה"ח הרש"ז שליט"א הרצל].

10) ע"פ שיחת יט"כ תרח"ץ שם.

11) במעלת הקביעות ביום הששי, ראה לקו"ש ח"י ע' 275. ר"ד משיחת ש"פ תולדות תשכ"ז. ש"פ וישב תשכ"ז. אור ליו"ד כסלו תשד"מ. יט"כ תשד"מ (בסיבת אמירת מאמר בד"ה זה היום). ובשייכות לשיעור חומש היומי – בשיחת ש"פ וישב תשד"מ.

12) כ"ק אדמו"ר שליט"א נהג לומר קדיש בי"ט כסלו, שהוא יום היארצייט של דודתו מרת מרים גיטל שניאורסאהן.

בספר השיחות תש"ב[13]: חסידים זיינען זיך נוהג טובל זיין זיך קודם תפלת שחרית די"ט כסלו כמנהג המקובל מחסידים הראשונים בשם מורנו הבעש"ט אז ערב שבת, ערב יום טוב ווי אויך שבת ויום טוב אין דער פרי גייט מען אין מקוה.

יום התוועדות וקבלת החלטות טובות בקביעות עתים לתורה הנגלית ודא"ח ברבים, וחיזוק דרכי החסידים באהבת רעים.

בשיחת ליל י"ט כסלו תשמ"ט: פשוט שתחילת הלימוד דיום זה, צריך להיות בענין שהזמן גרמא, (היינו, בהענינים שבהם נתבאר ענין דיום זה [ההלכות שביום זה]), ומובן, שיש להתחיל בלשון הרב, כפי שנדפס ב"מבוא" לספר "היום יום".

ב"מבוא" לספר "היום יום": י"ט כסלו . . החג אשר פדה בשלום נפשנו ואור וחיות נפשנו ניתן לנו, היום הזה הוא ראש השנה לדא"ח [=לחסידות] אשר הנחילנו אבותינו הקדושים זצוקללה"ה נ"ע זי"ע, והיא היא תורת הבעל שם טוב ז"ל.

זה היום תחילת מעשיך – שלימות הכוונה האמיתית בבריאת האדם עלי ארץ, להמשיך גילוי אור פנימיות תורתינו הקדושה, אשר נמשך ביום הזה בבחינת המשכה כללית על כללות השנה, ועלינו להעיר לבבנו ביום הזה בבחינת חפץ ורצון פנימי ועצמי באמיתת נקודת לבבנו, שיאיר נפשנו באור פנימיות תורתו ית'. ממעמקים קראתיך ה', להמשיך בחינת עומק ופנימיות תורת ה' ומצות ה' מבחינת פנימיות ועצמות אור אין סוף ברוך הוא שיאיר בפנימיות נפשנו, אשר כל עצמותינו (ר"ל כל מציאותינו, העצם וההתפשטות כו') יהיו אליו יתברך לבד, לגרש מאתנו כל מידה רעה ומגונה מהמדות הטבעיות, כי אם כל עשיותינו ועניניו (הן בעבודה היינו תפילה ותורה ומצוות, והן בעניני עולם המוכרחים לקיום הגוף) יהיו בכוונה אמיתית לשם שמים אשר חפץ ה' כו', וה' יתברך אב הרחמים ירחם עלינו וינחנו בדרך הטובה והישרה ישר יחזו פנימו...

בשיחת ש"פ וישלח תשנ"ב[14]: כדי להדגיש עוד יותר שכל אחד ואחד הוא גם משפיע כדאי ונכון שכל אחד ואחד יערוך התוועדות – עם עצמו (בכל עשר כוחות נפשו), עם בני ביתו, עם חבריו וידידיו וכמ"ש (בשייכות להגאולה) "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם". . ומה טוב שכאו"א ישתתף בג' התוועדויות ("בתלת זמני הוי חזקה"), אחת בעצמו ושתים על ידי שלוחיו, באם הם נערכות באותו זמן.

סוף זמן קריאת שמע של שחרית: **9:32**.

מתחילים ללמוד בשיעורי חת"ת את ספר התניא, ובשנה זו כפי שנחלק לימי שנה פשוטה.

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית, ועדיף לפני שחרית].

העברת הסדרה שמו"ת – פ' וישב.

מנחה: אומרים הודו. פתח אליהו. ידיד נפש. קרבנות. אח"כ מתפללים כל סדר תפלת מנחה לחול (ואין אומרים תחנון).

מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת [בפרט לאלו שלבשו בגדי שבת ויום טוב במשך היום, לכבוד חג הגאולה י"ט כסלו].

הדלקת נרות בשעה **4:13** (18 דקות לפני השקיעה).

13) ע' 19. ונעתק בתרגום בס' המנהגים ע' 92.
14) בספר השיחות עמ' 166.

ליל ש"ק, אור לכ' כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות

קבלת שבת. מתחילים ב"לכו נרננה". בלכה דודי אומרים: גם בשמחה.

בליל שבת קודש, כ' כסלו תשי"ז (כקביעות שנה זו), לאחר קבלת שבת אמר כ"ק אד"ש מאמר ד"ה קטנתי.

בכמה שיחות ואגרות קודש, שעיקר ההתוועדות, וברוב עם, צ"ל במוצאי י"ט כסלו, אור לכ' כסלו.

בר"ד משיחת ש"פ וישב כ' כסלו תשד"מ דובר בארוכה (ונעתק **בחלקה** בהערה[15]), ע"ד שלא התוועדו החסידים בין עצמם בליל ש"ק כ' כסלו – כמנהג הרגיל להתוועד בין י"ט וכ' כסלו[16].

בספר השיחות קיץ ת"ש[17], ממה שסיפר החסיד הרב ר' דוד צבי חן – רד"צ, מביקורו בהאמליא אצל הרה"צ ר' יצחק אייזיק: די קביעות פון י"ט כסלו אין יענעם יאר איז געווען פרייטאג. בא א פופצן בחורים און יונגע לייט זיינען דאן געזעסן אין האמליא בא הרי"א. פרייטאג פאר קבלת שבת איז בא ר' אייזלען אין שול געווען א געגרייטער טיש מיט משקה און פארבייסן. וועז עם איז געקומען דער זמן קידוש האט ר' אייזיל געמאכט קידוש מיטן שמחת תורה ניגון אויף גאר שטארקע משקה און געהייסן אלעמען קידוש מאכן.

סדר הקידוש, להמקדשים בבית הכנסת: שלום עליכם[18], אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא וכו'.

צריך לאכול[19] במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש, שאין קידוש אלא במקום סעודה. ואם אכל כזית מחמשת המינים יוצא בזה ידי חובתו. ולעת הצורך יש לסמוך על דברי האומרים שאפילו שתה רביעית שלימה מכוס הקידוש (ולא רק רוב רביעית) יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה. ומכל מקום אם אפשר טוב שישתה עוד רביעית שלימה מלבד רוב רביעית שיוצא בזה ידי חובת קידוש כדי לצאת לדברי הכל. ויכול לאכול אח"כ הסעודה במקום אחר בין מיד בין לאחר זמן. ואינו צריך לברך על הכוס קודם אותה סעודה.

אף שמצוה להמנע מלאכול שום דבר אחר קידוש קודם אכילת עיקר סעודת שבת דהיינו לחם שמברכים עליו המוציא, לפי שאם יאכל ממאכל אחר קודם אכילת הלחם לא יאכל הלחם לתיאבון, מותר לאכול מיני מזונות (אחרי שקידש על היין כדי שיהא קידוש במקום סעודה)[20]

---

15) בין הדברים: מזה מובן, שמעלת הקביעות דכ"ף כסלו שחל כשבת, שהיא פעם אחת בכמה שנים (ולא בכל שנה) – צריכים להמשיכה לא רק על ימי שנה זו, אלא גם על הימים שבשנים הבאות, עד לפעם הבאה שתהי' הקביעות דכ"ף כסלו ביום השבת. ולכן, ההתוועדות דליל כ' כסלו שבכל שנה, הוצרכה להיות בשנה זו ביתר שאת – הן מפני עצם העילוי שנוסף מצד הקביעות דיום השבת, והן מפני שצריכים להמשיך עילוי זה על משך כמה שנים.

ואף שבקביעות כזו נהגו רבותינו נשיאינו – מטעמים מובנים – לסדר את ההתוועדות בליל י"ט כסלו (ולא בליל כ"ף כבכל שנה), ובהתאם לזה היתה ההתוועדות הראשית כאן בליל י"ט כסלו – מ"מ, היתה התקוה חזקה שהחסידים בודאי יארגנו התוועדויות (בינם לבין עצמם) גם בליל כ"ף כסלו, כבכל שנה ושנה.

ובהתאם לכך, הי' צריך להיות הסדר – שלאחרי "שטורעמ'דיקע קבלת שבת", יערכו החסידים "שטורעמ'דיקע התוועדויות", כראוי להתוועדות דכ"ף כסלו, כמידי שנה בשנה, ואדרבה – ביתר שאת כו'.

אמנם, לדאבוננו, הנה בפועל ממש לא הי' מצב הדברים כן: במקום לערוך "התוועדות חסידים" – הלך כאו"א לביתו כדי לסעוד את סעודת השבת... סעודת השבת – דגים, "סופ", בשר שמן, וכל מטעמים, בהקדמת הקידוש על יין ישן – היא אמנם ענין נעלה ביותר, מצות עונג שבת, וכן צריכים לנהוג בכל השבתות, אבל, אעפ"כ, כאשר מדובר אודות יום השבת דכ"ף כסלו – הי' מתאים שחסידים יערכו התוועדות חסידית, ולא ירוצו לבתיהם לסעוד סעודת שבת...

. . יתכן אמנם שהיתה התוועדות באיזה מקום שהוא – אבל, כפי הנראה, היתה התוועדות זו באופן של התלחשות ("געשושקעט זיך") בלבד, ובודאי לא ידעו כולם אודות קיומה של התוועדות זו, ופשיטא שהתוועדות זו לא היתה באופן שפעולתה תהי' ניכרת גם ב"חוצה"... כפי שהתוועדות צריכה להיות! אפילו אם היתה איזו שהיא התוועדות – "האט אבער קראון הייטט ניט געשטורעמט"!...

16) וראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 178. וראה גם סה"ש תש"ה ע' 18. ר"ד ש"פ תרומה תש"נ. ולהעיר מלקו"ש חכ"ה ע' 347. סה"ש תשמ"ח ע' 226. וק"ל.

17) ע' 49.

18) ויש שנהגו לומר "שלום עליכם" דוקא בבואם לביתם לסעוד סעודת שבת. והבוחר יבחר.

19) בכמה מהלכות דלקמן, ראה להלן בלוח יומי למוצאי עשרה בטבת. וש"נ.

20) ומברך ברכה אחרונה. ונתבאר להלן בלוח יומי למוצאי עשרה בטבת.

ולאכול לחם לאחר זמן. ומכל מקום נכון להדר שלא למלא כריסו משאר אכילות קודם סעודת הפת.

האוכלים מיני מזונות אחר קידוש, ומפסיקים ואוכלים הסעודה אחר זמן: על המקדש לשתות רביעית שלם לצאת מספק ברכה אחרונה על היין. מכסים המזונות[21] בעת הקידוש.

הרוצים לשתות מים אחרי קידוש[22] קודם סעודת פת יזהרו לשתות מים פחות מרביעית, ואם שתה בשיעור רביעית מברך ברכה אחרונה[23]. ואם שכח ולא בירך ונזכר אפילו לאחר ברכת המזון צריך לברך, שברכת המזון אינה פוטרת בורא נפשות רבות אפילו בדיעבד. אמנם, המפסיק אחרי הקידוש ומברך ברכה אחרונה ואוכל סעודת פת לאחר זמן (ויוצא קידוש במקום סעודה במזונות, או רביעית יין, כנ"ל), אין צריך ליזהר בזה (ואם שתה רביעית יין ומברך על הגפן לפני הסעודה, נפטרו שאר משקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן, כדלהלן).

יין פוטר כל מיני משקין[24] מברכה ראשונה שהיא שהכל נהי' בדברו, אם היו המשקין לפניו כשבירך בורא פרי הגפן, או שהי' אז דעתו עליהם לשתותם.

כמו כן נפטרו שאר המשקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן. ואפילו אם הוצרך לברך עליהם ברכה ראשונה שהכל נהי' בדברו, כגון שלא היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן וגם לא הי' אז דעתו עליהם.

השומעים קידוש, שטעמו רק קצת מהיין (פחות משיעור רביעית), אין צריכין לברך שהכל על שאר משקין[25], אבל צריכים לברך בורא נפשות רבות על שאר המשקין אם שתו מהן רביעית.

שתה רביעית יין ואכל כזית מזונות מברך "על המחי' ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן"'. שתה פחות מרביעית יין, ואכל כזית מזונות מברך רק ברכת על המחי'. וכן להיפך, בשתה רביעית יין ואכל פחות מכזית מזונות, שמברך רק על הגפן. אבל המסופק אם שתה כשיעור יין (כגון ששתה יין בין כזית לרביעית), אף שמספק אינו מברך על הגפן, כיון שמברך על המחי' על המזונות שאכל כשיעור, יכלול גם על הגפן בברכתו. וכן גם להיפך אם שתה רביעית יין, ומסופק אם אכל שיעור כזית מזונות יכלול גם על המחי' בברכתו.

בכלל, כשאוכלים מזונות מלחם שאינו גמור, יש להיזהר **שלא יאכל מהעוגה יותר משיעור** הנקרא כדי שביעה [=קביעות סעודה], שאז צריכים לברך ברכת המזון[26]. באם אוכל כשיעור של ד' ביצים של דברי מאפה שהם מזונות [=לחם שאינו גמור] ושבע מזה, [ואף אם אינו שבע מהמאפה לבד, אלא שאוכלו עם לפתן המשביע, הרי זה כאילו שבע ממנו לבדו] ונתחייב **בברכת המזון** מן התורה.

נשים הממתינות לבעליהן: מי שאינו רוצה לשתות יין, יש לו לדחוק את עצמו בקידוש הלילה לשתות ממנו (ולא יקדש על הפת או על חמר מדינה), או ישמע מאחרים המקדשים על היין. כשגם זה אי אפשר, וגם אין באפשרות לשתות מיץ ענבים, יקדשו על הפת (ולא על חמר מדינה).

מי שקידש בבית הכנסת, אין לו לקדש לאחרים לכתחילה אלא אם כן הם אינם יודעים לקדש בעצמם. ופשט המנהג להקל כשקשה להן לקדש בעצמן.

---

21) ובקיצור שו"ע סע"ז סי"ז כתב שכשמקדש ביום קודם הסעודה הקבועה ואוכל פת כיסנין יש לקחת שתים שלימות בשביל לחם משנה. ונתבאר להלן בלוח יומי למוצאי עשרה בטבת.

22) ובנוגע לדין הפסק בין קידוש לסעודה – ראה להלן בלוח יומי למוצאי עשרה בטבת.

23) אלא אם כן יברך ברכה אחרונה אחר כוס ברכת המזון, שאם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס א"צ לברך כלל ברכה אחרונה על המשקין שלפני הסעודה אפילו לכתחילה לפי שנפטרים בברכה אחרונה שיברך אחר הכוס של ברכת המזון. ונתבאר להלן בלוח יומי למוצאי עשרה בטבת.

24) וגם מיץ ענבים פוטר. וראה באורך בהלכה יומית אות תשלא ובמקורות ועיונים לשם.

25) ואם לא שתו כלל מהיין מברכים ברכה ראשונה על המשקין – ראה אצלנו שם.

26) ראה סדר ברכת הנהנין פרק ב. ונת' בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770" אסרו חגה"ש תשע"ז.

ש"ק כ' כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות

בספר עזרא[27] מתואר שבתחילת תקופת בית שני, ב"חודש התשיעי בעשרים בחדש", כ' כסלו (ג'תיד), כשחזרו עולי בבל, "ויקבצו כל אנשי יהודה ובנימין ירושלים", ועזרא הכהן [הסופר] גרם להם להתוודות ולשוב לה'.

הדפסת ספר של בינונים – תניא – בפעם הראשונה נגמרה יום ג' כ' כסלו תקנ"ז בסלאוויטא.

בשנת תקנ"ח ציוה אדה"ז שישקדו ויתמידו בלימוד ספר התניא, וביום ש"ק פ' וישב, – כ' כסלו – ילמדו בכל מושבות אנ"ש שני פרקים בחלק א' ופרק אחד בחלק ב', ויהי לפלא[28].

סוף זמן קריאת שמע: **9:33**.

אין אומרים אב הרחמים וצדקתך.

מוצאי ש"ק

מוצאי שבת קודש בשעה **5:18**.

אומרים ויהי נועם ואתה קדוש כרגיל.

מלוה מלכה – סעודתא דדוד מלכא משיחא ביחד עם התוועדות חג הגאולה.

יום ראשון, כ"א כסלו

במגילת תענית[29]: "בעשרין וחד ביה" – בכ"א לחודש כסלו, "יום הר גריזין" – חרשו הר גריזים (מקום מושבן של הכותים) בימי שמעון הצדיק, "דלא למספד". וההוראה מזה – ראה בהערה[30].

ניתל: ליל רביעי, אור לכ"ד כסלו

יש לסיים שיעורי הלימוד (כולל חת"ת ורמב"ם) לפני שקיעת החמה. באם לא סיימם עד אז, אפשר להשלים אחרי חצות הלילה.

בשיחת ש"פ וישב תש"נ[31] נזכר, שניתל חל בכמה שנים בתוך ימי חנוכה, או בסמיכות להם.

הלשון ניטל **רמז** להעדר. וי"א "ניתל" – מלשון (נתלה) תלוי. והוא זמן לידת (פי' ניטל, נאטאל – ברומית) אותו האיש[32].

מנהג ישראל אשר תורה היא – וכן הוא גם מנהגנו[33] – שבליל ניטל [משקיעת החמה ואילך] אין לומדים[34] (אפילו ע"י הרהור[35]) עד חצות הלילה. והטעם "כדי שלא להוסיף חיות"[36]. ובמק"א נתבאר "שהכוונה ב"לא להוסיף חיות" – הוא בו ובההולכים בשיטתו עתה"[37].

קביעותו לא ע"פ מנין בני ישראל אלא ע"פ מנין אומות העולם. וא"כ יש להתחשב עם מנין אומות העולם הנוהג במקום דוקא. ובכל מדינה צריך להיות בליל אידם דמדינה זו בזמן הזה, ע"פ לוח האינם יהודים שבמדינה (ביום כ"ה דעצעמבער בארצות הברית, ע"פ מנין המדינה כאן)[38].

---

27) יו"ד, ט.

28) ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע. – הטעם להלימוד בחלק ב (שער היחוד והאמונה) דוקא – נתבאר בלקוטי שיחות חלק כה ע' 200 הערה 72.

29) פ"ט. נזכר גם ביומא סט, א. ושם בכ"ה טבת. וראה בהשיחה שמצויין בהערה שלאח"ז שהנוסח הנכון הוא כמ"ש במגילת תענית.

30) נתבאר בארוכה בשיחת ש"פ וישב, כ"א כסלו תשמ"ה (התוועדויות ע' 905 ואילך).

31) ספר השיחות תש"נ ח"א ע' 192.

32) בנוגע להזכרת שמו של אותו האיש – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יח'תרכא.

33) וכן יש לחנך הילדים בקיום מנהג זה (באופן הרצוי, ולא ח"ו לבטל זמנם). אך אין צריך למחות במי שלומד, ובפרט אצל אלו שלא נתפשט אצלם מנהג זה – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יב'תז.

34) גם ענייני ניטל – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יב'שלג.

35) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לב'רפז.

36) ועוד טעמים בשם גדולי ישראל הובאו בספרי טעמי המנהגים, ונז' באג"ק חי"ד ע' שנא. וראה גם לקו"ש חט"ו ע' 554.

37) הביאור בזה, איך יתכן שלימוד התורה יגרום לתוצאות בלתי רצויות – עיי"ש באג"ק.

38) ואם יש ביניהם מנהגים שונים בזה, לנהוג בהנ"ל בלילה שאז חוגגים רוב האינם יהודים, ז.א. באותה הלילה שנתקבלה על רוב האינם

כיון שענין ביטול לימוד תורה חידוש גדול הוא, אין לך בו אלא חידושו, ולכן אין לבטל אלא לילה אחד.

ע"ד הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בליל ניטל וההוראה מזה – ראה שיחת ש"פ וישב תש"נ[39]. ושם: "דערפון האט מען אויך א הוראה (ונתינת כח) בנוגע לפועל ווי אויסצונוצן דעם זמן פון "ניתל" – ניט זיין כבטל ח"ו (כדי לא להוסיף חיות), נאר **לתועלת** – ובפרט דורך צוגעבען אין עניני חכמה . . אדער אויך מוסיף זיין אין צדקה וחסד, אדער אין הנהגת הבית וכיו"ב." ועיי"ש בהמשך[40].

לימוד חסידות בליל ניטל – בספר השיחות תרצ"ה[41] שגם דא"ח לא הי' כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לומד בליל ניטל. וגם לא למיגרס[42].

אבל תוך י"ב חודש ובעל יארצייט לומד משניות בסוף התפילה כרגיל[43].

מותר לקרוא סיפורי חסידים[44].

לענין מצות עונה בליל ניטל – ראה בהערה[45].

אין לקבוע אירועים לימי אידם, באופן שניתנת חשיבות עי"ז לימים אלו, אלא באופן שמנצל הימים שבלאו הכי בטלים מבית הספר[46].

בנוגע לאופן האיחול לגוים ביום אידם ובשנה החדשה האזרחית – ראה הנסמן בהערה[47].

שכר דירה ועל הדלת עצי אשוח ואורות לימי אידם – ראה הנסמן בהערה[48].

הכנות לחנוכה

מנורה (חנוכיה[49])

דרשת חז"ל "זה א־לי ואנוהו – התנאה לפניו במצוות" הוא בנוגע לכל המצוות, כולל[50] בנוגע לחנוכה – מנורת חנוכה[51] נאה. ולכן, ראוי לו לאדם שיהיה לו חנוכיה יפה של מתכת, ומי שידו משגת יקנה חנוכיה של כסף – להידור מצוה. (יש המהדרים לא להשתמש בכוסיות זכוכית, כך

יהודים. וראה ספר השיחות תש"נ ח"א ע' 192 בהערה.

39) סה"ש שם.

40) בנוגע לנסיעה על הציון – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יב'תפג.

41) ע' 510.

42) וכשחל בליל ש"ק, אמר המאמר למחרת בבוקר. וראה גם היכל מנחם ע' רסח. אבל ראה סה"ש תרצ"ג ע' 194. ולהעיר משיחה קצרה שנאמרה בליל ג' דחנוכה תש"נ.

43) וכן מעשה רב במוצש"ק, אור לי"ז טבת, תשמ"ט. וככל הנראה גם באור לי"ט טבת תשכ"ה.

44) כן המנהג בכ"מ, וכן נהג הר"י ע"ה וויינבערג בשידור ברדיו, ומפי השמועה שהיה ע"פ הוראה – ראה עוד בשו"ת באתרא דרב סי' ב'רנב. ובארוכה, בקובץ העו"ב דש"פ יתרו תשפ"א.

45) ראה אג"ק חי"ב ע' תכד. ואם חל בו ל"ט – כדאי להמתין עד אחרי חצות. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' יח'תרלח. ושנ"ת.

46) וגם לא להזכיר שבטלים ממלאכה – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תשטז. וש"נ.

47) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ו'שכח.

48) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא'תתקלה.

49) נתפשט לקרוא כן למנורת חנוכה. וכבר העירו משו"ת שדה הארץ ח"ג רסי' לח ("חנוקיאה". ואולי קאי רק על הגביעים של זכוכית, יעו"ש סוסי' מא: "חאנוקייאס"). שמחת כהן סי' קפט. וראה גם לקו"ש חלק כא ע' 169 בהערה 44. וי"א שבכוונה נמנעו מלקרותה בשם "מנורה" כמנורת המקדש. וראה בארוכה בקובץ דברי חפץ חו' ה מאמר מנורת חנוכה, שבב"מ נק' (לא רק "מנורת חנוכה" כ"א) גם "החנוכה", וכדומה. ואכן כך מצינו בכ"מ, נוסף להנז' שם. וראה גם בס' גם אני אודך אבוחצירא ח"ג סי"ט. ועוד.

50) ראה שו"ת באתרא דרב יא'תתסה. וראה גם שם בפי' ידו משגת.

51) ולהעיר שמנהג ישראל להדליק גם ביום הראשון בחנוכי' של שמונה נרות – ראה שיחת ש"פ מקץ תשמ"ב. כ"ד כסלו תשמ"ח. ועוד. וראה גם פר"ח סתרע"ה ס"א. מאורי אור, הובא בארחות חיים ספינקא סתרע"ו סק"ח.

ובשיחת מוצש"ק מקץ תשמ"ו, שבשעת הנס הדליקו "בחצרות קדשך" (נוסף לנרות המקדש) במנורת ח' קנים. וכ"ה לכמה גירסאות בפס"ר רפ"ב שבני חשמונאי מצאו שמנה שפופרו של ברזל והדליקו בתוכם נרות. וראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 40 הע' 85. וש"נ.

אבל להעיר שבהגהות לשיחת ש"פ מקץ תנש"א – שבסה"ש הנ"ל – נמחק ענין זה שכבר ביום הראשון רואים שבמנורה יש ח' נרות.

שההדלקה תהא במנורת הכסף עצמה[52]). ואין להשתמש במעות מעשר לקנות מנורת חנוכה (וכן לא לקנות שמן ופתילות).

בלקוטי שיחות[53]: "מקום לומר שגם החנוכיות [לחנוכה, ולא רק בציור המנורה למשכן ולמקדש] כדאי לעשות קניהן באלכסון . . ולמה לשנות בגוף המנורה שקניה היו ביושר ולא כחצי עיגול[54]".

שמן

אין להדליק בשמן מאוס או גזול[55]. מצוה מן המובחר להדר אחר שמן זית לנר חנוכה, לפי שאורו זך וצלול, ונמשך יפה אחר הפתילה והנס נעשה בו. ואם אין שמן זית מצוי, מצוה יותר בשאר שמנים שאורן זך וצלול. וכל השמנים כשרים בנר חנוכה (מלבד בשבת שיש בזה חילוקי דינים). אבל אין להדליק בנר הדולק ללא פתילה (כקיסמים דקים, נר גז או חשמל[56], וכדומה). ומותר להשתמש בשמן מגולה[57]. ואם הניח שמן תחת המטה לא ידליקו בו נר חנוכה לכתחילה. אין להדליק קצת נרות משעוה וקצת משמן.

למען דעת: כיום מצוי בשוק שמן זית מזוייף שנמכר במחיר נמוך מאוד. השמן המזוייף הוא צהבהב יותר, פחות מריר ויותר מימי. שמן זית אמיתי אינו מבעבע או מקציף בטיגון במחבת, ולא מוציא עשן או ריחות רעים. ניתן לזהות את הזיוף באמצעות לקיחת דוגמית מהשמן והנחתה במקרר, שמן אמיתי יהפך לצמיגי יותר. כמו כן ניתן לחמם את השמן, אם לא יוצא ממנו ריח של זיתים אלא ריח ניטראלי ולא מורגש, ככל הנראה מדובר בזיוף. וכדאי שלא לסמוך רק על סימנים הנ"ל (שאינם מובהקים), כי אם לוודא שיש חותמת של מועצת שמן זית מקומית או בינלאומית (נוסף לחותמת כשרות מוסמכת[58]).

52) ויישבו שבטלה וטפלה למנורה, ובפרט שמשמשת למנורה ואינה עומדת בפ"ע.

עוד העירו שכיון שהזכוכית אינה עומדת בפ"ע חסר בשם כלי. אמנם, כיון שמתחילה עומד לכך וכך דרך תשמישו להניחו במנורה שפיר דמי גם למחמירים שצ"ל גדר כלי. ומכבר נהגו בכעי"ז ויישבו כנ"ל – ראה שו"ת שדה הארץ ח"ג סוסי' מא. לאידך, את"ל שנק' בשם כלי בפ"ע, הדרינן להנ"ל שנמצא כמדליק בזכוכית ולא בכסף. ואכתי י"ל כנ"ל, שמ"מ טפלה מחמת שאינה עומדת ללא סמיכה על המנורה. וי"ל דוגמתו במנורה שבמקדש, למ"ד דנרות לא קביעי, שהנרות הן בפ"ע ולא מקשה, ועד שהן בגדר כלי המנורה (וראה בארוכה ע"ד הפשט בלקו"ש חט"ז ע' 324 ואילך), ועכ"ז לא חסר בדין מקשה (אף אם נאמר שהוא דין בהדלקה ג"כ ולא רק במנורה – ראה לקו"ש חכ"ח ע' 63), כיון שטפלים למנורה, ועד שהן עיקר המנורה (ראה לקו"ש חט"ז שם ע' 327). וראה גם הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' יא'תתסה.

53) חלק כא ע' 169 בהערה 44.

54) ובמק"א (לקו"ש ח"ה ע' 456): "רוב המנורות שבימינו עשויים בדפנות". ולהעיר מעיוני הלכות ח"ב ע' תקו מפי השמועה בשם הרה"צ מרוזין.

55) וה"ז מצוה הבאה בעבירה. וכן בשואל שלא מדעת, שהוא גזלן.

וי"א שבכלל צ"ל משלו דוקא (ע"פ ר"ן פסחים ד, א (בדפי הי"ף). חי' הר"ן פסחים ז, א. רמב"ן פסחים ז, א ד"ה ואני אומר. חי' תל' הרמב"ן שם. חי' רבינו דוד שם. ריטב"א שם. תוס' ר"פ שם. ס' הפרדס ש"ט פכ"א בשמו. תמים דעים קפו. אבודרהם ש"ג. ועוד. ולהעיר משו"ע אדה"ז סרס"ג ס"ט (במוסגר). וראה שו"ת בי"צ יו"ד סי' קמה סק"ג. והוב"ד בשד"ח אס"ד מערכת חנוכה סט"ו. שו"ת בית שערים ססש"א. זכר יהוסף שבת כא, א. וראה שו"ת שבה"ל ח"ג ס"פ. משנ"ה ח"ו סי' קיח. ח"ח סרכ"ט. וראה בארוכה שבות יצחק חי"ז סי"ד. וש"נ), וא"כ גם בשאול אינו מועיל (אם לא נאמר שבמדליק בעצמו אצ"ל משלו, ראה בכל הנ"ל). ואופן הקנין – במשיכה ואפילו במעות (משום מצוה). ומה"ט, כשיוצא יד"ח הדלקת נ"ח בשל אחרים, ואינו סמוך על שולחנו, צריך להשתתף בפרוטה. וי"א שצ"ל שמן שיש בו כדי שוה פרוטה לכאו"א מהמשתתפים.

ומ"מ, באורח שבעה"ב נותן לו שמן להדליק בעצמו, וכן בנותן שמן לבני ביתו, א"צ מעשה קנין (ראה עד"ז אצלנו בלוח לפסח בענין מצת מצוה שלא נהגו להקנות לאורחים. ורוב ככל הסברות שנת' שם שייכות גם בנדו"ד).

ואם נתחלף לו שמן שלו בשל חבירו ידליקו שוב בלא ברכה – ראה שו"ת נתיבות אדם דייטש ח"ב סכ"ט.

56) ובשעת הדחק כשלא מתאפשר להדליק בנרות, רק בפנס חשמל, ידליק ללא ברכה. ויזהר שנורת הפנס תהא מחוט ברזל לוהט. ולא ישתמש בפנס המיועד להדליק בכל ימות השנה, אלא ידסר באופן שיהי' היכר שהוא של נר חנוכה. כן לא ישתמש במטוס בנורות חשמל הקבועות למעלה המיועדות לתאורה. ולא יאחז הפנס בידו, שאין להדליק הפנס עד שיהא מונח לפניו.

57) שאין בשמן משום גילוי. וגם במקדש כשר. ואין בו גם משום הקריבהו נא, שהרי אין נחשים שותים ממנו, ועוד שאין הפחות נזהרין כיון שעומד להדלקה.

58) ובאמת, א"צ השגחה והכשר שהשמן כשר, וצריך רק לדעת שהוא שמן זית ולא שאר שמן. וגם אם רובו משמן זית דינו כשמן זית. (ראה בארוכה להלן בהערות שא"צ שיהא מן המותר בפיך. אלא שדנו בשמן של בב"ח משום בישול בב"ח או דכתותי מיכתת שיעורי'. ובימינו, ד"ז לא שכיח כלל. ועיקר החשש בימינו הוא שמא המיכליות להובלה בלעו שומן מן החי האסור, שבזה ודאי אין חשש מדין המותר בפיך, שהרי המין מותר. ובדין רוב – ראה להלן בהערה הבאה בנוגע שמן זית שבימינו העשוי גם מהגרעינים, קחנו משם. וראה שו"ת מהרש"ם ח"ט סל"ט. ומש"כ בסו"ד שאף שאין מקום לאסרן אבל בודאי כיון שנהגו בנ"ח להיות מן המהדרין ובכה"ג בודאי ליכא הידור ויש לכל מי שיראת ד' בלבו להחמיר ולחזור אחר נרות שאין עליהם חשש כלל – נראה דקאי אנרות שהזמינו לע"ז דוקא. ובנדו"ד בודאי אין חשש כלל).

הידורים אפשריים בשמן זית (מהם השנויים במחלוקת, או לחלופין שמוסכם אצל רובם ככולם שאין חשש כלל[59]): לא להשתמש בשמן זית המוגדר "רסק", pomace. לקנות שמן זית כתית מעולה, extra virgin, הראוי לאכילה ולא המיועד למאור[60] (אבל להעיר שלפעמים ההגדרה "למאור" על בקבוקי השמנים נכתבה רק בכדי להימנע ממס גבוה[61]), והיותר זך הרי זה משובח[62], נוזלי (לא מוצק, קרוש או קפוא[63]). ולכתחילה אין להשתמש בשמן שהיה תחת המטה או בבית הכסא.

פתילות

מצוה מן המובחר לקחת פתילות של צמר גפן או חוטי פשתן, אך כל הפתילות כשרות בנר חנוכה[64]. (יש מהדרים לא להשתמש בפתיל צף המצופה בשעוה וכדומה, כך שתחילת ההדלקה תהא בשמן זית, לפי שהדלקה עושה מצוה[65]. ויש המטבילים בשמן או שחורכים הפתילה לפני ההדלקה, או שיחזיק השמש עד שהשעוה תימס. ויש שהעירו בזה מטעם אחר[66], שמקום הלהבה משתנה במשך זמן ההדלקה וכאילו חסר בשיעור[67]).

59) ולאחרונה יש שחידשו להחמיר שלא להשתמש בשמן העשוי מגרעיני זית (אם נאמר שהגרעין אינו בגדר פרי), ואף שהרוב הוא מהזית עצמו, דלא מהני ביטול (מכמה טעמים: דביטול לא מהני שיקבל המתבטל חשיבות המבטל; שכשתחילת ביאתו לעולם בתערובת ל"מ ביטול; שבתערובת היתר בהיתר ל"ש ביטול, ובסגנון אחר שביטול פועל חלות דינים ולא מציאות). והדברים מחודשים לגמרי. וראה בסוף הקובץ במילואים (א).

60) ראה בסוף הקובץ במילואים (ב).

61) ובכלל, ראוי הוא לאכילה, אלא שכיון שלא נסתנן לגמרי מהחומרים הנוספים, אינו בריא כ"כ. ומצוי גם בשוק שמן למאור שחמוץ יתר על הרגיל כיון שהזיתים לא הבשילו כל צרכם.

כן העירו שרמת החומציות הקבוע הגדרת השמן "למאור" היא ע"פ קביעת מועצת הזיתים. ובזמנם, שהזיתים שהו כמה ימים במעטן ושוב העלום להתייבש על הגג, ורק אח"כ הכניסום בבית הבד לעשות זמן (ראה מנחות פ"ח מ"ד. ועוד) בודאי רמת החומציות היתה גבוהה יותר משמן למאור שבזמננו. [וע"פ דא"ח – שמן המשחה נעלה משמן סתם, ולמעלה הימנו – שמן למאור. אבל היינו שלא רק ראוי למאכל אלא זך יותר].

62) שקו"ט בזה באחרוני זמננו. אבל כ"ה להדיא בקונטרס סדר הדלקת נ"ח לר"י סגי נהור בן הראב"ד.

63) ראה בסוף הקובץ במילואים (ג).

64) יש מהדרים להכין הפתילות וכו' בעצמם. ואם המוכנות להדלקה מכבר דולקות בטוב יותר, עדיף לקנותן – ראה בפרטיות בשו"ת באתרא דרב סי' יב'קנו.

במועד לכל חי סכ"ז סכ"ה שלאשה שייכא טפי הסגולה דהרגיל בנר הוויין לו ת"ח, ולכן תהא זריזה לתקן הפתילות וליתן השמן. וכבר קדמו בראבי"ה שבת סי' ר, דהרגיל בנר קאי על נר שבת או חנוכה נרות מצוה וכן נרות ביהכ"נ וביהמ"ד. ומסיים: לכן נהגו נשים צדקניות לתקנם וכשירין (ובהערת המהדיר שצ"ל ולהכשירן) להדליקם (וי"ג נשים צדקניות וכשרות לתקנם ולהדליקם) לזכות מצוה.

65) ונימוקם עמם שהמצוה רק בשעת תחילת ההדלקה, דכבתה אין זקוק לה. ואכ"מ.

ולהעיר מדעת הט"ז סתרע"ה סק"ג ובמשנ"ב סתרע"ד סק"א שלזמן מועט ל"ח להדלקה עושה מצוה. (ובס' המנהגים ע' 70 שקרה וטלטלו המנורה טפח או טפחיים לקרבה לאדמו"ר שיוכל להדליק הנרות. ולכאו' קאי גם להחולקים על הט"ז, דס"ל שבהזזה מועטת, ובאותו חדר לא איכפת לן ששני המקומות כשרים להדלקה). ואף להחולקים – כשמושך הפתילה מהנר כיון שאינו מסירה לגמרי מהנר נקראת הדלקה במקומה (ראה פר"ח סוסי' תרעג, הובא במשנ"ב סתרע"ד בשעה"צ סק"ד). והה"נ בנדו"ד, כיון שההדלקה בשמן זית נעשית במקומה ומיד כשעדיין עסוק בהדלקה. [ולהעיר מדוגמתו, בהקושיא בכל הדלקה, שבשעת ההדלקה כשמצמיד נר השמש להנר הו"ל כמדורה, ולא חיישינן לה, וטעמא מאי כיון שהוא רק לרגעים ומיד אח"כ מפרידם. והה"נ בנדו"ד. אלא שי"ל בפשיטות, דהאיסור במדורה דל"ד לנר כפירש"י שבת כג, ב ד"ה עשאה, ולכאו' הכוונה שאינו כנר המנורה, וכ"מ בלבוש סתרע"א ס"ד, או שנראה כעשאו לצרכו (ראה שפ"א שם), משא"כ אם הוא רק בשעת ההדלקה, שכ"ה גם במקדש, ואינו נראה שעשאו להשתמש בו. וראה שו"ת מבית ישראל ח"ב סצ"ח. פרד"י החדש סתרע"א ס"ד ע' רא ואילך].

66) ראה בסוף הקובץ במילואים (ד).

67) שלולא שהפתילה היתה יורדת מחמת שעשאוה שתהא צפה, לא הי' שאר השמן נדלק, ורק אחרי ההדלקה יורדת הפתילה והו"ל כמוסיף שמן אח"כ. והעירו מכעי"ז בא"א מבוטשאטש סתרע"ה ס"ב (בשני נרות שעוה שאין בכ"א כשיעור, ואינן מחוברות זל"ז, ורק כשכלה נר א' נדלק נר ב' שבתחתיתו. ועוד שם, כשצריך להזיז הפתילה ממקומה בתוך הכלי ולולא זאת לא הי' דולק כשיעור). שו"ת מור ואהלות אהל מנורה הטהורה סק"ו ד"ה והנה ראיתי (בשפופרת של ביצה נקובה מלאה שמן שמנטף ממנה לתוך הנר). מאורי אש להגרשז"א פ"ה ענף ב (כנ"ל. וראה הליכות שלמה פט"ו בארחות הלכה הע' טו. מאורות נתן קופרשטאק חנוכה סמ"ב סק"ה). אמנם, נדו"ד שאני, שכל השמן נמצא כבר בתוך הכלי, ולא עביד מעשה בידים בכדי להוריד הפתילה. וכש"כ בפתילות ארוכות קצת וכוסיות זכוכית רחבות קצת, שגם לולא שהפתילה יורדת איכא כבר כשיעור.

אבל מה שכתבו בכ"מ לחוש דהדלקה במקומה בעינן, וכיון שהשמן והפתיל יורד אי"ז במקומה, תמוה טובא, שהרי כ"ה גם בנרות שעוה וכו' שפותח והולך במשך זמן הבעירה. ועכצ"ל שג"ז במקומה. וכן מה שר"ל שכיון שאינו מדליק הפתילה רק הציפוי הו"ל כהדלקה מאלי' – אין לזה שחר, שהרי פשוט דהכל גריר בתר הדלקה דידי'.

עוד ילה"ע שיש המהדרים להניח הפתילה ואח"כ השמן כדלקמן, ול"ש לעשות כן בפתיל צף.

[הנחת הפתילה ואח"כ השמן – דומיא דמקדש, ראה יומא כד, ב. רמב"ם תמידין ומוספין פ"ג הי"ב. וכ"ה בחדא"ג מהרש"א סנהדרין פב, ב. וכ"כ במשנת יעקב ח"ב סתרע"ג וח"ג שם – להדר לעשות כן בנ"ח. וכ"מ בדרכי חיים אות קיד בהנהגת הרה"צ מצאנז. (וראה באו"א קצת

נרות

בנוגע לדין כלי: יש מי שכתב שכל שאינו כלי לא נקרא נר, ושאותם המדבקים נרות של שעוה או חלב ואין משימים אותם בכלי לא יצאו ידי חובתם. ולמעשה בנר שעוה וכיוצא בזה – חלק הנר שלא נימס עדיין הוא במקום הכלי, או שהכלי הוא לאו דוקא אפילו לכתחילה[68]. וכבר הובא לעיל שדרשת חז"ל התנאה לפניו במצוות, כולל גם מנורת חנוכה נאה.

המדליקים בנרות שעוה, יזהרו שיהיו מרווחים אחד מחבירו על כל פנים כשיעור אצבע, אבל כשמדליקים בחנוכיה שהקנים שוים[69] ולא בעיגול אין צריך ליזהר בזה[70].

למען דעת: מצוי בשוק נרות המיועדות לחנוכה שדולקים חצי שעה בצמצום, או גם פחות מחצי שעה (ובפרט אחרי יום הראשון כשדולק יותר מנר אחד, והנרות סמוכות זה לזה[71]). ולכן, יש לקנות נרות גדולות יותר, ובפרט עבור ערב שבת כשמדליקים מוקדם יותר. אמנם, המיקל ליתן נרות כאלו לקטנים יש לו על מה לסמוך[72]. בנוגע לחלוקת נרות כאלה ב"מבצעים", אם מדליק בזמנה אפשר להקל להדליק בהן, כל שיודע שלפחות נר אחד ידלוק במשך חצי שעה, וכל שכן כשמדליקים באיחור. אבל אם מדליק לפני זמנה, מפלג המנחה ואילך, וכן בערב שבת, נכון לוודא שידלקו הנרות, ולפחות אחד מהן, עד חצי שעה אחר השקיעה (לפחות)[73].

מנהגנו להשתמש בנר של שעוה עבור ה"שמש".

חובת ההדלקה

כתב הרמב"ם: "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד. וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא־ל והודיה לו על הנסים שעשה לנו". וכל אחד מישראל, בין איש ובין אשה חייב במצות נר חנוכה. ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה, מוכר כסותו וקונה שמן להדליק

במהדו"ח אות תט בהערה). וכבר כתב כן בגליא רזא כג, ב ע"ד הסוד שצ"ל בסדר זה דוקא, שאחר שהכין הנר ונתיישב במקום קבוע משים בו הפתילה, ואחר הפתילה משים בה שמן, עיי"ש. (וצע"ק, שבהתחלת הענין כתב שהשמן כנגד הדם שבכבד והפתילה כנגד הלב, ובסו"ד נקט איפכא). והביאו במקו"ח סרס"ג בקיצור הלכות לענין נרות שבת. (אבל ראה שם ע"פ תקו"ז דף עג בסדר אחר. ולפנינו הוא בהקדמת הת"ז – יד, ב. וראה שם תכ"א – מט, ב). ובקובץ הערות הת' ואנ"ש מאריסטאון גל' רצו הרחיק לכת שצ"ל דוקא שלא לפי הסדר שבביהמ"ק. ודבריו תמוהים.

אבל להעיר שבכ"מ הל' שנותן בה שמן ופתילה (ראה רש"י מנחות פח, ב ד"ה מטיבה. פירש"י תרומה כה, לז. תוס' סנהדרין שם. ועוד. וגם לענין נ"ח בשבת כג, ב: מילא קערה שמן והקיפה פתילות. וראה לקו"ש ח"כ ע' 632 ד"ה שמן ופתילה. וש"נ).

68) ויל"פ דברי החסד לאברהם (מעין ב נהר נח) שכתב שקליפות בצלים וביצים וכיוצא אין ראויים להדלקה, שטעמו משום בזיון מצוה – כ"ז (וכן מה שבפנים) ע"פ לקו"ש ח"ה ע' 445 ובהערות לשם. ואכ"מ. וראה גם אורחות יושר לר"י מולכו רפי"ז.

69) ואפילו אחד גבוה ואחד נמוך כשר – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'קז.

70) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יא'תשצז.

71) ראה באו"ז הל' חנוכה סשכ"ו, הובא ד"מ סתרע"א סק"ב: כשמדליקין נרות של שבת או של יום טוב או של חנוכה ותוחבין הנרות סמוכים זו לזו עד שהן מתחממות זו מזו ונוטף השעוה מחום החמימות גם נכפלות ונופלות לא קיימו מצות הנר של שבת או יום טוב או חנוכה.

72) ומכמה טעמים: שמדינא א"צ לחנך הקטן רק אם יש לו בית בפ"ע. ובכל אופן, יוצא מדינא בהדלקת בעה"ב ואי"ז רק להידור (זולת להדעות שבמהדרין מכוון שלא לצאת בבעה"ב. וצ"ע אם ד"ז שייך בקטן). ועוד, שי"א שא"צ לחנך בכל פרטי המצוה. וחזי לאצטרופי מש"כ בא"א מבוטשאטש סתרע"ה להקל מטעם אחר, שהקטן אינו בר הבחנה ויכול לסבור על פחות מח"ש שהוא ח"ש. (וצ"ע בקטן הסמוך לאיש). ועוד כתב שבפתילה קטנה יותר אפשר שידלוק כח"ש. ונראה בטעמו, שכשאינו ניכר בחיצוניות א"צ לחנך בכל פרטי המצוה. (וי"ל דס"ל דעדיף משאול בד' מינים, שידוע שאינו שלו. וראה לקמן בנוגע דיני הדלקה לקטנים). וגם ליכא משום איסור ספי' בברכה לבטלה לפי שהקטן מברך מעצמו (ראה בברכ"י סתרנ"ח. ובמק"א הארכנו). ובכלל, לא הוכרעה ההלכה שצ"ל כשיעור ובספק עומד. ובהדלקת פחות מכשיעור אינו חוזר ומברך. ודמיא למש"כ הב"י או"ח סרס"ט להתיר להטעים לתינוק מקידוש שבביהכ"נ, כיון שיש מתירים אפי' לגדולים.

וי"ל באו"א, את"ל שגדר ההידור המהדרין אינו שמכוונים שלא לצאת בהדלקת בעה"ב אלא לפרסו"נ (וכ"מ בכ"מ), נמצא שפרטי המצוה אינם מעכבים, וע"ד שכתבו הפוסקים דסגי בנר א' שדולק כשיעור. והה"נ, דסגי בהדלקת בעה"ב כשיעור. ועוד, שבאמת נר הראשון דולק כשיעור, אלא שמחמת ריבוי הנרות הסמוכות זל"ז ממהרים לכבות תוך שיעור ח"ש. ולהלן בדיני חינוך קטנים בהערה הבאנו דעת המשנ"ב סתרע"ה סק"ג שלקטן די בהדלקת נר א' בכל לילה. ואף שאחרי הדלקת שאר הנרות נכבה גם הראשון תוך ח"ש, לא גרע מכבתה שאין זקוק. אלא שמצינו כה"ג במילא קערה שמן והקיפה פתילות ולא כפה עלי' כלי י"א שדינו ככבתה במזיד (ס' החיים סתרע"א ס"ד. ועוד). וי"ל, דהתם שאני שבעשאה כמדורה – נתבטל הפרסו"נ שנראה שהוא לצרכו, או שאי"ז כנר שבמקדש, ובטלה הפרסו"נ למפרע, משא"כ בנדו"ד דמי לכבתה בשוגג. (אלא שי"א במילא קערה שמן שהוא כמדליק ע"ד לכבות. ולפ"ז אפשר שכ"ה גם בנדו"ד).

73) אבל בפמ"ג סתער"ב בא"א סק"א שבע"ש בשדלק ח"ש בצמצום יצא שזמנה מפלה"מ. ואף בחול כתב להסתפק שמא יצא. וכתב שאינו חוזר ומברך. (אלא שלדידי' בלא"ה אינו חוזר ומברך כשהוא פחות משיעור ח"ש – ראה שם סתרע"ה במ"ז סק"ג).

נר חנוכה[74]. כמובן, שיכולים לצאת ידי חובה בהדלקת בעל הבית [וכן המנהג בנוגע לנשים ובנות כדלקמן. וכמובן, לא יענו ברוך הוא וברוך שמו].

וזאת למודעי: אף שהדעת נוטה שמי שאין לו בית אינו חייב לקנות או לשכור בית עבור קיום מצוה זו[75] – מ"מ, מובן ופשוט שמצד חביבות המצוה אין מקום להפקיע בידים חיוב המצוה. ואשר לכן, **הנוסעים ממקום למקום, יסדרו מבעוד מועד את זמני הטיסות באופן שיוכלו להדליק נר חנוכה בעצמם בזמנו ובמקום מגוריהם.** ומצוה בהם יותר מבשלוחם. [ואכן, יש שהורו במי שכבר קנה כרטיס טיסה באופן שאין בידו להדליק נר חנוכה, שעליו לבטל טיסתו ואף אם יעלה למחיר רב, ולפחות באופן שכבר הגיע זמן ההדלקה לפני הטיסה. ולמעשה, ישאל שאלת חכם[76]].

המתאכסן שלא בביתו, מדליק נר חנוכה במקום האכסניא. אבל באם בשעת שקיעת החמה, זמן חובת ההדלקה (או מיד לאחרי זה) כבר אינו "ביתו", ולדוגמא שעוזב את האכסניא **מיד** אחרי ההדלקה ונוסע למקום אחר, ספק גדול אם יוצא שם ידי חובת הדלקת נר חנוכה. ואכ"מ[77]. ואם חוזר לביתו, אזי ודאי עדיף שידליק בביתו, אפילו לאחר חצות, באם בני ביתו נעורים.

מסיבות חנוכה

וכאן המקום להזכיר, גם בנוגע להמסדרים מסיבות חנוכה לידידים או לקרובים וכדומה, שיארגנו המסיבות בזמן ובאופן המתאים, שהמסובים יוכלו להדליק נר חנוכה בזמן בביתם. [מומלץ שלא לארגן מסיבת חנוכה בשעות הערב המוקדמות, כלומר מחצי שעה לפני השקיעה עד לזמן צאת הכוכבים. כן אסור להתחיל בסעודה חצי שעה לפני זמן ההדלקה. כפשוט, שבאם המסובים אינם מתאכסנים במקום המסיבה, שלא יוצאים ידי חובת הדלקת נר חנוכה שם].

סביבון: בשיחת אור לח' טבת תשמ"ז: ידוע ש"[ואת יהודה שלח להורות לפניו] גשנה" הם ד' האותיות שע"ג הסביבון (ר"ת נס גדול הי' שם) כמנהג ישראל ("תורה היא"), כפי שראו גם בבית רבותינו נשיאינו, וכידוע שישנם כו"כ רמזים בנוגע לסביבון וכל פרטיו, כמבואר בספרי טעמי המנהגים[78].

יום רביעי, כ"ד כסלו, ערב חנוכה

"בעשרים וארבעה לתשיעי הי' דבר ה' ביד חגי הנביא", בנוגע לנצחון בני ישראל בהנהגת זרובבל פחת יהודה תחת מלכות בית דוד[79], וכן התחילו עתה בשני' להוסיף על יסוד הראשון שבנו בימי כורש[80], שהיתה התחלת בנין בית שני (נוסף על חנוכת חשמונאי)[81]. ונבואה זו בכ"ד כסלו היתה הקדמת רפואה למכה לענין בלתי רצוי בנצחון החשמונאים בכ"ד כסלו, שהיתה אצלם גם הנהגת המלוכה ששייכת לשבט יהודה[82].

במנחה – אין אומרים תחנון.

המעלה דערב חנוכה על כל ערב יום טוב – ראה שיחת מוצ"ש וישב תשל"ט.

---

74) וראה זה פלא בשו"ת שאילת יעקב ח"א סקכ"ד שר"ל שהוא רק אם הוא במקום שאינו רואה נ"ח. ושוב כתב, שחידוש הוא בעיניו שלא כזכר זה בפוסקים ושאולי לרוב פשיטותו לא כתבוהו. אבל להעיר מעולת שבת סתרעג"א סק"א בטעם שאינו חייב להשכיר עצמו כבד' כוסות, דהכא אית לי' היכר נס כשרואה בבית חבירו. ומשמע שגם בכה"ג שרואה הנרות חל החיוב למכור כסותו וכו'.

75) ראה בסוף הקובץ במילואים (ה).

76) וראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תתקעט.

77) ראה במל"ח סכ"ז ס"ל במדליק בביתו וסוגר הפתח והולך לסעוד ולישון בבית אחרת של חברו. והארכנו בזה במק"א.

78) ונת' גם בספר השיחות תשמ"ח ע' 360 הערה 32. וראה גם לקו"ש חי"ב ע' 33 בשוה"ג. חכ"ז ע' 47 הע' 32. אג"ק ח"ט ע' סו. ולהעיר גם משיחת ש"פ וישב תשל"ז. יט"כ תשמ"ב. ועוד. וראה רישומה של שנה (תשד"מ) ע' 98. (ליקוט מענות תשד"מ ע' 19). וראה גם הנלקט בס' "טעם למנהג".

בהשקו"ט ע"ד ההלכה במשחק הסביבון עם כסף – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יב'שכג.

79) חגי ב, יו"ד. שם כ–כב.

80) שם יח.

81) השייך גם לבית שלישי, ולגאולה נצחית שאין אחרי' גלות – נתבאר בשיחת ש"פ חיי שרה תשי"ב.

82) נתבאר בשיחת ש"פ וישב תשל"ו.

זמנים*
(קראון הייטס)

יום רביעי
כ"ד כסלו, נר א' דחנוכה:
פלג המנחה 3:37
שקיעה 4:35
חצות הלילה 11:56

יום חמישי
כ"ה כסלו, נר ב' דחנוכה:
פלג המנחה 3:37
שקיעה 4:35
חצות הלילה 11:56

יום ו' ערב שבת קודש
כ"ו כסלו, נר ג' דחנוכה:
פלג המנחה 3:38
הדלקת נש"ק 4:17
(18 דקות קודם השקיעה)

מוצאי שבת
אור לכ"ח כסלו, נר ד' דחנוכה:
מוצש"ק 5:22
חצות הלילה 11:57

יום ראשון
כ"ח כסלו, נר ה' דחנוכה:
פלג המנחה 3:39
שקיעה 4:38
חצות הלילה 11:58

יום שני
כ"ט כסלו, נר ו' דחנוכה:
פלג המנחה 3:40
שקיעה 4:38
חצות הלילה 11:58

יום שלישי
ל' כסלו, נר ז' דחנוכה:
פלג המנחה 3:41
שקיעה 4:39
חצות הלילה 11:59

יום רביעי
א' טבת, נר ח' דחנוכה:
פלג המנחה 3:42
שקיעה 4:40
חצות הלילה 11:59

*) זמן השקיעה המופיע ברשימה זו הוא הרשום בלוחות (שקיעה במישור בגובה פני הים). בהדלקת נר חנוכה יש לחשב לפי חשבון שקיעה האמיתית המאוחר בכמה דקות[1]. ועוד זאת, שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, ובכלל השקיעה כאן עוגלה.

גם לפלג המנחה (אחד עשרה שעות חסר רביע בשעות זמניות, המחושב בלוחות ע"פ אורך היום מהנץ החמה עד לשקיעתה בגובה פני הים), נכון להוסיף כמה דקות **מכמה** טעמים.

1) ויש מי שכתב שכל שמתחילה חמה לשקוע מתחיל להחשיך מעט, וממילא הוא זמן ההדלקה. אלא שסתימת כל הפוסקים ד"משתשקע החמה" היינו התחלת בין השמשות, כבכל התורה כולה.

ההדלקה בבית הכנסת

מדליקים[83] נר חנוכה בבית הכנסת ומברכים עליו משום פרסומי ניסא. אין לברך על הדלקה בבית הכנסת כשאין עשרה[84] **בבת אחת** שיראו את הנרות. וטוב שיהיו עשרה בשעת אמירת הברכות. אם הקהל מתפזר אחר כך, אפשר לכבות הנרות גם קודם גמר שיעור חצי שעה, ובפרט במקום חשש שריפה[85].

בבית הכנסת, מניחים החנוכיה בצד דרום כשהנרות מסודרים ממזרח למערב, ומקומם גבוה, למעלה מעשרה טפחים (משא"כ בבית כדלקמן). [ב770 אין מהדרין להדליק בשמן זית. וכן הוא ב(רוב) ביהכנ"ס[86]. ב770 המנהג שהמדליק עומד פניו לדרום ואחוריו לצפון[87]].

כדאי לסדר את החנוכיה לפני התפלה שלא לבלבל את המתפללים באמצע התפלה.

מנהגנו שבבית הכנסת מדליקים את הנרות בסיום תפילת מנחה[88] לפני עלינו. ואין צריך להמתין לשקיעה אלא מפלג המנחה יכול להדליק. והש"ץ מברך עליה (בפעם הראשונה) את שלושת הברכות. [בלילה הראשון לא ידליק בבית הכנסת מי שהוא אבל רח"ל].

אין להדליק עד שיגמור כל הברכות. בלילה הראשון מדליק נר אחד בצדה הימני של החנוכיה.

אין אדם יוצא ידי חובתו בהדלקת נר חנוכה שבבית הכנסת (וכן בהדלקות הפומביות ברחובה של עיר. ונכון לעורר על כך בהדלקות הפומביות ובמבצעים, כדלקמן) וצריך לחזור ולהדליק בביתו. ואפילו הש"ץ צריך לחזור ולהדליק בביתו בברכות, ואם אין לו בני בית[89] להוציאם ידי חובה[90] לא יברך עוד פעם [שעשה נסים[91] ו] שהחיינו[92]. ואם הדליק נרות חנוכה בביתו, ואחר כך מדליק נרות

83) מקפידים (לכתחילה עכ"פ) שההדלקה תהא ע"י גדול המחוייב במצוות. וראה אג"ק ח"ל ע' כד מענה מיום כ"ג חשון תשל"ה לצא"ח. ולהעיר מסה"ש תשנ"ב ע' 190.

84) ובמקום ספק אם יבואו עשרה – אין לברך. אבל, כל דעבידי דאתי לא חיישינן.

85) ראה בסוף הקובץ במילואים (ו).

86) שכן המנהג בפועל – כ"ה בכ"מ: ראה מנהגים דבי מהר"ם סדר חנוכה (אלא שכותב שמ"מ מצוה מן המובחר בשמן זית). נר מצוה למהר"ל ד"ה כתב הרא"ש (אף שמפקפק בזה, ולשיטתו אין יוצאים בשעה בכלל. ובפ' הזכרון פרנקל הובא כת"י נכד מהר"ל שהכריח שישנו המנהג בביהכ"נ אבל בבית לא הי' יכול לבטל). מנהגים דקהילתנו (פיורדא סמ"ז). וכ"מ במנהגים דק"ק וורמישא. וראה מו"ק (להיעב"ץ) סתרע"ה (ועיי"ש ג"כ שמצוה מן המובחר בשמן זית. וכ"כ בכה"ח סתרע"ג סקי"ג). שו"ת חת"ס או"ח סי' קפו (שרובם מדליקים בנרות שעוה. אבל ראה אלף כתב ששצ"ז). דרכי חיים ושלום סתתי"ט. ועוד.

ובמכ"ש מזה שגם בבית נהגו בכ"מ בשעוה (ד"מ סתרע"ג סק"א. וכ"כ בהגהותיו לשו"ע שם ס"א). ולהעיר מזה שבפוסקים (ב"ח סתרע"ג ס"ג. מג"א שם סק"א. ט"ז סק"י. ועוד) הובא ע"ד ההידור להשתמש בשעוה שנטף מביהכ"נ.

ובטעם המנהג (נוסף לטעם הפשוט שבזמנם מחיר השמן זית הי' יקר מאד) – ראה שו"ת מהרי"ץ ח"א סנ"ב. וי"א להיכרא שאינו כמו נרות שבבית, שידעו שא"י בהדלקת ביהכ"נ. ובמענה (מיום א' טבת תשמ"ה): כנראה הטעם משום: 1) טרחא דציבורא, 2) לשלול דליקה, להבטיח נקיון בביהכ"נ וכיו"ב. וראה עד"ז במקו"ח סי' קלא סק"ט למנוע בנרות בביהכ"נ בכלל להדליק בשמן ויצא שכרו בהפסדו משום קוטרא ושחרותא דכותלי.

87) וראה כה"ח סתרע"א סקס"ט שכן מנהג הספרדים. שו"ת שבט סופר סכ"ד שבמקום שנהגו כך אין לשנות ממנהג. להורות נתן ח"ז סנ"א שכ"מ מסתימת הפוסקים. וראה גם בצעטיל–מענה שבהערה הקודמת שאין התייחסות לדברי השואל עד"ז.

88) אם יש מנין רק לתפלת מעריב, מדליקים את הנרות בסיום תפילת מעריב לפני עלינו.

89) וגם קטן (שאינו מדליק ומברך בעצמו) או קטנה שהגיעו לחינוך, בכלל בני ביתו לעניין זה.

90) ויל"ע, להדעות שאין להוציא את הבקי כשיודע לברך בעצמו (ראה שו"ע או"ח סרע"ג ס"ד. ואדה"ז שם ס"ז חשש לדבריהם לכתחילה) – מדוע לא נאמר שבני ביתו יברכו ברכת שהחיינו (או גם שעשה נסים כבהערה הבאה) בעצמם. ואכן כ"כ בשו"ת זרע אמת ח"א סצ"ו בדעת המחבר.

ואולי נקטו להקל בד"ז, כיון שהיא רק זהירות לכתחילה, ולפעמים גם בגדר זילותא דבעה"ב, ולאו כו"ע גמירי לדעת בפרטי דיני הברכה, והדר דינם כאינן בקיאין (וכן נהגו בקידוש ליל שבת ויו"ט, שגם בקידש לפנ"ז, מוציא ב"ב יד"ח אף שיודעין לברך בעצמן, מחמת הקושי לשתות יין וכדומה. וראה בארוכה מזה בדיני קידוש בלוח לליל יט"כ שחל בש"ק – נמצא

לעיל). ובפרט, שיש מקום לסברא שחייב גם בעצמו לברך (כדלקמן בהערות). ועוד, שלפעמים יש קטנים שהגיעו לחינוך שאינם יודעים לברך בעצמם (אלא שהוא מילתא דלא שכיחא), ומברך עבורם כדי לחנכם במצוות.

91) שכ"ה גם בנוגע לברכת שעשה נסים – ראה טהרת המים בשיורי טהרה מערכת ח סק"ג. שו"ת התעוררות תשובה ח"א סק"ג (שכך פשוט). אג"מ או"ח ח"א סק"צ – אף שהו"ע סובר לחזור ולברך כל הברכות גם שהחיינו. אול"צ ח"ד פמ"ג סט"ז. שו"ת יחו"ד ח"ב סע"ז ובספרו יב"א ח"ו חאו"ח סמ"ב סק"ב וחזו"ע חנוכה ע' נד. וראה בסוף הקובץ במילואים (ז).

92) שו"ת זרע אמת שם, והובא בברכ"י ובשע"ת שם ובמשנ"ב שם סקמ"ח. עיקרי הד' הל' חנוכה סל"ה ס"כ. **ועוד**. וכ"פ בלוח כולל חב"ד. וראה גם קצוה"ש הערות למעשה שער חנוכה ופורים ע' קמב.

ויש חולקין בכל זה, וס"ל שמברך עוד פעם בביתו בכל גווני. וראה פסקי חמו"ד הל' חנוכה סק"ב דשקו"ט לכאן ולכאן ואין בהנמצא תח"י (שהוא רק קיצור דבריו) הכריעה בדבר.

[ובדעת רוה"פ שכתבו כבפנים, נראה דס"ל שדומה לברכת שהחיינו על עשיית הסוכה שפוטרת שהחיינו דישיבה, אף שאינו יוצא בעשי'

בית הכנסת יחזור ויברך כל הברכות, גם ברכת שהחיינו[93].

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת נר ג' דחנוכה (ביחידות כללית) תנש"א נאמר, שמסתבר לומר (אע"פ שצריך לעיין בזה) שמכיון שאצל אהרן הכהן יש כבר הענין דהדלקת נרות המנורה, וזמן הדלקת המנורה קודם להדלקת נרות חנוכה, במילא - ממנורה למנורה ומנרות לנרות - יהי' לו דין קדימה גם בהדלקת נרות חנוכה בבית המקדש, שכמו ש"הדליקו נרות בחצרות קדשך" שהדליקו אז נרות חנוכה בחצר ביהמ"ק[94], עאכו"כ שכן יהי' בחצרות קדשך דביהמ"ק השלישי[95].

ליל חמישי, אור לכ"ה כסלו, א' דחנוכה

ההדלקה בבית

זמן ההדלקה

גם בזמן הזה שמדליקים בפנים טוב[96] להזהר להדליק בזמנה[97]. מנהגנו בכל ימי חנוכה (חוץ מערב

לחוד, והה"נ שבהדלקה בביהכ"נ משום פרסו"נ (אף אם הוא מנהג בעלמא) ה"ז כבר בגדר זמן המצוה. ויתירה מזו, שהדלקת ביהכ"נ עדיפא (בענין זה) על הדלקת ביתו, כיון שמקיים פרסו"נ בציבור, ויש בכלל מאתים מנה (משא"כ להיפך, כשמדליק בביתו ואח"כ בביהכ"נ, שלדווקא"פ מברך עוה"פ שהחיינו, לפי שבבהכ"נ ניתוסף פרסו"נ דהציבור, ולכן אינו דומה להמברך שהחיינו על הרא' וחוזר ומדליק בביתו, שאינו חוזר ומברך שהחיינו). ותו, שגם בחובת עצמו, יצא יד"ח החובה לראות הנרות עכ"פ (וכדלקמן, דשייך גם בנרות ביהכ"נ). ועוד זאת, שמקיים חובת גברא דהדלקת נ"ח, אף שחייב עדיין בהדלקה משום חובת הבית. ובסגנון אחר שקיים מצות פרסו"נ בגופו ולא בממונו. ואכ"מ].

והרוצה לצאת ידי כולם, יבקש מאשתו לברך ברכת שעשה נסים ושהחיינו, ושפיר דמי. וראה בסוף הקובץ במילואים (ח).

93) ראה שו"ת זר"א שם, הב"ד בברכ"י ובשע"ת שם. (אבל השמיטו במשנ"ב אף שרמז לזה בשעה"צ שם, וכנראה מחמת דלא שכיחא בזמנו). וכן המנהג (כמו בע"ש שחל בערב חנוכה, כשמדליקין בביהכ"נ סמוך ממש לשבת. וכן להמדליקים במסיבות חנוכה כשכולם כבר הדליקו בביתם).

ואף אם כל המתפללים בבית הכנסת הדליקו כבר בביתם (ודלא כהמחלקים בזה. וראה בא"ח ש"א פ' וישב סי"א. כה"ח סתרע"א סקע"ה. קצוה"ש שם), מחמת פרסו"נ דציבור – ראה הערה הקודמת. וראה שו"ת צי"א ח"ג סס"ט. להורות נתן ח"ח ס"נ. הליכות שלמה פי"ז הערה 9. [וצ"ע לפ"ז במקום שלא הדליקו בביהכ"נ בתחילת ימי חנוכה, מ"ט אין מברכים שהחיינו בפעם הראשונה שמדליקין שם].

94) וכ"ה בכ"מ (נוסף להמבואר בלקו"ש חכ"ה ע' 236 ואילך דקאי על נרות להילול ושבח. וראה גם מקו"ח סתער"ב ס"ב. פרי צדיק חנוכה בסופו. שו"ת מצפה ארי' תנינא (קרית ארבע) חו"מ סוסי' מו – הובא גם בשו"ת ויצבר יוסף שווארץ סס"ז. נתיב ישר (הורוויץ) ח"ב ע' קצ. וכבר כתב כעי"ז בעקדת יצחק פ' מקץ שכ"ט ש"הדליקו נרות של ישועה והצלחה") – חת"ס עה"ת פ' וישב שבת חנוכה (והוא באו"א מהביאור בדרשות חת"ס, הובא בלקו"ש שם. וראה באו"א בחי' חת"ס ר"ח כד, ב). ברוך שאמר (לבעל תו"ת) ע' קמז. וכ"מ קצת בתו"א לח, א. סידור עם דא"ח סוף שער החנוכה (רפא, ב). מאמרי אדה"ז תקס"ו ח"א ע' רכז. שערי אורה (לאדמו"ר האמצעי) לד, א. (אבל ראה שם יח, א. מב, א. מד, א). ובר"ד משיחת מוצש"ק מקץ תשמ"ו, שבשעת הנס הדליקו "בחצרות קדשך" (נוסף לנרות המקדש) במנורת ח' קנים (וכעי"ז בחת"ס שם). וראה ר"ד משיחת ש"פ ויגש תשל"ד. אדר"ח כסלו תש"נ. ליל א' דחנוכה תשנ"ב. ועוד.

95) וראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 205. וכעי"ז סה"ש תשמ"ט ע' 133.

וראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 422. סה"ש תשמ"ז ע' 145. ד"ה פדה בשלום תשמ"ח. ר"ד משיחת מוצ"ש מקץ תשל"ט. יט"כ תשמ"ה. כ"ג כסלו תשמ"ט. כ"ו כסלו תשמ"ט. כ"ח כסלו תשמ"ט. ש"פ מקץ תנש"א. בדר"ח טבת תנש"א. כ"ו כסלו תשנ"ב. ועוד.

אבל בשיחת יום א' דחנוכה תשמ"ח שלאו דוקא אהרן או הכהנים, רק כל הנמצאים בחצרות קדשך ידליקו, בנערנו ובזקננו בבנינו ובבנותינו. וראה גם בשיחת אור לכ"ז כסלו תשמ"ח בסופה ובשיחת אדר"ח טבת תשמ"ח. ואולי הכוונה לנרות לשבח והילול.

96) וראה בסוף הקובץ במילואים (ט).

97) ונראה, שעדיף להדליק בזמנה מלהתפלל מנחה (או ערבית) בציבור. וכגון, שנוסע למקום רחוק, ואם ימתין לתפלת המנחה בציבור יגיע לביתו אחרי זמן ההדלקה. ואף גם בזמננו שמדליקים בפנים, שכיון שטוב להזהר גם בזה"ז – על כרחך שיש בה מן הזהירות, והו"ל כעין מצוה עוברת. ועוד, שגם לצד רחוק שי"ב ברכה לבטלה לחד מ"ד (והרי ברמ"א כתב להקל רק בשם י"א. וראה מג"א שתער"ב סק"ו. שו"ת ארץ צבי ח"א סקכ"א) – הרי עדיף להתפלל ביחידות. (ומה שמתפללים ערבית כשהגיע זמנה – אינו סותר, דהתם ה"ט מחמת שתדיר קודם. ועוד, שק"ש דאורייתא. ובפרט שלדידן זמנה משקיעה וכבר עבר זמנה. ומפורש בשו"ת שב יעקב סכ"ב שמה שמתפלל ערבית תחילה היינו גם כשמדליקים בחוץ. (וי"ל, דל"ד לבדיקת חמץ שתיקנו זמנה בתחילת הזמן, ראה בארוכה בשו"ע אדה"ז סתל"א בקו"א סק"א כיון שאא"פ לקבוע זמן לסופה, אבל בנ"ח א"צ צריך לקבוע זמן לתחלת שעייתה שיעשו אותה דוקא בתחלת זמנה, דכיון שיש לסוף עשייתה זמן קבוע לא אתו למיפשע. וא"ש מש"כ בשב יעקב שם, שמה שלכתחילה יש להדליק בהתחלת הזמן, היינו רק לכתחילה משום זירוז מצוה. אלא שפשטות הרמב"ם והשו"ע, שלא מאחרים היינו מעיקר הדין, ורק בשכח מדליק עד שתכלה. וגם בשב יעקב כתב באו"א, שהוא משום שמא יפשע. וגם אם הוא משום זירוז מצוה, הא לא שנא מבדיק"ח שמה שתיקנו בתחילת הזמן הוא גם משום זריזין. אמנם, הסברא שבקו"א שם בעינה עומדת. ולהעיר שמנהגנו אפילו בבדיק"ח להתפלל תמיד ערבית תחילה, וכש"כ בנ"ח). ובפרט שכיון שמצוה לראות הנרות ולשהות שם וכו' יש חשש שישכח להתפלל מעריב. (ודמיא למנהגנו בבדיק"ח, מחמת שמאריכים ביותר – ראה אג"ק ח"ב ע' שדמ). וחמור טפי איחור תפלת ערבית מצד אחר, שנקרא עבריין באיחר עד חצות. ועוד זאת, שבחיי"א שם ס"כ כתב גם לדידן, שמה שמתפלל תחילה מעריב הוא רק אם לא יאחר עיקר זמן הדלקה שהוא עד שתכלה רגל וא"ל מוטב שידליק תחלה. וכ"מ במשנ"ב סתער"ב ססוסק"א. וכ"כ בכה"ח סתער"ב סק"ה שהכל לפי הענין דאם יש חשש שיעבור זמנה אם יתפלל קודם ידליק קודם תפלת ערבית, ואם לאו יתפלל קודם משום דתדיר קודם ובפרט בזה"ז שמדליקים בפנים וא"כ אפילו נתעכב איזה זמן מועט אין קפידא כ"כ. וראה גם ראש יוסף אישקפא הלכות מגילה סתרצ"ג (פד, ב), הב"ד בשו"ת בית דוד לרי"ד משלוניקי סת"ע. מל"ח סכ"ז סל"ז. מח"ב סתער"ב סק"ג. וראה נימוקי או"ח

שבת ומוצאי שבת) להדליק את הנרות (בביתו) תיכף[98] אחר השקיעה[99] [האמיתית[100]] בין מנחה לערבית. ומדייקים שהנרות ידלקו לפחות 50 דקות (חצי שעה אחר צאת הכוכבים)[101].

בחשיבות הענין להדליק מיד בזמנה אחרי שקיעת החמה גם בנוגע ל"מבצע חנוכה", היינו

סתרע"א בהנהגת זקינו מהרצ"א מדינוב. וכ"מ להדיא בשב יעקב שם, ממש"כ שכיון דזמן הדלקתה נמשך עד אחר זמן ק"ש יש לקרות ק"ש קודם, כי זמן הדלקה נמשך אחר יציאת הכוכבים חצי שעה ויותר, ונמצא שזה נמשך זמן רב אחר יציאת הכוכבים אשר בודאי יש לו זמן להדליק. (אבל לעיל מינה דחה הסברא הנרות שאמרו קצת לומדים דהואיל ומן הדלקת נ"ח הוא זמן קצר ועובר חיש מהר וק"ש ותפילת ערבית זמנו כל הלילה ע"כ יש הקדים שיש לחוש שיעבור זמן הדלקה. ונראה דלא קאי באופן שבאמת יעבור הזמן מחמת התפלה, אלא שיש חשש שיפשע, עיי"ש). אבל ביפ"ל ח"ב סתערר"ב סק"ב כתב שמדליקין אחר ערבית אפי' אם מאחרין להתפלל כיון דעכשיו מדלקין בפנים. וראה שו"ת מהרי"א הלוי סי' קפב. שו"ת עמודי אש ס"ו סק"י. התעוררות תשובה ח"ג חי' והגהות לשו"ע סתערר"ב בא"א ס"א).

ומכאן, לשאלה הידועה, ביש לו נרות שעוה, או שאר שמנים, ואין לו שמן זית, אם להמתין לשמן זית אף שעי"ז לא ידליק בזמנה, או עדיף להדליק בזמנה – שלא ידחה המצוה וידליק מיד. אבל אם רוצה להמתין מותר לו, ובפרט כשיש לו רק שעוה ולא שאר שמנים.

[והטעם, לפי שמעיקר הדין יוצא בשעוה, וכן נהגו, וכנ"ל בארוכה בדיני השמנים בהערה, ואילו ההדלקה בזמנה היא מדינא דגמרא. ואף בזמננו י"א שאין יוצא בדיעבד באיחר אחרי חצי שעה. וגם בל"ז, הרי עיקר דין זריזין מקדימין וחביבה מצוה בשעתה הוא מדינא. וההידור דשמן זית לאו כו"ע מודו בה. וגם בהידור מצוה ממש קיילי"ן דשהויי מצוה לא משהינן אף שיעשה אח"כ יותר מן המובחר (מג"א סכ"ה סק"ב. אדה"ז שם ס"ד. אבל ראה שם סצ"ד ס"ה. ומש"כ לחלק בארצות החיים סכ"ה במאיר להארץ סקי"ג. וראה עד"ז לקו"ש חי"ט ע' 76 הע' 73. חכ"ב ע' 126 ובהערה. וכתבנו מזה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ט בהערה 5 בשוה"ג. ועכ"ז, יש לחלק בנדו"ד שאינו מצוה מן המובחר ממש. וראה בחיי"א כלל קנד סכ"ד ובנשמ"א שם, וכן בשו"ת בנין עולם או"ח סל"ד, הובאו במשנ"ב סתרע"א סק"ז, שמה"ט מוטב שידליק בנרות שעוה כדי להיות מהמהדרין מן המהדרין ממה שידליק בשמן זית נר אחד בכל לילה לבד. וכש"כ בנדו"ד, שהרי ההדלקה כמצות נר איש וביתו כשרה לכו"ע, ואילו במדליק אחר זמנה י"א שאינו יוצא יד"ח. ועוד חילוק משאר זריזין, שבנדו"ד הזמן הוא מגוף גדרי המצוה, אף לדינא שמדליק כל הלילה). וממקומו הוא מוכרע, ממה שנחלקו האחרונים בהתחיל המצוה והביאו לו שמן זית אם מותר להניח המצוה, ומדבריהם איכא למישמע קצת שלכתחילה אין לו להמתין לזה, מדלא כתבו לחדש כן. וכן דייק הגר"מ שטראלי הי"ד (נדפס מכת"י בשמן הטוב (דייטש) חנוכה ע' קע), אף שיל"ד (וגם בשאר סברותיו שם יש לפקפק. ולהעיר שבאחרונים שדנו בניתון הנ"ל לא כתבו לחלק שאינו מובחר ממש). אמנם בשו"ת חכ"צ סמ"ה חשש קצת לדעת מהר"ל מפראג שהמדליק נר חנוכה בשעוה לא יצא יד"ח. ולא קיילי"ן הכי. ובראשונים מפורש דלא כוותי'. ובביהכ"נ לא נהגו כך. וכן בנרות שבת. וראה לקו"ש ח"ה ע' 445 ד"ה אפילו לכתחילה. וי"ל שהכוונה (נוסף על העיקר – מש"כ בנר מצוה ד"ה אמר ר' יהודה לפסול שעוה מדין אבוקה) גם למש"כ בנתיבות עולם נתיב התורה ספי"ח (שהובא שם בהערה הקודמת) שנסתפקו אם הכלי מכלל הנר. והיינו הך, דס"ל שבלא כלי אין שם נר עליו רק אבוקה.

אלא שמ"מ הרוצה להמתין, וחושש להאומרים שאינו יוצא בשעוה (כדעת מהר"ל), מותר לו להמתין, לפי שבזמננו ההדלקה בזמנה הוא רק בגדר "טוב להזהר".

ושו"ר שכך דעת נוטה בהליכות שלמה חנוכה פט"ו ס"ו. ובשו"ת פרי השדה ח"ג סי' קט שכתב איפכא – מיירי ביכול להדליק תוך זמנה. (ונראה מדבריו ג"כ דקאי במדליק זמן רב אחר צאה"כ רק שחושש שיעבור חצות או שלא יהיו ב"ב ניעורים, והוא ממש"כ שאם זמנו בהול "ולא יוכל להדליק בברכה" ידליק קודם שיעבור הזמן, והרי לדינא מדליק בברכה גם אחרי ח"ש). וכבר כ"כ בזכותי' דאברהם להר"א פלאגי בדרוש ב לשבת הלבשה ד"ה ואמר עוד (יד, א). ואיהו נמי מיירי בכה"ג. (ובשם הגרח"ק – שמועות סותרות (ראה אור אליהו טובי פט"ו הע' ל. אור ישראל דרדק פ"ד הע' 195. ובתרוויהו מיירי שיגיע שמן תוך ח"ש)).

98) כן הלשון בלוח כולל חב"ד. והרי נפסק הדין שלא מאחרים (ומפורש בכ"מ דהיינו מיד בזמנה, ועד שתכלה – היינו בדיעבד), וכ"ה (לא רק למדליקים בצאה"כ) אלא גם למדליקים בשקיעת החמה (כפי' הפשוט במשתשקע), וכמפורש בכ"מ. וראה בחי' מהרצ"א דדוקא טעה או נאנס אבל לכתחילה לא יעבור התחלת הזמן וצריך להדליק תיכף בשקיעה, ומיקרי עבריין ועובר על דברי חז"ל אם מתעצל במזיד. ועוד שכיון שלדידן זמנו בשקיעה"ח, חל גם בזה גדר זריזין. וכ"כ בסדה"י סדר חנוכה, שמצות ההדלקה משקיעת החמה ואילך ולא ימתין עד שתחשך משום דזריזים מקדימין למצות.

ובשמועסן בכ"מ – "גלייך ווען עס ווערט נאכט". (אלא שלא נחית שם לפרט שהכוונה בשקיעה ולא בצאה"כ. ולהעיר מאג"ק ח"ט ע' סג. וי"ל). וראה גם בשיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ט. ובכ"מ בשיחות קודש הל' "גלייך משתשקע החמה" – ראה שיחת י"א ניסן תשל"ח. מוצאי ש"פ מקץ תשל"ט.

[אבל בשו"ת אר"צ סקכ"א כתב לחדש שלמ"ד שזמנה מתחילת שקיעה א"צ להדליק מיד. והוא מחודש. וכבר העירו בכ"מ שמה שיש נוהגים בדוקא להדליק משך זמן אחרי השקיעה הוא דלא כמאן, בהשיטות השונות בזמן ההדלקה (שקיעת החמה, שקיעה שני' או צאה"כ דר"ת, אבל לא צאה"כ דהגאונים). וראה בארוכה קובץ אור תורה כסלו תשע"ז. האוצר כסלו תשע"ט].

לאידך, כתב הפמ"ג סתערר"ב בא"א סק"א, שלא ניתנה תורה למלאכי השרת ומ"מ מה שאפשר להקדים מיד ידליק.

[והנה בחיי"א כלל קנג סי"ח כתב שבמסופק אם הוא כבר צאה"כ ידליק שמותר למהר קצת מלאחר, והב"ד בפת"ש סתערר"ב סק"א ובאר"ח ספינקא שם. ונראה, דהיינו רק למ"ד שזמנה מצאה"כ. והרי לכמה דעות לדידהו מותר להקדים. וראה אג"ק ח"י ע' רכח. (וגם בזה – ראה פמ"ג שם שאין להדליק ביה"ש שאין סד"ר לקולא בזה). אבל למדליקים בשקיעה ודאי אין להקדים, דשרגא בטיהרא מאי אהני].

99) וראיתי למי שנתקשה מ"ט לא חשו בספק ברכות לדעת ר' יוסי דאכתי יום הוא, ושתחלת זמן בין השמשות הוא בסוף בין השמשות דר' יהודה (וראה ביהגר"א יו"ד סרס"ו ס"ט בסקי"ז. וקאי התם למ"ד שההדלקה בסוף שקיעה בצאה"כ). ונראה פשוט שלא החמירו כר"י רק בדאורייתא. ואף גם לענין ברכה. ולא גרע מספה"ע ביה"ש. ואף גם זאת, שגם לר"י הקדמה כזו ש"ד, וע"ד מש"כ הפוסקים שמותר להקדים ולהדליק משקיעה"ח גם לר"ת. וכ"ה בביהגר"א או"ח סרס"א ס"ב. ובפרט שהעיקר כאן מדין פרסו"ג, ולא גוף דין ביה"ש, ומסתבר שגם לר"י בנדו"ז קאי בשקיעת החמה כפשוטו וכדעת ריה"ו. והדברים מוכרחים גם בסוגיית הגמרא – ראה גם זמנים כהלכתם פ"ט ס"ב (ע' תקסב).

100) כפי' "משתשקע החמה" בכל התורה כולה, ראה לעיל בלוח זמנים. ואף שיש להנדז, דהכא לאו בדיני ביה"ש תליא מילתא, אלא בדין פרסו"ג, וראה בהערה הקודמת לענין דעת ר' יוסי, למעשה אין לזוז מפשוטו של דברים, ומשמעות כל הפוסקים, דאזלינן בתר זמן משתקע החמה שבכל התורה.

101) אופן החשבון – ראה מה שכתבנו בקובץ התמים כסלו טבת תשס"ב.

להשפיע על אחרים שידליקו בזמנה – ראה בהערה[102].

אם לא הספיק להדליק עד זמן תפלת ערבית, יתפלל[103] מעריב תחלה[104] ואח"כ ידליק[105].

חצי שעה קודם זמן ההדלקה, אסור לאדם להתחיל במלאכה[106] או בסעודה, ואם התחיל צריך להפסיק. במקום הנצרך, יכול לאכול אכילת עראי, היינו כביצה המוציא או מזונות (ולא יותר)[107], ופירות [וכן שאר מאכלים] אפילו הרבה. ומדת חסידות להחמיר גם בזה[108]. אבל בלימוד תורה י"א שאין להחמיר כי אם משהגיע זמן ההדלקה ואילך. ויכול להעמיד שומר [שאינו אוכל ולומד בעצמו[109]] שיזכירנו [וי"א שגם לאכילה מהני שומר][110]. **נשים ובנות** שאינן מדליקות בעצמן ויוצאות ידי חובתן ע"י הדלקת הבעל או האב (כדלקמן), מותרות לאכול גם אחרי שהגיע זמן ההדלקה[111].

---

102) ראה בארוכה שיחת מוצאי ש"פ וישב, אור לכ"ד כסלו, תשל"ט. ומועתק כאן חלקו (מסרט הקלטה): והמעשה הוא העיקר . . מ'זעט דאך בפועל אז כדי מ'זאל אנצינדן נרות חנוכה בעתה ובזמנה דארף מען דאס מאכן די אלע הכנות לזה אין ערב חנוכה, און אז ניט וועט מען אריינציען נאך משתשקע החמה וכו'. על אחת כמה וכמה, דעם ענין וואס מצד ואהבת לרעך כמוך, איז דאך א הכרח צו טראכטן ווי אזוי א צווייטער זאל קענען אנצינדן די חנוכה ליכט פונקט כמוך, ווי ער מאכט די אלע הכנות בעתה ובזמנה בנוגע צו זיך . . אז בערב חנוכה איז ביתר שאת וביתר עוז און מיטן גאנצן שטורעם דער ענין פון מבצע חנוכה ביז אז מ'זאל באווארענען אז יעדער איד וואס גייט אריין אין כלל פון "דער" . . מ'דארף זיך ניט פארלאזן אז טאמער וועט עד זיך ניט אויספראווען באווארענען דעם אידן צו משתשקע החמה, וועט ער עכ"פ באווארענען צו דער צווייטער ליכטל און צו דער דריטער וכו', און אפשר נאך צו דער עשטער ליכטל ביז חצות לילה אדער כשניעורים בני הבית מיט די אלע פרטים וואס איז דא בהלכות אלו – איז דאס אינגאנצען שלא במקומו ושלא בזמנו, אפי' אין שאר המצוות, יאכו"כ א מצוה ווי נר חנוכה.

103) ונראה, שמ"מ מן הנכון שיכינו על כל פנים השמן בתוך הנרות קודם תפלת ערבית כדי שיהי' מוכן תיכף אחר תפלת ערבית להדליק. (וגם אם בלא"ה יעבור עיקר זמן הדלקתו (ראה משנ"ב סתער"ב סוסק"א), וכש"כ לדידן שזמנו מתחילת שקיעה – עכ"פ לא יתאחר יותר, וגם לא ישכח מלהדליק כיון שהנרות מזומנות לפניו).

104) ואין להקשות לדלדידן שזמן ההדלקה מתחילת שקיעה נתחייב תחילה בנ"ח, ועליו להקדים מה שחיובו קודם בזמן – דשאני הכא שערבית תדירה ואין מה שנתחייב קודם לתדיר, וכדמוכח בדין אשר יצר ובנ"ר (שו"ע אדה"ז ס"ז ס"ז. סקס"ה ס"ב). וראה בארוכה הנסמן בקונטרס בענין קדימת תדיר ומקודש (כהן) סנ"ב ובהע' קלד ואילך. ועיי"ש מה שדחה מאי דמשמע באיזהו מקומן איפכא. והדברים עתיקים.

105) ויש שכתבו להקל כשיש מנין מאוחר יותר לתפלת ערבית, עכ"פ כשרגיל להתפלל אז, שכיון שאינו רוצה כעת להתפלל ערבית א"צ להקדימה. וראה בסוף הקובץ במילואים (י).

106) ועל בעלי חנויות להפסיק ממלאכתם ולחזור לביתם להדליק – ראה ב"ח סתער"ב ד"ה פסק. משנ"ב סק"י ובשעה"צ סקט"ו. (וראה להלן בלוח ליום הש"ק בהערה בדין התחיל בהיתר). ויש שלמדו זכות בימינו שמדליקים בפנים, ומדין התחיל בהיתר. (ראה שם בהע'). אלא שטוב להזהר גם בזה"ז.

107) בנוגע לפת הבאה בכיסנין – כ"כ להדיא בפמ"ג או"ח סתל"א בא"א סק"ד. ובערוה"ש שם סכ"ו החמיר טובא עיי"ש (וסותר קצת למש"כ הו"ע בסרל"ב סי"ח לענין מנחה).

ועפ"ז, צ"ל דמש"כ בדה"ח סמ"ד סק"ד לענין מנחה שרק בקובע סעודתו (וכ"מ בפמ"ג סרל"ב בא"א סקי"ב, והב"ד בישועות חכמה על קש"ע סס"ט ס"ג. וכ"פ במשנ"ב סרל"ב סקל"ד) – שאני התם דמיירי בתבשיל מה' מיני דגן. וראה בקש"ע שם ובמסגה"ש שם סק"ב. וראה משנ"ב סרפ"ו בשעה"צ סק"ז. וראה לענין סוכה, בשע"ת סתרל"ט סק"ה ובמשנ"ב שם סקט"ז ובבה"ל שם. ולאדה"ז אפי' בתבשיל אסור חוץ לסוכה ביותר מכביצה. ולכאו' טעימה לפני מנחה וכדומה חמירא מסוכה – ראה מג"א סוסי' רלב לענין שתי'. אבל לאידך, סברא שבסוכה מחמרינן טפי – ראה ישועות חכמה שם. וראה שו"ת מהר"י אסאד ח"ב חו"מ (בחלק ההשמטות) סרנ"ג. לבו"מ מהדו"ת או"ח סי' קי. זכרון יהודה או"ח סי' קה. קב חיים ס"ו. קובץ תשובות ח"ג ספ"ט.

108) ע"פ הרוקח אירוסין ונשואין סשנ"ג. וראה שו"ת בשמים ראש סע"ד. שבילי דוד סתרצ"ב סק"ב. שם סוסי' תרעב. ולהעיר מא"א מהדו"ת סתרפ"א. וראה משה"ק בשו"ת שיח יצחק סשנ"ז. ובכעי"ז – ראה שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס"מ בתחילתו, והב"ד בשו"ת מהרש"ם ח"א ס"א ד"ה ובעיקר.

109) כ"ה בשו"ע אדה"ז סתל"א סי"א לענין לימוד לפני בדיקה. ובכ"מ גם לענין אכילה (ראה קצוה"ש סכ"ו בבדה"ש סקט"ו. ועוד). וראה בסוף הקובץ במילואים (יא).

110) האריכו בזה בכ"מ. וראה גם אצלנו במ"מ וציונים להל' יומית אות שלו ותרמח. וילה"ע שנוסף לדעת הט"ז או"ח סער"ה סק"ג וכוותי' פסק אדה"ז שם ס"ד (ראה אצלנו שם), ראה בשיו"ב שם סק"ג ובמח"ב שם סק"ה וביו"ד סכ"ה סק"א שכ"ה כבר בראשונים – ס' הבתים ומאירי. ובערך שי הוכיח כן מהרשב"א שבת קמט, א. אבל ראה חזו"ע שבת ח"א ע' רמ. וראה מה שחילק ביד"י סכ"ה בפיה"א סק"ה. ואכ"מ.

111) וכן מוכח בט"ז סתרע"ז סק"ב. וכן גם במג"א שם ע"ש ובשו"ע אדה"ז שם ס"ז. וה"ט דל"ש לגזור שמא ימשך וישכח – ראה כעי"ז בנחלת צבי יו"ד סרס"ב ס"א. וגם לא גרע משומר שהרי בודאי יקרא לאשתו וב"ב בשעת ההדלקה. וכ"כ להקל בשבה"ל חנוכה פ"ו ס"ג. אשרי האיש ח"ג פל"ג ס"ה. וראה גם בהע' הבאה. [ואילה"ק מזה שאסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה, אף שאינו מקיים המצוה בעצמו – דשאני התם שהמצוה בשמיעה, או בקריאה ושומע כעונה. ועדיף טפי משאר מצוה שע"י שליח דרמיא מצוה אדידי' אלא שנפטר ע"י שליח, אבל בחנוכה האריכו בכ"מ דלאו אקרקפתא דגברא מוטלת החובה אלא היא חובת הבית (ומה"ט במגילה י"א שקטן שהגיע לחינוך מוציא הגדולים, משא"כ בחנוכה – ראה שו"ת חכ"צ בתוספת חדשים סי"ג. והדברים עתיקים. והארכנו במק"א)]. ויש שכתבו להחמיר (הליכות שלמה פט"ז ס"ג. שו"ת בצה"ח ח"ד סנ"ח סק"א. אבל עיי"ש שאינו מדינא, ורק ממנהגא, ובמקום צורך קצת אפשר להקל).

ההולכים ל"מבצע חנוכה" ועדיין לא הדליקו בעצמם – עליהם להזהר כנ"ל. ויכולים לאכול שאר מאכלים המשביעים. ובמקום צורך גדול – יש מקום להקל תוך חצי שעה לזמן ההדלקה אפילו במזונות יותר משיעור כביצה (וכשנצרך לכך – אפילו פת). ואפילו אחרי שהגיע זמן ההדלקה, באם הכרח בדבר, כל שלא הגיע לביתו. ונכון שיעמיד שומר להזכירו להדליק כשיחזור לביתו, ועדיף להכין לפני זה בביתו מנורת חנוכה מוכנת להדלקה[112]. ומכל מקום, ראוי שלא לסמוך על זה ולהימנע מאכילת פת ומזונות יותר מכביצה.

לא הדליק בזמנה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק (כחצי שעה או יותר לאחרי שקיעת החמה או צאת הכוכבים). עבר זמן זה ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה עד עלות השחר (ולכתחילה יש להיזהר להדליק לפני חצות[113]), ובתנאי שבני ביתו ניעורים. וכדאי להקיצם (עכ"פ

---

112) לכל לראש, בטעימה אין לאסור אפילו משהגיע זמנה, ופת הבאה בכיסנין י"א שדינה כטעימה כשאינו קובע עליו (כנ"ל בהע' בדיני טעימה). ואפי' להמחמירים בטעימה אחרי זמן המצוה, ה"מ כשאפשר לו להדליק, משא"כ כשנמצא במקום שאא"פ לו להדליק, דדמיא ללפני זמנה.

וגם בנוגע לאכילה, מצינו שכמה פוסקים סתמו וכתבו רק לאסור רק אחרי שהגיע זמנה, ולא חצי שעה לפנ"ז. וגם אחרי שהגיע זמנה, מקום להקל כנ"ל כשאינו בביתו, שאין עליו חובת מצוה כעת (ראה בעי"ז בא"ז סתרנ"ב סק"ב ובא"ר סק"ו באופן הראשון. אמנם שם נפסק רק שלא יתענה יותר מחצי היום. וראה גם במג"א שם סק"ד. ומ"מ, י"ל דשאני ממי שממתין על הלולב שחייב גם כעת במצוה). ונחלקו בזה גאוני דרא בתראה – ראה שו"ת שבה"ל חי"א סי' קסג סק"א. שושנת ישראל ע' לד. קובץ מבית לוי ח"י ע' כב. וראה שו"ת משיב נבונים ח"ג סל"ט שהוכיח מכ"מ לחומרא. וי"ל, בסגנון אחר שכיון שמוכרח לחזור לביתו לא ימשך באכילה, ראה בעי"ז בקצוה"ש סכ"ו בבדה"ש סקט"ו. וכש"כ כשמעמיד שומר, דבכגון דא כשאינו בביתו אפשר להקל גם לדבר הרשות וגם כשהגיע כבר זמן המצוה – ראה גם שו"ת משיב נבונים שם. [ובלא"ה, עליו להעמיד שומר מצד תפלת ערבית. אבל, נראה שאין לסמוך להתיר לאכול לפני מעריב בימי חנוכה מחמת שרגיל להתפלל במנין קבוע, גם להמתירים כן במשך השנה, כיון שבימי חנוכה בטל התמיד, שמשנים עתים ומחליפים הזמנים, ונשתנו סדרי בראשית הקבועים].

ויש להוסיף בטעם ההיתר, דרבים מידכרי אהדדי, והיינו גם כשאין שומר (ראה בארוכה אצלנו במקורות ועיונים לה' יומית אות תרמח), ואפי' לבי תרי לפעמים ל"ח לשכחה. ומה גם כשכבר הכין בביתו מנורת מצוה מוכנת להדלקה דעדיף משומר – ראה שו"ת שבה"ל שם. וילה"ע ממש"כ בשו"ת הצ"צ או"ח סוסי' מז, שא"צ לבדוק חמץ הנמכר, דל"ח שישכח למכור חמצו, שרחוק שישכח על מה שעיניו רואות. [ולהעיר מדעת רבינו דוד תל' הרמב"ן בחי' לפסחים ז, ב, שעיקר ההדלקה היינו התקנת השמן והפתילות, עיי"ש. ובמק"א הארכנו].

וחזי לאצטרופי דעת הסוברים שאין להחמיר כלל באכילה לפני הדלקה – ראה שו"ת שב יעקב סכ"ב שכתב שלא מצינו בפוסקים ראשונים שכתבו מזה. וכש"כ בזמנינו שמדליקים בפנים – ראה שב יעקב שם. ומילתא בטעמא היא, דאיכא שהות טובא, שהרי אין זמנו קצוב וזמנו כל הלילה. וגם כיון שאין מדליקים כעיקר מצותה שתיקנו חכמים. (וי"ל עפ"ז בל' מנהגי מהר"א טירנא מנהג של חנוכה ומג"א סתער"ב סק"ה בשמו, שטוב להדליק קודם אכילה, ול"כ בל' איסור, דקאי בזמנינו. אבל יותר נראה, שכוונתו לקבוע זמן ההדלקה קודם ובסמיכות לאכילה, ולא בזמן אחר, שאז כולם מקובצים יחד בלא"ה, ולא מיירי מענין איסור אכילה, וכמשמעות מנהגי טירנא. גם י"ל – אף שאינו עיקר – דמיירי בנשים ובנות שאינן מדליקות בעצמן, וכבהע' הקודמת. ודוחק לומר שר"ל להדליק גם קודם טעימה בעלמא. ועוי"ל, שבאמת למהר"א טירנא מותר באכילה, ועז"כ במג"א בשם רש"ל לאסור גם ללמוד). אלא ששאר הפוסקים לא חילקו בדבר. וסתימת דבריהם דמיירי בזמנינו שמדלקים בפנים. ויש שמוכח מדבריהם להדיא שכ"ה גם כשמדליקים בפנים. ואדרבה, כשזמנו ארוך לפעמים יש לחוש דילמא אתי למיפשע. אבל להעיר מהסברא שבכמה אחרונים שאחרי שעבר כבר זמן משתכלה מותר בטעימה.

ועוד איכא בגווה שכשמדליקים אחרים בביתם (שכ"ה בד"כ) כבר יצאו יד"ח, והדלקתם הוא רק מדין מהדרין, ומסברא לא אסרו לאכול לפני הדלקה משום הידור (את"ל שגדר מהדרין הוא שאפשר לברך על ההידור, ולא דלא ניחא לי' לצאת בהדלקת בעה"ב). ושו"מ שכ"כ בשו"ת משיב נבונים ח"ג סל"ב.

ושמעתי באומרים לי שיש מרבני אנ"ש שציידדו למיסבר סברא, שכשהולך למבצע חנוכה ל"ש לחוש שמא ישכח, וע"ד הוא עצמו מחזר אחריו לשורפו מיכל קאכיל מיני'. [ולהעיר מהדין שמותר לקרות במה מדליקין לאור הנר שכיון שמזכיר איסור שבת לא ישכח ויטה (שו"ע ודאדה"ז) סערה"ב ס"ז (ס"ח)). וכ"ה בהולך בדרך להביא לולב – ראה א"ז וא"ר שם (אבל שם שלא יאכל עד חצי היום. וכ"פ במג"א שם). וכמו"כ כשעוסק בסעודת שבת לא חיישינן שישכח מלקדש (תוד"ה מאי – סוכה לח, א ושאר ראשונים. ואף דאנן קיילן"ן שפורש מפה, אי"ז מחשש שכחה לחוד, והוא מפני שעיקר מצותו בתחילת זמנו ועיקר מצות קידוש נתקן לפני הסעודה ולא לאחרי', ומה"ט אסרו לטעום כלום אפי' מים, ומפסיק גם בהתחיל בהיתר, משא"כ בשאר מצות הקבוע להם זמן). וכעי"ז מצינו להתיר לעסוק במכירת חמץ אחרי זמן הבדיקה מטעם הנ"ל (וראה שערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ר סי' קיא בקו"א סק"ג. אבל ראה שו"ת דבר יהושע ח"ב ס"פ סק"ב)]. וג"ז חזי לאצטרופי להתיר. אבל טובא איכא לחלק, שהרי בשעה שאוכל אינו עוסק במצות הדלקה, ולא בענין ההדלקה. ומ"מ מיקלא קליש איסורא מטעם הנ"ל. ואוי"ל גם דדמיא קצת למש"כ בשו"ת הצ"צ הנ"ל, שכיון שמצות חנוכה מול עיניו לא ישכח. ויש לחלק.

ועכ"ז, נכון שלא לסמוך ע"ז, שכמה צדדי היתר הנ"ל מפוקפקים, וכנ"ל, וגם סתימת כל הפוסקים לאסור איסר בכל גווני. ועוד שדרך חסידים הראשונים שהיו מתענין על מצוה החביבה הבאה מזמן לזמן, כמ"ש ברוקח סשנ"ג. ובשו"ת בשמים ראש סע"ד, שראוי לכל יר"ש לחבב המצוה שלא להקדים לה שום דבר אפי' טעימה בעלמא. והבו דלא לוסיף עלה לאכול סעודת פת.

113) כדעת הרש"ל. ונזכר בכ"מ בשיחות קודש. [ומסתברים הדברים, דהרש"ל קאי רק בזמננו שמדליקין בפנים, ועלה כתב שכמו שבזמנם שאין להדליק אחר שתכלה רגל שנקבע הזמן חצי שעה, הה"נ בזמננו שנקבע הזמן בחצות, הן כשניעורים והן כשישנים. וא"ש שהמג"א כתב לחלוק שזמנו כשניעורים ב"ב, שהרי אם רש"ל קאי כשמדליקים בחוץ לא קרב זא"ז. ולהעיר שהרש"ל עצמו בהגהותיו על הטור, הביאו בב"ח סוסי' תער"ב, לא חילק בזה בין לפני ואחרי חצות].

שנים מהם או אפילו אחד[114]), שיוכל להדליק בברכה. אך אם הם ישנים ידליק בלא ברכה[115]. אבל, מי שאין לו ב"ב, ונמצא יחידי בביתו, מדליק בברכה. עבר ולא הדליק עד שעלה עמוד השחר, שוב אינו מדליק (אפילו בלא ברכה)[116]. ובלילות האחרות ידליק כמו שאר בני אדם אף על פי שלא הדליק בראשונה.

אם אינו יכול להדליק נרות חנוכה בזמנו, יכול להקדים ולהדליק החל מפלג המנחה ויזהר לשים הרבה שמן בכדי שידלק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים [ולענין ברכה – נחלקו הפוסקים[117], ויש הסוברים שעדיף למנות אדם אחר שידליק בשבילו בזמן]. ובכל אופן – עדיף להדליק בעצמו[118] בהמשך הלילה ובברכה מאשר להקדים ולהדליק מפלג המנחה.

מי שיכול להדליק בזמן אבל אין לו זמן להמתין חצי שעה ליד הנרות, טוב שידליק בזמן ואל ידחה את ההדלקה. ויתעכב קצת זמן ליד הנרות[119]. ומ"מ עדיף להעמיד שומר[120]. (ונכון לעשות כן משום חשש סכנה).

טוב להתנות בפירוש לכתחילה לפני ההדלקה שלא יאסר בהנאה אלא כשיעור[121], שאינו מקצה

114) רוב הפוסקים סתמו ולא כתבו כמה צ"ל ניעורים. ובעורוה"ש סתער"ב ס"ז פי' שאם יש רק איש א' או אשה אחת או תינוק ותינוקת קצת בעלי דעה יברך ואפי' הדליקו כבר בעצמם. ובחמד משה סק"ג (הובא במשנ"ב בשעה"צ סקי"ז): יקיץ ב' או ג' מהם. ובמ"ח סכ"ז סכ"ז: די בב' וג' ניעורים. ובבא"ח פ' וישב (הביאן בכה"ח סקכ"ו): די בשנים ניעורים (אבל יש שפי' בכוונתו דשנים היינו עוד אחד חוץ מהמדליק. וראה הגהות אבן חי לשם). ולכאו' הטעם להקיץ ב' וג', שבג' נק' רבים, ואיכא פרסום, והספק אם צ"ל ב' חוץ הימנו או עם המדליק. או דהא גופא מספק"ל אם מיעוט רבים שנים, וסגי בב'. אבל לדינא נראה עיקר דבחד סגי, מדלא נחתו הראשונים לפרט.

115) וראה בסוף הקובץ במילואים (יב).

116) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'רעז.

117) במשנ"ב הביא מברכ"י שאפשר גם לברך. אבל כבר העירו שבכסא רחמים עמ"ס סופרים פ"ב חזר בו ממש"כ בברכ"י. וכו"כ ס"ל דאין לברך – היעב"ץ, חת"ס. ועוד. וראה בסידור בית עובד שכ"מ דעת המג"א סתער"ב סק"א. ועוד, שבפשטות, כל הראשונים שסתמו וכתבו שמדליקין משתשקע החמה, ונתנו טעם דשרגא בטיהרא מאי אהני, עכצ"ל דלא ס"ל הכי. (אבל יל"ד – ראה בל' אר"ח הל' חנוכה סט"ו. ועוד. ולהעיר שביראים (סוסי' עדר) כתב לשיטתו שמשתשקע הוא מבעו"י, ועכ"ז ס"ל שאינו בגדר שרגא בטיהרא, עיי"ש. אלא, שגם לדבריו – היינו רק ג"ר מיל לפני שקיעה"ח, "כיון שהחשיך קצת". ובשו"ת תרוה"ד סי' קב בטעם שאפשר להדליק בע"ש מפלה"מ שבאמת אינה שעת הדלקה דהוה שרגא בטיהרא אלא בשיהיו ההדלקה אחר חשיכה היא קיום המצוה. כן להעיר שבב"י כתב בסתמא להתיר מפלה"מ ולא הביא שום חולק. (ובשו"ג סתער"ב סק"ג שרוה"פ מסכימים שאפשר להקדים). ויל"ע במשמעות המכתב באג"ק ח"י ע' רכח. (והארכנו בזה בהתמים שבט תשס"ב ע' 29 ובהע' 61 ואילך). ולהעיר גם משיחת ש"פ מקץ תשמ"ח שהוא רק בדיעבד. וראה מענה להריל"ג, נדפס בתשורה גראנער כ"ג סיון תשע"ו ע' 9. ולהעיר שבכ"מ בדא"ח (אוה"ת חנוכה תתקמ, ב ואילך. סה"מ תר"ל ע' מג ואילך. ועוד) נת' הענין שנ"ח צ"ל דוקא אחר שתשקע החמה ולא מפלה"מ כנרות המקדש ושבת. ומבואר שם (אוה"ת תתקמ, א. סה"מ תר"ל ע' מה. ד"ה ב"ח תשל"ה) שבאמת מפלה"מ שאין השמש בתקפה אינו בגדר טיהרא, ושרגא אהני כנראה במוחש.

ופשוט, דשאני הדלקת נ"ח בע"ש (ראה פר"ח רסי' תער"ב), שאא"פ באו"א, ואין דנין אפשר משאי אפשר (ראה מאירי שבת כא, ב ד"ה אחר. שו"ת תה"ד שם. יד אהרן סתער"ב בהגה"ט (אבל ראה שם משה"ק). אבל בכמה ראשונים סברי שאינו מעכב להדליק משתקע, והביאו ראי' מהדלקת ע"ש – ראה רשב"א וריטב"א שבת כא, ב. ר"ן שם ט, א בדפי הרי"ף. אבל קאי לפני שקיעה שני' דר"ת, דליתא הסברא דשרגא בטיהרא. ובריטב"א משמע שאפשר להדליק כבר מתחילת שקיעה ראשונה. אבל אין ראי' להתיר בעוד היום גדול כשרגא בטיהרא).

אמנם, בהדלקת ביהכ"נ נהגו בשופי להקל לברך מפלה"מ, וה"ט דבביהכ"נ איכא פרסו"נ גם מבעו"י. וכחילוק זה בין ביהכ"נ לשאר מקומות מפורש להדיא בס' הנייר הל' חנוכה. ומצינו בכ"מ, שאכן כן נהגו מאז בביהכ"נ – ראה מנהגי מהרי"ל (וישנם שם שינויי נוסחאות. ואיך שיהי', ה"ז מבעו"י, לפי שנהגו להתפלל גם ערבית מבעו"י. וצ"ע הנוסחא: אחר שקיעה"ח). ב"ח סתער"ב ד"ה מצותה. שכנה"ג שם בהגה"ט סק"א. לבוש סתרע"א ס"ח. שו"ת שב יעקב סכ"ב. שו"ת זבחי צדק (ח"ב סכ"ט–ל. החדשות סי' קיב. אלא שעיקר סמיכתו אמ"ד שדעת המחבר שאפשר לברך בכלל (גם בביתו) מפלה"מ). מחנה חיים ח"ב יו"ד סס"א. כה"ח סתער"ב סק"ז (אף שנראה מדבריו שהכריע שלא לברך בהדלקה בביתו מפלה"מ – ראה שם סק"י). אול"צ ח"ד פמ"ב סי"ב. וראה משנ"ב סתרע"א סקמ"ו (למנהג שמדליקין בצאכ"כ). ואוי"ל (בדא"פ ובדרך רמז) שבביהכ"נ דמיא למנורת המקדש שהדליקו מפלה"מ. (וכמ"ש בס' המנהיג סי' קמח בטעם ההדלקה בביהכ"נ שהוא מקדש מעט זכר לנס שנעשה בבית עולמים. ובטור או"ח סתרע"א, שבביהכ"נ מניחין בדרום זכר למנורה שבדרום. וכ"מ קצת בכלבו סמ"ד. ובב"י שם ד"ה ומ"ש שמניחה, שהמנהגים במקום ההדלקה בביהכ"נ הם בהתאם לב' הדעות באופן נרות המנורה. וכן ההדלקה בביהכ"נ ביום היא זכר להדלקה בשחרית בביהמ"ק במצאן שכבו לדעת הרמב"ם – ראה שו"ת בנין שלמה סנ"ג. אור שמח חנוכה פ"ג ה"ג. שבילי דוד סתרע"א סק"ב. שיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ד. ועוד. ויש שכתבו מה"ט להדליק בביהכ"נ בשמן דוקא דומיא דמקדש – ראה רסי' תרעג. כה"ח שם סקי"ז). ושו"ר שכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה מהדו"ח ח"ג סתס"א (ועיי"ש שכתב מה"ט להקל להדליק מפלה"מ גם בביתו). וראה גם שו"ת שבה"ל ח"ד סס"ה. תשוה"נ ח"ב סשל"ו.

118) ראה בסוף הקובץ במילואים (יג).

119) במקור הענין להתעכב ליד הנרות ולהסתכל בהן – ראה בסוף הקובץ במילואים (יד).

120) ומפי השמועה עד"ז בהנהגת כ"ק אד"ש, מעשה רב. וראה בהערה הקודמת.

121) ותנאי מועיל גם לפתילות – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' חי'קפז.

אבל לא מהני תנאי על השמן כשיעור הדלקה להתירו בהנאה (כ"מ בפשטות בנו"כ השו"ע. וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"א סמ"ב ד"ה אך עדיין. אשרי האיש פל"ד סי"ז. וראה קובץ בית הלל חו' כא ע' כג ואילך. ולהעיר מכעי"ז בשו"ת כנף רננה או"ח סוסי' פג. ויש חולקים – ראה טהרת המים שיורי טהרה מערכת ח סק"ט. חזו"ע חנוכה ע' קסד. וראה משאת אברהם דיין חנוכה סי"א).

השמן אלא לשיעור הדלקה, כשיעור חצי שעה, ומה שנותר מן השיעור לא יהי' מוקצה למצוה, ומותר אחר חצי שעה.

מקום המנורה

מנהג רבותינו נשיאינו שהיו מדליקין נר חנוכה על פתח אחד החדרים ולא על החלון[122]. וכמה מאלו (הדרים בעלי') המדייקים להניח בחלון דוקא יצא שכרם בהפסידם.

הלכתא למשיחא: לעת"ל ידליקו נרות חנוכה בחוץ[123].

מי שיש לו שני בתים [או חדרים[124]] מדליק במקום שאוכל[125]. וצריך להדליק בבית שבו הוא אוכל **בקביעות**, ולכן ההולך לאכול בבית חבירו באקראי צריך לחזור לביתו ולהדליק שם.

מחנכים את הבנים להדליק **בעצמם** נרות חנוכה משהגיעו לחינוך[126]. והמנהג בימינו לחנכם מגיל רך ביותר[127] ובאופן דמהדרין מן המהדרין[128]. כדאי ונכון שהילדים ידליקו נר־חנוכה בפתח חדרם הפרטי (כמובן, צ"ל באופן של זהירות מסכנה וכו')[129] .

בספר השיחות תשמ"ח[130]: כדאי ונכון שבפתח חדר הילדים תהי' גם מנורת (והדלקת נר) חנוכה

והנה, יש מחמירים שגם אחרי השיעור אין להשתמש לאורו משום מראית עין. ובס' המנהגים בענין זה "לא יכולתי לברר הכרעת מנהג בית הרב". ולפי דעה זו, כתבו האחרונים שגם תנאי אינו מועיל בכדי להשתמש לאורו, אבל מותר לכבותו ולהשתמש בשמן. (אלא, שיש שהחמירו שבזמננו שמדליקים בפנים אין גם לכבות כ"ז שבני ביתו ניעורים. ולדידהו אסור גם להשתמש במותר השמן, וגם תנאי לא יועיל (משמרת שלום סמ"ח ס"א). אבל שאר האחרונים לא חילקו בדבר. וראה מזה לקמן).

122) ובלקו"ש ח"ה ע' 456 (בהוספה לאחר זמן בשוה"ג – חלקו נעתק להלן בפנים): וראה סוכה (לב, ב) הואיל ונפיק מפומי' דרב כהנא כו'. וראה מזה בארוכה בשיחת נר ה' דחנוכה תש"ל. ועד"ז בר"ד מליל א' דחה"ס תשכ"א בעת הסעודה, שנהג כ"ק מו"ח אדמו"ר להדליקן על פתח חדרו שפנה לפרוזדור ולא על חלון חדרו שפנה לרה"ר, אע"פ שהיתה האפשרות לכך [כ"ק אדמו"ר שליט"א הראה בידיו הק' על שתי האפשרויות, כי לסוכה נכנסו מתוך חדר כ"ק אדמו"ר נ"ע], ולכן גם החסידים צריכים להדליק כן. וכ"ה בר"ד מליל א' דחה"ס בעת הסעודה תש"ל. וראה במענה מכתי"ק הנדפס בס' בחדרי תורתך ח"ג.

123) שיחת ש"פ מקץ תשכ"ג.

124) יש שר"ל ולחלק בד"ז. והארכנו בזה במק"א, נדפס בקובץ הערות הת' ואנ"ש 770 חנוכה תשע"ב. ואכ"מ.

125) ולהעיר מר"ד משיחת ש"פ מקץ תשמ"ח בשלילת הסברא להדליק בחדר שינה (משא"כ בחדרי הילדים, עיי"ש. אלא שההנחה נערכה בתוספת פרטים שלא נאמרו בפירוש. ונפק"מ טובא).

126) אבל מן הדין היינו רק כשיש להם בית בפ"ע – ראה מג"א סתרע"ז סק"ח (אבל ראה פמ"ג בא"א שם. הגהות לבו"ש על המג"א. שלחן תמיד חנוכה ס"ב בזר זהב סק"ד). משנ"ב שם סקי"ג. שם סתרע"ה בבה"ל ס"ג ד"ה ולדידן. ועוד. (וכבר העירו שבשה"ג ומאירי שבת כא, ב, שהובאו שם מיירי רק כשבעה"ב מדליק עבור בני בית. וי"ל. כן להעיר מנה"ש סתרע"ז סק"א שבעה"ב מדליק גם עבור יונקי שדים). וכן מוכח ממה שנהגו רק "איזה זמן קודם הבר מצוה" (ס' המנהגים ע' 69. ובשיחת חנוכה תש"ו הנסמן שם דהיינו כשנה קודם), ולא משהגיעו לחינוך (ראה שיעורו בכה"ח סתרע"ה סקכ"ו).

127) ראה לקו"ש ח"כ ע' 475 (ולהעיר מלקו"ש שם ע' 474 במוסגר. שם ע' 478). סה"ש תשנ"ב ע' 190. וראה הנסמן אצלנו בשו"ת אתרא דרב סי' א'תרמה.

128) כן המנהג. וכ"כ בסדר משנה חנוכה פ"ג ה"ד ד"ה והנראה (ע' קפד). וראה גם מנחת פתים סתרע"ז ס"ב למחה"ש סק"ח. וראה שו"ת משנ"ה ח"ז ס"צ. ועוד. ודלא כמשנ"ב סתרע"ה סקי"ג. וראה לקו"ש ח"כ ע' 451. שיחת ש"פ ויחי תשמ"א. ועוד. ולהעיר מלקו"ש חי"ב ע' 251.

ולהעיר מדעת הא"א מבוטשאטש מהדו"ת סתרע"ז שאין קפידא אם אין נרות שלהם דולקות ח"ש. אבל סתימת הפוסקים אינה כן, ולהדעות שצריך לחנכו בהכשר גמור כמו בגדול, משמע דהה"נ בנוגע לשיעור המצוה אף שאינו מבחין, וכן בכ"מ משמע שצריך לחנכו בשיעור שלם (כגון בשיעור ט"ק, קריעה טפח, כזית מצה, רביעית בד' כוסות, ועוד).

בנוגע חינוך קטנים להדליק בשמן זית, ובירור בדין חיוב חינוך קטנים להידור מצוה – ראה בשו"ת אתרא דרב שם.

129) ויכולים להדליק לפני בעה"ב או אחריו. והמנהג שבעה"ב מדליק תחילה, ובזה מתקיים עיקר המצוה. ואח"כ מדליקים בני ביתו שעל ידם מתקיים ההידור דמהדרין. (וי"א שגם בהדלקת בעה"ב עצמו יש גדר מהדרין, דלא מסתבר שיחסר לו ההידור. ואכ"מ). וגם מצד כיבוד אב להקדימו תחילה לדבר שבקדושה, ובפרט שיש המקפידים בכך מאיזה סיבה שתהי' (וראה שו"ת מנח"י ליקוטי תשובות ס"ו סק"ב. ולהעיר גם מלקט יושר ע' 151 שלא הניח לבחורים להדליק קודם שהנר שלו הדליק כמעט שיעור).

(ויש שכתבו מטעם אחר, ולאידך גיסא, שאא"פ להדר אחרי שנתקיימה המצוה, וההידור דמהדרין מן המהדרין, הוא שבעה"ב מוסיף והולך, ואם כבר הדליקו בני ביתו כבר נתקיים ההידור, ואין מקום להידור נוסף, משא"כ בבעה"ב המדליק תחילה, יש מקום שבני ביתו יהדרו וידליקו לעצמם. ויש שנהגו איפכא, שבני ביתו ידליקו תחילה לחוש לדעת הסוברים שאין להם לברך לפי שכבר יצאו בהדלקת בעה"ב. ועדמש"כ המשנ"ב סקט"ז לענין אכסנאי שאשתו מדלקת עליו. וסברתם שהאב אינו יוצא בהדלקת בני הבית, מחמת שעיקר החיוב מוטל עליו. ועוד כהנה בסברות שונות. (אבל במשנ"ב שם ה"ט שאין אשתו יוצאת בהדלקתו לפי שאין אכסנאי פוטר ב"ב לכמה דעות). אבל לדינא לא קייל"ן הכי).

ונשאלתי בבעה"ב שמסייע לתינוק להדליק, אם יכול להדליק אח"כ בברכה כיון שכבר קיים המצוה כשהדליק עבור הקטן. ולפענ"ד, שפיר דמי. וראה בסוף הקובץ במילואים (טו).

130) ח"א ע' 162.

(נוסף לכך שבודאי יסבירו להילדים התוכן והמשמעות דהדלקת נרות חנוכה, בסגנון המובן להם) שעי"ז יתוסף יותר בענין החינוך, הן בנוגע לילדים, שכאשר רואים את מנורת החנוכה בפתח החדר **שלהם**, נעשה רושם חזק יותר בנפשם כו', והן בנוגע להחדר, "מקדש מעט", ע"ד ומעין ומרמז על חינוך ביהמ"ק בחנוכה[131].

בחורים הלומדים בישיבה מדליקים בפתח חדרם האישי בפנימיה (כמובן, בהתאם לכללי הבטיחות. וד"ל)[132]. ועד"ז בבנות הלומדות בסמינרים מחוץ לעיר, שעליהן לסדר לצאת ידי חובת הדלקת נר־חנוכה[133] **במקום דירתן**[134]. וניתן לסדר שאחת מהן תדליק עבור ובשליחות כולן[135]. ונכון שידליקו כל אחת לילה אחרת[136].

מי שנמצא במקום שיצטרך לכבות הנרות תיכף אחר הדלקתן ידליקן ללא ברכה. גם יכול להדליק נרות חשמליות ללא ברכה[137].

כתב הט"ז: מי שיש לו דירה בעיר והולך פעם אחד חוץ לביתו וסועד אצל חבירו **פשיטא שלא יניח ביתו וידליק בבית שהוא אוכל שם פ"א אצל חבירו** אלא צריך לילך בביתו ולהדליק שם . . בזה שיאכל כאן שעה או שתים וישוב למקומו **אין שום סברא לומר שידליק שם ולא בביתו** דזה הוה כאילו עומד בשעת הדלקה על רחוב העיר דאין שייך לו שם הדלקה. הגם שראיתי קצת בנ"א בשעה שאוכלים בסעודה אצל אדם אחר שולחים אחר נרותיהם ודולקים שם . . **וטעות הוא בידם ואינם מבינים דבר זה**[138].

מי שטעה והדליק בליל ראשון בבית חבירו **שאינו לן שם**, שאינו יוצא ידי חובתו[139], כשמדליק

131) וראה גם התוועדויות שם ע' 133. ושם ע' 91 ועוד פרטים בדבר. והמסקנא – שיש לעיין ולבדוק בכל מקום לגופו של ענין את התוצאה בפועל, באיזה אופן יוסיפו בחינוך (דהילדים או הרואים). ושם בשיחה (בסרט הקלטה ולא נדפס) נז' הצדדים לחיוב ושלילה. ועיי"ש עד"ז בנוגע להדלקה ע"י בנות. אבל בשלשלת היחס שבתחילת "היום יום": "מעורר שכל ילד/ה ידליק נרות חנוכה בפתח חדרו ("בית מקדש" פרטי)". וראה מאוצר המלך ח"ג ע' 128 במענה לשאלה בשנה הבאה (תשמ"ט): "שאלה לרב" (ואולי הכוונה מדין נדב). ולהעיר משבשנים הבאות נזכר בפשיטות שבנות אינן מדליקות (ראה סה"ש תש"נ ח"א ע' 194 ובהע' 83. תנש"א ח"א ע' 165 הע' 110. **ועוד**).

בשנת תשל"ד נתפרש להדיא ש"נתקבלה הוראה דחופה מכ"ק אדמו"ר שליט"א שכהוראת שעה תדלקנה גם הבנות נרות חנוכה". וראה דברי שלום ספר זכרון (שור) ע' נה (יומן משנה הנ"ל (תשל"ד)).

132) אף שבכלל צ"ל בחדר שאוכל, כנ"ל בפנים. והאריכו בזה אחרוני זמנינו. וראה שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג סי"ד סק"ה. או"ח ח"ד סי' ע סק"ג. וכבר העירו שבט"ז סתרע"ז סק"ב מציין להלכות עירובין בסש"ע ס"ה. ועיי"ש במג"א סק"י. וכן במג"א סק"ז מציין לדיני עירובין, סת"ט ס"ז. וראה מה שכתבנו מזה בקובץ הערות הת' ואנ"ש 770 חנוכה תשע"ב.

ומפי השמועה בהוראת רבינו ביחידות בשנת תשי"ב לסטודנטית להדליק נרות חנוכה כשהיא נמצאת באוניברסיטה בחדר שינה – קובץ צרפת פרצת גל' לה ע' 115. (ומש"כ שם לחלק – תמוה). ולהעיר מהמסופר במקום ההדלקה בתשמ"ט – מעשה מלך ע' 308.

133) ואינן יוצאות יד"ח בהדלקת אביהן שבמק"א. וראה בקובץ הערות שבהע' הקודמת. וראה גם שו"ת באתרא דרב יב'מד.

134) ובבנות בסמינרים גרע טפי מבחורי ישיבה, שאין מקום כלל לסברא להדליק בחדר אוכל הכללי. והיטב אשר ביאר בקובץ העו"ב גל' תתקלא.

135) וישתתפו בפרוטה לצאת מכל ספק. והעיקר לדינא שגם בב' בעלי בתים החלוקים בעיסתם מהני השתתפות. וכשאין שוה פרוטה לכאו"א – סתימת הפוסקים שלא העירו בזה מוכח דמהני גם בכה"ג. וכ"מ קצת בל' המאירי שבת כג, א (הובא במשנ"ב סתרע"ז בבה"ל ס"א ד"ה להשתתף): יהא השמן משותף בכל לילה ולילה או יתן לו פרוטה לזכות לו חלק שם בכל הלילות (אע"פ שבכל לילה לחוד אין שו"פ). וראה בקובץ העו"ב גל' תתקל (וראה שם בגל' תתקלא). וכ"ה בשו"ת שבה"ל ח"ג סכ"ה. שבו"י חנוכה פי"א. ציוני הלכה חנוכה ע' ח (וראה שם ע' ו ואילך). תשוה"נ ח"ו סקנ"א.

אלא שבד"כ ל"ש להוסיף שמן לכולן. אלא שאי"ז מעכב.

ולא סגי במה שמשלמים להנהלת המוסד על אש"ל (ראה בקצוה"ש סע"ו בבדה"ש סקכ"ב כשדרים בשכירות והותנה ביניהם שעל בעה"ב להאיר להם את החדר שא"צ להשתתף בפריטי שדמי השכירות שמשלמים הוי השתתפות בנר ג"כ – דקאי רק לגבי נר שבת, שהתאורה בכלל השכירות, משא"כ בנר חנוכה שאינו לאורה, ואינו יוצא בנר חשמל).

136) ראה בא"ח ש"א פ' וישב סי"ז. כה"ח סתרע"א סקי"ב.

137) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ב'ח. שם סי' ב'ט.

138) והארכנו בזה במק"א, ושם בדעת הב"ח המג"א ואדה"ז בכ"ז. וגם כתבנו ע"ד הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בזה. ואכ"מ. והארכנו שם שכ"ה גם בנמצא עם בני ביתו שם. ודלא כמי שכתב להקל בזה. [ולהעיר שבא' ההנחות מר"ד ש"פ מקץ תשמ"ט עצ"ל בית, אבל אצ"ל ד' אמות. ומכללות הענין שם, בהחילוק בין מזוזה לנ"ח, מוכח שפשוט עצ"ל בבית דוקא כבמזוזה]. וראה גם אצלנו בשו"ת אתרא דרב א'תתקעט שמופרך מעיקרו להדליק בשדה התעופה וכדומה על מנת לצאת שם ידי חובת הדלקת נר חנוכה, ובשלילת דעת אלו שכתבו להתיר.

139) ובפשטות חוזר ומדליק בביתו בברכה (אלא שלא יברך שעשה נסים ושהחיינו – ראה הנסמן בהערה הבאה) אא"כ להוציא בני ביתו.

אמנם, בברכת הבית שנ"ד ס"י כתב שיחזור וידליק בביתו בלא ברכה, ובשע"ב שם סקי"ח כתב לבאר לפי שיצא כבר חובת הגוף ומדליק

למחרתו בביתו לא יברך עוד פעם שהחיינו[140].

החייבים בהדלקת נר חנוכה

גם נשים חייבות בנר חנוכה. אבל הבנות אין מדליקות בפ"ע. אשה בעלה מוציאה. וכן היתה הנהגת בית הרב, שהבנות לא הדליקו נרות חנוכה[141] (לא הגדולות ולא הקטנות לפני בת־מצוה), כ"א יצאו בזה ע"י אביהן, ואח"כ – בעליהן[142]. מי שאין לה בעל או שבעלה אינו מדליק בבית, חייבת להדליק בביתה בעצמה או ע"י שלוחה, וכמובן – בברכה[143]. אבל אינה יכולה לצאת על ידי הדלקת קטן או קטנה.

בלקוטי שיחות[144]: ידוע מה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר, שאביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, כשהי' עוזב את ביתו לפני חנוכה הי' מצווה לזוגתו הרבנית שטערנא שרה נ"ע שתדליק המנורה בעצמה (אף שהברכות היתה שומעת מא' הגברים).

אורח: אכסנאי שמדליקין עליו בביתו, מקיים מצות הדלקת נר חנוכה במה שמדליקים נר חנוכה בביתו משלו. ואף על פי שמדליקים עליו בתוך ביתו אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות, כי חייב לראות הנרות[145]. ואפלו אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות, אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו מדליק ומברך עליהם[146]. וכן נוהגין[147].

אבל אם אין לו מי שידליק בביתו, או אפילו אם מדליקים שם אלא שאינן מדליקים משלו, אינו נפטר בהדלקתם, אלא צריך הוא לקיים מצות הדלקת נר חנוכה במקום שהוא, ע"י שיתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה, וצריך הבעל הבית להוסיף מעט שמן בשבילו[148], או שיקנה לו בעל הבית חלק בנר שלו במתנה. וצריך האכסנאי לשמוע הברכות מבעל הבית. וכבר נזכר לעיל, שבימינו שמדליקים בפנים אפילו אורחים מדליקים[149].

שוב רק מחמת חובת המקום. ועצ"ע מ"ט לא ידליק בברכה מחמת חובת המקום. ומאי שנא מהמדליק בביהכ"נ שחוזר ומדליק בביתו בברכה. וכן מוכח בכ"מ שמצד חובת הבית גופא עליו לברך. וראה שו"ת פני מבין סרכ"ו. חלק לוי סי' ר. יגל יעקב או"ח סוסי' עב.

140) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'רעד.

141) ושקו"ט במה שלא נהגו בדין מהדרין. ואכ"מ. וראה ס' המנהגים ע' 69. לקו"ש ח"ל ע' 312 הערה 10. אג"ק נדפס בקובץ העו"ב א'צז. [ויש שר"ל, עפמש"כ בראבי"ה מגילה סתקס"ט להסתפק אם לשיטת בה"ג במקרא מגילה לנשים, נשים אינן חייבות באותו חיוב דאנשים בנ"ח, ואין מוציאות אותם. וראה הנסמן לעיל בדיני הדלקה מפלה"מ בהערה. וראה ערוה"ש סתרפ"ט ס"ה שי"ל גם בחנוכה דאין חיובן בהדלקה אלא בראיית נר חנוכה. ואפשר לפ"ז דליכא בהו תקנת מהדרין. והוא מחודש. ולדינא ודאי מותר לה להדליק].

142) כ"ה בספר המנהגים. **ובכ"מ**. וראה שיחת ו' תשרי תשל"ה ע"ד הדיוק וההדגשה בהנהגה זו. ועד"ז בארוכה – בשיחת אור לכ"ז כסלו (ביחידות כללית) תנש"א. וכעי"ז בשיחת ליל כ"ג כסלו תשמ"ט, שמכמה טעמים עדיף ("בילכער") שידליק גבר ולא אשה. וראה גם סה"ש תש"נ ע' 194 ובהערה שם, שחינוך הבנות בנוגע לחנוכה – הוא **בשאר** ענייני חנוכה. וראה זה פלא בר"ד משיחת ש"פ ויצא תנש"א*, שהבנות יוצאות יד"ח ע"י האח, ע"ד שהאם יוצאת ע"י הבעל.

בנוגע להוראות ע"ד הדלקה ע"י בנות בחדרם – ראה לעיל בקטע המתחיל "בספר השיחות תשמ"ח" ובהערה שם.

* בסה"ש שם ע' 165 ובהערה 110 נד' רק עצם הענין שנשים ובנות אינן מדליקות.

143) ואם מתארחת אצל אחרים במשך חנוכה, משתתפת בפרוטה בשמן ותעמוד שם בשעת ההדלקה, או מדלקת בעצמה. וראה תשורה לנישואי כהן–גראנער י"ב תמוז תשס"ד ע' 24.

144) חלק ל' ע' 312. – בשיחת שבת חנוכה תש"ו (סה"ש תש"ן ע' 21) בסגנון אחר קצת, שבנוסף לשמיעת הדלקת נרות חנוכה מאחר, מהגברים, ציוה שתדליק בעצמה ג"כ. ובהערה שם: צ"ע בברכה או לא. אבל בלקו"ש משמע יותר שהדליקה ללא ברכה. ואולי טעם הספק, לפי שלכמה דעות ל"ש גדר "מהדרין" באשתו שכגופו או שטפילה לו (ראה שו"ת עולת שמואל סי' קה. שער אפרים סמ"ב. א"ר סתרע"א סק"ג. גליוני הצפע"נ מכת"י לשבת כג, א. ועוד), ולאידך, י"א שאין הבעל פוטר ב"ב אלא כשנמצא בביתו (ראה לקט יושר ע' קנב. ברכת הבית שנ"ד בשע"ב סק"ט. וכ"מ בלבוש סתרע"ז סק"א, עייש"ה. ועוד. וצע"ק בדעת אדה"ז סרס"ג סי"א. וי"ל. וראה בהערה לקמן בארוכה בענין זה). כן להעיר משיחת ו' תשרי שם, ע"ד הנהגת בית הרב, ובהדגשה, **שלא** ידליקו הבנות והנשים בעצמן, זולת כשהבעל נוסע. ואולי, גם באופן כזה, דייקו שיהי' ללא ברכה. [הלשון בשיחה הנ"ל "בענטשן ליכט" (כ"ה בסרט הקלטה) – היינו גוף ההדלקה, כפשוט. ולהעיר מקו"א לשו"ע אדה"ז סרס"ג סק"ד].

145) וראה עוד להלן בדיני ברכת הרואה וש"נ.

146) שאם רוצה להדליק בעצמו בכלל מהדרין הוא.

147) לפי שבימינו מדליק כל אחד ואחד, ומי יודע אם מדליקין עליו בביתו ויבואו לחושדו.

148) אלא שלא הובא ד"ז בשו"ע אדה"ז סרס"ג ס"ט. וכבר העירו שהפוסקים הביאו כן רק בהל' חנוכה, ותמוה זה דבר ההשמטה בהל' שבת. וראה שו"ת שבה"ל ח"ג סכ"ה.

149) ודוקא אם אוכל בחדר בפני עצמו, אבל אם אין לו חדר בפני עצמו יכול לסמוך על אנשי ביתו שהדליקו עליו בביתו או על השתתפות בפרוטה עם בעל הבית. ומכל מקום אם יש לאכסנאי נר נכון יותר להדליק בעצמו.

במה דברים אמורים כשאוכל שם משלו, אבל אם הוא סמוך על שלחן בעל הבית[150] נעשה כבני ביתו של בעל הבית ויוצא בנרו של בעל הבית ואינו צריך להשתתף עמו כלל. ומן הדין אינו צריך להדליק אלא אם רוצה להיות ממהדרין.

וכל זה רק באכסנאי ששכיבתו שם ואין ביתו אצלו, וכן בבן הסמוך על שלחן אביו, אבל מי שאוכל בבית חבירו באקראי צריך להדליק בביתו, או אשתו מדלקת עליו.

נוסע: כבר נזכר לעיל, שיש לסדר מבעוד מועד את זמני הנסיעות והטיסות באופן שיוכלו להדליק נר חנוכה בעצמם בזמנו ובמקום מגוריהם. בדלית ברירה, ויש לו טיסה בערב, ואינו יכול לבטל הטיסה, יכול להדליק בביתו אחרי שקיעת החמה ובברכה אף שמיד עוזב ביתו. ואם מוכרח, יכול להקדים להדליק אפילו מפלג המנחה[151], אם[152] יש מבני ביתו שאינם נוסעים אלא נשארים בביתו[153]. כמו כן מותר להדליק ברכב או במטוס אם שוהה שם במשך הלילה. אלא שלמעשה אין החוק מרשה להדליק נרות במטוס, וידליק פנס חשמלי, וכמובן – ללא ברכה[154]. המדליק בשדה התעופה לא יצא כלל[155]. באם נמצא במקום שאין ישראל ולא יראה כלל נרות חנוכה במשך הלילה, מדליק בברכות אפילו בשדה התעופה, כי חייב לראות הנרות (אבל אינו יוצא ידי חובת מצות הדלקת נר חנוכה, שצריכה להיות בביתו דוקא). אם יגיע למחוז חפצו במשך הלילה קודם עלות השחר, ידליק שם בברכה, כל זמן שיש מבני הבית שניעורים.

יש להדליק, כשכל בני הבית מקובצים יחד, לפרסם הנס. וטוב שידליק קודם ובסמיכות לזמן אכילת ארוחת ערב שאז מקובצים יחד. וכשאין בני ביתו בבית, נכון לאחר זמן הדלקת נרות קימעא בכדי שידליק כשכל[156] בני ביתו נמצאים[157]. בכלל, ראוי שיהיו כל בני הבית נוכחים

---

150) והנה, י"א שהוא רק אם סמוך בקביעות (וי"א בשיעור שלשים יום), ולכן אכסנאי משתתף בפרוטה לפי שאורח הוא ולמחר ילך לביתו.

אבל לא משמע כן דעת אדה"ז, ולדידי' אכסנאי שמשתתף היינו שאינו אוכל משל בעה"ב, אבל אם אוכל משל בעה"ב וסמוך על שולחנו נעשה כבני ביתו (אא"כ סועד שם רק באקראי שחייב להדליק בביתו, עכ"פ בנר חנוכה, שלענין נר שבת אפשר דסגי באוכל באקראי, כמשמעות אדה"ז, אלא שהוא במוסגר. וראה קצוה"ש סע"ד בבדה"ש סקכ"ד. שו"ת מנח"י ח"י ס"כ סק"א. שש"כ ח"ג פמ"ה הע' א. שם בתיקונים ומילואים פמ"ג הע' קעא).

והוא ע"ד מש"כ בגן המלך סמ"א, דהא דאכסנאי מיחייב להשתתף היינו דוקא באכסניא שנותן הוצאה לבעה"ב דאז מחויב להשתתף ואם יש לו חדר מיוחד חייב להדליק בחדרו אבל אם אכסנאי סמוך על בעה"ב לגמרי ומפתו יאכל ומכוסו ישתה א"צ לזה כלל כי בעה"ב דקמהני לי' בכל צרכו הלא הוא גם הוא יזכה לו גם במקצת דמי הנרות וליכא בזה חשדא כיון שידוע דאתכא דבעה"ב קא סמיך. והחרו החזיקו אחריו כמה אחרונים. והב"ד בדע"ת רסי' תרעז, וסיים עלה, שכ"כ המג"א בשם רש"ל. ומוכח שז"כ המג"א בדין סמוך (אלא שלכאו' חלוקים בטעמם, שלמג"א הוא מחמת שהוא כב"ב, ולגן המלך מחמת שממילא זכה גם בנרות). וראה בסוף הקובץ במילואים (טז).

151) אבל י"א שעדיף שאשתו תדליק עליו באם אפשר.

152) שבעזבו כולם מיד אחרי פלה"מ, צ"ע אם יצא יד"ח. וראה לעיל "חובת ההדלקה" בהערה. (ול"ד למדליק בביתו בע"ש ועוזב וחוזר אח"כ במשך הלילה, ראה שם אצלנו בלוח).

וכשאין איש מאנשי הבית שם בבית משתשקע החמה, שכולם עוזבים אחרי ההדלקה בפלג המנחה, אולי כדאי להדליק בחלון.

153) וי"א שיכול לבקש משכן להדליק בביתו בשמן שלו. וג"ז שנוי במחלוקת. וראה בזה (ובכמה פרטים שבפנים) בשו"ת באתרא דרב סי' א'תתקעט.

154) פרטי דינים לעיל בהכנות לחנוכה בדיני השמן בהערה.

155) וכן הנוסע ברכב ועוצר ומדליק בעצירת מנוחה בצד הכביש או בתחנה לא יצא כלל.

156) ונהוג שגם אלו שמדליקין בעצמם מתקבצים לשמוע ברכת בעה"ב. וי"ל טעם המנהג להסברא שעיקר המצוה בהדלקת בעה"ב, ומהדרין מן המהדרין היינו משום פרסו"נ וכהוספה על נר העיקר (ולא שמכוונים שלא לצאת בשל בעה"ב).

157) ראה בהע' הבאה. והארכנו לעיל בהערה בנוגע העדיפות להדליק באיחור בכדי שידליק בעצמו, ולא ע"י שליח, אף שזריזין מקדימין. וחלק מהסברות הנ"ל שייכות גם בנדו"ד. ולהעיר, שכמ"פ יוצא שאם אינו ממתין יעשו מלאכה בשעה שהנרות דולקות (והמלאכה בשביל הבעל, ובכגון דא אמרינן חטא כדי שיזכה חבירך). וכבר העירו שמזה שהבעל חייב בקרבנות אשתו מוכח שג"ז מחובתו שתקיים המצוות באופן הראוי.

בשעת ההדלקה, אבל אינו מעכב[158] **בדרך כלל**[159].

ברכת הרואה: מי שלא הדליק, ואינו עתיד להדליק באותו הלילה, וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה[160] נר[161] חנוכה[162] מברך שעשה נסים, ובליל ראשון מברך גם שהחיינו. אבל אם הדליקו עליו בתוך ביתו – נחלקו הפוסקים, וספק ברכות להקל. ואם הוא במקום שאין בו ישראל, אע"פ שמדליקים עליו בתוך ביתו, מדליק בברכות, כי חייב לראות הנרות[163].

---

158) וכמה טעמים בדבר: מצד פרסומי ניסא; לשמוע הברכות (וי"א לכוון לצאת עכ"פ בברכת שעשה נסים ושהחיינו); מצד גדר שליחות (ראה שו"ע יו"ד סרס"ה ס"ט (לענין מילה). מג"א סתל"ד סק"ט (לגבי ביטול חמץ)); מצד המצוה לראות הנרות. ובלא"ה, עוד ענין – לספר לב"ב ענין הנסים שנעשו וכו' (ראה קיצור שו"ע סי' קלט ס"א. ועוד). וגם יש בזה משום שלום ביתו דעדיפא מנ"ח. (והרי י"א שאפי' נר של חול עדיף, וכש"כ וק"ו שיש לאחד מצות נ"ח מה"ט).

וראה מג"א סתרע"ב סק"ח בשם מחזור מ"צ. מקו"ח בקיצור הלכות ס"א. ועד"ז במנהגי וורמישא. משנ"ב שם סק"י. וראה מנהגי מהרי"ל ריש הל' חנוכה. ולהעיר גם ממג"א סתרע"ו סק"ד בשם הב"ח.

אבל כשבעלה מדליק משמע דגם כשאינה עומדת שם מהני, ראה גם בשו"ת מהר"ח או"ז סקכ"ח. (ושם במקור הדברים משמע שלא כהבנת כמה אחרונים בדברי הגהות מנהגים טירנא חנוכה סקי"ח בשם מהר"ח, ושהטעם שאין השליח מברך רק כשמהשלח נמצא שם לפי שלדעתו אין שליח מברך במצוות שאינו נהנה מהם, עיי"ה. והוא דלא כמ"ש בהגה"מ גופא). וראה ברכת הבית בשערי ברכה שנ"ד ס"ה. שו"ת מנחת שלמה ח"ב סנ"ו סק"ב.

ועפ"ז, שקו"ט ג"כ אם חייבים בברכת הרואה – ראה א"א מהדו"ת סוסי' תרעה (בקטנה שהגיעה לחינוך). וראה מש"כ ביומין דחנוכה ס"מ (שבן או בת הסמוכים של שולחן אביהם לכו"ע חייבים בברכת הרואה, כיון שלא הדליקו בביתם משלהם). ברכת הבית שם ס"ט (שפטורים). וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כה'רעג. ושנ"ת.

ומענין לענין: חולה הרתוק למטתו, ורגיש לאור ואינו יכול להדליק יותר מנר אחד, אבל יכול לשמוע הברכות מאחרים המדליקים בבית – נכון שידליק בעצמו מחמת החובה לראות הנרות, ומ"מ כדאי שישמע הברכות מאחרים המדליקים באופן ד"מוסיף והולך" – נתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב יח'ערב.

159) ראה בהערה הקודמת.

ונוסף לזה "פעמים שאיש ואשתו חייבים בנר חנוכה כגון שאין להם בית מיוחד ואין שניהם יחד" (לקט יושר ע' 152. ובמהדו"ח – ע' שמג). ועפ"ז כתבו בכ"מ שאין הבעל פוטר בני ביתו רק אם הוא בביתו, שאין אכסנאי מוציא אחרים שאינם עמו.

ויש שדייקו כן גם מלשון הגמרא שבת כג, א: דקא מדלקי עלי בגו ביתאי. ובפירש"י "בביתי" (וכבר נתקשו מה בא להוסיף. וראה רוב דגן שם). ועוד הוכחות הביאו. והאריכו בזה אחרוני זמננו לכאן ולכאן. ואכ"מ בהעתקת כל דבריהם, הלא היא בספרתם,

ולאחרונה נשאלתי מא' הרבנים שליט"א בהבנת דעת החולקים, שלכאורה מפורש הוא בלקט יושר שאינו פוטר. וראה באריכות בסוף הקובץ במילואים (יז).

160) וגם ברואה בעששית מברך (כן מוכח בשבת כג, א. שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' קמט. ומובן שכ"ה גם לגבי ברכת הרואה, דאל"כ הו"ל לחלק. והעיקר, דהא מתחזיא כבברכות כה, ב. וצל"ע מש"כ להנדז בדבר בנימוקי או"ח סתרע"א סוסק"א. וצ"ל, דל"ד לברכת האור שיש מחמירים – ראה שו"ע אדה"ז סרח"צ סכ"א במוסגר – דהתם העיקר שיאותו לאורו, ועוד שמברך על גוף האש והעששית חוצצת. אבל בנ"ח איפכא הוא שאסור להשתמש לאורו, והעיקר פרסו"נ. ואף גם זאת, כמ"ש במשנ"ב שם בבה"ל בסוף הסי' ד"ה או באספקלריא, שלא תקנו ברכת האור אלא כשהאור הוא גלוי בלי כסוי ולא טמון וכעיקר ברייתו ע"י אדה"ר שהוא בגלוי. וראה גם בשו"ת יבי"א ח"א או"ח סי"ז סק"ט. ובלא"ה, העיקר לדינא לדידן שגם בהבדלה מותר. ולרוה"פ בכל ברכת הראי' דינא הכי שמועיל גם ע"י הפסק זכוכית. וכש"כ ברואה ע"י משקפיים). אבל לא כשרואה במראה, וכש"כ בראי' במצלמת וידיאו אפילו בשידור ישיר, כיון שאינו רואה הדבר עצמו אלא דמיונו בלבד. ואם רואה ממרחק רב דרך משקפת או טלסקופ – לא יברך אא"כ פועל כזכוכית מגדלת. ורוב המשקפות המצויות בימינו פועלים בעזרת מראות.

161) ולהעיר מבית הלוי לחנוכה ד"ה כבתה, שגם כשעודו דולק עדיין רק שכבר הוא חשוך והולך וכבה שוב אין מקיים בו המצוה. והביא מפיה"מ שבת רפ"ב: שמא יהיה אור הנר חלוש וחשוך ויניחנו ויצא. והוא מחודש. ודיוקו אינו מוכרח, שבפשטות הל' בפירש"י "ולא מתקן לה" – היינו שאינו מדליק. ובמציאות הסיבה שכבתה מחמת שהפתילה וכו' דורש תיקון. ופשטות הראשונים שהחשש שיכבה לגמרי. ומפורש בריטב"א שבת כא, ב, שבפתילות שהאור מסכסכת בהם והם כבות איכא למימר טעמא דכבתה זקוק לה, אבל שמנים אין הטעם אלא שאין נמשכים אחר הפתילה ואורם עמום אבל אינם כבים, וא"כ טעמא דפסולם אינו משום כבתה זקוק. ומש"כ לה"ר משבת מד, א – כבר כתב הגרע"ג ע"ה וגנר (בקובץ העו"ב גל' תתשפט) לדחות, שלא אמרו שם "נר שכבה" אלא "נר הכבה", ומובן שפירושו הוא שכבה והולך בלשון הווה. וכ"ה להדיא בצל"ח ופני שלמה ועוד שם. (וראה בארוכה בקובץ הנ"ל). ועוד ילה"ע שלפ"ז מנ"ל דלמ"ד אין זקוק דקאי גם בכבתה לגמרי. וי"ל.

ונפ"מ למאי דקיי"ן שבכבתה ראוי להחמיר לחזור ולהדליקה, דהה"נ כשהוא חשוך והולך וכבה. ונראה, שכ"ה גם לגבי ברכת הרואה, שגם אם נאמר שא"צ שיהא בתוך זמן מצותו (כבהערה הבאה) – מ"מ צ"ל שם נר ובכה"ג אפשר דנפיק מכלל נר.

162) וגם ברואה הנרות אחרי חצי שעה מברך. וכן גם ברואה נרות בית הכנסת. וראה בסוף הקובץ במילואים (יח).

163) והארכנו במק"א שהעיקר לדינא בדעת השו"ע, שאין הדברים סותרים זל"ז, שכשאינו רואה הנרות חייב מדינא בהדלקה. וראה גם אצלנו בקובץ מבית חיינו חוברת ז הערה 1. ונפ"מ גם בזמננו בנשים ובנות שלא היו בשעת הדלקת נרות, וגם לא ראו נרות חנוכה. (וראה לעיל בהערה, שי"א שאפילו בלאו האי טעמא, חייבים בברכת הרואה כיון שאין בעה"ב מדליק משלהם).

ויש שפי' בדעת הב"י, שבאכסנאי שמדליקין עליו בתוך ביתו חשש לברכה שא"צ, אבל כשנמצא במקום שאין ישראל יכול לכוון שלא לצאת בהדלקת אשתו, דברכה צריכה היא בכדי שיוכל לראות הנרות. אלא שלפום סברא הדין, הך הדלקה מעיקר מצות הדלקת נ"ח היא, כיון שמכוון שלא לצאת בהדלקת ביתו, וממילא שייכת רק כשנמצא בביתו או באכסנאי ולא בדרך וברחוב. אמנם, פשטות דברי הראשונים שהובאו ביתה יוסף, שהיא דין בפ"ע מצד חובת ראי', ושייכת בכל מקום, ועיקר המצוה כבר יצא בביתו.

אופן ההדלקה

מנהגנו להדליק בחגירת אבנט[164], אבל לא בבגדי שבת.

מצוה להניח המנורה בטפח הסמוך לפתח משמאל, (אם אין מזוזה בימין, כגון בפתח הפטור ממזוזה[165], וגם אם זה שאין מזוזה הוא היפך השו"ע, יניח בימין). מנהגנו, שמניחים המנורה בעובי המזוזה בחלל פתח החדר, ומעמידים המנורה על כסא. ואין מדייקים אם הנרות דרום וצפון מונחים או מזרח ומערב מונחים.

צריך ליזהר שלא להעמיד הנרות נגד המקום ששולט שם הרוח. ואם הדליקה במקום הרוח וכבתה זקוק לה לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח מצוי, והוא כאילו לא נתן בה שמן כשיעור. וצריך שיתן בה שמן כשיעור מחדש, ואין מצטרף מה שדלק כבר. ומכל מקום לא יברך עליה[166].

נר חנוכה צריך להניחו למעלה מג' טפחים (לערך 10 אינטש). ומצוה להניחו למטה מעשרה טפחים (לערך 31 אינטש). (ואין מנהגנו לדייק שיהיה למעלה משבעה טפחים, או בסמוך לג' טפחים [מהרצפה]). הניחו למעלה מעשרה טפחים, יצא. אבל אם הניחו למעלה מעשרים אמה לא יצא.

בנוגע לדינים הנ"ל בחנוכיות גבוהות, ואם הכוונה למקום השלהבת או לחנוכיה – להרבה פוסקים, אם השלהבת אינה למטה מעשרים אמה לא יצא. וכן צריך להניח המנורה באופן שהשלהבת תהא למעלה מג' טפחים, אבל גוף המנורה אפשר להניח על גבי קרקע, אם יש צורך. ואם חושש לבזיון, אפשר להניח מגש מתחתיה[167]. אמנם, כשאמרו שמצוה להניחו למטה מעשרה טפחים, די בכך שחלק מהמנורה נמצא למטה מעשרה טפחים, אף שהשלהבת היא מעל עשרה טפחים (להרבה פוסקים. ויש מחמירים). ובפרט בזמנינו, שמדליקים בפנים, ופרסומי ניסא הוא רק לבני בית, היודעים שהודלקה לשם מצוה. אם חוששים שהילדים ישחקו עם הנרות, אפשר להקל להניחו למעלה מעשרה טפחים[168].

כאשר מונחים כמה חנוכיות אחת ליד השניה, יזהר לשים רווח ביניהם בכדי שיהיה ניכר כמה נרות מדליקים באותו לילה, ולא יראו כולם כחנוכיה אחת.

יניח השמש רחוק קצת משאר הנרות. והמנהג שהשמש מקומו גבוה משאר הנרות. אפילו רבים המדליקין צריך להניח אצל כל אחד ואחד שמש, אפילו יש נר על השולחן, כשמדליקים כל אחד **במקום אחר** בבית[169].

יניחו השמש במקום שאפשר לראותו, כמו שאר הנרות. ואין לכבות השמש אחרי הדלקת שאר הנרות[170].

אין להדליק הנרות עד שיהיו מונחים תחילה במקומם. ובדיעבד, אם אחזה בידו קצת זמן ואחר כך הניחה כשהיא דולקת יצא. כשמדליק במנורה המיוחדת להדליק בה בחנוכה מדי שנה בשנה

---

164) בכ"מ הובא בשם מהרי"ל שטוב ליטול ידיו לפני הדלקת נר חנוכה. אבל במהרי"ל מצינו רק לגבי בדיקת חמץ. אלא שטעמו "דכל המברך צריך נקיות ידים מקודם". אבל אדה"ז בשו"ע סתל"ב סי"ב הביא הטעם "שבדיקת חמץ היא באה לטהרת הרגל א"כ מצוה חשובה היא וראויה להיות בנקיות", ולפ"ז אינו שייך בכל ברכה. וראוי שיראה להביא עצמו לידי חיוב נטילה שלא יחשב כיוהרא (ראה ב"ח סוסי' תלב. קב הישר פצ"ו. יסוד יוסף פ"פ).

165) ואין מקום להדר להדליק דוקא בפתח שיש בו דלת, ואפילו לא בפתח שיש בו מזוזה – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ב'ד. וש"נ.

166) וגם אם היה ברי שיכבהו הרוח אינו חוזר ומברך, כמו בנתן שמן פחות מכשיעור. וראה בסוף הקובץ במילואים (יט).

167) אמנם, יש מחמירים שגם גוף המנורה תהא למעלה מג' טפחים. אבל כשהשמן והפתילה נמצאים בכלי קיבול בפני עצמו, כגון בכוסיות זכוכית, ולא בתוך גוף המנורה, ודאי אין שום חשש במה שהמנורה עצמה למטה מג' טפחים, ויוצא לכל הדעות.

ונפק"מ בחנוכיות גבוהות (מז' טפחים ולמעלה), שאא"פ לקיים שניהם (שתהא גוף המנורה למעלה מג"ט וגם השלהבת למטה מי"ט), שמ"מ אפשר להניח המנורה ע"ג קרקע, אם משתמש בכוסות זכוכית.

168) הארכנו בכ"ז במ"מ וציונים להלכה יומית אות תסז.

169) ולהעיר שישנם כו"כ טעמים (וגם ע"ד הסוד) להדלקת השמש (ומובא בספרים שמדליקים סך הכל מ"ד נרות במשך חנוכה), ולכן יש מקום להדר שגם כשמדליקים כולם במקום אחד, ע"י היכר כנ"ל (ולדוגמא בחנוכיות נפרדות), שיהא לכאו"א שמש. וראה בסוף הקובץ במילואים (כ).

170) ראה שיחת מוצ"ש מקץ תשל"ט.

ולא נעשית אלא לכך, יצא בדיעבד אפילו אחזה בידו כל הזמן. בספר המנהגים איתא: קרה וצריך הי' לטלטל המנורה טפח וטפחיים לקרבה לאדמו"ר כדי שיוכל להדליק הנרות ואח"כ היו מעמידין אותה במקומה ובכל זה ברך בעצמו והדליק. ונוגע למעשה להמדלקים בבתי הרפואה ובמושב זקנים וכדומה[171].

בלילה הראשון מדליק נר אחד ומניחו בצדה הימני של החנוכיה.

הלכתא למשיחא: בכ"מ, שלעתיד לבוא הלכה כב"ש, ולפ"ז ידליקו באופן ד"פוחת והולך"[172]. ובר"ד משיחת ערב חנוכה תש"נ נזכר, שיש לעיין האם כבר בתחילת בואו של משיח צדקנו תהי' הלכה כבית שמאי, וכבר בשנה זו ידליקו ביום הראשון של חנוכה שמונה נרות, דא"כ מובן שגם ההכנות לחנוכה, צריכות להיות בהתאם לזה וכו'[173]. ובשיחת ש"פ וישלח תשנ"ב: ואז תהיה ג"כ השלימות דמוסיף והולך מיום ליום וכו'. ולהעיר שע"פ שיחת שמח"ת תשנ"ב, בתקופה הראשונה של ימות המשיח ההלכה תהי' כבית שמאי, ובתקופה השניה תהי' ההלכה גם כדברי בית הלל וגם כבית שמאי, משום שאז יתגלה בעולם הגשמי הגילוי של עצמותו ית' שהוא נמנע הנמנעות ואצלו הרי "אלו ואלו דברי אלקים חיים"[174]. [ולהעיר שלפי גירסא אחת[175] כל המועדים בטלים לימות המשיח חוץ מחנוכה ופורים[176]]. וכשבא משיח באמצע חנוכה - ראה בהערה[177].

ידליק את השמש לפני אמירת הברכה הראשונה כדי שיהא מוכן להדליק עמו תיכף אחר הברכה. ויאחזנו ביד ימינו, ואיטר יד יאחזנו בימין שלו שהוא שמאל כל אדם.

מברך להדליק נר חנוכה, שעשה נסים ושהחיינו ואחר כך מדליק את הנרות. ולא יסלק ידיו[178] מיד אחר ההדלקה, אלא יחזיק את השמש צמוד לנר וידליק כל כך עד שיאחז האור ברוב אותה חתיכת פתילה היוצאת מהנר[179]. אמירת הנרות הללו[180], לאחר גמר ההדלקה. שכח שהחיינו או טעה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

---

171) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ב'יג.

172) וכ"ה בשיחת נר ג' דחנוכה תשמ"ז (ע"פ סרט הקלטה).

173) ובר"ד משיחת ערב חנוכה הנ"ל (מסרט הקלטה): דאף מען דאך אויך לערנען די הלכות וויסען ווי מ'דארף זיך פירן לויט בית שמאי.

174) ומצאתי בענין זה בשער ישכר להרה"צ וכו' ממונקאטש (חדשי כסלו טבת מאמר ימי אורה אות ע), שהביא בשם זקינו בעל שם שלמה ממונקאטש, שלעת"ל יעשו כדעת שניהם, פוחת והולך ומוסיף והולך. ועיי"ש הרמז בזה שבכל לילה ידליקו ט' נרות.

175) הובא באגרת הטיול דרוש אות מ. ס' החיים ח"ג רפ"ז. וראה לקו"ש ח"ה ע' 172 הערה 4.

176) וראה עט"ז סתרע"ו שנוסח הברכה "להדליק" קאי על הדלקת נ"ח לעת"ל. אבל להעיר ממשמעות מגיד מישרים פ' ויקהל שרק סיפור הנס שייך לעת"ל. וי"ל. וראה בן איש חיל ח"ב דרוש א' לש"ש. וצ"ע בגדר הדלקת נר חנוכה בלילה לעת"ל – ראה בשמו"ר פי"ח, יא: לעתיד לבא הלילה נעשה יום שנאמר והיה אור הלבנה כאור החמה. ולהעיר משו"ת באר משה ח"ח סי"ז.

177) שקו"ט מזה בכ"מ. והאריכו בכמה צדדים בדבר בירחון האוצר שי"ל לחודש כסלו תשפ"א.

178) כן הל' בשו"ת מהר"י מברונא סל"ט – לגבי חנוכה. והוא ע"פ פירש"י שבת כח, ב ד"ה ודכו"ע – לגבי שבת. וכ"ה בלבוש (שבהערה הבאה).

אבל באמת לא נזכר כך בשאר הראשונים, ולא ברמב"ם וטושו"ע. ואולי אינהו ס"ל דסגי בנעשה מעצמו מבעו"י, שכל שנאחז האור מבעו"י סגי (וכמו בדין מדורה, אא"כ נאמר שבאמת גם במדורה צ"ל כן. אבל ראה מי יהודה שבהערה הבאה). ובהעמק שאלה ר"פ תצוה (וראה גם שם פ' בהעלותך) כתב, דא"ש לבה"ג שאחרי ההדלקה כבר קיבל שבת, ולשאר הדעות צ"ל שהוא משום ברכה לבטלה. אבל גם לפ"ז כל שלא גמר בדעתו שנגמרה הדלקתו עדיין יכול לחזור ולהדליק עוד. וראה גם תורת שבת סרס"ג סקי"ג שהבעל יכול לתקן. אבל ראה קצוה"ש סע"ד בבדה"ש סקי"ד, שאם נכבה מפני שלא המתינה עד שיאחז האור ברוב הפתילה מסתבר דזה כאילו לא הדליקה ומותרת לחזור ולהדליקו.

ולהעיר שגם בשבת לא ראינו מקפידים. וראה בתורת שבת שם. וראה גם מאורות נתן קופרשטוק חשמל בשבת פ"ז סכ"ט מש"כ ליישב.

179) וכדאי להקפיד כך בכל הנרות, ולא רק בנר הראשון. וראה בסוף הקובץ במילואים (כא).

180) טעם האמירה: להזהיר ב"ב שלא יבואו להשתמש בנרות. וכן משום פרסומי ניסא להזכיר ע"י מי היתה התשועה, ולהוסיף בשבח הא-ל והודו' לו על הנסים שעשה לנו (ראה סדה"י סדר הדלקת נר חנוכה. עדוה"ש סתרע"ו ס"ח. שו"ת שיח יצחק וייס ששמ"ו. שו"ת בית ישראל לנדא סי' קי. ובשו"ת מהרש"ל ספ"ה: והטעם מפורש). ובפשטות, לפי שההדלקה לחוד בלילה אין בה משום פרסום הנס. ועוד, שקבעום בהודאה ע"י הדלקת נרות, וע"י אמירת הנרות הללו גורם שההדלקה תהא בגדר הודאה. (ולהעיר שאיסור ההשתמשות בכדי שיהא ניכר שהוא נר של מצוה. ולפ"ז, אמירת "קדש הם" וש"אין לנו רשות להשתמש בהן" הוא לאשווי לה גדר נר מצוה. ויש מי שכתב שבכך מקצה למצותו מחמת חביבות הנס, ראה שבת מד, ב בתוד"ה שבנר). וכבר העירו מל' רי"ו נ"ט, קבעום לדורות להיותם ימים טובים וכו' **ולהזכיר דינם**.

אסור להפסיק בשום דיבור[181] בין הברכה להדלקה עד שיגמור להדליק כל הנרות. ולכתחילה יזהר שלא ידבר בינתיים כלל אפילו מעניני צרכי ההדלקה (אלא אם כן הוא בענין שאי אפשר לו להתחיל להדליק אם לא ישיח).

אם עבר ושח בינתיים וכן אם התחיל אמירת "הנרות הללו" לפני שהתחיל להדליק, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

צריך שיתן שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה. אבל אם בירך והדליק ואחר כך הוסיף שמן כשיעור יש מי שאומר שלא יצא ידי חובתו. ולכן צריך לכבותה וליתן בה שמן כשיעור ולחזור ולהדליק בלא ברכה. ופשוט שאם הוסיף שמן אחר הברכה קודם ההדלקה יצא ואינו חוזר ומברך. ואפילו אם שכח ליתן שמן (או פתילה) בנר וסבר שכבר נתן שמן ובירך ומיד נזכר ונתן שמן אינו חוזר ומברך. ואפילו בנשפך השמן מיד אחרי הברכה אינו חוזר ומברך. וכן גם אם נפלה הכוסית ונשברה לגמרי קודם ההדלקה, ואין אף נר אחד דולק, או אם צריך להחליף הפתילות מיד אחרי הברכה[182].

אם שח לאחר שהתחיל כבר להדליק נר אחד אין צריך לחזור ולברך, כיון שכבר התחיל במצוה שבירך עליה[183].

אם כבר ברך את הברכות במקום אחר (כגון הש"ץ שבירך בבית הכנסת או שיצא למבצעים ובירך שם) ידליק שוב בברכה, אבל לא יברך שעשה נסים ושהחיינו אלא אם כן מוציא את בני ביתו ידי חובה. וראה לעיל בדיני הדלקה בבית הכנסת, עוד פרטים בדבר.

חמירא סכנתא מאיסורא: יש להיזהר ביותר שלא להשאיר הנרות ללא שמירה ראויה. מוכרחים למנוע מהילדים גישה לחנוכיה דולקת ולגפרורים וכו'[184].

נוהגים להתעכב סמוך לנרות כחצי שעה.

למנהגנו צריך שידלקו הנרות 50 דקות לכל הפחות. ונר שכבה בתוך שיעור זמן דליקתו אינו זקוק לה לחזור ולהדליקה אבל הרוצה לזכות במצוה שלימה יחזור וידליק. ולמעשה, חוזרין ומדליקין אותו בלא ברכה. אם הוא רואה שהאור אין נאחז בהפתילה ובודאי יכבה במהרה אינו יוצא בהדלקה וצריך לחזור ולהדליקה לאחר הכביה מן הדין[185]. וצריך שיתן בה שמן כשיעור מחדש, ואין מצטרף מה שדלק כבר.

לאחר שיעור זה יכול לטלטל את החנוכיה אפי' אם הנרות דולקים. באם נצרך לטלטל מטעמי בטיחות, מותר לטלטלה גם תוך הזמן, ונכון לטלטלה למקום שהוא קרוב למקום ההדלקה. ולכתחילה ידליק במקום כזה שלא יצטרך לטלטלה אחר כך[186].

אסור להשתמש באור נרות חנוכה[187] (ולכמה דעות – גם לאור ה"שמש", ולכן צריך עוד נר נוסף,

---

181) וגם לא יענה אמן או דבר שבקדושה – כן נראה, שהרי יש חשש הפסק ויש דעות שחוזר ומברך גם בסח בין נר לנר. ולאידך פטור מלענות משום עוסק במצוה. אבל בדיעבד אם הפסיק בעניית אמן לברכת הדלקת נ"ח של חבירו, לא יחזור ויברך.

182) ראה בסוף הקובץ במילואים (כב).

183) וי"ח. וסב"ל.

184) ולהעיר מר"ד משיחת ש"פ מקץ תנש"א, שכאשר שוכבים לישון אין מקום שיהיו דולקים נרות חנוכה.

וכשהמשכיר אינו מרשה לשוכר להדליק נרות בדירה המושכרת – ראה אצלנו בהל' יומית אות תשמא ובארוכה במקורות ועיונים לשם.

185) ובמשנ"ב סתרע"ג סקכ"ג משמע שמברך שוב (בליל ראשון או גם בשאר הלילות אם כל הנרות היו כך). וכ"מ בשע"ת סתרע"ו סק"ג. ודלא כמסורת משה ח"ג ששס"ו.

ונראה שכל שעוסק עדיין בהדלקה, או עכ"פ לא הסיח דעתו ולא הפסיק בענינים שאינם מצרכי הדלקה, חלה ברכה ראשונה גם ע"ז. (וראה שע"ת שם).

ול"ד לנותן שמן פחות מכשיעור שאינו מברך שוב – שבנדו"ד אינו בגדר נר מעיקרא (וכעין סברת בית הלוי בענין נר הדולק רק שכבר הוא חשוך והולך וכבה (ראה לעיל בדיני ברכת הרואה בהערה)). ובאמת כ"כ במו"ק סתרע"ג דכיון דמעיקרא לא חזיא כלל לא חשיבא הדלקה. (אבל איהו כ"כ גם במעמיד במקום הרוח. ולכאורה יש לחלק. וראה לעיל בדיני אופן ההדלקה, בדין העמיד במקום הרוח, בהערה).

186) ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ב'יג.

187) מותר לצלם המנורה והנרות בחדר חשוך. ועדיף שיהא אחרי שעבר שיעור ההדלקה (50 דקות). ואסור לכבותם ולהדליקם שוב לצורך הצילום – ראה בכ"ז אצלנו בשו"ת באתרא דרב יח'רלד.

או אור חשמל[188], להשתמש לאורו). ואין להדליק את השמש מנרות חנוכה. גם אחרי שיעור ההדלקה אין להשתמש באורם[189].

מותר לכבות הנרות אחרי 50 דקות[190].

מלאכה: נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה משך 50 דקות מזמן ההדלקה. [ויש שנהגו כן גם באנשים]. אחר שיעור זמן זה עושים מלאכה שלא כנגד הנרות. המנהג לאסור רק מלאכת תפירה, סריגה, כיבוס וגיהוץ, וכיוצא בזה, אבל שאר עניני הבית כגון שטיפה, וכיבוד הבית, בישול ואפיה לא נהגו לאסור [ולהעיר מהלשון במכתב דלקמן].

במכתב כללי לימי החנוכה[191]: נהגו הנשים להוסיף בזה "שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות" – חדורות הן בענין ותוכן דנרות חנוכה הדולקות עד שאין להן שייכות לשום מלאכה[192].

הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע שלאחרי הדלקת נר חנוכה היה יושב בסמיכות לנרות חנוכה ולומד תורה [וכמובן שלא השתמש עם האור דנרות חנוכה]. ובכמה שיחות נזכר ההוראה מזה להוסיף בתורה בימי חנוכה.

איתא בספרים שבהיות כי הנרות הם קדושה עליונה על כן מנהג המדקדקים לדקדק מאד אפילו בדבור שלא להרבות בדברים של חול בעוד שהנרות דולקים.

מעות חנוכה – ראה להלן ה' דחנוכה. ושם ע"ד ההוראה ליתן בכל יום.

נוהגין להרבות בצדקה בימי החנוכה.

ערבית: אין להפסיק בין ברכת 'השכיבנו' ל'שמונה עשרה' להכריז 'ועל הנסים'. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מבצע חנוכה

יש לדאוג שבכל בית יהודי תודלק מנורת חנוכה. ולהשתדל שכל הגברים, ובכללם גם ילדים צעירים, ידליקו נרות חנוכה בפני עצמם. וכן, להדליק נרות חנוכה באופן של "פרסומי ניסא", במקום הציבורי והמרכזי ביותר[193]. **ובמעמד זה צריך לעורר את הנאספים אודות הדלקת נר חנוכה בביתו של כל אחד ואחד.** ומה טוב – להכריז שלא יוצאים ידי חובה בהדלקה הפומבית, אלא כל אחד צריך להדליק נרות חנוכה בביתו.

אין לכבד אשה בהדלקת הנרות[194].

אין לכבד גוי בהדלקת השמש[195].

בעל עסק המדליק במקום עבודתו משום פרסומי ניסא, לא יברך על ההדלקה אלא אם כן שם

---

188) וכ"ה בר"ד משיחת א' דחנוכה, לתפארת זקנים לוי יצחק, ה'תנש"א.

189) אבל א"צ לחזור ולהדליק השמש אם נכבה. ומותר אפילו לכבותו אף שהנרות דולקות עדיין – ראה אצלנו שם.

190) כ"ה מעיקר הדין. ויש מחמירים שלא לכבות. אבל בספר המנהגים משמע קצת שהכרעת מנהג בית הרב בזה להקל. (ולהעיר שבמג"א סתרע"ב סק"ד שהביא דעת הב"ח לאסור לכבות, הביא רק הטעם דמאחר שנהגו איסור אין להקל. ובצידה לדרך שהביא הב"ח, והובא משמו במג"א, מוכח שמדינא מותר ורק שיש מדקדקין. ולגבי נותר השמן כתב בסתרע"ז סק"י להקל אחרי שדלק כשיעור, ושדברי הב"ח אינם מוכרחים כ"כ, ושלכן טוב לכתחילה להתנות שלא יאסר אלא כשיעור). ובמציאות הנהוגה שבד"כ מכבים ע"מ להשתמש בהשמן ליום מחר, אין סרך קפידא (אא"כ להסברא שבזמננו אסור לכבות כ"ז שב"ב ניעורים, ולא נקטינן הכי. וגם בלקט יושר ע' 151 שהחמיר שבזה"ז אין שיעור לנ"ח ואסור בהנאה כ"ז שדולק – כתב להתיר לכבות כשדלק כשיעור), ואפי' אם ישתמש בו לנרות ההידור. ואם נהג כן איזה פעמים לכבות אחרי הזמן א"צ להתנות יותר דמסתמא הוי כהתנה – דע"ת למהרש"ם סתערר"ב ס"ב ד"ה ונראה. ולהעיר מכעי"ז בשו"ע אדה"ז סתרל"ח סכ"ו.

191) נדפס בלקוטי שיחות חכ"ה ע' 512.

192) וראה בטור ברקת או"ח סתר"ע. ספר המצוות להצ"צ מצות נ"ח רפ"ג (דרמ"צ עד, א).

193) ראה אצלנו בקובץ מבית חיינו גל' ז ע' 36 ובהערה 1.

194) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לב'קי.

195) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לב'קי.

את החנוכיה במקום כזה שלפחות עשרה יהודים[196] יראו אותה[197] בבת אחת. [ובמקום אחר[198] הארכנו בשלילת ההדלקה בחנויות לשם מצות חנוכה, ובכלל, עדיף יותר לחלק להם חנוכיות שידליקו בביתם. והסכימו אתנו הרבה מרבני אנ"ש שליט"א].

ביקורי בית: אם הדליק קטן לא עשה כלום, אפילו בקטן שהגיע לחינוך, ואין הגדול יוצא בזה, אף על פי שהגדול הניח הנר במקומו. ומכל מקום, אם כבר הדליק קטן שהגיע לחינוך, ונתכוון הגדול לצאת ידי חובתו, יחזור הגדול וידליק בלא ברכה, כיון שי"א שבקטן שהגיע לחינוך מותר. (וכן אם ביום הראשון הדליק קטן שהגיע לחינוך, אין לגדול לברך שהחיינו בליל שני). אבל אם לא רצה הגדול לצאת, יכול הגדול להדליק בעצמו בברכה כדין מהדרין[199].

מנהגי ימי חנוכה

ברמב"ם מובא שימים אלו הם "ימי שמחה"[200], וכן כתב הרמ"א ש"יש קצת מצוה בריבוי סעודות", ולענין מעשה מנהג קדום הוא להרבות בסעודה בימים אלו[201]. וטוב שיאמר בהם שירות ותשבחות להשי"ת על הניסים שעשה לאבותינו בימים אלו ויחשב לו כסעודת מצוה לכל הדעות. ובכמה שיחות נזכר בנוגע לענין השמחה בחנוכה, דאף שיש בזה חילוקי דעות יש להדר בה באופן דמהדרין מן המהדרין, כולל גם בנוגע להתוועדות חסידים והחלטות טובות (עם בני משפחתו וכיוצא בזה). [בראש חודש ובשבת חנוכה יש להוסיף בסעודה יותר מבכל שבת וי"ח].

נוהגים לאכול גבינה ומאכלי חלב.

"מנהג ישראל ("תורה היא") לאכול מאכלים שעשויים בשמן לזכר נס השמן"[202].

על לביבות (לאטקע"ס) וסופגניות (דוינאט"ס) המטוגנות בשמן זית באופן שטופח על מנת להטפיח צריך נטילת ידים כהלכתה עד הפרק ולא יברך, ככל דבר שטיבולו במשקה. אבל המטוגן בשאר שמנים[203], כסופגניות הנמכרות בחנויות בדרך כלל, א"צ נטילה[204].

---

196) פרטי הדינים – ראה לעיל בדיני הדלקה בבית הכנסת.

197) ראה לעיל בדיני הדלקה בבית הכנסת השקו"ט אם צ"ל בעת הברכה. וטוב שיהיו כבר בעת הברכה.

נשים וקטנים מצטרפים – שו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סס"ב. מור ואהלות פוסק אהל המנורה הטהורה סי ב (ס, א). חזו"ע חנוכה ע' נב. [והשוללים – דס"ל, שמעיקרא לא נתקן רק במקום עשרה אנשים בביהכ"נ].

198) ראה מה שכתבנו בנספח לקובץ מבית חיינו שם ע' 57 ואילך.

199) ראה בסוף הקובץ במילואים (כג).

200) וראה גם בראב"ש מו"ק פ"ג ספ"ז, והובא בטור או"ח סי' תכ ויו"ד סי' תא "דהללו ימי שמחה נינהו" (לענין צידוק הדין). ולהעיר ממגילת אנטיוכוס: על כן קיימו בני חשמונאי לבני ישראל לעשות שמונה ימים אלו ימי שמחה וכבוד וקוראים להם ימי שמחה. ובסימני הדינים ברי"ף הל' ר"ח וחנוכה (נד' בסוף מס' נדה) לבעל שלה"ג ס"ק שו: חומר מצות שמחת חנוכה.

201) בלקו"ש ח"י ע' 142 הע' 6: להעיר אשר בפורים דכתיב בהו "ימי משתה ושמחה" צ"ל לדעת הרמב"ם סעודת בשר (אין שמחה אלא בבשר). ועיי"ע שם ע' 144. ועד"ז בלקו"ש ח"ל ע' 204 הע' 10, וש"נ למש"כ בבנין שלמה עהרמב"ם. [וראה גם חי' מהרצ"א להל' חנוכה (כד, ד)]. וראה גם שיחת מוצאי שבת מקץ תשל"ח. וכן בזמר אכלו משמנים המיוחס לראב"ע: תורים ובני יונה וכו' ברבורים אבוסים. וראה בשו"ת בית יעקב סע"ג בשם שו"ת מהר"ם (אבל לפנינו ליתא) ע"ד אכילת הבשר ושתיית יין). וראה גם מער"ק עהרמב"ם. שו"ת משנה שכיר או"ח סי' קצד. אבל להעיר מסה"ש תשנ"ב ע' 194 הע' 5. לקו"ש חט"ו ע' 366 הע' 8. ולהעיר מל' התוס' תענית יח ב – ד"ה הלכה.

וילה"ע, שבשמחת יו"ט נכללת גם לשמח כאו"א בראוי לו, והיינו גם חלוקת קליות ואגוזים לקטנים וכו'. ואולי ג"ז הסברה למנהג דמי חנוכה. ושו"ר כן בשו"ת אבני ישפה או"ח סי' קכט סק"ב. אבל בפשטות לא עדיף מפורים, שאינו חייב לשמח בני ביתו בתכשיטין וקליות. וכבר העירו שביו"ט "חייב אדם להיות בהן שמח" שחובת השמחה על הגברא, אבל בפורים צ"ל יום שמחה. והה"נ בחנוכה שהן "ימי שמחה". ויש בזה מה שאין בזה.

202) נתבאר בספר השיחות תשנ"ב ע' 196.

בעיקר המנהג לאכול לביבות וסופגניות וכו' – כבר העירו מכצי"ז בכת"י בשם אבי הרמב"ם (נדפס בקובץ שריד ופליט ירושלים תש"ח ע' 8. ונתפרסם כבר לפנ"ז בעדן מקדם ערך מנהג. אלא שלאחרונה כתבו לפקפק במהימנות הכת"י ומכמה טעמים. אבל ראה קובץ בנתיבות ההלכה חו' יט ע' 39). אבן בוחן (הוצאת תשט"ז) ע' 30. **ועוד.** כן העירו מזמר אכלו משמנים (וראה עוד מזה בסיני חו' קטו ע' סה ואילך). ובכמה מספרי חסידות הובא עד"ז – ראה שארית ישראל מווילעדניק מהדו"ח ע' רנו. הנסמן בס' פניני המועדים פ"ט ע' קכ. טעמים מחודשים – בהליכות שלמה חנוכה פי"ז ארחות הלכה הע' 20. מוע"ז ח"ח ליקוטי הערות ע' לו.

203) בב"י או"ח סי' קנח ד"ה והא דדבר: שמן זית. ובברכ"י שם סק"ט והגהות רעק"א ובמשנ"ב שם סקט"ו דבשאר שמנים א"צ נטילה. והביאון כן משו"ת גוו"ר ח"א או"ח כלל א סכ"ט. מטה יוסף ח"ב או"ח סי"ח סקי"ג.

204) ואפי' אם יש תערובת משהו משקין הולכים אחר הרוב. (ובל' אדה"ז בסדר נט"י ס"כ ושאר הפוסקים שלא חילקו בדבר משמע שכ"ה גם בתערובת מעט מים ושאר משקין. ודלא כמחמירים בזה). ובמסופק, יש להקל, דאזלינן בתר רובא, וגם ששמן זית יקר יותר ואין לחוש שעירבו בו כ"כ (כבדין חשש תערובת סתם יינם שאין לחוש כשדמי יין ביוקר משאר משקין אא"כ משביח ביותר), ובפרט שספק

סופגניות צריכים להיות בישול ישראל[205].

על לביבות העשויים מתפוחי־אדמה מגוררים מברכים בורא פרי האדמה. ואם תפוחי האדמה נתרסקו לגמרי, או אם נעשו מקמח תפוח־אדמה, מברכים שהכל נהי' בדברו. אם הוסיפו קמח לטעם, מברכים בורא מיני מזונות. באם בירך על הלביבות שלפניו פוטר בברכתו גם שאר הלביבות שאינן לפניו, אפילו לא הי' בדעתו לאכלן, ואפילו כלה מהראשון. ופוטר גם הלביבות שעדיין לא היו מוכנות לאכילה בעת הברכה, אם ידע שמכינים אותן[206].

על סופגניות מברכים בורא מיני מזונות ומעין שלש (על המחי'), ואפילו קבע סעודתו עליהן ואכל כדי שביעה. המנהג לברך עליהן גם בתוך הסעודה כשאוכלן בתור חטיף או לקינוח בסוף הסעודה. אבל אם אוכלן למזון ולשובע, דינן כשאר דברים הבאים בתוך הסעודה ונפטרות בברכת הפת. מצוי בשוק סופגניות שלא נטגנו בשמן עמוק ואין לאכול מהן כדי שביעה כי אם בתוך הסעודה, וצריך לאוכלם למזון ולשובע[207]. סופגניות אפויות ברכתן המוציא וברכת המזון[208] (אלא אם כן העיסה נילושה ברוב שמן או מי פירות, שברכתן מזונות, אלא אם כן אכל כשיעור קביעות סעודה).

סופגניות מטוגנות פטורות מהפרשת חלה[209].

אומרים בברכת המזון, בברכת הארץ ("נודה לך") ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נהוג לאחל "א פריילכיקן חנוכה" (או "א גוטען חנוכה")[210].

הסכמת הפוסקים שמי שאין בידו להדליק ואין מדליקין עליו ואינו רואה נרות חנוכה, לא יברך ברכת שעשה ניסים ושהחיינו על עיצומו של יום. ומכל מקום, טוב שיוציא אדם את עצמו מידי ספק וילבש בגד חדש או יאכל פרי חדש במשך היום ויברך שהחיינו, ויהא דעתו גם על המלבוש או על הפרי[211].

> **פרסום ניסים:** בשיחת ש"פ וישב תשנ"ב[212]: "וויבאלד מ'האלט שוין נאך אלע ענינים און די גאולה איז נאך ניט געקומען – איז א דבר נכון ביותר צו טאן אין דעם ענין פון "פרסומי ניסא", צו מפרסם זיין בא זיך און ביי אנדערע, ובכל מקום ומקום – די נסים וואס דער אויבערשטער טוט מיט אונז, וויסנדיק אז דערמיט איז פארבונדן די גאולה האמיתית והשלימה! ועאכו"כ אין די ימי החנוכה, וואס ענינם איז "פרסומי ניסא" כנ"ל – דארף מען זען אויסנוצן די טעג, נוסף אויף די אלע פעולות ומבצעי חנוכה, אויך – אויף מאכן חסיד'ישע פארברענגענישן [אדער אנרופן דאס בלשון אחר, בכל מקום לפי ענינו, "אזלת לקרתא הלך בנימוסי"], בכל יום פון די ימי החנוכה, און דארטן רעדן דברי תורה, נגלה דתורה און פנימיות התורה, און אננעמען החלטות טובות בכל ענייני תומ"צ, ובאופן פון מוסיף והולך ואור (בהתאם צו די נרות חנוכה), ועוד ועיקר – רעדן וועגן פרסומי ניסא, די נסים "בימים ההם בזמן הזה"."

נט"י לקולא.

אמנם, ביש שכבת ריבה נוזלית מבחוץ, לפעמים עשוי' בתערובת רוב מים, וצריכה נטילה.

205) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' חי'כא מה שכתבנו לדחות דברי המקילים.

206) פשוט כיון שבידו להכינם, וכל שבידו אינו בגדר מחוסר מעשה. ובסגנון אחר, שהתפוחי אדמה הם כבר בעולם. וראה בסוף הקובץ במילואים (כד).

207) ראה בכ"ז בארוכה במ"מ וציונים להלכה יומית אות תעב. וש"נ.

208) סופגניות מטוגנות שחזר ואפאן אח"כ – דינן כסופגניות אפויות. אבל אם נתנן בתנור רק לחמם קצת – אין דינן כאפויות (וראה עד"ז בשו"ת באתרא דרב סי' א'תלד. וש"נ).

209) וראה מג"א סי' קסח סקל"ב. קו"א לשו"ע אדה"ז שם סק"ז. וראה בארוכה אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תעב.

210) וראה בסוף הקובץ במילואים (כה).

211) בירור הלכה בענין זה – י"ל בפ"ע בקובץ פלפולים "מבית חיינו" מטעם ישיבת תו"ת המרכזית (770), לקראת י"א ניסן תשפ"ב.

212) בספר השיחות עמוד 185.

יום חמישי, כ"ה כסלו, יום א' דחנוכה

בעת תפילת שחרית נוהגים להדליק נר חנוכה בבית הכנסת בלא ברכה. גם בהדלקה בבית הכנסת בבוקר, צריכים "שמש". [בשנת תש"נ היתה הוראה: "כדי להוסיף בהתעוררות דנר־חנוכה, כדאי שתהיה חנוכיה דלוקה בבית־הכנסת (שכולם מתכנסים שם) במשך כל המעת־לעת, אם אין חשש כלל שישחקו התינוקות"[213]].

אין לדלג לכתחילה ועל הנסים כדי שיוכל לענות קדושה ומודים.

הלל שלם

כל שמונת ימי חנוכה גומרין את ההלל.

בחנוכה, אמירת הלל היא חובה מתקנת חכמים (ולכן קורים אותו גם בבית האבל שגם האבל חייב בו).

בנוגע לחובת נשים בהלל – ראה בהערה[214].

אבל[215] יורד לפני התיבה במשך כל ימי החנוכה, חוץ מאמירת הלל [כי הקהל אז בשמחה כעין שבתות וימים טובים]. וחוזר להתפלל כש"ץ לאמירת חצי קדיש.

אין להפסיק באמצע הלל (שלם) כי אם על דרך שמפסיקים בברכות קריאת שמע.

מצוה מן המובחר **לקרותו עם הציבור**[216] מיד אחר תפלת שחרית כדי שיענה עמהם הודו ואנא אחר הש"ץ. אם בא לבית הכנסת אחר שהתפללו הציבור שחרית ועומדים לקרות ההלל והוא לא התפלל שחרית, ראה באגרות קודש כ"ק אד"ש[217]. וזלה"ק: "אודות אמירת הלל לפני התפלה – הוראה בפירוש לא שמעתי בזה, אבל מסופר בפי חסידים, שאף שרבותינו נשיאינו בתפלת שבת היו מאריכים בתפלה אפילו כמה שעות לאחרי גמר הצבור את תפלתם, הנה ביום טוב היו מסתדרים באופן לגמור תפלת השחר עם הצבור ולאמר הלל עמהם".

כל היום כשר לקריאת ההלל שאם לא קרא מיד אחר תפלת שחרית יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים[218].

---

213) בד"מ סתרע"ב סק"א שהמנהג לעשותן גדולות דאיכא מצוה להדליק נרות כל היום. וכ"ה במנהגים דקהילתנו (פיורדא) סמ"ז. וכ"מ במנהגות וורמישא.

אמנם, בזכרוני, שבשעתו נתפרסם (וכ"ה ביומנים דאז), שלאחמ"כ (בעש"ק) נמסר בע"פ שידלקו בנרות רגילים. ואולי מחמת הטעם שבפנים.

214) שקו"ט בפוסקים בנוגע חיוב נשים בהלל בחנוכה (ראה שו"ת תורת רפאל סע"ה. בית שערים חאו"ח סשנ"ט. בנין שלמה ח"ב או"ח סס"א. התעוררות תשובה ח"א סנ"א. מנחת פתים סתרפ"ג. כנף רננה חאו"ח סוסי' פב. מרחשת ח"א סכ"ב. שד"ח אס"ד מערכת חנוכה אות ט סק"ב. ועוד).

אבל באג"ק מכ"א מ"ח תש"כ (ללא חתימה, ונתפרסם מארכיון הר"מ האריגל) שלא נהגו הנשים בהלל בחנוכה ופוק חזי מאי עמא דבר, ולא ראינו ראי' (עיי"ש הטעם. וילה"ע בהנזכר שם משו"ע אדה"ז סקכ"ג ס"ז שלסדר התפלה בא, אף שאינו ממצות התפלה – ראה שם סקל"א ס"ה. ושקו"ט בכ"מ לענין הפסק בין תפלה והלל, וטעימה קודם הלל. ואכ"מ).

וכבר העירו שבתוס' סוכה לח, א ד"ה מי נזכר רק הלל דפסח. וכן הביאו (לכאורה) ראי' מוכחת שברמב"ם הל' חנוכה פ"ג הי"ד הביא דין אשה שמקראת הלל בדיני חנוכה.

215) ואפילו אבל שיש לו יארצייט בימי החנוכה בימי החול או ר"ח. אבל בשבת יורד לפני התיבה אפילו להלל – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לב'צד.

216) ובחנוכה בפרט, ראה הגהות חכמת שלמה סתרפ"ג דעדיף הלל והודאה מהדלקת נ"ח. ומדבריו מוכח דהיינו שעדיף שיתפלל ויאמר הלל בציבור מלהדליק נ"ח. והוא מחודש. אבל ראה הליכות שלמה פי"ז ס"ה. ועוד. כן להעיר שי"א דהדלקת נרות היינו הודאה, וכנוסח הנרות הללו "כדי להודות ולהלל" – ראה שו"ת מעשה נסים לר"א בן הרמב"ם בשם ר"ד הבבלי (וכת"ש דהלל דחנוכה דאורייתא, וכן נ"ח נמי דאורייתא מה"ט). פסקי ריא"ז שבת פ"ב ה"א אות ח. ברית משה ביאור לסמ"ג מ"ע ה מד"ס ס"א. נימוקי מהרא"י חנוכה פ"ג ה"ג. שו"ת מנחת שלמה ח"ב סנ"ד. משנה שכיר מועדים ע' קפט בפי' מש"כ בהון עשיר ב"ק פ"ו מ"ו שבחנוכה אין מצוות אחרות כ"א הדלקת נרות. (וראה לקו"ש ח"ג ע' 816. ח"י ע' 288). אבל ראה לקו"ש ח"י ע' 142 הע' 19. קובץ העו"ב בא תשמ"ה. וישב תשס"ג.

[ולהעיר משו"ת בנין שלמה ח"ב סי' ס, שיש להסתפק אם לא בירך זמן בלילה כלל דאפשר דצריך לברך זמן בעת אמירת הלל, דלא גרע מקריאת המגילה דמברכין עליה זמן].

217) חי"ז ע' סז.

218) בלא ברכה, כמו בשופר לולב ומגילה בביה"ש. ואדרבה, הלל גרע טפי דכתיב בה ממזרח שמש עד מבואו (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א ס"א. ושם, שצ"ל דוקא מהנה"ח ולא מעלוה"ש מה"ט. ועפ"ז, הה"נ שצ"ל רק "עד מבואו" ולא אח"כ. וראה כעי"ז בשו"ת דברי יציב או"ח

י"א שאם דילג מלה בהלל לא יצא ויחזור עוד פעם מתחילתו. ונכון לחזור ולומר ללא ברכה[219]. אבל אם טעה ואמר חצי הלל כמו שאומרים בראש חודש וכבר סיים עם ברכת יהללוך, חוזר[220] ומברך[221].

אחרי הלל: חצי קדיש, וקורין ג' גברי בפרשת נשא, כמפורט בסידור.

ימי חנוכה אסורים בהספד ותענית (מלבד תענית חלום) אבל מותרים בעשיית מלאכה.

מותר לבקר קברי צדיקים בחנוכה, ומעשה רב. ויש לדלג הוידוי שבנוסח מענה לשון. ואף לקברי אבות מותר מן הדין, ועם כל זה המנהג שלא לילך. ויש ליזהר שלא לקונן ולבכות[222].

הלכתא למשיחא: בשו"ת צפנת פענח החדשות[223]: "ונזכה במהרה לביאת משיח צדקנו ולגאולה האמיתית ואז יתגלה לנו המגילה שכתבו זקני ב"ש וב"ה על חנוכה שהי' בזמנם[224], רק כיון דלא הוה נביאים אז א"א לעשות מגילה ולא ניתן לכתוב כמבואר ביומא דף כט, א. ואי"ה לע"ל במהרה יתגלה לנו הנביאים ויתגלה לנו המגילה".

ליל שישי, אור לכ"ו כסלו, ב' דחנוכה

רבינו הזקן חזר (מפטרבורג) לביתו (בוויטעבסק) ביום ב' דחנוכה, לאחרי הגאולה הראשונה (בשנת תקנ"ט) והתעכב שם כל ימי החנוכה.

יום כניסת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לבריתו של אאע"ה (בשנת כתר"א)[225].

בספר המנהגים איתא: "נהגו שהפתילות יהיו בכל יום חדשות, ויש אומרים שאין חוששים לזה ואדרבה הישנות נוחין יותר לדלוק, ולעת עתה לא יכולתי לברר מנהג רבנו [כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע] בזה". [אבל בשיחת ש"פ וישב תשט"ז שכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ השתמש בפתילה הישנה. ועיי"ש ההוראה מזה[226]].

מליל ב' והלאה אין מברכים שהחיינו. שכח ולא הדליק נרות בלילה הראשון [ונפקא־מינה ב"מבצעים"], מברך שהחיינו בפעם הראשונה שמדליק.

מדליקים שתי נרות[227], ומוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל אחרון יהיו שמונה. מניח את הנר (היינו הכוסית או נר השעוה) החדש בצד שמאל של מקום הנר הישן של אתמול, וממנו

סי' קי ד"ה וראיתי לגבי לאו דלא תבוא עליו השמש. וצ"ע, שפשטות המשנה מגילה כ, ב שכולן משעלה עה"ש יצא, וקאי אכולהו גם אהלל. גם במגילה קייל"ן (שו"ע או"ח סתרפ"ז ס"א) שבקרא מעלוה"ש יצא, ובפשטות – היינו אף למ"ד (שם יד, א) דקרייתא זו הלילא). ובפרט לדעת אדה"ז בסידורו שהכריע כשיטת הגאונים. וראה בסדר הכנסת שבת לענין תפלת מנחה. וי"ל דשאני תפלה דרחמי נינהו. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו.

219) ראה בסוף הקובץ במילואים (כו).

220) אבל אם לא סיים אינו חוזר ומברך. ואין לומר שברכתו על חצי הלל לא עלתה לו להלל שלם. וראה מעדני כהן ויגש תשפ"ד. ולאידך, באמר הלל עבור חנוכה ולא עבור ר"ח ודאי לית לן בה.

221) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כה'רנ. ושנ"ת.

222) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'מח.

223) ח"א סמ"ה.

224) הל' גדולות הל' סופרים סע"ה. וראה לקו"ש חט"ו ע' 368 הע' 17. שיחת ש"פ וישב תש"נ (בסה"ש).

225) השייכות ליום ב' דחנוכה – ראה שיחת ש"פ וירא תש"ל. אבל להעיר משיחת מוצאי ש"פ חיי"ש תש"מ (בנוגע ליום כ"ז מרחשון).

226) וראה בסוף הקובץ במילואים (כז).

227) שכח והדליק נר אחד פחות מן הראוי ידליק עוד ולא יברך, כי הברכה שעשה בתחילה על חיוב כל הנרות עשה. ולכמה דעות, כן הדין גם אם קרה כן מחמת שטעה במספר הימים, או שלא הי' לו שמן כי אם לנר אחד ובירך עליו ותיכף נזדמן לו שמן לנרות השייכות להדור בלילה ההוא. וספק ברכות להקל. (וראה הנסמן בלקו"ש ח"כ ע' 209 ובהערות).

הוסיף על מספר הנרות יצא. ונכון שירחיק הנר הנוסף (ראה חכמת שלמה רסי' תרעא. וכ"כ בספרו שו"ת האלף לך שלמה סש"פ. וטעמו שמותר להוסיף על מספר המכוון. וכמה אחרונים השיגוהו, שאין הנדון דומה לראי', שכל שהוסיף במספר הנרות ליכא היכרא. (אמנם איהו קאי בליל ראשון. וי"ל, שהוא להדעות דבליל א' לא בעינן הכירא. אבל לשונו משמע דבכל גווני קאי). ויש שהרחיקו לכת שחייב לכבות נר אחד או אפילו כולם (חוץ מנר העיקר, או גם נר העיקר) ולחזור ולהדליק, ואפשר גם בברכה. וראה בסוף הקובץ במילואים (כח).

מתחיל להדליק[228]. גם סדר הכנת הנרות (ניקוי הבזיכים, מילוי השמן וכו') הוא משמאל לימין[229]. נהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק מנר לנר.

אמירת הנרות הללו, לאחר הדלקת **כל** הנרות.

יום ועש"ק פרשת מקץ, כ"ו כסלו, ב' דחנוכה

סדר התפילה כדאתמול [וכן בכל ימי חנוכה חוץ משבת ור"ח כדלקמן]. סדר קריאת התורה לכל ימי החנוכה – נדפס בסידור.

העברת הסדרה שמו"ת – פ' מקץ.

בקריאת שמו"ת מנהגנו לומר כל ההפטרות. ובפרטיות, כמנהג רבותינו נשיאנו – בועש"ק, ההפטורה דפ' מקץ. ובש"ק בבוקר – עוה"פ משביעי עד גמירא עם הפטרה דשבת חנוכה ("רני ושמחי").

מנחה: בערב שבת, מקדימים להתפלל מנחה לפני הדלקת נר חנוכה, ואם אין לו מנין מוקדם ידליק נר חנוכה ואח"כ יתפלל מנחה בציבור. בבית הכנסת מדליקים אחרי מנחה, מפלג המנחה ואילך[230] (**3:38**).

נכון לגמור את כל ההכנות לשבת לפני הדלקת נרות חנוכה בכדי שכל בני הבית יהיו בזמן ההדלקה[231]. הדלקת נר חנוכה היא **לפני** הדלקת נרות שבת (זמן הדלקת נר שבת, 18 דקות לפני השקיעה: **4:17**). וע"כ מדליקים מוקדם יותר מכל יום. וניתן להדליק מפלג המנחה ואילך. כדאי להדליק נר חנוכה בסמיכות וקרוב לזמן הדלקת נר שבת.

המתאכסן במשך יום השבת במקום אחר, רשאי להדליק שם נר חנוכה, לפי שאכסנאי רשאי להדליק במקום שהוא שם אם עכשיו תהיה גם שכיבתו שם[232]. אבל אם יאכל שם שעה או שתים וישוב למקומו אינו יכול להדליק שם, שהוא כאילו עומד בשעת הדלקה על רחוב העיר שאין שייך לו שם הדלקה.

מדייקים ליתן הרבה שמן בכדי שידלקו הנרות חמישים מינוט לכל הפחות אחר שקיעת החמה. ואם לא עשה כן, לכמה דעות לא יצא אפי' בדיעבד. הדליק את הנרות וגילה שאין לו מספיק שמן, יכבה את הנר, יוסיף שמן ולאחר מכן ידליק שוב בלי ברכה (ואם כבר קיבל עליו שבת, יבקש מחבירו שידליק בשבילו). כמו כן, אם נכבו הנרות לפני כניסת השבת, ידליקם שוב או יבקש מחבירו שלא קיבל שבת להדליקם.

אשה שהדליקה נרות שבת, ולא הדליקה עדיין נרות חנוכה, כיון שהמנהג שמקבלת שבת בהדלקתה, תאמר לאחר להדליק, אם הוא לפני השקיעה[233].

---

228) והנה, בחיי"א כלל קנד סכ"ג (הובא במסגה"ש סי' קלט סק"ה ובמשנ"ב סתרע"ו סקי"א. וראה שבילי דוד סתרע"ו ס"א) כתב מד"ע להרחיק עצמו לצד שמאל בעת ההדלקה שלא יצטרך להעביר עהמ"צ לצאת דעת הט"ז. אבל שאר הפוסקים ל"כ כן. ואדרבה. ומסתבר, דאדרבה בזה גופא שמרחיק א"ע ה"ה מעביר עהמ"צ. והארכנו מזה במק"א.

229) הארכנו במק"א.

230) וכנ"ל, נכון להוסיף כמה דקות מכמה טעמים.

231) בפמ"ג סתרע"ט במ"ז סק"א כתב (בדרך עצה טובה קמ"ל) לצאת מידי חשש הקדמת שאינו תדיר, שיכין תחילה נר חנוכה בשמן ופתילות ולא יכין הנרות על השולחן לנר שבת עד אחרי הדלקת נר חנוכה. ולכאו' איכא נמי טעמא אחריתי משום אין מעבירין (למ"ד שדוחה לתדיר). ולא נהגו כן. וי"ל, דאיהו קאי כשאותו אדם מדליק שניהם. אבל באופן הרגיל, שהאשה מדלקת, ל"ש תדיר. ומש"כ שם משום כיסופא לנרות שבת – ג"ז ל"ש כשאין עליו חובת הדלקה. וראה באו"א בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ז סנ"א. וראה בסוף הקובץ במילואים (כט).

232) ראה בסוף הקובץ במילואים (ל).

233) ויכולה לברך ברכת שעשה נסים כמו ברואה נרות אצל אחר.

ומי ששכח או נאנס ולא הדליק נרות חנוכה וכבר שקעה החמה, אסור לו להדליק. אבל יכול לברך ברכת שעשה נסים כדין הרואה נרות אצל אחר (אא"כ מדליקים עליו בביתו. ויש מחמירים שלא לברך ברכת הרואה בליל שבת. אבל העיקר לדינא כנ"ל).

ואם הוא עדיין בזמן בין השמשות, י"א שיכול לבקש מנכרי להדליק עבורו (להדעות דס"ל שגם הדלקת גוי מהני – ראה דע"ת סתרע"ג ס"ב ע"פ פמ"ג סתרע"ט בא"א סק"א (כשהוא ממונו). שו"ת חסל"א תאומים או"ח מהדו"ת ס"פ (כשהוא בשליחותו. ושם הכריע להקל בביה"ש ע"י גוי. אבל להעיר שהוכחתו ממג"א סרס"ג סקי"א אינה עולה יפה לפמש"כ אדה"ז שם סי"א בקו"א שם סק"ג, שבנר שבת שאני שהעיקר

היום, אין מתעכבים ליד הנרות חצי שעה[234].

כדאי לשים מבעוד יום על מגש החנוכיה עוד חפץ[235] השווה יותר משלהבת הנרות[236] (כגון חלה שלצורך השבת[237]) בכדי שיוכל לטלטל את המגש בשבת. ויש המחמירים לשים את החפץ על הכסא (כפי שיוסבר לקמן).

דמי חנוכה: בערב שבת, או ביום ראשון, יתנו גם עבור יום השבת[238].

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה.

זמן הדלקת נרות שבת קודש **4:17** (18 דקות לפני השקיעה).

ליל ש"ק, אור לכ"ז כסלו, ליל ג' דחנוכה

קבלת שבת, כרגיל. ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בברכת המזון[239]: ועל הנסים. רצה. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יש להיזהר שלא לפתוח את הדלת מול הנרות בליל שבת. ולא לעבור ליד החנוכיה במהירות, שמא יכבו הנרות.

אסור להזיז את החנוכיה בידיים וכן את הכסא והמגש שתחתיה, גם לאחר שיכבו הנרות. ואפי' אם העביר את החנוכיה מהמגש והכסא אסור לטלטלם.

לאחר שכבו הנרות, ניתן להזיזם כלאחר יד (דהיינו: בגופו, ברגליו, במרפקו, באחורי ידיו וכיוצא בזה). כמו כן אם צריך להשתמש במקום החנוכיה ניתן לבקש מגוי שיזיז אותה.

אם שם מבעוד יום חלה על המגש (או חפץ השוה־ערך יותר משלהבת הנרות, כנ"ל) ניתן לטלטל את המגש בידיים לאחר שיכבו הנרות, ואפי' החנוכיה עליו. (יש המחמירים ואומרים שאין מועיל לשים חפץ על המגש (מכיון שהוא מיועד מלכתחילה לחנוכיה) אלא ישים אותו על הכסא, ויטלטל את הכסא ואגב כך את המגש והחנוכיה). פתרון זה מאפשר לטלטל את המגש [או את הכסא, לדעת המחמירים הנ"ל] ואגב כך את המנורה. אך, בתנאי שסיבת הטלטול היא

ההנאה ותשמיש לאורה, ול"ש ד"ז בנ"ח). וא"כ ה"ז שבות לצורך מצוה, נוסף לזה שהוא גם בגדר משאצל"ג שא"צ לגוף ההדלקה, והוא רק לצורך מצוה (ותליא בפלוגתא. וראה בנדו"ד בשו"ת מטעמי יצחק בורשטיין ח"א סמ"ז בארוכה). ועוד יש לצדד להיתר גם לרוה"פ דלא ס"ל דהדלקת נכרי מהני (כפשטות הגמ' שבת כג, ב וכפס"ד השו"ע סתרע"ה ס"ג. וראה בהע' הבאה שלכמה דעות עקרו ההדלקה משבת ולא יצא גם בשכח והדליק או הדליק לחולה), שאף שאינו לצורך מצוה ה"ז בכלל טרוד ונחפז. וי"ל, דאם אינה גם מצוה ודאי ה"ז משאצל"ג). אבל לא יצוה להדליק אלא נר אחד. ולא יברך עלי', וגם לא ברכת שעשה נסים.

234) ויל"ע בדבר המצוי שכל בני הבית עוזבים ביתם מיד אחרי ההדלקה (ושכיח הדבר באברכים צעירים שהבעל הולך לתפלה ואשתו לבית ההורים) אי שפיר דמי, שהרי לא נתפרסם הנס במשך חצי שעה. ואף שמדינא א"צ כלל לראות הנרות במשך החצי שעה, אבל כשנסתלקו לגמרי מביתם, ובפרט מבעו"י, גרע טפי, שעיקר קיום המצוה הוא בערב כשהגיעה שבת. [ויש לדון גם מצד המצוה לראות הנרות, שאפשר שהיא רק בזמן חיובה. אמנם, נת"ל בדיני ברכת הרואה, שגם אחר ח"ש מברך, שאינו שייך למצות ההדלקה, ולפ"ז השקו"ט רק כשחוזרים לביתם ואין הנרות דולקות. אבל לסברא הנ"ל, אפשר שיש מקום לברך גם לפני זמנה, והיינו מפלה"מ עכ"פ. וכן מוכח בפמ"ג סתרע"ט בא"א סק"א ובשעה"צ שם סק"ג. אמנם י"ח, גם מחמת דשרגא בטיהרא מאי אהני. ונראה שעכ"פ בחובה לראות הנרות ש"ד, ובמכ"ש מחובת ההדלקה, כדלקמן. וראי' לד"ז שבריטב"א ומאירי שבת כג, א הביאו לברך שעשה נסים אחר שהדליק, ומשמע שהברכה על הראי' (וראה פר"ח סתרע"ו ס"ד), וגם במו"ק סוסי' תרעה בדין סומא מוכח דס"ל שכל עיקר ברכת שעשה נסים על הראי', וא"כ תיקשי איך מברך בע"ש, דאכתי לא קיים מצות ראי' עד לאחמ"כ. ומוכרח כנ"ל. וראה לעיל בדיני ברכת הרואה מזה].

ונראה, שאין כאן בית מיחוש – ראה בסוף הקובץ במילואים (לא).

235) ומפי השמועה במעשה רב להניח ספר על הכסא. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרפג. ואולי הוא מחמת הסברות שבהע' הבאות.

236) ראה בסוף הקובץ במילואים (לב).

237) יש שר"ל דלא מהני חלה או חפץ אחר כיון שסיבת הנחת הכסא במקום זה היא מעיקרא עבור החנוכי', ולא עבור הלחם. אבל כנ"ל כ"ה בכ"מ. וראה בסוף הקובץ במילואים (לג).

238) שיחת ש"פ וישב תשמ"ח (ספר השיחות ח"א ע' 163). ועד"ז בשיחת כ"ח כסלו (לילדי צבאות ה') תש"נ (סה"ש ח"א ע' 199): כולל אויך בערב שבת – קודם כניסת השבת. וראה גם בשיחת כ"ד כסלו תשמ"ח (יחידות כללית – בלתי מוגה). ובשיחת ש"פ וישב תש"נ (שם ע' 194): בכל יום לבד בשבת (גם לא בדבר המותר – גזירה כו').

239) לענין כוס של ברכה בסעודה זו, ילה"ע מתוד"ה שמאל – ברכות נא, א.

כדי לעבור שם או להשתמש שם, ולא בכדי להגן על המנורה[240].

אין משחקים בסביבון בשבת. יש המסתפקים לומר שסביבון הוא בגדר כלי שמלאכתו לאיסור[241].

אין נותנים מתנות חנוכה בשבת אלא אם כן הם דברים הנצרכים לשבת.

מותר ללחוץ על הסופגניות והלביבות בשבת בכדי להוציא מהם את השמן (שהולך לאיבוד)[242].

אין לחמם סופגניות ולביבות בשבת, גם אם מניחן על גבי קדירה שעל האש[243].

כשאין רצונו בסופגניות ממולאות בריבה אסור להוציא הריבה בשבת משום בורר.

אין שרים הנרות הללו בשבת[244].

שבת קודש פרשת מקץ, כ"ז כסלו, ג' דחנוכה, שבת מברכים טבת

יום גאולת אדמו"ר הזקן ממאסרו השני (בשנת תקס"א).

אומרים תהלים[245] בהשכמה כבכל שבת מברכים.

שחרית: ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלל שלם. קדיש תתקבל. שיר של יום ("מזמור שיר ליום השבת"). הושיענו. קדיש יתום.

מוציאים ב' ספרי תורה. בראשון קורא בפרשת מקץ שבעה קרואים. אחרי גמר קריאת התורה בס"ת הראשון, מניח ס"ת השני על הבימה [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות[246]], מימין לס"ת הראשון[247], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון[248]. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה[249]] קורא למפטיר

---

240) יש מי שאומר – שאף שבדרך כלל מקובל ההיתר לטלטל לאחר שהניחו חפץ, הרי בחנוכה אין להשתמש בהיתר זה*. והרוצה להחמיר כדבריו, יש מקום לחומרא זו, אף שמעיקר הדין מותר לטלטל באופן שכזה. בכל אופן, מותר לטלטל כלאחר יד או ע"י גוי, כדלעיל.

*) עיקר טעמו, כיון שאין מטלטלים הנרות מצד דיני חנוכה, ואיתקצאי לכולי יומא. ולהעיר מסברא כעי"ז בפמ"ג סש"ט במ"ז סק"א. וראה גם מאמ"ר סרע"ט סק"ב.ולהעיר גם משו"ת חת"ס או"ח סס"ה ד"ה עוד כ' ליישב. ואף שמותר לטלטלם קימעא (ובספר המנהגים הובא גם מעשה רב בזה) – דעת המחמירים, שכיון בפועל מקפידים שלא לטלטל, אסח דעתי' מלטלטל. וכבר העירו מפס"ד השו"ע (ודאה"ז) או"ח סתקי"ח ס"ט (סכ"א), כדעת הרמב"ן במלחמות (ביצה יט, סע"ב), דל"ש מיגו דאיקצאי כשאינו אסור מחמת עצמו. וכש"כ בנדו"ד, שה"ז חומרא בעלמא. וראה בכעי"ז שו"ת ויען יוסף או"ח ח"א סי' קכב. וכנראה דעת המחמירים, שכשהחפץ גופו אסור בטלטול, גרע טפי (משא"כ בנדון הנ"ל, שהפירות מותרים מצ"ע, ויש איסור סתירה רק על הבית). ועוד להעיר שגם בנרות שבת אין לטלטלן ועכ"ז נהגו היתר בהנחת דבר המותר.

241) ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ו'תצב. וראה שם לענין המשחקים בפולים וכדומה שאינם ראויים לאכילה.

242) ראה הנסמן במ"מ וציונים להלכה יומית אות תעב.

243) הן מצד בישול אחר בישול בלח – מחמת הריבה (או השמן) שבתוכו. (ודעת המתירים כיון שרובו יבש – אינה עולה בקנה אחד עם שיטת הפוסקים שצ"ל יבש לגמרי, וכלשון אדה"ז בכ"מ. ולהעיר, שבלא"ה, לפעמים הריבה עשוי מחומר שאינו מבושל מעיקרא, או שמדללים את הריבה בתוספת מים שאינם מבושלים). והן מחמת אפי' אחר טיגון. אמנם בלא נטגנו בשמן, וגם אין בה ריבה, ויבשה לגמרי – שפיר דמי.

244) התוועדות שבת חנוכה תשמ"ב. אבל נהגו – וכן הורה כמ"פ – לשיר "על נסיך וכו'". וראה הנס' בשו"ת באתרא דרב סי' טז'תקנה.

245) יש שהעירו שבאמירת פרקי הלל בתהלים כבר יצא ידי חובת הלל, וממילא אינו יכול לברך אח"כ בשעת אמירת הלל. והציעו שיכוון בפירש שלא לצאת חובת הלל בשעת אמירת תהלים. ולמעשה, המנהג שלא לחוש לזה. וראה בסוף הקובץ במילואים (לד).

246) מרדכי סוף הלכות קטנות בשם מהר"ם – הובא בב"י או"ח סוסי' קמז. תשב"ץ קטן סי' קפז. רמ"א שם ס"ח. מט"מ סרנ"ד (ושם הביא טעם אחר, ובשם הרר"י). קצוה"ש ס"ד בבדה"ש סק"ז.

ומקצת חכמים בעיניהם מתעקשים לומר שאי"ז מנהג חב"ד, וכאילו מנהגנו היפך השו"ע רח"ל. ומהם שמצדיקים עצמם באמתלא שלדבריהם לא ראו נוהגים כן ב–770. ואין טענה זו כדי להשיב עלי'.

247) כן המנהג בכ"מ. ויש שכתבו מחמת כל פנות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין (ודלא כשו"ת משנ"ה חי"ג סכ"ה. וראה קובץ אבקת רוכל חו' ח ע' קפג ואילך שהביא מכ"מ (בכיו"ב) להניח מימין, אלא ששלל בדבריהם. וכדבריו, ראה גם שו"ת ארחותיך למדני ח"ו סכ"ג. ואין דבריהם מוכרחים).

248) ואין לסלק ס"ת השני מבימה בשעת הגבהת הראשון, כנ"ל. ואף את"ל (בדוחק גדול) שלמנהגו שלאחרי הגבהת ס"ת חוזרו ומניחו, נמצא שלא נסתלק הראשון לגמרי בשעת ההגבהה (לפי שהיא ע"מ להחזיר מיד) – הרי עכ"פ מיד **לפני** שמסלקים שוב הראשון (אחרי הגלילה על הבימה) צריך לחזור ולהניח השני.

249) ארחות חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מרדכי – הובא בב"י שם. תשב"ץ קטן שם. מט"מ סרנ"ה. שו"ע סי' קמז ס"ח. והטעם – בלבוש סוסי' קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"ג. ובביהגר"א שם סקי"ב, וכן במשנ"ב שם סקכ"ג, הוסיף טעם שאין עושים

בס"ת השני, נשיא לבני זבולון ("ביום השלישי" ולא יותר). הגבהה וגלילה לס"ת השני.

מפטירין בנרות דזכריה ("רני ושמחי").

מברכים חודש טבת. המולד אור ליום שלישי 5:33 בערב ו–16 חלקים.

ראש חודש טבת ביום השלישי וביום הרביעי הבעל"ט.

אין אומרים 'אב הרחמים' לפני מוסף.

מוסף: ועל הנסים.

יום התוועדות.

מנחה: ועל הנסים. אין אומרים 'צדקתך' במנחה.

אין לאכול לפני הדלקת נר חנוכה וכו' כדלעיל. בהתחיל בהיתר – שכן הוא בד"כ שנט"י קודם השקיעה[250] אינו פוסק, ובפרט בדרבנן[251]. והחכם עיניו בראשו שלא להגיע לידי כך, ובפרט בהתוועדות דשכיחא שכרות. אמנם, בקהילות חסידים כמדומני שהאריכו בס"ג כרגיל[252].

מוצאי שבת קודש, אור לכ"ח כסלו, ד' דחנוכה

אין לאחר תפילת מעריב יותר על הרגיל.

זמן יציאת שבת קודש: 5:22.

בתפילת ערבית אתה חוננתנו, ועל הניסים. אחרי תפלת העמידה – ויהי נועם, ואתה קדוש.

בבית הכנסת מדליקים נר חנוכה קודם 'עלינו' [ואחרי 'עלינו' וכו' – מבדיל הש"צ]. וידייקו שהמדליק יאמר 'אתה חוננתנו'. ואם שכח, יאמר: 'ברוך המבדיל בין קודש לחול' לפני ההדלקה.

כפשוט, שבמוצאי שבת זמן ההדלקה הוא רק לאחרי יציאת השבת. וממהרים ללכת הביתה, בכדי שלא לאחר זמן ההדלקה יותר מדי[253].

הסדר בבית הוא: הבדלה[254], נר חנוכה[255], ויתן לך.

מצות חבילות חבילות. וראה במקו"ח שם שקו"ט אם צריך גמר הגלילה. וראה גם קצוה"ש שם בבדה"ש סק"ו.

250) ותלוי בפלוגתא בפי' התחיל בהיתר – ראה שו"ע אדה"ז ס"ע ס"ה. סרע"א ס"ט. סתפ"ט סי"ז. קו"א סתל"א סק"א במוסגר. וראה אצלנו במ"מ וציונים להלכה יומית אות תרמח.

251) ושאני מבדיקת חמץ שעיקר זמנה בהתחלת הלילה כבקו"א שם. אבל י"א (ראה שו"ת מהרש"ל רסי' פה. וכן בב"ח סתרע"ב ד"ה פסק. והובא במג"א סק"ה ובמשנ"ב סק"י. בא"ח וישב ש"א ס"ז ואף שלא נתפרש בדבריהם דמיירי בהתחיל בהיתר – מוכרח הוא ממש"כ הב"ח שגם הרי"י שהיקל בבדיקת חמץ, מודה כאן. והרי איהו ס"ל כן בהתחיל בהיתר – ראה בטור וב"י סתל"א. אבל ראה מג"א שם סק"ח. קו"א שם. אלא שלהטור גם תוך ח"ש נק' התחיל בהיתר – עיי"ש בהגה לקו"א) שה"ה בנ"ח שפוסק, לפי שה"ז מצוה עוברת. וראה במשנ"ב שם בשעה"צ סקט"ו. וכ"מ בקו"א שם. וראה שו"ת אבנ"ז סוסי' תצט. אבל להעיר שלדידן שמדליקים בפנים – אף שטוב ליזהר גם בזה"ז – ל"ח מצוה עוברת, ומשום זריזים מקדימים לחוד א"צ להפסיק. והכי איכא למשמע ממש"כ בס' נוהג כצאן יוסף ע' קפה. וכ"מ מזה שלמעשה מקדימים תפילת ערבית להדלקת נ"ח כשהגיע זמנה. אבל ראה שו"ת שרידי אש ח"ב סמ"ג.

252) ולהעיר ממעשה רב – ש"פ מקץ תשד"מ. ועוד.

253) בנוגע להדיוק בזמן ההדלקה במוצ"ש – יש להעיר מכלבו סמ"ד ואר"ח הל' חנוכה סט"ו. מנהג מרשלייאה (ס' המנהגות לר"מ ב"ר שמואל) כסלו ע' 145. מעשה רב סרל"ז. תוספת מע"ר סס"ז (אבל ראה מנוחה וקדושה הקדמה לשער התורה בהגה). ערוה"ש או"ח סתער"ב ס"ה. ארח דוד סרפ"ב ובעלי ארח שם. שו"ת בית אב ח"א סל"ב. ולהעיר משו"ת אבנ"ז או"ח סתצ"ט וישועו"י סתרפ"א בטעם הקדמת נ"ח להבדלה (לדעת המג"א) מחמת מצוה עוברת. אבל ראה שו"ת מהרי"א הלוי סי' קפד שבלא"ה כבר עבר הזמן. ובשיחת אור לכ"ג כסלו תשמ"ט משמע לעשות ההכנות הנדרשות עבור הדלקת נ"ח בע"ש, כיון שצריך להתחיל מיד במוצ"ש. ולהעיר גם משיחת מוצ"ש וישב תשל"ט. כן להעיר שבשנת תשמ"ח היו שיחות קודש בכל ימי חנוכה (גם בעש"ק) אחרי הדלקת נ"ח בביהכ"נ, לבד ממוצאי ש"ק. אבל ראה שיחת ש"פ מקץ תשמ"ח (תורת מנחם ע' 137) שנזכר טעם אחר.

254) טעה והדליק נר חנוכה לפני שהבדיל בתפלה ולפני שאמר המבדיל – אסור לו להפסיק באמירת המבדיל אחרי הברכה לפני ההדלקה (ע"פ רמ"א סרע"א ס"ה. מג"א סרצ"ט סק"ט. שו"ע אדה"ז שם ס"ב. מחה"ש ותהל"ד שם). ואם אפשר ירמז למי שעומד אצלו לומר המבדיל ויצא מדין שומע כעונה (ע"פ שו"ע אדה"ז שם סי"ח), ואם אין שם מי שיוציא אותו, עכ"פ יהרהר בלבו ברכת המבדיל. וראה בסוף הקובץ במילואים (לה).

255) בב"ח סתרפ"א, והובא בעטרת זקנים שם ובמשנ"ב שם סק"א ובערוה"ש שם ס"א, שיכול ליקח תחילה הנר חנוכה להבדלה ולכבותו ולחזור ולהדליקו למצות נר חנוכה ועדיף טפי למיעבד הכי דכיון דעביד ביה מצוה חדא ליעבד ביה מצוה אחריתא. ולא נהגו כך, מכמה טעמי, חדא, שנר הבדלה שלנו הוא באבוקה למצוה מן המובחר, ולכמה דעות אבוקה דינה כמדורה ופסולה בנ"ח. ועוד, שההידור להשתמש בשמן ולא בנרות עדיף טפי. וראה שו"ת בצה"ח ח"ג סס"ח סק"י ואילך.

נתארח במשך יום השבת במקום אחר, רשאי להדליק שם נר חנוכה במוצאי שבת, אף אם אין דעתו לישן שם במוצאי שבת, שנחשב כביתו עד שיסע משם[256]. ויתעכב שם כחצי שעה אחר שהדליק[257].

כמדומה פשט המנהג גם במוצאי שבת שידליקו הנרות חמשים מינוט לכה"פ[258].

מלוה מלכה. בברכת המזון: ועל הנסים.

בנוגע לנתינת דמי חנוכה במוצאי ש"ק להמקפידים בזה[259] – נתבאר בשיחת כ"ד כסלו ("יחידות כללית") תשמ"ח[260] שבנדו"ד שאני שמדובר אודות דבר מצוה (המשפיע על חינוך הילדים), ובפרט אם יסכמו עם המקבל שהוא יוציא את הכסף בפועל ביום ראשון בבוקר לאחר עמוד השחר או נץ החמה. [ועיין בהערה[261]].

יום ראשון, כ"ח כסלו, ד' דחנוכה[262]

בכ"ח בכסלו שרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו[263].

סדר התפילה כביום ראשון דחנוכה. [וכן בכל ימי חנוכה חוץ מר"ח כדלקמן]. סדר קריאת התורה לכל ימי החנוכה – נדפס בסידור.

ליל שני, אור לכ"ט כסלו, ה' דחנוכה

חסידים נוהגים לחגוג נר החמישי. "ויש לומר, שבשניהם [נר ג' ונר ה' דחנוכה] היו עניני גאולה, גם כפשוטם".

דמי חנוכה[264]

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע היה נותן דמי חנוכה בליל נר הרביעי או החמישי. אולם, בשנת תשמ"ח נאמר ליתן דמי חנוכה בכל לילה (חוץ מליל ש"ק, כמובן) ולהוסיף בלילות הנ"ל.

> בכמה שיחות קודש נזכר, שיש לחלק דמי חנוכה – בפרסום המתאים – ובהוספה והרחבה, על ידי הוספה בנתינת "דמי חנוכה" בריבוי, ושנתינת דמי חנוכה צ"ל באופן שהמקבל נעשה שמח על ידי זה, ועד לשמחה כזו – שאפי' בחנוכה (ואפי' לדעת הרמב"ם שבכל ימי החנוכה צריך להיות שמחה) – תהי' ניכרת הוספה בשמחה על ידי קבלת דמי־חנוכה. ובאופן שזה פועל התפעלות והתרשמות גם בילדים אלה שעדיין לא קיבלו דמי חנוכה, שבשמעם שהחבר שלהם (או החברה שלהן) קיבלו כבר דמי חנוכה, או עכ"פ שהבטיחו להם כבר הרי זה פועל התרשמות והתפעלות גם בשאר הילדים. ומנהג ישראל שמשתדלים שהילדים יקבלו מה שיותר מעות חנוכה, ולא רק מהאב, אלא גם משאר

256) כן הורו רוב חכמי הזמן, ולמה לי קרא סברא היא.

257) ויש שהוסיפו שנכון לאכול שם מלוה מלכה. [ויש שהציע לרווחא שמילתא, שישכיר או ישאיל דירתו לאחר מע"ש, ולא בהערמה, באופן שאי"ז ביתו. ואי"ז דרך סלולה לרבים].

והרוצה להחמיר יכול להדליק כשחוזר לביתו (ובפרט שבמוצ"ש בלא"ה בד"כ מדליק אחר שתכלה רגל, והרי בזמננו שמדליקים בפנים מותר להדליק כל הלילה כל שבני ביתו ניעורים), אבל לא יאחר להדליק אחר חצות (שבאופן זה עדיף להדליק במקום שהתארח בשבת). ומ"מ, אם חזר לביתו ולא הדליק וכבר עבר חצות לילה מותר להדליק כל הלילה כל שבני ביתו ניעורים.

258) שקו"ט בזה בכ"מ. וראה מה שכתבנו בקובץ התמים כסלו תשס"ב וטבת תשס"ב.

259) "ס'איז דא אזוינע וואס זיי זיינען נזהר". וראה שיחת אור לי"ג ניסן תשמ"ג. ובכ"מ.

260) ע"פ סרט הקלטה.

261) וראה גם שיחת ליל כ"ג כסלו תשמ"ט, באופן אחר קצת. ושם, שכדאי להמנע מנתינת מעות חנוכה במוצאי שבת מטעם אחר, עיי"ש.

262) ראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 205 ע"ד השייכות לגאולה.

263) שו"ע או"ח סי' תקפ. ועיי"ש בנו"כ שיש בזה חילופי גירסאות.

264) השייכות לגאולה – ראה לקו"ש ח"כ ע' 451.

בביאור המנהג – ראה (נוסף על המבואר בקטע הבא) לקוטי לוי"צ אג"ק ע' שנח. אג"ק חכ"ח נע' עו. מכתב נר שמיני תשל"ג. ש"פ מקץ תשט"ז. שיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ח (ושם, שמחפשים המקור לזה). ועוד.

וראה לעיל אצלנו ביום א' דחנוכה בנוגע ל"ימי שמחה" בהערה, ששייך גם לזה. ומצאתי בצפע"נ הל' מתנ"ע פ"ט ה"ב, עפ"ד הרמב"ם שם ה"א שקופה היא לחלוקת כסף ותמחוי לפת ומאכל, אבל בהל' שמיטה ויובל פ"ח ה"כ שגבאי קופה בשביעית לוקחין פת מכל אדם. "וצ"ל דבשביעית התקינו כן כדי שיוכלו לקבל גם מהחשודים על השביעית, וזה הי' נוהג עד חנוכה כמבואר בדברי רבינו בהל' שמיטה פ"ד ה"ו, ומאז ואילך היו מקבלים מעות, וזה סמך למנהגנו שמקבלים מעות חנוכה".

בני המשפחה. ויש להסביר להם, שנתינת המעות היא כדי שיוסיפו יותר בלימוד התורה כו'. וכן כדי לתת לילדים אפשרות להוסיף בצדקה (שכן, בשביל מה צריך ילד יהודי כסף?!).

בכ"מ[265] – מטבעות או שטרות. וראה שיחת נר ח' דחנוכה (כינוס צבאות השם) תשמ"ח ע"ד המעלה בחלוקת מטבעות דוקא לילדים ולא שטרות, עיי"ש[266] ע"ד ההלכה[267].

בר"ד משיחת זאת חנוכה תשמ"ט (אחרי תפלת מנחה): עיקר המנהג דנתינת דמי חנוכה הוא בנוגע לטף, כמדובר כמ"פ בארוכה, וביחד עם זה ישנו הסיפור מנשיא דורנו, שכבר אצל הצ"צ הי' מפורסם, שנותנים דמי חנוכה גם לילדים הגדולים, ואפילו לאחרי חתונתם, כמבואר פרטי הסיפור בזה וכבר בא בדפוס[268].

בספר השיחות תשנ"ב[269]: בשעת יעדערער איז מקיים דעם מנהג – מיט פרסום המתאים – און נאך בהוספה ובהרחבה דורך מוסיף זיין אין געבן חנוכה געלט בריבוי (וואס דורך דעם קומט צו אין דער שמחה בא די קינדער) פארבינדט מען זיך נאכמער (דורך קיום מנהג זה) מיט רבותינו נשיאינו, וואס דאס גיט נאכמער כח צו אריינברענגען זייער תורה און זייערע הוראות און זייערע מנהגים אין דעם אייגענעם טאג טעגלעכן לעבן.

נתפשט המנהג בכמה מקומות שהתינוקות מוליכים מעות לרבן[270] בחנוכה עם יתר מנות[271].

יום שני, כ"ט כסלו, ה' דחנוכה, ערב ר"ח

מעלת יום זה ("יום כפור קטן") שאין אומרים בו תחנון מצד ימי החנוכה, והשייכות לתשובה עילאה – נתבאר בלקוטי שיחות[272].

ליל שלישי, אור לל' כסלו, אדר"ח טבת, ו' דחנוכה

בתפלת ערבית יעלה ויבוא. ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בברכת המזון: ועל הנסים. יעלה ויבא.

יום שלישי, ל' כסלו, אדר"ח טבת, ו' דחנוכה

שחרית: יעלה ויבוא. ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלל שלם[273]. ואברהם זקן וגו'. קדיש תתקבל. שיר של יום ("היום יום שלישי בשבת"). הושיענו.

---

265) לדוגמא שיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ח בסופה. שיחת יום ד' דחנוכה תש"נ לצבאות השם – שיחה ב'. ועוד.

266) ולהעיר משיחת יום ב' דחנוכה תשנ"ב בסופה (בטעם נתינת שטרות כיון שאין כאן מטבעות). וראה שיחת ליל נר ה' דחנוכה תשי"ז שדולר נקרא גם שקל, בגימטריא ת"ל, עיי"ש. וראה סה"ש תשנ"ב ע' 192. לקו"ש ח"כ ע' 5–454. ועוד.

ובאג"ק ח"ה ע' עז נדפס מכתב שנשלח לכמה מנהלי ישיבות עם בקשה לערוך התוועדות ולחלק לתלמידים "דמי חנוכה בשמי" (עיי"ש הפרטים), "ואם אפשר מה טוב שיהי' במטבע או בניר חדש (להעיר מ"התמים" חלק ו' עמוד צ"ו)".

267) והנה, בהנד' שם לענין קדושין – הנה לכאו' כ"ה בימינו גם במטבעות. ולאידך, ילה"ע מש"ך חו"מ רסי' קצ ובנתה"מ שם (בממרני דאחרים). ולענין באנקנאטין בזמנם – ראה שו"ת חת"ס (יו"ד סי' קלד. חו"מ סקפ"ז. שם קמ"ד – הובא גם בפת"ש יו"ד סש"ה סק"ז. חו"מ סצ"ה סק"א). נחל יצחק סס"ו סל"ח. וכ"מ דעת אדה"ז בשו"ת (שו"ת הרב סוסי' נט. נד' גם בהשמטה בהוספות לחחו"מ). [וראה גם שו"ת ר"מ איגרא חו"מ סט"ז. השיב משה סנ"ח. אבל ראה ישועו"י חו"מ סע"ב ס"ב. תשובה מאהבה ח"ג סת"ד. בית שלמה סל"ד. סע"א. סע"ז]. ולכאו' כש"כ בשטרות שבימינו. [וראה מנחת שלמה שו"ת ח"א סכ"ז סק"ג, לענין ריבית]. אבל ראה שו"ת עונג יו"ט סי' קב. בית ישראל הורוויץ אה"ע סכ"ג. וראה שו"ת הר צבי ח"ג סרמ"ד. אמנם, לענין פדה"ב כ' בחת"ס דגרע טפי, עיי"ש.

וראה גם עדכ"ז בשיחת י"א ניסן תשל"ח.

268) נזכר גם בשיחת ש"פ מקץ תשכ"ג. וראה לקו"ש (ח"כ ע' 451 הערה 36 וחכ"ה ע' 418 הערה 25) ע"ד ההדגשה ליתן בעצמו. וראה שיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ח. ושם במנהג ליתן גם לחתניו.

וראה בלקו"ש ח"כ ע' 451: "מקיים זיין דעם מנהג, אז יעדער אידיש קינד זאל געבן "חנוכה געלט" צו זיין חבר, אדער זיין ברודער, שוועסטער, אדער קרובים".

269) ע' 153.

270) בנוגע נתינת דמי חנוכה למלמדים ממעות מעשר – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תתקפא.

271) ומכאן שהמנהג דמעות חנוכה הוא גם במתנות. וכן שמענו שנהגו בזה מאז ומקדם. ומובא מנהג זה בכ"מ. וראה גם סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 177 (וראה שם ע' 179). ולהעיר מסה"ש תשמ"ח ח"א ע' 163. שם ע' 171. ודלא כהמפקפקים בזה. וראה אמת ליעקב סעת"ר הע' 583. שו"ת אבני ישפה ח"א סי' קכט סק"ב. ועוד.

272) חלק טו ע' 545 ואילך.

273) אמר הלל שלם ולא ידע שהוא ר"ח – יצא יד"ח אף שלא נתכוון לשם ר"ח.

ברכי נפשי. קדיש יתום. קריאת התורה.

בקריאת התורה: מוציאים ב' ספרי תורה. שלשה קרואים בס"ת הראשון, בשל ר"ח (כהן עד רביעית ההין, לוי עד ונסכה, ישראל ובראשי חדשיכם גו'). דיני טעות בקריאה זו, ראה בטבלא שבסוף הלוח. מניח ס"ת השני [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות]. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. בס"ת השני, קוראים בפרשת נשא: ביום השישי גו' (ולא יותר). חצי קדיש. הגבהה וגלילה.

אחר הגבהה וגלילה: אשרי ובא לציון (ואין הש"צ מסיים בקול), אחר כך יהללו, ואחר החזרת ספר תורה להיכל – חליצת התפילין והנחת תפלין דר"ת, [מזמור תהלים ע"י הש"צ לפני קדיש], חצי קדיש, מוסף. ועל הנסים.

בשיעור חומש היומי מסיימים בפסוק (מה, כז) ותחי רוח יעקב אביהם[274].

"נוהגין בקצת מקומות שלא להסתפר בראש חודש מפני חשש סכנה כי כן הזהיר רבינו יהודה החסיד" [ובצוואת ריה"ח – נזכר גם שלא ליטול צפרניים[275]. **ואכ"מ**].

הלכתא למשיחא: מוסף ר"ח (2 פרים, איל, 7 כבשים לעולה, ושעיר לחטאת).

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יעלו לרגל לא רק שלש פעמים בשנה, אלא "מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו".

"מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש"י, ואפשר להוסיף עם עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן כמספר שנות חייו, ואם הקאפיטל מחזיק פחות מי"ב פסוקים, וכן בשנת העיבור, אז כופלים שיעלה כמספר חדשי השנה ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים בכל ר"ח".

מנחה: יעלה ויבוא. ועל הנסים.

יום רביעי, א' טבת, ר"ח טבת, ז' דחנוכה

תפלה כדאתמול. קריאת התורה כדאתמול, אלא שבס"ת השני קוראים ביום השביעי.

הלכתא למשיחא: זמן הבאת עצי הכהנים והעם - באחד בטבת, שבו בני פרעוש [בן יודא, בפעם ה] שני[276].

בקשר לשנה חדשה למספרם – ראה המצויין בהערה[277].

וה"ט, שבכלל מאתים מנה, או שמצות דרבנן אצ"כ, וכש"כ במנהג דהלל בר"ח (ול"ד למידי דאכילה שאצ"כ שמ"מ באכל מצה ולא ידע שהוא פסח לא יצא (אדה"ז סתע"ה סכ"ט), וכן למ"ד שמצא"כ בכלל, בנטל לולב וחשב שהוא ערב סוכות (משנ"ב סי' ס בבה"ל ס"ד ד"ה י"א) – דסגי שחשב שאומר לשם מצוה. ובפרט להדעות דבכלל סגי בכוונה לשם מצוה בכלל (אא"כ להסברא דבת מינה מחריב בה), והעיקר דשם הלל חד הוא.

[וי"א שבר"ח טבת אין גדר הלל מצד ר"ח כלל (ונפק"מ ביודע רק חצי הלל. ועוד נפק"מ – ראה חי' הגר"א גניחובסקי סי"ג בסו"ס בירורי ברכות – ע' תשכ ואילך. ענפי משה חליוה חנכה סל"ה. שירת המועדים קרויזר חנוכה סי"ח. ובכ"מ). אלא שאין לזה שרש, שהרי יש סיבה בפ"ע להלל בר"ח מצד קרבנות ר"ח, או מחמת דאיקרי מועד אף שמותר במלאכה (ראה ערכין י, ב. ס' החיים סתכ"ב. שו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח ח"א סוסי' קלב). והעירו משבה"ל סקע"ה בשם הגאונים, הובא בב"י סתכ"ב, שנרמז בתהלים, בהללוי' הללו א-ל בקדשו, שי"ב פעמים הללו כנגד י"ב חדשים, והללו בקדשו על קידוש החודש הללוי', וכופלין כל הנשמה על שנה מעוברת שיש בה י"ג חדשים ועל חודש שני ימים (ומה שא"א בר"ח תשרי וליכא י"ב פעמים – ראה בפר"ח סתכ"ב סק"ב. מאמ"ר שם סק"ט. א"א מבוטאטש תנינא שם. כה"ח שם סקכ"ב. ועוד. ואכ"מ). ומשמע, שגם ר"ח טבת בכלל. וי"ל. ולהעיר גם שגם בר"ח טבת אומרים ואברהם זקן אחרי הלל מחמת ר"ח].

וראה חשוקי חמד נדרים ס, ב בשם הגרשז"א.

274) וראה שיחת ה' טבת תשמ"ז. וראה לקמן יום ש"ק פרשת ויגש.

275) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'צט.

276) ופעם הראשונה – ה' מנחם אב – תענית פ"ד מ"ה. ועיי"ש בתוי"ט. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1105 הע' 9. אבל להעיר ממשמעות פירש"י עירובין מא, א ד"ה מבני סנאב, שכולם היו ע"פ הגורל.

277) ראה ברשימת היחידות למר קלמס, עצת הרבי תנחני ע' 79. [וראה עד"ז אהלי יעקב הוסיאטין ע' קכ]. ולהעיר מר"ד של חלוקת הדולרים לצדקה ג' טבת תש"נ (יום האחרון של שנת 1989 למספרם).

וראה שו"ת באתרא דרב סי' ו'שכח בנוגע לאיחולים לנכרי.

האוכל מבעוד יום, ונמשכה סעודתו עד שחשיכה, אפילו כמה שעות בלילה ואפילו אם הדליק נר חנוכה[278], מזכיר של ראש חודש בברכת המזון, אם אכל כזית לפני השקיעה[279], וזאת בתנאי שעדיין לא קרא ק"ש[280] או התפללו מעריב (באמצע הסעודה).

ליל חמישי, אור לב' טבת, ח' דחנוכה, "זאת חנוכה"

בכמה שיחות קודש מובא שיש לנצל השעות שנותרו בליל "זאת חנוכה" למבצע חנוכה (וראה לקמן ביום "זאת חנוכה").

> משיחת אור לזאת חנוכה תשמ"ב[281]: וואס דאס איז אויך דער חילוק צווישן אלע טעג פון חנוכה און דעם לעצטן טאג פון חנוכה, "זאת חנוכה": אין די ערשטע טעג פון חנוכה פירט מען די מלחמה מיטן יצר (ווי א התחלה) טיילווייז, דעם ערשטן טאג חנוכה צינדט מען אן איין ליכטל פון "נר מצוה ותורה אור", דעם צווייטן טאג צינדט מען צוויי ליכטעלעך א.ז.וו., א טייל ליכטלאך איז נאך ניט אנגעצונדן: דערנאך ווען עס קומט דער לעצטער טאג פון חנוכה, "זאת חנוכה", מאכט מען די "הויפט אטאקע", דעם "הויפט באטעל" קעגן דעם יצר, דורך דעם וואס מ'צינדט אז מיטאמאל אלע (אכט) ליכטעלעך וואס מ'האט בא זיך אין דער מנורה און עס ווערט פשרשפרייט די ליכטיקייט פון די נרות אין דעם העכסטן און גרעסטן אופן. ובעבודת האדם – א איד "צינדט" דעמולט אן בא זיך אלע זיינע כחות און מעגליכקיטן אויף מאכן ליכטיק, ליכטיק מיט "נר מצוה ותורה אור".

השמן והפתילות שנשארו בחנוכיה לאחר החג[282], עושה להם מדורה ושורפם, כיון שהוקצו למצותם[283]. אבל השמן הנותר בבקבוק אין בו קדושה ומותר ליהנות ממנו[284].

המנורה וכוסיות הזכוכית אין לנהוג בהם מנהג בזיון לזורקן באשפה או לכל מקום מגונה, אבל יכול לזורקן שלא במקום מגונה, או לעטוף היטב בצורה מכובדת לפני הזריקה באשפה.

יום חמישי, ב' טבת, ח' דחנוכה,"זאת חנוכה"

קורין לכהן וללוי ביום השמיני גו', לישראל ביום התשיעי גו', עד כן עשה את המנורה.

> בשיחות קודש נזכר, שעל כל אחד ואחת מישראל לנצל יום זה – שבו מאירים כל שמונת נרות חנוכה – להשלים הפעולות ד"מבצע חנוכה". וכן כל מי שעדיין לא קיים את המנהג דנתינת דמי־חנוכה, שיחליט תיכף למלא ולהשלים המנהג, ובהוספה, "לחטוף" ("אריינכאפנדיק") זאת בימים ובשעות שנותרו עוד בחנוכה, ואפילו לאחרי תפלת ערבית במוצאי זאת חנוכה, ובימים הסמוכים לחנוכה, וכל המקדים הרי זה משובח. וכדאי שגם אלו שקיימו המנהג יוסיפו, שהרי יש מקום לומר

278) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תקכח.

279) לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

280) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.

281) לקו"ש ח"כ ע' 498.

282) אבל בשמן שהוא יותר משיעור הדלקה (חצי שעה, או חמשים דקות למנהגנו), מותר להשתמש לכתחילה. והכל לפי עובי הפתילה שנתן (ראה משביר בר לבעל זכרון יוסף דרוש לחנוכה יח, ב. פמ"ג סתרע"ז בא"א סק"י. טהרת המים בשיורי טהרה מערכת ח סק"ט. שו"ת כנף רננה או"ח סוסי' פג). אלא שיש מחמירים גם בזה. ולכן טוב להתנות לכתחילה שלא יאסר השמן. אבל לאחר מעשה כשלא התנה מלכתחילה וכבר דלק יותר מכשיעור מן הדין מותר להשתמש במותר השמן. והמנהג לשרוף תמיד.

אמנם, אם הקצה בפירוש כל השמן למצוה, אסור בהנאה גם בהשמן שהוא יותר מכשיעור. ויתכן, שכשנותן הרבה שמן משום הידור (אף שלכמה דעות אין בזה הידור) וחביבות המצוה, כרגיל בימינו שהשמן מצוי בשפע, דומה למי שהקצה להדיא, כיון שברצונו שישמש הכל לו(הידור) מצוה (אא"כ דרכו תמיד לכבות לאחרי שיעור הדלקה). ולהוסיף, שבזמנם שפיר איכא למימר שבנתן שמן יותר מכשיעור כוונתו להשתמש לאורה, אבל בימינו בד"כ אין משתמשים בנרות להאיר, ומסתמא כוונתו להקצות למצוה. ואולי מטעם זה נהגו לשרוף בכל גווני (שהרי ברוב הפעמים ה"ז שיירי שמן שהוא יותר מכשיעור, כי בכבתה נוהגין לחזור ולהדליק, אא"כ כבתה בליל שבת). גם אפשר שהחמירו כדעת הב"ח, שהובא בכמה אחרונים לדינא, שבכל גווני הכל הוקצה למצותו אא"כ התנה. וליכא למימר שהחמירו כמ"ד שבזמננו שיעור תכלה רגל מן השוק מאוחר יותר שהרי לא נהגו ליתן כ"כ שמן. ואם נתן שמן כשיעור ודלקה יותר מזה, וכבתה אח"כ, והיינו שהפתילות היו דקות יותר ממה שחשב, או שהפתילות רעות ומסכסכות, הוקצה הכל למצוה, ואין להסתפק ממנו.

283) ראה שו"ת אתרא דרב סי' ו'תקט. וראה שם בארוכה לענין זריקתם לאשפה. וכבר נז' לעיל בלוח בליל א' דחנוכה, שיכול להתנות לפני חנוכה על השמן, ואף על הפתילות (אבל התנאי אינו מועיל לשמן שדלק פחות משיעור).

284) אחרי שגמר לערות השמן שבכוסיות, כשמתחיל השמן לנטוף מעט מעט ונטפו שלש טיפות זו אחר זו, יכול לשטוף את הכוסית בכיור כרגיל, אבל לא במים חמים. וראה בסוף הקובץ במילואים (לו).

אבל הכלי עצמו ששימש כבית קיבול להשמן לא נאסר – ראה בסוף הקובץ במילואים (לז).

שהיו צריכים ליתן עוד יותר, ובפרט לפי־ערך גודל הנחת־רוח החסידותי שמקבלים מבניהם ובנותיהם, והנחת־רוח שיקבלו בעתיד על ידי זה שיוסיפו בהחינוך מכאן ולהבא. ויש להמשיך ולהוסיף בזה גם לאחרי חנוכה.

כן נזכר, שיש לעשות סך הכל מכללות הענין דחנוכה, להמשיכו בעבודת כל השנה כולה במעשה בפועל, ולקבל החלטות טובות בכל עניני תורה ומצוות. ומה טוב שיתחילו בזה ע"י עריכת התוועדות.

בשיחת ש"פ מקץ תשמ"ט (ועוד) הוזכר, שבודאי ילמדו המאמר (עכ"פ כמה שורות) שישנו מרבינו הזקן (עם הגהות וביאורים מהצמח צדק) שמבאר העילוי דזאת חנוכה, והעיקר לחיות עם המאמר[285].

בכמה מקומות נתבאר במעלת "זאת חנוכה", שהכל הולך אחר החיתום[286].

בשיחת זאת חנוכה תשי"ג נאמר: איתא בספרים של חסידי פולין [לעת־עתה לא מצאתי ענין זה בחסידות חב"ד, אבל מסתמא נמצא גם שם[287]] שיום השמיני דחנוכה, "זאת חנוכה", מסוגל לפקידת עקרות. ונתבאר שם[288].

בהקלטה משיחת י"ט כסלו תשל"ד[289]: ע"פ המבואר בשיחת י"ט כסלו תש"ד שהענינים דערב ר"ה, ימי הסליחות וחודש אלול כו' – ישנם גם בנוגע לראש השנה לחסידות, י"ט כסלו, כמו כן מובן שלאחרי הכתיבה בי"ט כסלו יש ענין החתימה, בדוגמת החתימה ביוהכ"פ במשך לר"ה. ונתבאר שם שהחתימה היא בחנוכה – שאז חזר אדה"ז לביתו. וה"ז מתאים עם המובא ב"פולישע ספרים" שבחנוכה הוא גמר החתימה דימי הדין. (ונזכר שם, בטעם שהובא מהנכתב מספרי פולין, כיון שענין זה מתאים ע"פ תורת חסידות חב"ד)[290].

ביומן זאת חנוכה, ב' טבת, תשכ"ה, שאחרי מנחה הורה שלא יכבו הנרות שהדליקו לפני מנחה[291].

האוכל מבעוד יום, ונמשכה סעודתו עד שחשיכה, אפילו כמה שעות בלילה, מזכיר של חנוכה בברכת המזון, אם אכל כזית לפני השקיעה[292], וזאת בתנאי שעדיין לא קרא ק"ש[293] או התפללו מעריב (באמצע הסעודה).

יום ועש"ק פרשת ויגש, ג' טבת

אסרו חג[294] בשייכות לחנוכה – ראה בהערה[295].

---

285) ראה לקוטי תורה דרושי שמיני עצרת פח, ב. אוה"ת חנוכה (כרך ה) תתקסב, א. הובא ונת' בד"ה ברוך שעשה נסים ה'תשמ"ג (סה"מ מלוקט ח"ב ע' ריא ואילך).

286) וראה לקו"ש ח"י ע' 318 ד"ה וחותם. חט"ו ע' 372 הע' 1. ובארוכה – לקו"ש חכ"ה ע' 243 ואילך.

ובכ"מ, שחנוכת המזבח היתה רק ביום השמיני דחנוכה, שלא נגמר עד אז (והקריבו אז קרבנות במזבח. וזהו נוסף לזה שהיו טמאי מתים ולא יכלו להקריב קרבנות תודה על הנסים עד אז).

וראה להלן בהע' שבו מאירים כל יגמה"ר.

287) וראה בארוכה לקוטי לוי"צ אגרות קודש ע' תיד ואילך (לי"א ניסן ה'צחר"ת, ל"ו שנה, ומקשר עם ל"ו נרות, עיי"ש בארוכה).

288) ע"פ המבואר בקבלה (פע"ח שער החנוכה פ"ד ד"ה מהחברים. ונת' בד"ה ברוך שעשה נסים שבאוה"ת שם. וראה גם תורת לוי"צ ע' שסא), שבז' ימים הראשונים דחנוכה מאירים ז' מדות הראשונות די"ג מדות הרחמים, וביום הח' – מזל נוצר עד ונקה, ובו כלולים כל י"ג מדה"ר. וראה גם לקו"ש ח"י שם ד"ה זאת. שיחת ש"פ מקץ תשל"ג.

289) ונשמט בשיחות קודש. ולאחרונה י"ל בתורת מנחם חע"ד ע' 292 ואילך (בשינויים קלים).

290) וראה לקוטי דיבורים ח"ד תשסג, א: אין פולין זאגט מען אז חנוכה איז דער גמר דגמר פון דער חתימה טובה. ובאגרות קודש חי"ד ע' קיב: פתגם המורגל בפולין . . שגמר החתימה היא בחדש כסלו בימי חנוכה.

וראה גם בלקו"ת דרושים לשמע"צ (פח, ב), ונת' בד"ה ביום השמיני ה'תשמ"ו (ועיי"ש בהערה 33), ששמיני דחנוכה הוא כמו שמע"צ. וראה גם שיחת זאת חנוכה תשל"ח. תשל"ט. לקו"ש ח"כ ע' 395. שיחת ו' תשרי תשמ"ז (תורת מנחם ע' 67).

וידועה המליצה שבי"ד כותבים שטר אדרכתא לתשעים יום, וזאת חנוכה הוא תשעים יום מר"ה.

291) ולהעיר משיחת זאת חנוכה, ג' טבת, תשמ"ט אחרי מנחה, ששמונת הנרות שהדליקו בביהכ"נ מאירים בפשטות גם את הלילה שלאח"ז.

292) לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

293) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד'תשצג.

294) בנוגע ללילה שאחר חנוכה – ראה שו"ת מהר"י מברונא סי' קלו.

295) ראה שיחת ש"פ מקץ תשל"ג בטעם ע"פ נגלה שאין אסרו חג, ולאידך – "אינן בטלין לעולם", ושע"פ חסידות אדרבה כל ענין חנוכה – בכדי להמשיכו במשך כל השנה. ובשיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה נת' ענין הגעגועים לחנוכה, ואף שאין אסרו חג, ולא נהוג להמשיך סעודה לתוך מוצאי חנוכה (כבפורים), אפשר ללמוד בעניני חנוכה, וכן להוסיף בנר מצוה ותורה אור, עיי"ש בארוכה. וראה שיחת זאת חנוכה תשמ"ט, שאף שלא קבעו אסרו חג (ויש לעיין ולפלפל בזה), כל הסמוך וקרוב יותר לחנוכה ניכרת ההשפעה יותר, ובפרט ביום

הלכתא למשיחא: י"א[296] שלעת"ל כשיקדשו שוב ע"פ הראי', יעשו חנוכה במקומות רחוקים תשעה ימים מחמת ספיקא דיומא[297].

הלכתא למשיחא: אין מביאים ביכורים אחר חנוכה, שהביכורים שביכרו אחר חנוכה הם חשובים משנה הבאה ויניחם עד אחר עצרת. והטעם לפי שנאמר "אשר תביא מארצך", שמביאים בכורים רק כל זמן שמצויים על פני ארצך, שעדיין לא כלו לחי' מן השדה. אבל אחר חנוכה כבר כלו מן השדה[298].

שמו"ת – פרשת ויגש.

הדלקת נש"ק **4:23** (18 דקות לפני השקיעה).

ש"ק פרשת ויגש, ד' טבת

בלקוטי שיחות: ע"פ מנהג ישראל – ש"תורה הוא" מסיימים ל"שלישי" (ולכמה מנהגים – ל"רביעי") של קריאת הפרשה בפסוק "וידברו גו' וירא את העגלות גו' ותחי רוח יעקב אביהם". ונת' שם בארוכה. וכן המנהג בבית חיינו.

מנהג האשכנזים שאין השליח ציבור מכריז בשבת שקודם הצום ע"ד הצום הבעל"ט, יהפך לשמחה.

זמן צאת שבת קודש: **5:28**.

יום ראשון, ה' טבת, "דידן נצח"

ביחזקאל[299]: בעשירי בחמשה לחודש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלים לאמר הוכתה העיר[300].

בשלשלת היחס שבהקדמת לוח היום יום: תשמ"ז . . ביום ה' טבת בו דידן נצח באופן גלוי לעיני כל העמים בבית המשפט הפדרלי בנוגע לספרי וכתבי רבותינו נשיאינו שבספריית ליובאוויטש.

בלוח כולל חב"ד ליום זה: הוא יום חג דידן נצח. כ"ק אדמו"ר שליט"א הכריז על יום זה כיום סגולה ועת רצון לדורות. כן יצא בקריאה קדושה להוסיף ולהרחיב את ספריית אגודת חסידי חב"ד ליובאוויטש.

בימים אלו צריך להוסיף בלימוד התורה ביתר שאת וביתר עוז, שהרי נצחונם האמיתי של הספרים הוא בהוספה בלימוד התורה, כולל ובמיוחד לימוד ברבים, "עשרה שיושבים ועוסקים בתורה".

הלימוד צריך להיות לכל לראש לימוד המביא לידי מעשה, בנגלה: לימוד ההלכות הצריכות (בספר הרמב"ם וכיוצא בזה), ובפנימיות התורה: בתורת החסידות, שעל ידה יכול להיות קיום מצוות יראה ואהבה בשלימות.

בכל בית פרטי של כל אחד ואחד מישראל צריכים להיות ספרי היסוד של יהדות (נוסף לחת"ת) כולל ובמיוחד ספרי הלכה בעניינים הנוגעים בחיי היום יום, בכדי לדעת את המעשה אשר יעשון.

הראשון שלאחרי חנוכה. וראה גם שיחת ש"פ מקץ תשמ"ג.

296) מנ"ח מצוה שא סק"ו. ועוד.

297) ולהעיר משיחת זאת חנוכה תשל"ח, שכיון שקס"ד שבתורה הוא ג"כ תורה, יש להמשיך בעניני זאת חנוכה למחרתו, מצד השקו"ט בספרים (וראה גם שיחת פורים תשי"ט) במה שאין עושים יו"ט שני של גלויות בחנוכה. ושם, שמחרת זאת חנוכה הוא בדוגמת שמחת תורה.

אבל בשיחת שמח"ת תשמ"ט שלעת"ל לא יהי' ספיקא דיומא כיון שיוכלו להודיע על קידוש החודש תיכף ומיד בכל המקומות (אלא, **שבשאר** יו"ט שנהגו בנ"י במשך ריבוי דורות בחוץ לארץ לעשות יו"ט שני, יש מקום לומר שימשיכו לנהוג כן גם לעת"ל, עיי"ש).

לאידך, ראה בשו"ת דעת סופר או"ח סי' קח שר"ל שח' ימים הוא משום ספיקא דיומא, ושלעת"ל יעשו רק ז' ימים, דלית תמן ספיקא.

298) ויל"ע בסוף זמן הבאת ביכורים לעת"ל (ראה יחזקאל מד, ל. ועד"ז שם כ, מ), שהפירות מצויים על פני השדה גם אחרי חנוכה, שעתידים אילנות שיוציאו פירות בכל יום (שבת ל, ב), ויקויים היעוד "ונגש חורש בקוצר" (עמוס ט, יד. וראה תו"כ בחקותי כו, ד. ולהעיר מסה"ש תנש"א ח"ב ע' 743 הע' 70. שם ע' 809 הע' 131). גם צ"ב בדין חיוב בכורים בגדל ע"י נס. ואכ"מ.

299) לג, כא.

300) וראה ר"ה יח, א, שלרשב"י עשו יום שמועה כיום שריפה. ועיי"ש בטו"א. ונת' בלקו"ש חט"ו ע' 555 בהערות.

בשנת תשמ"ט נתן הרבי דולר נוסף לכאו"א, כהשתתפות בקניית ספרים חדשים או בתיקון ספרים ישנים. כמו כן עורר כמ"פ ע"כ שיעשו הנחה מיוחדת על כל ספרי הקודש, בכדי להקל על רכישת הספרים.

בשיחת ז' טבת תשנ"ב[301]: עס זיינען נאָך אָבער פאַראַן ספרים וכתבי יד פון כ"ק מו"ח אדמו"ר און פון זיין פאטער דער רבי (מהורש"ב) נ"ע וועלכע געפינען זיך נאָך בשבי' במדינה ההיא און האָבן זיך נאָך ניט אומגעקערט למקומם, אע"פ וואָס אויך בנוגע צו זיי איז שוין געווען פקודת המלכות אויך פון אווה"ע אַז מ'זאל זיי באפרייען. [ובר"ד משיחה הנ"ל[302]: ישנו גוי שנטפל לדבר ("ס'איז דא א גוי וואס פארטשעפעט זיך מיט דעם") ויש יהודי שנטפל לזה, ואוי להם ואבוי להם!... אלא שבשבת רוצים לדבר אך ורק אודות דברים טובים ורצויים] . . . וואָס קען יעדערער טאָן בפועל צו מזרז זיין דעם פדיון והשבה פון די ספרים וכתבים? איז דער ענטפער אַ פשוט'ער: דורך דעם וואָס יעדערער און יעדערע, אנשים נשים וטף, וועט טאָן אַן ענין דוגמתו – דורך אַריינברענגען באַ זיך אין שטוב און אין ספרי' וכיו"ב, נייע ספרי (וכתבי) קודש בדברי תורה, בהוספה אויף די ספרים וואָס ער האָט פון פריער אין זיין "בית מלא ספרים". [ועיי"ש עוד הוראות בקשר לזה].

יום שני, ו' טבת

תקופת טבת: בשעה 10:30 בבוקר [303] .

ערבית: קידוש לבנה בבגדים נאים וחשובים. [על פי הקבלה אין לקדש הלבנה עד אחר ז' ימים למולד[304]].

יום רביעי, ח' טבת

בח' בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והחושך בא לעולם שלשת ימים[305]. והי' היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל[306] – נת' בכ"מ בשיחות קודש[307].

היום הגיע אדה"ז לכפר פיענא[308], לפני הסתלקותו (תקע"ג).

יום הסתלקות הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא נ"ע זי"ע, זוגתו של כ"ק אדמו"ר הצמח־צדק נ"ע (תרכ"א), ומנו"כ בליובאוויטש.

יום חמישי, ט' טבת

ט' טבת הוא מהימים "שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם", "ולא נודע איזה היא

301) סה"ש תשנ"ב ע' 226 ואילך.

302) שיחות קודש תשנ"ב ע' 407.

303) התקופות נזכרו בהקדמה ללוח "היום יום" וכן בלוח כולל חב"ד. לפרטי דינים: "ראה ב"י או"ח סו"ס תנה. רמ"א שם ס"א (שו"ע אדה"ז שם סט"ו–טז. סו"ו סי"ד). יו"ד סקט"ז ס"ה. ובכ"מ" – נסמנו בלקוטי שיחות חט"ז ע' 98 הערה 33. חכ"א ע' 233 הערה 33. וראה לקו"ש חט"ז ע 577.

304) וראה ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 68. וש"נ. בנוגע לחשבון ז' ימים – ראה בהנסמן בהגהות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לסידור תורה אור, ובספרים שנסמנו בהגהות כ"ק אד"ש לשער הכולל. וראה ג"כ בשיחת ו' אד"ר תשמ"ו.

[ולהעיר, בנוגע ההמתנה למוצאי שבת, הנה ברמ"א שם – והובא בשיחת ש"פ נח תשנ"ב (סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 68) – שאין להמתין למוצ"ש באם הוא אחר יו"ד לחודש. [ולכאו' הכוונה, מילתא בטעמא, יו"ד למולד ולא לחודש. וכ"ה להדיא ביסוד אומץ יוזפא סתע"ב. ולהעיר שבמג"א שם ב' אופנים בדבר: שאין להמתין רק אם מוצ"ש אור לי"א (ואולי – רק כשהוא אור לי"ב, עיי"ש), או אפי' כשמוצ"ש אור ליו"ד. אבל למסקנא הכוונה דוקא באופן שמוצ"ש אור לי"א. וכן מוכח מל' הלבוש שם ס"ד. וכ"נ גם מד' הט"ז סק"ג. וכ"פ במשנ"ב שם סק"ו. אבל ראה חיי"א כלל קיח ס"ד. ובסה"ש שם בהע' 120 מ' קצת שמפרש שרק באופן שמוצ"ש אור לי"ב בחודש (כבקביעות שנה הנ"ל) אין להמתין (וכתחילת דברי המג"א). ויל"ד. אולם, בסו"ד המג"א משמע, שבלא"ה לדידן לפס"ד הרמ"א (שם ס"ג, שכן נוהגין לכתחילה עכ"פ) אי"ז תלוי בימי החודש כלל, וצריך לחשב שבמוצ"ש ישארו עוד ה' לילות עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מהמולד. וכ"ה גם במשנ"ב שם. ואולי כיון שלדידן נוהגים להקל בדיעבד עכ"פ כדעת המחבר, א"צ להחמיר כולי האי בנוגע ההמתנה למוצ"ש]. ויתכן שבמקומות חמים ויבשים (ובקיץ) לית לן בה. [וכ"ה בר"ד משיחה הנ"ל. והכי איכא למשמע משו"ת נוב"י או"ח סוסי' מא, עייש"ה. ובסה"ש הנ"ל, שבנוגע לפועל, "במקום שיש שאלה וספק יעשו כהוראת רב מורה־הוראה שעל אתר"]].

305) מגילת תענית בסופה. הובא בשו"ע או"ח סי' תקפ.

306) מס' סופרים פ"א ה"ז.

307) ראה לקוטי שיחות חלק כד בתחלתו. ובשיחת ש"פ מקץ תשנ"ב (בספר השיחות).

308) בכמה שיחות ואג"ק נק' פייענא.

הצרה שאירע בו"[309]. אבל, כבר פירשו שבאותו יום מת עזרא הסופר. ובמפרשי מגילת תענית הובאו עוד ענינים שאירעו באותו יום[310].

ליל ששי, אור לעשרה בטבת, יהפך לשמחה

בכמה שיחות נזכר אודות ההכנה ליו"ד שבט, החל מעשרה בטבת, "שלשים יום לפני החג"[311].

> בשיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב (ספר השיחות): **בליל** עשרה בטבת – שכבר התחיל **יום** העשירי בטבת שמתחיל בערב ("ויהי ערב ויהי בוקר"), ואעפ"כ לא התחיל **הצום** דעשירי בטבת עד עלות השחר . . מודגשת ביותר **הנתינת־כח** ("עת רצון") לנצל את הזמן **לעבודת התשובה** שמביאה את הגאולה, שעי"ז יתבטל הצום דעשירי בטבת עוד לפני התחלתו. [ובר"ד משיחה הנ"ל: שמנצלים את הזמן הנותר עד הצום לעשיית תשובה . . שעד עלות השחר (ואפילו עד להתחלת הזמן שלפני־זה, כהזהירות להתחיל להתענות עוד קודם עלות השחר) נותרו עוד כמה שעות – הרי זה **ריבוי זמן לעשות תשובה**!].

כל תענית שאוכלים בו בלילה הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר[312]. והוא שלא ישן שינת קבע[313]. אבל אם ישן[314] שינת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה[315], אלא אם כן התנה[316] לאכול או לשתות[317]. והרגיל לשתות בלילה אחר השינה מותר לשתות בלא תנאי. ומכל מקום, תוך חצי שעה[318] לעלות השחר אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, אבל טעימה בעלמא (אכילת פירות וירקות ושתיית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות כביצה ולא יותר) מותרת.

---

309) מגילת תענית והובא בשו"ע שם.

310) ונתבאר בשיחת ש"פ ויגש, ט' טבת תשמ"ט (בספר השיחות במקומו).

311) וראה גם ספר השיחות תשמ"ז ע' 243 ואילך.

312) ראה להלן בהערה עד"ז.

313) אפילו שלא על מטתו. ולא נקרא עראי אלא במתנמנם שכשקוראים לו הוא עונה. (ויש מקילים גם בישן תוך סעודתו שדעתו לאכול עוד). וראה קרא עלי מועד פ"א הע' ז, שכתב בשם הגרח"ק להקל בנרדם על השולחן ללא כוונה לישון. וכ"מ בשו"ת מכתב לחזקיהו ס"א ד"ה ועוד נלענ"ד, דמיירי במשכיב עצמו לישון אף שאינו על מטתו אלא על הכר, יעו"ש.

314) הלך לישון ולא נרדם, יכול לאכול (שו"ת שבט הקהתי ח"א סי' קפ).

315) גם לא פחות מרביעית – פמ"ג סתקס"ד בא"א סק"ג.

שכח ואכל, לא איבד תעניתו, ויכול לעלות לתורה וכו'. (וגם להדעות שהתענית מתחיל מהלילה, עכצ"ל שאינו בדין תענית ממש, שהרי לשתי' א"צ תנאי. וחזי לאצטרופי הדעות שבאכל קודם הנה"ח לא איבד תעניתו (ראה שו"ת חקרי לב או"ח סי' קו. תורת לשמה סס"ז. רב פעלים ח"ג סל"ד. וראה בארוכה נר ציון סניור ימים נוראים פ"ד סכ"ב ובהערה לשם). וכ"כ לדינא בנדוננו בשו"ת שבט הקהתי שם. וכ"ה בשו"ת פרי עץ חיים דלקמן, שקיים נדרו. אבל התם כתבו לצרף בטעם ההיתר לפי שהי' דעתו לאכול קודם עלוה"ש, אלא שלא התנה בהדיא. ומ"מ, נראה שהוא לרווחא דמילתא. ועוד, דהתם קאי לענין קיום נדרו, ולא דמי לנדו"ד לענין ת"צ, אף שיש לחלק גם איפכא, שסתם נדר דעת הנודר להתענות רק ביום).

316) וא"צ תנאי בפה, כפשטות סתימת הפוסקים, שהכל תלוי בהיסח הדעת.

(וכ"ה גם להסברא שהתענית מתחיל מהלילה ולא משום נדר. וגם להדעות שבישן באמצע סעודתו אסור לאכול, אף שבודאי דעתו לאכול – שכיון שישן בסעודתו הו"ל כמי שגמר סעודתו וסילק משום דאסח דעתי' למיכל (ראה רא"ש תענית פ"א סי"ד בשם הראב"ד). ועוד, דשאני התם שלא חשב להדיא שרוצה לאכול לפני עלוה"ש אלא שבסתמא דעתו לאכול עוד.

ולהעיר ממחה"ש סתקנ"ג סק"ב, והובא במשנ"ב שם סק"ב, שאחרי סעודה המפסקת טוב להתנות בפה או בלב שאינו מקבל התענית. ובחיי"א כלל קמד סי"ב: יאמר בפירוש וכו' ונ"ל דמי שהי' דעתו כן נמי מותר. ובמשנ"ב סתר"ח סקי"ב: יאמר בפירוש וכו' ועכ"פ יחשוב בלבו.

וצע"ק הל' בכלבו סס"א (ועד"ז באר"ח הל' תענית ס"ו): אם התנה ואומר שעדיין בדעתו לאכול או לשתות. וכ"ה הל' בפי' שדה יהושע לירושלמי תענית פ"א ה"ד: דוקא בשישן בלא תנאי ולא אמר שום דבר אבל אם התנה בשעה שנטה לישן ואמר על תנאי זה אני ישן וכו'. ונראה, דלאו דוקא הוא.

ושו"מ בשו"ת פרי עץ חיים (אמשטרדם, תקס"ז) ח"ב שכח, א ואילך בארוכה דהרהור כדיבור דמי בענין זה. ודלא כשו"ת אול"צ ח"ג פל"א ס"ב. וראה אליבא דהלכתא גל' קז ע' קעט. והנפלע"ד כתבנו. וכ"כ בקרא עלי מועד שם בשם כמה אחרוני זמננו. קובץ הלכות ביהמ"צ פ"ב סי"א. והאריך בקובץ טובו אהליך יעקב חוברת טו).

317) וי"א שבשתי' א"צ תנאי. וראוי לפסוק כהאומרים שצריך תנאי אף לשתי'. וכן נוהגין להתנות אף לשתי'.

318) ומה שסתמו הפוסקים בדיני תעניות, דמיירי באוכל פחות מכביצה או בהתחיל לפנ"ז. אבל להעיר שבשו"ת בצה"ח ח"ג סנ"ב סק"ו ר"ל בדא"פ בדעת אדה"ז בסידורו (סדר ספה"ע) שלילה שלפני התענית קיל טפי, ומותר לאכול עד עלוה"ש ממש, דל"ג שמא ימשך. וכן ראיתי לעוד אחרוני זמנינו (שבה"ל ח"א סי' קלח. ועוד). אבל, נוסף לזה שכ' כן רק מסברא ואין לזה שום מקור, והו"ע הרגיש שהוא דוחק (אף שהביאו עוה"פ בסו"ד, במסקנת הדברים, ושוב בדא"פ), ומסתבר לומר דל"פ רבנן – יל"פ בפשי' דבסידור שם מיירי בטעימה בעלמא (או דקאי בסיום האכילה, כנ"ל), ולא נחית לפרט, מדלא קאי בדיני ק"ש ותפלה. וז"פ. וראה גם אשי ישראל פפויפר בתשובות שבסוה"ס אות פו.

יום ועש"ק פרשת ויגש, עשרה בטבת, יהפך לשמחה

היום הוא תענית ציבור, יום האסור באכילה ושתי', לפי שבו סמך מלך בבל על ירושלים[319].

בשיחת עשרה בטבת תשמ"ט: יש לומר אז אויך בזמן הזה איז דא א חומרא אין דעם תענית פון עשרה בטבת לגבי די אנדערע צומות – וועז עשרה בטבת איז חל בערב שבת, איז מען דעמולט משלים דעם תענית ביז צאת הכוכבים (אפילו אויב מ'האט מתפלל געווען תפלת ערבית של שבת מבעוד יום) אפילו לפי הדיעה אז ביי אנדערע תעניתים טאר מען ניט פאסטן בערב שבת נאך מעריב.

ובלקוטי שיחות (באופן אחר קצת): ולהעיר, שגם לפי ההלכה ש"כל ד' צומות הללו אם חלו להיות בשבת נדחין" – ישנה חומרא בעשרה בטבת לגבי שאר הצומות, שרק הוא אפשר לחול בערב שבת (כקביעות שנה זו), ואז משלימין עד צאת הכוכבים גם אם התפלל תפלת ערבית של שבת מבע"י.

מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שאירעו צרות לאבותינו ותכלית התענית כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה[320]. וכתבו הפוסקים, שלכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים לפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העיקר התענית, ואין התענית אלא הכנה לתשובה[321]. ולכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטיול ובדברים בטלים תפסו הטפל והניחו העיקר. ומכל מקום אין לפטור עצמו בתשובה לבד כי ימים אלו הם מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בהם[322].

כתב הרמב"ם כל השרוי בתענית וכו' לא ינהג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו. וכתב השל"ה: ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא העינוי שמענה את עצמו, כי ענין התענית הוא להכניע את החומר ולהגביר את כח השכלי ולהיות מדוגמת עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה רק נהנין מזיו

---

319) בחומר עשרה בטבת לגבי שאר צומות לפי שהיא התחלת כל הפורעניות (וממילא – התחלת העלי') – ראה בית מועד (רבא – וינציאה, שפ"ה) דרוש טו (ושם, שתחילת ההצלחה תהי' בעשרה בטבת). יערות דבש ח"א דרוש ב ד"ה והנה לבאר. תורת משה לחת"ס וירא דרוש לז, אדר ד"ה כתוב בה"ג. שו"ת שו"מ מהד"ק ח"ג סקע"ט, הובא ונתבאר בכמה שיחות קודש (ראה לקו"ש חט"ו ע' 421. ח"כ ע' 324. חכ"ה ע' 267).

ושקו"ט אם נפק"מ לדינא להחמיר בו יותר – ראה תורת חיים סופר סתק"נ סק"ד. שו"ת מהר"ם בריסק ח"ג סכ"ט.

320) וראה שו"ת חת"ס או"ח סר"ח שכתב לדייק מל' הרמב"ם תעניות פ"ה ה"א "כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה" שד' צומות נקבעו על התשובה ולא לאבל. וכתב שם, שלכן נהגו לומר וידוים וסליחות. וכדברי הרמב"ם, כ"ה מפורש יותר במאירי ברכות ו, ב: שהתעניות כולם נתקנו מפני התשובה. אבל ראה בר"ן תענית ט, א בדפי הרי"ף, הובא בתויו"ט תענית פ"ד מ"א, שנקבעו לאבל ולא לתפלה. וראה שם בר"ן ז, א. וכ"מ קצת בריטב"א מגילה ה, א ד"ה אבל. שם תענית י, א. ובמאירי פסחים נד, ב לגבי ת"ב (אבל לכאו' קאי בכל ד' צומות): אינו אלא לזכר אבל. ומה שחייב להתענות – היינו מחמת צער להרגיש העינוי. ומצינו כעי"ז באבילות, כתענית ביום שמת אביו או רבו, וכן התענה דוד כשמתו שאול ויונתן בנו, וכן היו מתענים ביום מיתת החכמים (ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז, הובא בטור יו"ד סשע"ח).

אמנם, גם אם נקבעו רק לאבל, הרי המתאבל ג"כ צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה (ראה רמב"ם אבל פי"ג ה"ב). ולהעיר מרמב"ם תפלה פי"ג הי"ח שבשאר תעניות קורין ברכות וקללות כדי שישובו, משא"כ בד' צומות. ובשו"ת הצ"צ או"ח סי' קי (במהדו"ח) הביא ד' הרמב"ם הנ"ל, וסמך לה מש"כ בר"ן כנ"ל. ועלה כתב שחובת קריה"ת בד' צומות היא לפי ש"חייב לזכור האבל והחורבן כו' וכמ"ש הגד להם את הבית ויכלמו מעונותיהם כו'", ונמצא שג"ז משום תשובה. ובפשטות, שכל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו החריבו לפי שלא עשה תשובה (מדרש תהלים עה"פ קלז, ז. ילקוט שמעוני שם רמז תתפו). וראה שערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ר סי' קכא סק"ב, שכתב שלכן תיקנו סליחות ווידוי (וכבר הקדימו בעניין זה בשו"ת חת"ס כנ"ל) וזעקת י"ג מדות בשעת קריאת ויחל. והביא מש"כ בערוה"ש סתקס"ו ס"ג שמה"ט מפטירים דרשו במנחה לעורר לתשובה, לפי שבת"צ מתודים בסוף היום.

וראה בארוכה לקו"ש חל"ג ע' 159 ואילך, שיש בתעניות אלו שני הענינים, שהחפצא דהיום שהוא בעצם "יום רצון לה'" גם ללא פעולת האדם (ראה שם הע' 40), אבל היותו "יום רצון" מתגלה ע"י הצום והנהגות התענית שביום זה, וכן שהדרך להרגיש ולנצל מעלת היום היא ע"י עינוי הגוף שזה מעורר את האדם לתשובה.

321) ובחיבור התשובה למאירי: כי ענין התענית אינו מכוון לעצמו אבל הכוונה בו היותו הערה לתשובה ומעשים טובים וכשאין התענית בזה האופן אינו תענית. וראה ראשית חכמה שער התשובה פ"ד. ועוד.

322) וראה פלא יועץ ערך תענית, שמאחר שהתענית דוגמת הקרבן צריך לצרף עמו התשובה כמו שצריך עם הקרבן, שבלא תשובה עליו נאמר זבח רשעים תועבה. [וראה תולעת יעקב בסוד עשי"ת].

וממשיך: ואפשר שבתענית אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה יקבל שכר טוב בעמלו ועושה פרי למעלה וכפרה עושה בחסדי האל ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, אבל עיקר התענית הוא כדי שיכנע לבבו הערל ויפשפש במעשיו וכו' וישוב אל ה' וירחמהו, ובפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם [כנראה הכוונה לתעניות פ"א ה"ה] כי מה יתן ומה יוסיף להתענות על צרות שעברו מאי דהוה הוה אלא עיקר התענית הוא כדי שניתן לב שהצרות באו בעונות אבותינו ועדיין לא הטהרנו ומעשינו כמעשיהם ועל כן לא נושענו ובכן נשוב אל ה' וירחמנו.

שכינה, כן יתהנה גם כן להיות כל היום דבוק בו יתברך בתשובה תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם[323].

חולים פטורים מלהתענות וכן מעוברות ומניקות[324] המצטערות[325].

חתן וכלה בשבעת ימי המשתה, מתענים.

בעל ברית משלים תעניתו[326] ונותנין הכוס לתינוק לשתות והסעודה עושין בלילה[327].

בנוגע לפדיון הבן שחל בעשרה בטבת שחל בערב שבת, ראה בהערה[328].

גם מי שפטור מלהתענות, לא יאכל מעדנים רק יאכל מה שצריך לקיום נפשו.

הפטורים מלהתענות צריכים שיאכלו בצינעא.

הצום מתחיל מעלות השחר[329] (לחשבון 16.1 מעלות בשעה **5:52**).

הנוסע ממקום למקום צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן[330].

הלכתא למשיחא: כל הצומות עתידין ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה[331].

---

323) ושם: וקל וחומר שיהיה סר מרע להרחיק מעליו כל נדנוד עבירה וכל מדה מגונה, ובפרט ישמור מהכעס שהוא הפגם הגדול שבעולם, כי הכעס הוא אל זר והוא בא קצת בטבע למי שהוא ריקן מאכילה ושתיה, על כן יגבור על הכעס.

[ומקרא מפורש הוא (ישעי' נח, ד): הן לריב ומצה תצומו וגו'. וכן הובא בראשית חכמה שער התשובה פ"ד (ועוד) בשם ס' הישר לר"ת (ולפנינו לא נמצא). ובספר חסידים סתרי"ז (הובא בר"ח שם): כשאדם מתענה ישמור עצמו שלא יהי' כעסן בו ביום כי כשהאדם רעב הוא כעסן ואם יכעוס מוטב לא שלא יתענה ויהי' שבע וטוב לבריות שלא יתקוטט. ובפלא יועץ שם: וצריך ליזהר ביום התענית מכל מכשול והרהור עון שלא יבא כטובל ושרץ בידו או כנוטע אילנות ומצד אחר מקציץ בנטיעות וביותר צריך ליזהר מן הכעס שביום התענית הוא מעותד מאד לכעוס על עילה כל דהוא ומאחר שהכועס הרי הוא כעע"ז נמצא שהפסד גדול על השבח וההעדר טוב ממציאות הרע אם לריב ומצה יצוס לכן יתגבר מאד ויעמוד על המשמר לבל יגע לריק].

ועוד שם: גם לא ישיח שום שיחה בטילה, רק כל מגמתו תהיה על דבקותו בהשם יתברך ואף אם יהיה לו איזה משא ומתן ביום יהא באמונה ובנחת וימהר לחזור לדבקותו.

ועוד שם בשל"ה: גם אחר התענית לא ירבה בענוגין, וביום התענית לא ידבר מענין אכילת הלילה באם אפשר לו – דהיינו שיש לו אשה המכנת לו מאכל – לא יתפעל לחקור מה יאכל בלילה, כי היום שמתענה בו הוא קדוש מדוגמת עולם הבא שאין בו אכילה ושתיה.

324) גם אשה השואבת חלב עבור בנק חלב אם פטורה – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לו'תקכז.

325) ראה בנו"כ השו"ע ורמ"א או"ח סתק"נ ס"א. ואכ"מ. ולהעיר מר"ד ש"פ ויגש תשמ"ט.

326) ראה במג"א סי' תקנט סקי"א.

327) אפילו כשחל בערב שבת.

328) יש לעשות הפדיון ביום ועש"ק. בנוגע לסעודת פדיון הבן, כמה אופנים: א. לחלק אשישה ואשפר, חלה שום וסוכר, לכל המסובים ליקח לביתם. ב. להוסיף בסעודת ליל שבת תבשיל וכו' לכבוד פדה"ב (והוא ע"ד הדין בר"ח שחל בשבת) ג. לעשות הסעודה במוצ"ש. ד. גם אפשר לעשות סעודה נוספת, כמו הנהוג בשלום זכר, אחרי הסעודה בליל שבת, ויהא ניכר ומפורסם שהוא מחמת פדה"ב. ואפשר לעשות בהוספה לזה כאופנים הנ"ל. גוף פדיון הבן כדאי לעשות בועש"ק סמוך לערב, וכפשוט בתנאי שהוא ללא חשש חילול שבת. וראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' לב'קיט והנסמן שם.

329) ראה בסוף הקובץ במילואים (לח).

330) באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם. וראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'מה (אפי' לגבי ת"ב). וש"נ.

331) רמב"ם סוף הלכות תעניות – נתבאר בלקוטי שיחות חלק טו ע' 412. ושם, גם ע"ד השייכות לעשרה בטבת במיוחד.

ומעלתם תהי' גדולה יותר מכל המועדים שבזה"ז, שהרי המועדים שבזה"ז יבטלו לעת"ל, וגם נעלים יותר מימי הפורים שלא יבטלו לעת"ל – סה"ש תנש"א ח"ב ע' 686. וראה גם שיחת ש"פ פינחס תשמ"ז (תורת מנחם ח"ד ע' 99 הע' 17). סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 530. תשמ"ט ח"א ע' 139. שם ע' 167. ובכ"מ.

ע"ד חיוב סעודה לעת"ל (ולא רק איסור הספד ותענית כבפירש"י ר"ה יח, ב ד"ה יהיו לששון ולשמחה. ולהעיר מהשקו"ט בסעודות חנוכה אם הם סעודת מצוה): ראה מג"א סי' תקנ"ב סקי"א (בנוגע לזמן בית שני, ושלכן מרבים בסעודה הראשונה בעת"ב לזכרון שיהפך במהרה בימינו לששון ולשמחה. וראה סידור יעב"ץ דיני ביהמ"צ שער שלכת אשנב ג סק"א. ובכ"מ שמה"ט נהגו לעשות סיום במוצאי ת"ב, ובתשעת הימים בכלל – ראה דברי תורה (מונקאטש) תנינא ספ"ב. שלחן מלכים (לנדא) פתיחה להל' תפלין שלום ואמת סקט"ו – רסג, א). נחל אשכול על ס' האשכול ח"ב הל' ת"ב ע' 18 (דמחוייב בסעודה דאיתקש למועד כר"ח. אמנם, בר"ח אי בעי לא אכיל פת). שיחת עשרה בטבת תשמ"ב (דששון ושמחה קאי על סעודת יו"ט בבשר ויין). שיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב (סעודה גדולה ביותר כסעודת שלמה בשעתו).

ע"ד איסור מלאכה (שבלשון הפסוק "מועדים טובים", והרי ר"ח איקרי מועד ולא איקדיש בעשיית מלאכה. אבל בתוספתא סוף תענית, וכן ברמב"ם, "יו"ט", ובכמה מקומות "יו"ט" היינו גם איסור מלאכה, ראה מגילה ה, ב (וידוע שכ"כ להוכיח נתן העזתי שר"י). וכ"ה בלשון הרמב"ם בכל מקום. אלא, ש"יו"ט" שבמג"ת הוא רק לענין הספד ותענית): הנה, בפירש"י ר"ה שם משמע קצת שאין איסור מלאכה (אבל שם קאי רק בפי' "ששון ושמחה"). וכ"ה בטו"א שם (ד"ה בזמן) בפשטות (לגבי זמן הבית. וראה גם הגהות חשק שלמה תענית פ"א מ"ד

ובלקוטי שיחות: "מכיון שעשרה בטבת הוא ההתחלה והסיבה דכל הצומות, הרי כאשר מהפכים אותו ליום טוב, מתהפכים בדרך ממילא כל שאר הצומות ל"ימים טובים וימי ששון ושמחה".

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית)[332]: ולעתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות[333], שלכן הובא בשו"ע להלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום התענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לששון ולשמחה".

מנהג ישראל להרבות בצדקה[334] ביום התענית. נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב[335]. אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

אין שוטפים את הפה ביום התענית[336].

שכח ואכל מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לשם כפרה. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום התענית זה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעית לא נעקר התענית ממנו ויאמר עננו כרגיל.

מי שאינו מתענה לא יעלה לתורה[337]. קראו לתורה למי שאינו מתענה וצר לו להודיע מפני חילול ה' יעלה.

בצום גדלי' מותר ברחיצה וכיבוס[338].

אמירת הסליחות בתוך סדר התפילה.

ד"ה וכשהי' (שו"ת בנין שלמה ח"ב ענינים שונים ס"ח). וכן מוכרח בשו"ת מהרש"ל סס"ד, שכשיבנה ביהמ"ק יקריבו תודה גם בת"ב. אבל ראה בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סרע"ג בהגהות לשו"ע או"ח סי' תקפ (בשם הר"י איידליץ) שאסור במלאכה כבחוה"מ, עיי"ש. וראה דרשות חת"ס ח"א דרוש לז' טבת תקע"ד (פג, א – ד"ה כתיב. וכ"ה בתורת משה תנינא ס"פ ויגש) בדרך אפשר (מטעם אחר, ע"פ המדרש "ולמועדים טובים כנגד מלאכת שבת"). שם דרוש לח' טבת תקפ"ט (פט, א ד"ה כתיב). וראה שו"ת עמק התשובה ח"ה בפתיחה ע' לא (מד"ע).

קרבנות: בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 694 נזכר בין הדברים ע"ד קרבנות המועדים, כולל ימים אלו שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ואולי הכוונה (נוסף לקרבנות מצד חנוכת ביהמ"ק – ראה עזרא ח, לג ואילך שהקריבו בכל יום, גם בת"ב) לקרבנות נדבה, שלמים ותודה (ראה שו"ת מהרש"ל סס"ד. מג"א (ושו"ע אדה"ז) סנ"א סקי"א (ס"א). ולהעיר שבשו"ת מהרש"ל כתב רק בנוגע לעת"ל, ובמג"א שינה וכתב בל' עבר שהי' יו"ט בזמן המקדש, ואדה"ז השמיט ד"ז וכתב רק שהקריבו תודה ותו לא. גם לא נחית לבאר אם הכוונה בזמן בית ראשון או ב"ש. ולכאורה קאי בזמן ב"ר, ומה"ט לא כתב שהי' יו"ט). ולהעיר גם מקרבן עצים בת"ב (תוספתא בכורים פ"ב, ח. וראה ניצוצי אור (מרגליות) מגילה ה, א), וכן בת"ב נדחה, בעשירי באב (תענית פ"ד מ"ה. תענית יב, א. וראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קנז. הנסמן בשו"ת יבי"א ח"א סל"ד סק"ג). [ולהעיר מהפכו – שקו"ט בנוגע הקרבת קרבנות יו"כ בזמן חנוכת ביהמ"ק בימי שלמה כשאכלו ושתו – ראה לקו"ש ח"ח ע' 56 הע' 42]. ולהעיר מהרמז הידוע בברכת אשר גאלנו "יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום", דקאי על ביטול הצומות לעת"ל, שבזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה.

כשמשיח בא באמצע התענית: וראה בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 832 (תוכן משיחת צו"ג תנש"א) בנוגע לנתינת כח לדחיית הצום לגמרי בימות המשיח, שמקום לשקו"ט בנוגע לתעניות דרבנן אם משיח בא באמצע היום אם צריך להשלים התענית. וראה גם שם ח"א ע' 26 הערה 105 (שיחה הנ"ל).

332) ועד"ז בטור שם (בשינויים. ונתבאר בלקו"ש חט"ו שם ע' 414 הע' 19).

333) חט"ו שם ע' 416. וראה שם הע' 38.

334) צדקה זו – לא מכספי מעשר.

335) ראה בפירש"י ברכות ו, ב ד"ה אגרא דתעניתא שנותנין צדקה לערב. ומשמעות רש"י שבערב אחרי שהתענו העניים יהא להם מה לאכול. וראה של"ה מס' תענית נר מצוה. א"ר סתקס"ו סק"ב. משנ"ב שם סקי"ב. כה"ח סקט"ו (נסמן בלקו"ש כה ע' 446 הע' 45. שם ע' 470 הע' 85). אבל י"ל בכוונתם שנותנים **לקראת** ערב. וכ"ה בתוס' מגילה כא, א ד"ה ואין מפטירין, וראה גם במטה משה סתשנ"ה, הובא בא"ר משנ"ב וכה"ח שם, ליתן צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ושמשו"ה נכון להפטיר דרשו בערב אחרי שעושים צדקה. ואכתי י"ל, שברש"י מיירי שחילקו מזון לעניים במוצאי התענית, ולכן נותנים אז בערב. וכ"מ בשבה"ל סר"פ.

איברא שברש"י סנהדרין לה, א ד"ה כל תענית – ונסמן בהגהות הגר"י פיק במסורת הש"ס ברכות שם – משמע שנתנו בליל התענית, לפני התענית (וביד רמ"ה שם סתם וכתב "ביום התענית"). ודוחק לומר שבליל תענית הכוונה במוצאו (אף שכ"מ קצת במאירי שם). ואולי תרוויהו איתנהו. וכ"ה בשמחת הרגל להחיד"א לימוד ג (כא, א) שצריך ליתן לפני התענית ולאחרי'.

ובחל בערב שבת, ודאי נכון להקדים הצדקה שיוכלו לקנות צרכי שבת.

336) מי שיש לו צורך מיוחד, כגון שסובל מריח הפה וכדומה, ישטוף פיו בדבר מר (כמי־פה וכדומה) ויכפוף ראשו שלא יבלע. וראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תתקפח.

337) גם מי ששכח ואכל ככותבת או שתה מלא לוגמיו לא יעלה לתורה לכתחילה – שו"ת באתרא דרב סי' כט'פז.

338) ויש שהחמירו לבעלי נפש ברחיצה בחמין ושאר ענינים כבתשעה באב. וראה אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות שמו. שו"ת באתרא דרב סי' יט'תתצז.

ויש לבעל נפש להחמיר אפילו בנדחה – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לח'קמב.

סדר התפלה לשחרית

בשחרית: רק הש"ץ אומר עננו[339], בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. [וכן אומרו במנחה, כדלקמן]. שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

לאחרי חזרת הש"ץ, תחנון, נפילת אפים, סליחות (מתחילים מ"כי עם ה' החסד"[340] ומשמיטים הוידוי – "אשמנו", וכן "הרשענו"[341], ומתחיל מ"משיח צדקך"[342]), אבינו מלכנו הארוך – בנוסח של תענית ציבור ("זכרנו"), ואנחנו לא נדע, חצי קדיש[343]. מוציאים ס"ת וקורין ג' גברי[344] בפרשת ויחל משה[345].

בנוגע לאמירת וידוי תחנון סליחות ואבינו מלכנו כשיש ברית וחתן וכדומה, המנהג בבית חיינו[346], שהקהל (משא"כ החתן ובעל ברית) אומרים סליחות אבל משמיטים וידוי, תחנון, ואבינו מלכנו[347].

נכון ללמוד פירוש המילות של הפיוטים והסליחות[348].

טוב לעמוד בשעת אמירת הסליחות, ומי שקשה לו יעמוד עכ"פ בשעת אמירת א־ל מלך יושב[349], י"ג מדות, ובשעת אמירת הווידוים.

---

339) באם אין עשרה מתענים – אומר הש"צ עננו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור. וראה בארוכה בהערה להלן בדיני קריה"ת.

אם הש"ץ עצמו אינו מתענה, אע"פ שלכתחילה אין לא להיות ש"ץ (אפילו אם הוא אבל ר"ל), בדיעבד אם עבר או אם אין ש"ץ אחר – אומר עננו בשומע תפילה ובנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (מג"א תקסו, סק"ז).

340) ומדלג סלח לנו אבינו כי ברוב וגו', א־ל ארך אפים, י"ג מדות וכו' עד לכל קוראיך (ע"פ ההוראה בסליחות ע"פ מנהג חב"ד לצום גדלי', ודלא כקונטרס הסידור להגרא"ח ע"ה נאה סצ"א).

341) שג"ז וידוי, וכבר אמרו בסדר התפלה. וגם בימי הסליחות א"א הרשענו אחרי אמירת לעינינו עשקו. וכן מעשה רב.

342) ב"עננו" – הנוסח הוא "עננו קרוב לקוראיו עננו, עננו קשה לכעוס עננו, עננו רך לרצות עננו, עננו רחום וחנון עננו" – כ"ה בסידור תהלת ה'. מחזור חב"ד. סליחות חב"ד. ועוד. (אבל בסידור תורה אור ועוד סידורים: "עננו קרוב לקוראיו עננו, עננו רחום וחנון עננו וכו' עננו משגב אמהות עננו, עננו קשה לכעוס עננו, עננו רך לרצות עננו, עננו העונה בעת וכו'". ולהעיר, שמזה ששינו מל' המשנה "נוח לרצות" – אין הכרח שהסדר ע"פ א"ב מתאים יותר. וראה גם אג"ק ח"ב ע' קסג. ומ"מ משמע שם שהנוסח כאן בעננו בענין זה הוא ע"פ סדר א"ב (ובאמת, בשאר תפלות שאינן על סדר א"ב מצינו אצל הפייטנים הל' "נוח לרצות"). ומה שנכפלו אותיות ק' ור' – מצינו כיו"ב בשאר פיוטים).

ועוד שינוי, שבסידור תהלת ה' הניקוד "לְרָצוֹת", ובתורה אור – "לְרַצּוֹת". והראשון עיקר (ראה באג"ק שם).

גם בתהלת ה' ובסליחות בסופו: "עונה (ובמחזור – "העונה") בעת רצון", ובתורה אור – "העונה בעת צרה". וצ"ע שכבר נזכר "עונה בעת צרה" לעיל מינה על סדר הא"ב.

343) א"א א־ל ארך אפים (רק בימי שני וחמישי). וראה שו"ת באתרא דרב סי' יז'תרפב.

344) באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים.

אלא שי"א שכשאינן מתענין שלא מחמת חולי אין להקל, וכדמוכח בשו"ת קול גדול למהר"ם חביב סי"ד דמיירי רק באניסי – שו"ת שערי צדק (פאנעט) סי' קיט. פרי השדה ח"ג סי' קסח סק"ב. שם סי' קעט. זכרון יהודה שם. אפרקסתא דעניא ח"א סע"ז ד"ה א"כ. בארות אברהם או"ח סל"ו. וגם בשו"ת צ"צ במהדו"ח או"ח סי' קיא מיירי באניסי (וכן בפס"ד שלו סי' תקסו. אבל שם י"ל דנקטי' לדוגמא בעלמא). ועוד להעיר שבכ"מ כתבו רק כשיש עשרה מתענים בעיר, ונוגע לשלוחים הנמצאים בערים רחוקות.

אלא, שבזמנינו כשאינם מתענים מחמת העדר הידיעה, כאנוסים דמי, וכתינוקות שנשבו. ובהנ"ל מיירי כשפורשים מדרכי צבור בשאט נפש. ועוד, שרובם ככולם של הסברות שהובאו בשו"ת הצ"צ שייכים גם בכגון דא. (ולסברת הישועו"י סתקס"ו סק"ב לחלק בין תעניות הקבועות לתענית שגזרו הציבור, שלא נכללו נכלל הגזירה רק מי שאפשר לו להתענות אבל מי שהוא חולה לא עליו היתה הגזירה, אבל בד' צומות ות"ב מה שחולה פטור הייו משום פקו"נ ומיקרי תענית, וכיון דמצי עביד ע"י הדחק משוי שליח, יעו"ש, איכא למימר אדרבה, דחולה גרע מבריא שאינו מתענה, שבבריא ודאי דין בכלל תענית הוא).

345) קראו בתורה אחר חצות היום י"א שא"צ לקרוא שוב במנחה (שו"ת דבר יהושע ח"ה או"ח סי"ז). וטעמו הוא שלא תיקנו קריאה למנחה רק שיקראו אחר חצות. (וכש"כ להדעות שאפשר לקרוא למנחה מחצות וא"צ להמתין עד ח"ש אחר חצות). ועיי"ש שהביא מי שחלק עליו, ודחאו. ועוד יש לדון מטעם אחר, שמצינו בכ"מ שדבר אחר עולה לו לכאן ולכאן, וה"נ י"ל שעולה לו גם לחובת מנחה. והנה, נתקשו בכ"מ בטעם שקוראים ב"פ בתענית, ולרבינו מנוח תפלה פי"ג ה"ח "דצריך לקראות בתורה שני פעמים ביום" יתכן לומר שהחיוב לקרוא ב"פ, גם אם שניהם אחר חצי היום. ויל"ע. (ולהעיר שי"א אפי' בת"ב שאין תשלומין לקריה"ת של שחרית במנחה – ראה שו"ת שבט הקהתי ח"ג סקפ"ב. אבל איהו קאי להדעות שגם בקריה"ת דשבת שחרית ליכא תשלומין במנחה, והרבה חולקים). והטוב טוב, שישמעו מציבור אחר שקורא לחובת מנחה.

וראה גליון פניני הלכה תצוה תשע"ח. דברי הצומות ס"ה סק"ח.

346) היו בזה כו"כ הוראות במשך השנים. ואכ"מ. בפועל, המנהג כבפנים.

347) באופן כזה אין מדלגים כלל בסדר הסליחות. והיינו שמתחיל מסלח לנו, ואומר א־ל ארך אפים, ויעבור, סלח לנו, וממשיך בסדר הסליחות ללא דילוגים, כולל אמירת הוידוי ("אשמנו") שבסדר הסליחות כדרכו. [ודי בזה במה שמניחים מקצת – והיינו מה שמדלג בסדר התפלה על תחנון – מחמת החתן ומילה].

348) ובנוגע לאמירת הסליחות ע"י הנשים בשפה המובנת – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ד'תרי.

349) בנוגע לנוסח "כמו שהודעת" (או "כהודעת") ב"א־ל מלך" ו"כהודעת" ב"אל ארך אפים" – ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תרסה.

המתפלל ביחיד אינו אומר י"ג מדות[350], ולא ויעבור[351]. המתפלל במתינות ואינו מספיק להגיע למקום שהציבור עומדים בסליחות, יפסיק במקום עמידתו בסליחות גם באמצע הפרק בכדי לומר י"ג מדות עם הציבור[352]. וממשיך אח"כ לומר כדרכו.

פתיחת הארון: כשהס"ת מונחת בארון הקודש אע"פ שהוא פתוח אין צריכים לעמוד, אלא שהעולם עושין כן דרך כבוד לעמוד כל שהארון קודש פתוח ואין חיוב בדבר. ויש מחמירים עכ"פ כשרואה הס"ת. ויש להקל בזקן וחלוש[353].

בקריאת התורה, נוהגין כשמגיע הקורא "לשוב מחרון אפך וגו'", הקהל אומרים בקול רם, וכן כשמגיע להי"ג מדות אומרים הקהל בקול רם "ה' ה'" עד "ונקה" וכן ב"וסלחת וגו' ונחלתנו". ובכל אלו, העולה לתורה וכן החזן הקורא אין אומרים אותם פסוקים עם הקהל, ויש להקורא ומי שעלה לתורה לשתוק, רק אחר כך כשסיימו הקהל אז קורא החזן עם העולה בתורה, שיקרא הקורא כדרכו, וזה העולה לתורה עמו בלחש. ומעשה רב, להתחיל עם הקהל ולגמור עם החזן[354]. וראוי ליזהר שהש"ץ ימתין עד שיסיימו כולם ואח"כ יתחיל לקרות כדי שישמעו כולם מהספר תורה.

סדר התפלה למנחה

יש להקדים – ובמיוחד בערב שבת קודש[355] – קריאת התורה, ההפטורה ותפלת מנחה שיהיו קודם בין השמשות (היינו, לסיימן קודם שקיעת החמה בשעה **4:48**)[356].

קוראים בתורה ומפטירים דרשו בתפילת מנחה כבכל תענית ציבור.

סדר התפלה: הודו, פתח אליהו (בקביעות שנה זו), וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קריאת התורה ("ויחל משה"), הפטורה ("דרשו") וברכותי', יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו"), חזרת הש"ץ, קדיש תתקבל, עלינו, קדיש יתום. ואין אומרים תחנון ואבינו מלכנו הארוך בקביעות שנה זו.

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו"[357] בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), וברכת כהנים ("אלקינו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת ח"י תמוז (תענית י"ז בתמוז נדחה) תנש"א, שיום זה יכול להיות יום שבן דוד בא, ובמילא יאמרו בתפלת המנחה לא בנוסח דיום התענית אלא ענינים של שמחה, שבברכת "שמע קולנו" מותר להוסיף כמה ענינים.

---

350) בנוגע אמירתו בניגון וטעמים כקורא בתורה (והובא ד"ז גם לענין סליחות – כ"ה בפשטות בשו"ע או"ח סתקס"ה ס"ה דקאי לענין סליחות. וראה במט"א סתקפ"א סכ"א ועוד) – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תרעא. ולדעת הכה"ח סי' קלא סקכ"ג, רק בסדר התפלה נכון לאומרו בניגון וטעמים, משא"כ בסליחות.

351) והנה, י"א שידלג גם תיבות "זכור לנו היום ברית שלש עשרה" וכן בסליחות במקום שנזכר זכות שלש עשרה מדות – כ"כ במט"א שם. וראה ט"ז סתקס"ה סק"ה. והעתיקו בשתיקה בא"ר סק"ז (וצ"ע במשנ"ב שם בשעה"צ סק"י שהעתיק באו"א). וראה בערוה"ש שם ס"ז. וראה שו"ת מנח"א ח"ג סכ"ב שכ"ה גם באומרו בניגון וטעמים, עיי"ש.

אבל י"ח בזה, וס"ל דשפיר דמי לומר תיבות אלה בכל גווני – כ"מ קצת בדעת המג"א סק"ו. וכ"כ בברכ"י סי' קלא סק"י. וראה הנסמן בכה"ח שם סקכ"ה. ובקצה המטה סתקפ"א סקנ"ה שכן המנהג. ושכך מפורש בשבה"ל סרפ"ב.

352) ואם התחיל אמירת י"ג מדות עם הציבור די בכך, אף שמאריך באמירתן, וכן יכול להתחיל כשהציבור באמצע אמירתן. אבל לא די בכך שהתחיל א־ל ארך אפים וכדומה, וכן אם הציבור כבר גמרו אין ליחיד להתחיל לומר י"ג מדות – ראה בכ"ז שו"ת באתרא דרב סי' כג'תרנז.

353) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כב'תפג.

354) ונתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' לח'רעז.

355) וראה שמו יוסף (בן ואליד) סרל"ה שמנהגם בעשרה בטבת שחל בע"ש להתפלל מנחה בעוד היום גדול. וכנראה מפני כבוד השבת.

356) והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות. וראה בסוף הקובץ במילואים (לט).

357) ומי שאינו מתענה מחמת חולי – יאמר "עננו ביום צום תענית זה". וראה בסוף הקובץ במילואים (מ).

בר"ד הנ"ל, שכשיבוא משיח צדקנו היום יחסכו לקרוא בתורה במנחה[358].

דברי כבושין אחר מנחה[359]. וגם בקביעות כזו.

בשיחת עשרה בטבת תשד"מ (בקביעות שנה זו): דובר כמ"פ אודות "מנהג ישראל" שביום התענית לאחרי תפלת מנחה . . יאמרו "דברי כבושין" כדי לעורר לתשובה. אמנם, בנוגע ליום התענית דעשרה בטבת שחל בערב שבת, יש מקום לשקו"ט בקשר למנהג זה, כי: (א) בערב שבת לאחרי חצות היום טרודים ביותר בהכנות לקראת יום השבת, וע"פ התורה יש לרוץ כדי להספיק את כל ההכנות לקראת שבת . . כך שלכאורה, אין פנאי לאמירת "דברי כבושין". (ב) מכיון ששבת "אין עצב בה", מובן, שגם הכניסה לשבת, ולפנ"ז – ההכנות לשבת, צריכים להיות מתוך שמחה, ועפ"ז: בנוגע לעצם ענין הצום – הרי ישנו חיוב ע"פ שו"ע להתענות (ולהשלים) גם כאשר עשרה בטבת חל בערב שבת, אבל בנוגע לאמירת "דברי כבושין" – הרי מכיון שאין זה אלא מנהג בלבד, יש מקום לספק האם מנהג זה הוא בתקפו בתענית שחל בערב שבת. ויש להוסיף בזה, שהקביעות דיום התענית מסוג זה (ד' צומות) בערב שבת . . הוא דבר בלתי רגיל כלל . . ומכיון שכן, יש מקום לומר שתוקף המנהג אינו שייך במקרה בלתי רגיל זה. . כידוע שבדבר בלתי רגיל לא שייך התוקף דמנהג כו'. אבל אעפ"כ, ישנה עצה פשוטה לקיים מנהג זה גם בעשרה בטבת שחל בערב שבת, כדלקמן. עיקר ענין הצום הוא – "יום רצון לה'" . . ומובן, שתוכן הענין ד"יום רצון לה'" הוא ענין של שמחה. ועוד: ענין התענית הוא – "מדרכי התשובה" . . והרי שלימות ענין התשובה – תשובה עילאה – היא בשמחה רבה . . ועפ"ז – הרי הדיבור אודות עניני הצום ("דברי כבושין") יכול להיות בענינים של שמחה – "יום רצון לה'", תשובה עילאה", וכיו"ב. כך שאין זה בסתירה לענין ד"אין עצב בה". זאת ועוד: אפי' העינוי שבתענית, וכן החלק ד"דברי כבושין" הקשור עם דברי מוסר (על דברים בלתי־רצויים), שאינם עניני שמחה, גם הם מהוים הכנה לשלימות השמחה דיום השבת – ע"פ המבואר באגה"ת (פ"י) שבתור הכנה והקדמה לתשובה עילאה צריך להיות הענין דתשובה תתאה, היינו שהענין דתשובה תתאה מוסיף שלימות בענין (ושמחה) דתשובה עילאה . . ונמצא, שגם הענין ד"דברי כבושין" כפשוטו (עניני מוסר כו') שייך בתור הכנה ליום השבת, שהרי עי"ז באים לעילוי דתשובה עילאה שביום השבת.

גם הנוהגים להחמיר ברחיצה בשאר צומות, אין להם להחמיר[360] היום מחמת כבוד שבת[361]. וכן אין להחמיר בתספורת[362] נטילת צפרניים וכיבוס.

באם נצרך לטעום ממאכלי שבת[363] לראות אם יש בו מלח ותבלין, יש לסמוך להתיר לטעום מעט ולפלוט[364].

כשנצרך לצחצח שיניים אפשר להקל לפני כניסת השבת לכבוד שבת, ויזהר שלא לבלוע המים אפילו במקצת, ע"י כפיפת הראש.

העברת הסדרה שמו"ת: פ' ויחי.

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה [בפרט לאלו שלבשו בגדי שבת ויום טוב השבוע, ביום הבהיר ה' טבת].

---

358) ויל"ע אם הכוונה רק למנחה, או דבהכי עסיק התם (דמיירי בשעת מנחה). ולהעיר מהשקו"ט בקריה"ת במקום שאין מתענים (ראה לעיל), אם הוא חובת היום או שייך לענין התענית. ויש שכתבו לחלק בין שחרית למנחה. ולהעיר שאת"ל שיקראו בתורה כדין יו"ט – ה"ז רק בשחרית ולא במנחה.

359) ראה לקו"ש ח"ב ע' 352 (וש"נ) ע"ד מנהג כמה קהילות בעבר לומר ביום התענית בזמן מנחה דברי כבושין לעורר לתשובה, ושכדאי לעורר ע"ד מנהג הנ"ל במקום האפשרי – שיאמרו אחר מנחה (לכה"פ כמה מלים) דברי כבושין או מזמור תהלים המתאים, ובמקום שאא"פ – שיחשבו עכ"פ דברי כבושין.

360) ראה באה"ט סתקנ"ג סק"ב. עו"ש סק"ד. א"ר סק"ב. ערוה"ש ס"ג. משנ"ב סק"ו. וראה שו"ת כת"ס או"ח סימן ק. שיח יצחק סרמ"ז.

361) ואין להחמיר אפילו בבוקר כיון שהוא לכבוד שבת.

362) רוח חיים סתקס"ו סק"ד. שיח יצחק שם. עמק הלכה ח"א סל"ו.

363) ופשוט שאין מקום להחמיר בהתעסקות בתיקוני המאכל (אף למ"ד להחמיר בשאר צומות – ראה פמ"ג סתרי"ב במ"ז סק"ח. וגם בזה – מיירי רק בראוי לאכילה בעין, ראה שם בא"א סק"ו. ובכל אופן, לא קאי במכין לצורך מוצאי הצום. ועוד, שנראה שלא כ"כ לדינא רק במשמעות הט"ז. ולדינא אין להחמיר בדרבנן – ראה פר"ח סוסי' תריב בנוגע מצה בע"פ, הביאו הפמ"ג עצמו בסתמ"ו במ"ז סק"ה. וראה פמ"ג סתע"א במ"ז סק"ב. ח"י סתע"א סק"ח. שו"ע אדה"ז שם סי"ג. וכ"ה לענין תענויות בכנה"ג סתקס"ז בהגה"ט. וראה ילקוט הגרשוני סתרי"ב סק"ד להשיג על הפמ"ג. חזו"ע ארבע תעניות ע' סח בהערה).

364) שהוא לצורך מצוה – ראה משנ"ב סתקס"ז סק"ו. כה"ח שם סק"י. וכ"ה בפמ"ג סר"נ בא"א סק"א לגבי תענית יחיד בע"ש. אבל להעיר מלבוש סתרפ"ו ס"ב. ואפשר דקאי בטועם ובולע.

המקבלים[365] שבת מבעוד יום[366], יזהרו שלא להדליק נרות לפני זמן פלג המנחה בשעה **3:48**. ועליהם להשלים התענית עד צאת הכוכבים (**5:19**), ואז לקרוא קריאת שמע של ערבית ואחר כך לקדש ולאכול[367].

הדלקת נרות בשעה **4:30** (18 דקות לפני השקיעה).

צאת הצום (זמן צאת ג' כוכבים בינונים לאדה"ז) [אחרי תפלת ערבית וקידוש] בשעה: **5:19**.

זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים. ואף שמן הדין די בכוכבים בינונים[368] – לפי שאין אנו בקיאים בהם[369] צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים[370]. ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע כמה דקות אחר כך[371].

שבת קודש פרשת ויחי, י"א טבת

מתענים ומשלימים עד צאת הכוכבים[372]. ממהרים לקבל שבת ולהתפלל ערבית בזמנה. ויש די זמן שיוכלו לקדש לפני שעה השביעית (בברוקלין: 5:56 עד 6:56)[373]. ויש להזדרז אחר תפלת ערבית לקדש[374] שלא לשהות בצום כשהוא מעונה[375].

חל ליל טבילה בליל שבת, ראה בהערה[376].

יש ליזהר שלא לטעום לפני קידוש.

כשמאיזה סיבה אי אפשר להמתין עד אחרי מעריב אפשר לקדש אחרי צאת הכוכבים לפני

---

365) ואין בזה חשש אף שמחמת זה מוסיף להתענות יותר זמן בשבת. ולהעיר מא"א מבוטשאטש סוסי' רמט, שבתוס"ש אין איסור תענית.

366) פרטי דינים בנוגע לקבלת שבת מבעוד יום בכלל – ראה בקונטרס הנספח לשו"ת באתרא דרב סי' ד'תקצו.

367) אם נשארו זמן קצר מאד עד צאה"כ, מותר לקדש באופן שגמר הקידוש יהא אחר צאה"כ. ויקרא ק"ש בזמנה מיד אחר הקידוש ושתיית היין. (ואי"ז הפסק בין קידוש לסעודה).

וראה בסוף הקובץ במילואים (מא).

368) שפסקו בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגודל גופם ברקיע ובאורם.

369) והארכנו בזה בקובץ אה"ת ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלחן הבד"צ שבועות תשע"ה.

370) ובסדר הכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקיץ [במדינות אלו] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

371) והעיר המזכיר הריל"ג ע"ה, שבפעם הראשונה שהרבי רצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר לי לגשת להרה"ח ר' שמואל הלוי לויטין, באמרו שהרי הוא רב פוסק דינים, ולבקש שיסכים להתיר להתפלל ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחרי שיהי' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן הי' - ואולי יותר מפעם אחד - שהורה להכריז הנ"ל.

וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ג'רג. ושנ"ת.

372) כפס"ד הרמ"א (סרמ"ט ס"ד) וכ"כ אדה"ז בשולחנו (שם סי"ב), וכן המנהג. וכ"ה בכמה שיחות קודש (הועתקו לעיל). אבל להעיר מפס"ד להצ"צ סתקס"ב ס"א שי"ל דרשאי לטעום משהקעה החמה. בצירוף כמה דעות. [ובפרטיות, שלדעת כמה ראשונים בכל תענית מותר לאכול משקיעה"ח. (וראה גם שפ"א תענית יב, א ד"ה כל, דעמא דבר מקילין לאכול בביה"ש ויש להם ע"מ לסמוך. ובערוה"ש סתקס"ב ס"ט שהסומך להתענות רק עד ביה"ש אין מזניחין אותו). ובע"ש בפרט – לכמה ראשונים מפסיק להתענות משקיעה"ח שכבר קידש היום. וי"א שבע"ש מתענה ומשלים רק אם ירצה, ובלא השלים ואכל לפני שקיעה"ח (אחר קבלת שבת או תפלת ערבית, או אף קודם הליכה לביהכ"נ) עדיף. וגם אם חייב להשלים – נחלקו אם ההשלמה היא דוקא עד צאה"כ, עד שקיעה"ח או קבלת שבת].

373) ובפשטות, אם נתאחר בתפלתו יקדש גם בשעה זו. אלא שי"א מפי השמועה במעשה רב באו"א. וכבר העירו שצ"ע בשמועה זו. ואכ"מ.

374) אבל אין לדלג על שלום עליכם ואשת חיל. ועיקר האיסור רק כשמכוון לשם תענית.

375) ראה בשו"ת הרמ"ע מפאנו סע"ט, הובא בפר"ח או"ח סתי"ז, והב"ד במשנ"ב שם סק"ד.

376) מותר לצחצח שיניים בצום לצורך טבילה. אבל עדיף לצחצח בליל ששי. ואחר כך בליל שבת לפני הטבילה להדיח הפה היטב.

בכלל, מותר לשתות לפני טבילה. אחרי צום מותר גם לאכול קצת בכדי שיוכלו לטבול עם דעה מיושבת. ובליל שבת שצריך לשמוע קידוש לפני שאוכלים, הרי צריך גם לאכול מזונות או המוציא, או רביעית יין (או מיץ ענבים – ראה מקורות ועיונים להל' יומית אות תשלא ובהוספות לשם) מלבד כוס הקידוש, בכדי שיהא קידוש במקום סעודה. ועדיף לא לאכול סעודה שלימה אם אפשרי. ובכל אופן, לא לאכול בשר עד שיחזרו מבית הטבילה. ובמקום הצורך כגון שמתביישים מחמת האורחים, אפשר לאכול גם סעודה עם בשר. ואיך שיהי', מההכרח לנקות היטב אחר כך שלא יהא שום חשש חציצה – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' לב'רסז.

תפלת ערבית[377], אבל אין לאכול מזונות יותר מכביצה אלא אם כן ממנה שומר שלא ישכח ק"ש (ותפלה) של ערבית.

מי שאינו רוצה לשתות יין, יש לו לדחוק את עצמו בקידוש הלילה לשתות ממנו (ולא יקדש על הפת או על חמר מדינה), או ישמע מאחרים המקדשים על היין. כשגם זה אי אפשר, כגון נשים הממתינות לבעליהן, וגם אין באפשרות לשתות מיץ ענבים, יקדשו על הפת (ולא על חמר מדינה).

מי שקידש בבית הכנסת, אין לו לקדש לאחרים לכתחילה אלא אם כן הם אינם יודעים לקדש בעצמם. ופשט המנהג להקל כשקשה להן לקדש בעצמן[378].

צריך לאכול במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש, שאין קידוש אלא במקום סעודה. ואם אכל כזית מחמשת המינים יוצא בזה ידי חובתו. ולעת הצורך יש לסמוך על דברי האומרים שאפילו שתה רביעית שלימה מכוס הקידוש (ולא רק רוב רביעית) יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה. ומכל מקום אם אפשר טוב שישתה עוד רביעית שלימה מלבד רוב רביעית שיוצא בזה ידי חובת קידוש כדי לצאת לדברי הכל. ויכול לאכול אח"כ הסעודה במקום אחר בין מיד בין לאחר זמן. ואינו צריך לברך על הכוס קודם אותה סעודה.

אף שמצוה להמנע מלאכול שום דבר אחר קידוש קודם אכילת עיקר סעודת שבת דהיינו לחם שמברכים עליו המוציא, לפי שאם יאכל ממאכל אחר קודם אכילת הלחם לא יאכל הלחם לתיאבון, מותר לאכול אחרי התענית מיני מזונות (אחרי שקידש על היין כדי שיהא קידוש במקום סעודה)[379] ולאכול לחם לאחר זמן[380]. ומכל מקום נכון להדר שלא למלא כריסו משאר אכילות קודם סעודת הפת.

האוכלים מיני מזונות אחר קידוש, ומפסיקים ואוכלים הסעודה אחר זמן[381]**:** על המקדש לשתות רביעית שלם לצאת מספק ברכה אחרונה על היין. מכסים המזונות[382] בעת הקידוש[383].

---

377) וכדין המקדש לפני מוסף. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כז'תרצז.

378) ולא גרע מברכת אירוסין ובפה"ג בעת הקידושין וכן בשבע ברכות, שאחר מברך (שלא לבייש מי שאינו יודע, שמא לא יוכל לכוון, או משום דרך ארץ שאינו ראוי שיברך בעצמו). וכיון שמברך שאר הברכות מטעמים הנ"ל מברך גם בפה"ג. והה"נ בנדו"ד כשיש צורך שיברך ברכת הקידוש (מטעמים כעין הנ"ל, או משום שלום ביתו, שנר ביתו משום שלום ביתו עדיף מקידוש היום, או מחמת הקושי לשתות כשיעור מהיין, שמצוה מן המובחר ביין ישן). ומכיון שאינה חובה גמורה כי רבים חולקים (קו"א סע"ב סוסק"ב) אפשר להקל במקום הצורך, וכל שעהד"ח כדיעבד דמי. ולהעיר שבלוה שמסרב לבי"ד או גבר אלים שאינו רוצה לשלם תובעים מהערב תחילה, ודמיא ללוה שאין לו ממה לפרוע. וראה גם שיחת יום דחה"ס תשכ"ז בסופה.

379) ומברך ברכה אחרונה. וראה בסוף הקובץ במילואים (מב).

380) שנוסף לזה שאין למחות ביד המקילין (כיון שמן הדין אין חיוב גמור לאכול סעודת שבת לתיאבון), הרי מותר לכתחילה לאכול פת הבאה בכיסנין שנאכלת לתענוג ולמתיקה וגוררים את התיאבון וממשיכים הלב למאכל, וכן אם אינו רוצה לאכול עכשיו אלא לאחר זמן מותר לו לאכול דבר מועט אחר הקידוש (ראה בכ"ז בקו"א סרמ"ט סק"ג וסק"ד). ובפרט לאחרי הצום שאין לחוש שיבטל התיאבון. ועוד ועיקר שלפי הגהת מהרי"ל עה"ג בשו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י יוצא יד"ח סעודת שבת גם במיני מזונות.

381) ולאלו שקשה להם לאכול סעודה גדולה מיד אחרי הצום, עדיף לנהוג כך. ואין ליטול ידים ולאכול קצת פת ולברך ברכת המזון ולאכול שאר מאכלי שבת (דגים ובשר וכו') אחרי הסעודה, שעדיף שאכילתם תהא בתוך הסעודה, אא"כ עונג הוא לו שלא לאוכלם רק אחר זמן.

382) ובקיצור שו"ע סע"ז סי"ז כתב שכשמקדש ביום קודם הסעודה הקבועה ואוכל פת כיסנין יש לקחת שתים שלימות בשביל לחם משנה. (ובכמה מהדורות הוסיף עה"ג: "וכן ראיתי לנהוג אצל גדול אחד"). והב"ד בכה"ח סער"ד סקי"ד. מעורר ישנים (פרידמאן) סכ"ו סקי"ד. ועוד. וראה בית ישראל טויסיג ח"ח לקיצור שו"ע שם שכן נהג גם בעל מנח"א ממונקאטש. וכן נהגו כו"כ. וכמדומה ברור שכן ראינו במעשה רב בהתוועדות דיום הש"ק (אף שבד"כ כבר קידש לפנ"ז, ולאידך כמ"פ שלא נטל ידיו לסעודה אח"כ).

ואף שהרבה אחרונים דחו דבריו (אר"ח ספינקא סרפ"ט סק"ה ודע"ת שם ס"א. קצה המטה סתר"ה סקע"ט. ברכת הבית שמ"ו ס"נ. באר יעקב סרע"ג סק"י וסרפ"ט סק"ד. בית שמואל ודוד ע' יז. ועוד. ולהעיר מארחות חיים ספינקא סרצ"א סק"ה בשם מאורי אור (ח"ד עמ"ס שבת קו, ב ד"ה ודע) שאפי' בלחם גמור כשאכל רק קצת לחולשא דליבא א"צ לח"מ), יש שצידדו כמותו.

ולכאו' כש"כ שכ"ה לדעת אדה"ז (הביאו בהגהות מהרי"ל לשו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י) שיוצאים יד"ח סעודה בפהב"כ. וראה קצוה"ש ספ"ב בבדה"ש סק"ה. וראה שו"ת דברי יציב או"ח סי' קכז. מנח"י ח"ג סי"ג. תשוה"נ ח"א סרס"ד. חזו"ע שבת ח"ב ע' קצא.

383) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' טו'רצג.

הרוצים לשתות מים (או קפה) אחרי קידוש[384] קודם סעודת פת[385] יזהרו לשתות מים פחות מרביעית[386], ואם שתה בשיעור רביעית מברך ברכה אחרונה[387]. ואם שכח ולא בירך ונזכר אפילו לאחר ברכת המזון צריך לברך, שברכת המזון אינה פוטרת בורא נפשות רבות אפילו בדיעבד. אמנם, המפסיק אחרי הקידוש ומברך ברכה אחרונה ואוכל סעודת פת לאחר זמן (ויוצא קידוש במקום סעודה במזונות, או רביעית יין, כנ"ל), אין צריך ליזהר בזה (ואם שתה רביעית יין ומברך על הגפן לפני הסעודה, נפטרו שאר משקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן, כדלהלן).

יין פוטר כל מיני משקין[388] מברכה ראשונה שהיא שהכל נהי' בדברו, אם היו המשקין לפניו כשבירך בורא פרי הגפן, או שהי' אז דעתו עליהם לשתותם.

כמו כן נפטרו שאר המשקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן. ואפילו אם הוצרך לברך עליהם ברכה ראשונה שהכל נהי' בדברו, כגון שלא היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן וגם לא הי' אז דעתו עליהם.

השומעים קידוש, שטעמו רק קצת מהיין (פחות משיעור רביעית), אין צריכין לברך שהכל על שאר משקין[389], אבל צריכים לברך בורא נפשות רבות על שאר המשקין אם שתו מהן רביעית.

בנוגע לשתיית קפה חלבי אחרי קידוש: מנהגנו לחכות שעה אחרי חלב לפני שאוכלים בשר.

---

384) ובנוגע לדין הפסק בין קידוש לסעודה – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ג'קפג. וש"נ. ובארוכה – שם סי' יב'קפא. וראה שם אצלנו ממג"א סרפ"ו סק"ג להפסיק לתפלת מוסף. (אבל יש חולקין. ואדה"ז שם ס"א השמיט ד"ז). ובפשטות לפי שהוא צורך סעודה. וכן מצינו בפסחים קב, א, שלר"י שמפסיקין לשבתות אחרי קידוש מברך ברהמ"ז לפני התחלת הסעודה. וממש"כ במג"א שם להתיר ההפסק גם לאכילת פירות, משמע שאכילה בכלל אינה הפסק לפי שהיא כעין התחלת הסעודה. ובנדו"ד נמי נראה שהוא בגדר צורך סעודה. וכ"מ בשו"ע אדה"ז סערי"ב סי"ג שאין בזה חשש. וגם בליל הסדר, נוסף לאכילת כרפס והגדה ושתיית כוס שני שי"ל שאינו חשוב הפסק שכך תיקנו (וראה תוס' פסחים קג, ב ד"ה רב אשי. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתע"ג ס"ב) – הרי מותר לשתות גם באמצע הגדה מעיקר הדין. (וראה בשו"ע אדה"ז סתפ"ב ס"א. ושקו"ט מזה בקובץ העו"ב גל' תתצב־ד. ושם ס"ג שאוכל תבשילו תחילה. וראה שבילי דוד סתפ"ב סק"א. שו"ת מגדנות אליהו ח"א סי' קמא).

וראה שש"כ פנ"ד סי"ט ובהע' נה להתיר בשתיית מים בין קידוש לסעודה, שפותח האצומכא לאכול.

וכש"כ להסברא להתיר בפחות מכדא"פ (וצע"ק דמשמע במג"א סרע"ג סק"ה שהדלקת נר והליכה בטרקלין מצ"ע גם הן בגדר הפסק).

ולהעיר ממנהגנו בליל ב' דר"ה לאכול הפרי חדש מיד אחרי קידוש ולברך ברכה אחרונה על הפירות ולא על היין. וראה שש"כ פנ"ד הערה סט.

וכן נהגו בכ"מ לאכול דגים בין קידוש לסעודה (ראה דברי תורה ממונקאטש מהדורא תליתאי ס"ט. דרכי חו"ש שסנ"ב. אורות מרדכי נדבורנא ע' שעד. והאיש משה סולבייציק ח"א ע' קנד ובהערת הגרח"ק. יחו"ד (חזון) ח"ב או"ח סכ"ג. אלא שיש שאכלו מזונות תחילה). ולהעיר ממנהג הקדמונים שאכלו קרימזי"ל, ובשו"ע אדה"ז סרמ"ט בקו"א סק"ג שאכלו מרקחת (אבל אפשר שאכלו גם מזונות, יעו"ש). וראה שו"ת פעולת צדיק ח"ב סרפ"ג, והובא בשושנת המלך הל' ברכות ס"ב (נעתק בהערה לאלף המגן סתקצ"ז סק"ד) שנהגו לאכול פירות, ובהערה שם (מספרו עץ חיים) שאי"ב משום הפסק. אמנם, בספרו תכלאל עץ חיים בסדר הקידוש (קיא, ב) יישב מחמת שאצ"ל לאלתר. וראה שו"ת אול"צ ח"ב פ"כ הערה כה.

385) ואם אינו טועם יין מכוס הקידוש, נכון לעשות כן בכדי שיוכל לברך שהכל על המים לפני הסעודה, לצאת מחשש ברכה על המים שבתוך הסעודה (שבפשטות אחרי הצום שותה מחמת צמאו ולא מחמת הפת – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תקלא. וש"נ).

וגם בשותה מיין הקידוש, אין היין פוטר רק אם המים היו לפניו ודעתו עליהם. ועוד כמה עיקולי ופשורי בדין יין פוטר – ראה אצלנו בהלכה יומית אות תשלא ובמקורות ועיונים לשם בכמה פרטים.

386) לצאת מחשש ספק ברכה אחרונה – ראה שו"ע אדה"ז סערי"ב סי"ג שכתב שיברך אחריו. אבל הוא במוסגר. וראה פמ"ג בא"א סי' קעד סק"ט. בא"ח ש"א נשא ס"ב. שו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סמ"ז.

ואף שבסי' קעד ס"ו כתב אדה"ז להלכה שלדידן שא"צ לברך על המשקין תוך הסעודה מברך ברכה אחרונה (ובסדר ברה"נ השמיט לגמרי הזהירות לשתות פחות מרביעית בחול) – אולי טעם הספק בשותה אחרי קידוש (יותר מבחול), כיון שהקידוש הוא מצרכי הסעודה ו"טפל לסעודה" וכאילו שותהו בתוך הסעודה", וא"כ כמו שברכת בפה"ג שעל הקידוש פוטרת המים מברכה ראשונה, מקום לומר שגם המים נפטרים מברכה אחרונה ע"י ברכת המזון שלאחר הסעודה, כיון שגם הם בגדר "כאילו שתהו בתוך הסעודה". וראה קובץ העו"ב הל' קידוש והבדלה (כולל צ"ע, ירושת"ו) ע' רעט בטעם ההכרעה לברך ברכה אחרונה.

387) אלא אם כן יברך ברכה אחרונה אחר כוס ברכת המזון, שאם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס א"צ לברך כלל ברכה אחרונה על המשקין שלפני הסעודה אפילו לכתחילה לפי שנפטרים בברכה אחרונה שיברך אחר הכוס של ברכת המזון.

והנה, יש שהעירו מחיי"א כלל מא ס"ג, הובא במשנ"ב סי' קעד בבה"ל לס"ו ד"ה ואפילו, דאפילו במים אם הוא צמא הרבה ואינו תאב לאכול מחמת הצמאון ושותה מים לפני נטילה כדי שיתאב לאכול אח"כ ג"כ א"צ לברך ברכה אחרונה דהוא שייך לסעודה. וראה גם אלף המגן למט"א סתקצ"ז ס"ד. (וע"ד יין או יי"ש שלפני הסעודה שבא לפתוח בני מעים להמשיך האדם לתאות האכילה ומכלל הסעודה הוא ונפטר בבהמ"ז – שו"ע אדה"ז סי' קעד ס"ו. סדר ברה"נ פ"ד הי"א. וראה שם פ"א הי"ז). אבל הרבה פעמים מטרת השתי' היא מצד צמאונו (או בקפה – שזקוק לקפאין) מצ"ע ללא קשר לסעודה, ואינו "כדי שיתאב לאכול אח"כ".

388) וגם מיץ ענבים פוטר. וראה באורך בהלכה יומית אות תשלא ובמקורות ועיונים לשם.

389) ואם לא שתו כלל מהיין מברכים ברכה ראשונה על המשקין – ראה אצלנו שם.

(בפשטות, חישוב השעה הוא: מסוף אכילת החלב בפועל עד התחלת אכילת הבשר, ולא מאחרי ברכה אחרונה עד נטילת ידים לסעודה הבשרית[390]). אין לאכול חלב ובשר בסעודה אחת[391], גם כשממתין כשיעור הנדרש ביניהם, ולכן צריך לברך ברכה אחרונה[392] על הקפה החלבי[393], לפרוס מפה חדשה, ורק אז אפשר להתחיל הסעודה הבשרית.

שתה רביעית יין ואכל כזית מזונות מברך "על המחי' ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן"[394]. שתה פחות מרביעית יין, ואכל כזית מזונות מברך רק ברכת על המחי'. וכן להיפך, בשתה רביעית יין ואכל פחות מכזית מזונות, שמברך רק על הגפן[395]. אבל המסופק אם שתה כשיעור יין (כגון ששתה יין בין כזית לרביעית), אף שמספק אינו מברך על הגפן, כיון שמברך על המחי' על המזונות שאכל כשיעור, יכלול גם על הגפן בברכתו. וכן גם להיפך אם שתה רביעית יין, ומסופק אם אכל שיעור כזית מזונות יכלול גם על המחי' בברכתו[396].

בכלל, כשאוכלים מזונות מלחם שאינו גמור, יש להיזהר **שלא יאכל מהעוגה יותר משיעור** הנקרא כדי שביעה [=קביעות סעודה], שאז צריכים לברך ברכת המזון[397]. באם אוכל כשיעור של ד' ביצים של דברי מאפה שהם מזונות [=לחם שאינו גמור] ושבע מזה, [ואף אם אינו שבע מהמאפה לבד, אלא שאוכלו עם לפתן המשביע, הרי זה כאילו שבע ממנו לבדו] ונתחייב **בברכת המזון** מן התורה.

כאמור: מברכים על המחיה לפני נטילת ידים לסעודה הבשרית, **ואם שכח** – צריכים לברך באמצע הסעודה, ובדיעבד שלא בירך – ברכת המזון פוטרת (רק) ברכת על המחיה ולא ברכת בורא נפשות[398].

---

390) וצע"ק במשמעות השל"ה מס' שבועות. ויש שנדחקו לומר שהעיקר שיהא סילוק גמור וכסעודה אחרת לגמרי, ואמטו להכי צ"ל גם הפסק שעה בין הסעודות עצמן. ואין דבריהם מוכרחים כלל.

והנה בשל"ה שם נזכר גם לעשות קינוח והדחה היטב. אבל שאר האחרונים השמיטו ד"ז. ולא נהגו כן כלל. ואולי הוא למתקדשים וליחידי סגולה. וראה באג"ק שם שהביא מש"כ בפמ"ג יו"ד ספ"ט בשפ"ד סק"ז ע"פ הש"ך שם שהפסק שעה מחליף קינוח. וכמה אחרונים הכריעו כש"ך. (ואף גם להט"ז סק"ב – היינו בגבינה אחר בשר דוקא. ואחרי חלב – מסתבר שלכו"ע בשעה סגי וא"צ קינוח. ובשו"ת קרן לדוד או"ח סי' קמ סק"ב החמיר דלא מהני המתנה במקום קינוח. אמנם, איהו קאי בממתין ח"ש דוקא, ולא בממתין שעה. ויש לחלק היטב. וראה גם זר זהב על או"ח ס"מ סק"ב. ובדרכ"ת ספ"ט סוסקי"ט שאחרי המתנת שעה ויותר צריך לחצוץ שיניו קודם הסעודה מגבינה שבין השיניים. ויש להוסיף שכשאוכלים פת ודגים בתחילת הסעודה וגם שותים ה"ז ג"כ בקינוח. ואיכא רחיצת ידים בשעת נט"י, וממילא איכא גם עיון שלפני הנטילה).

391) ראה גם פמ"ג יו"ד ספ"ט בש"ד סק"ו.

אבל אם שתה קפה חלבי מיד אחרי קידוש קודם נט"י לסעודה אין זה בגדר סעודה אחת (אף שאין קידוש אלא במקום סעודה) – ראה שו"ת אז"נ ח"ד סמ"ב. תשוה"נ ח"ז סק"ג. ויש מחמירים (ובפרט שמה"ט אינו הפסק בין קידוש לסעודה שהוא פותח הלב וצורך סעודה).

ולכאורה, כיון שהקפה אינו נפטר בברהמ"ז, וטעון ברכה אחרונה לעצמו (ובשלמא למ"ד שברכהמ"ז פוטרת גם שאר המשקין שנפטרו בברכת היין), ומתחיל אח"כ המוציא וקובע עצמו לסעודה – אי"ז סעודה אחת. ורק כשאוכל גבינה ובשר זאח"ז באופן שברכה ראשונה על הגבינה פוטרת הבשר, או עכ"פ באותה סעודה ממש יש להחמיר. (וראה מש"כ ידידנו הגר"א זנגר שליט"א בארוכה בגליון פניני הלכה ויגש תשפ"ד) ולאידך, בשותה פחות מכשיעור להתחייב בברכה אחרונה, הרי בלא"ה אינו כסעודה אחת. ולהעיר מהשקו"ט בגבינה אחר בשר, כשעבר שיעור עיכול (ראה כה"ח ספ"ט סקי"ט. וראה שו"ת מהרש"ם ח"ג סקכ"ו), או באכל פחות מכשיעור (שם סקכ"ד. וראה יד"י ספ"ט בפיה"ק סק"ו בכעי"ז).

[והנה, י"א שחומרא זו שלא לאכול בסעודה אחת, באוכל גבינה ואח"כ בשר, הוא רק בגבינה ולא בחלב (וכל' הזהר ח"ב קכה סע"א "האי מיכלא". וראה בא"ח ש"ב פ' שלח סי"ד וסט"ו. שו"ת אז"נ שם ע"פ יפ"ל, הובא בדרכ"ת ספ"ט סק"ב (אבל התם קאי בחומרת האריז"ל שלא לאכול באותו יום). שו"ת תשוה"נ ח"ב סש"צ), או עכ"פ לא בקפה חלבי (שהוא כתבשיל של חלב). וי"א שאין להחמיר רק כשאוכל אח"כ בשר בהמה ולא בבשר עוף (פר"ח ספ"ט סקט"ו. ועוד). ולמעשה, המנהג להחמיר בכל גווני. וכ"כ בכה"ח ספ"ט סק"י].

392) ואין חשש במה שמברך ע"ד לאכול בשר – ראה כנה"ג יו"ד ספ"ט בהגה"ט סק"ה. פמ"ג יו"ד ספ"ט במ"ז סק"ג.

393) של"ה מס' שבועות. וראה פמ"ג יו"ד ספ"ט במ"ז סק"ג. וראה אג"ק ח"כ ע' רפט. שיחת חגה"ש ה'תשמ"ג.

394) י"א להקדים על הגפן, כיון שאכילת המזונות באה מחמת היין של קידוש (שו"ת שו"מ מהדורא חמישאה סי"ח. וראה תורת חיים כסופר סר"ח סקל"ו מטעם אחר). ואין המנהג כן. וכבר העירו ממט"א סתקצ"ז ס"ג שמפורש דלא כוותייהו.

395) כן הסכמת האחרונים. וכן מוכח ממה שכתבו הפוסקים כן רק בספק אם אכל כשיעור (חיי"א כלל נ ס"כ. ועוד. וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תתלג), ולא אישתמיט חד מיניייהו לכתוב שגם באכל פחות מכשיעור יעשה כן. וראה גם אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תכו (בין הדברים) מטעם אחר. ודלא כשו"ת אג"מ או"ח ח"ב סי' קט שכתב לכלול גם באופן כזה. וגם איהו הדר הוא לכל חסידיו בד"ז, כפי שהעידו משמו בס' וזאת הברכה פ"ה (במהדורת תשע"ז – ע' 48).

396) ולכאורה באופן זה עליו להקדים הודאי שהוא על הגפן ואח"כ מוסיף וכולל על המחי' ג"כ.

397) ראה סדר ברכת הנהנין פרק ב. ונת' בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770" אסרו חגה"ש תשע"ז.

398) עיין ברה"נ א, יז.

לענין מצות עונה בליל ש"ק אחרי התענית – ראה בהערה[399].

שבת קודש, י"א טבת, שבת פרשת ויחי, שבת חזק

בקריאת התורה נוהגים לעמוד בפסוק האחרון, בסיום ספר בראשית.

בסיום הקריאה מכריזים כל הקהל (אנשים, נשים וטף) בקול רם[400] ובשמחה "חזק חזק ונתחזק", אשר הכרזה זו מורה על התוקף של בני ישראל בכל עניני התורה ובאופן של חזקה.

גם העולה לתורה אומר "חזק חזק ונתחזק" [עם הקהל[401]]. אמירת העולה לתורה "חזק חזק ונתחזק" – לא חשיב הפסק, כי הוא שייך לקריאת הסיום. וגם הוא [העולה לתורה] אומר, כי נוסחא שלנו היא "ונתחזק".

נהוג שהגבאים מארגנים התוועדות מיוחדת בשבת זו (בהוספה על ההתוועדות שבכל שבת), ובה יתדברו ויתחזקו בכל עניני יהדות תורה ומצוות. [ובשיחת ש"פ ויחי תש"נ: וזירוז מיוחד בנוגע לביהכ"נ וביהמ"ד זה – שלא יצאו ידי חובתם בהתוועדות זו, ולכן מוכרחני לעורר ולזרז על זה, כדי שלא יתלו הדבר בי, שבגלל התוועדות זו לא ערכו הגבאים התוועדות מיוחדת בקשר לשבת חזק].

נוהגים להוסיף באמירת דברי תורה, ובפרט בשמחה לגמרה של תורה – כולל קבלת החלטות טובות להוסיף בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור.

מוצאי שבת קודש, אור לי"ב טבת

זמן צאת השבת בשעה **5:34**.

ערבית: מי שלא קידש לבנה עדיין, יקדשנה הלילה בבגדים חשובים ונאים.

> בשיחת ש"פ ויחי תשנ"ב: מתחיל מהסעודה דמוצאי שבת קודש . . "סעודתא דדוד מלכא משיחא" . . שבודאי תערך ברוב פאר והדר, ועוד והוא העיקר שתערך ביחד עם דוד מלכא משיחא בראשנו.

יום ראשון, י"ב טבת

בשבועות אלו (מתחילת ספר שמות) מתחיל סדר (תעניות) שובבי"ם. בתורת חסידות חב"ד – ראה הנעתק בהערה[402].

---

399) אם אינו מרגיש חולשה, אין חשש כלל – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לט'רנט. ושנ"ת.

400) ובסה"ש תש"נ ח"ב ע' 591: א קול שלא ע"ד הרגיל, העכער פאר דעם קול גדול בלימוד תורה וקריאת התורה (וואס איז אויך באופן פון "מעלין בקודש"), ועאכו"כ העכער פאר דעם קול הרגיל בדיבור רגיל.

401) פשוט. וראה בתורת מנחם רשימת היומן ע' קכז שטעם האמירה "לכלול עצמו עם המאמינים הפשוטים".

וא"צ לסגור הס"ת, או שהעולה והקורא יהפכו פניהם אל הצד, בשעת מעשה. ואדרבה, המנהג שלא לעשות כן. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב יח'תטו כמה טעמים לדבר.

402) ראה ספר השיחות תשמ"ט ע' 185 בהערה. שיחת אור ליום בדר"ח אד"ר תשנ"ב. ולהעיר מאג"ק ח"י ע' רנט. לשמע אוזן ע' קל.

מילואים

מילואים א (הערה 59)

ובמציאות ידוע שכל השמנים בימינו עשויים כך, וגם בעבר הוציאו שמן זית מהגרעינים (ראה בר"ש ורע"ב שביעית פ"ז מ"ג). ועוד, שבשו"ע אדה"ז סר"ב בקו"א סק"ה בנוגע לגרעינין, שבאמת פרי הוא, אבל אינו פרי גמור, ומשו"ה מותרין ברבעי, אבל חייבים בערלה, ומברך בפה"ע. וגם להחולקים – ברכתן בפה"א, ועכצ"ל שיש לו גדר פרי וממילא ג"ז בכלל הזית. ועוד ועיקר, ששמן היוצא מהגרעין בודאי נקרא שמן זית, כמו ביין היוצא מהגרעינים. ובלא"ה, מנ"ל שלמנורה צריך שם פרי (ראה מנחות פ"ח מ"ב ובגמ' שם פו, א, שגם שמן אנפיקטון שלא הביא שליש כשר (כ"ה לרוב הגירסאות. וכ"ה ברמב"ם אסו"מ פ"ו הי"ד – לענין מנחות. ולגבי מנורה – בתי כהונה בית ועד ס"א. צפע"נ מתנ"ע פ"ב ה"ח. אבל בבתי כהונה באופן הנ' דאפשר שלמנורה פסול. וראה גם בהערה בשוה"ג לצפע"נ תרומות פ"ב ה"א (כח, ב). עו"ת צפע"נ החדשות ח"א סוסי' לט. מכתבי תורה ספ"א. אבל ג"ז לכאו' מטעם אחר, שצ"ל שמן מזית שנתבשל – ראה רש"י כת"י מנחות פו, א ד"ה ת"ש. והיינו אף שאינו שמן ואינו מכשיר (רמב"ם טו"א פ"א ה"ה. וראה קר"א וחי' הגרי"ז מנחות שם. מראה אש לירושלמי שקלים פ"ד ה"א, שביב כז (ע' רח ואילך))). וכ"כ בהגהות הגר"א לירושלמי ערלה פ"א ה"א שא"צ שיהא על הזית למנורה שם פרי. וכ"ה בצפע"נ תרומות שם ד"ה והנה בירושל', שבשמן למנורה ולחנוכה לא בעי כלל גדר פרי, אבל צ"ל שם זית). וגם דלא גרע משמן נס כיון שיש לו תכונות של שמן זית (ראה לקו"ש חט"ו ע' 184. רשימות חו' ג בתחילתו. חו' קעד. וראה באו"א בלקו"ש ח"ה ע' 317 הע' 45). ובלא"ה, כיון שהשמן מהזית עצמו בכחו לדלוק מצ"ע לא איכפת לן בתערובת השמן מהגרעין. ובאמת, פשטות הדברים, שגם במקדש טחנו הזיתים עם הגרעינים ביחד למנחות, כסתימת המשנה מנחות פ"ח מ"ג – מנחות פו, א, ומינה שנק' שמן זית. (אלא שלמנורה אינו כשר, שבכדי להוציא שמן מהגרעינים צריך טחינה, ולמנורה צ"ל כתית דהיינו כתוש ולא טחון. וראה בתוספות השלם עה"ת ר"פ תצוה אות ו, שנתכוונו לכתוש ללא גרעינים. (אלא שהדברים שם מוקשים קצת)). ועוד, שכתבו כמה אחרונים (ראש יוסף שבת כא, ב. עו"ת עו"מ תנינא ח"א סע"ו. שפ"א שבת כא, א. שו"ת יד סופר סכ"ב. משנה שכיר ח"ב סרי"ג. וראה אמרי כהן עה"ת (ווארשאוויאק) ח"א, ווארשא תרצ"ב, חנוכה אות יב (קמט, ב) שכן ה' בשעת הנס) שגם במקדש כשר בעצם ברובו משמן זית ומיעוטו משאר שמנים. וכ"כ לדינא לגבי נ"ח בא"א מבוטשאטש מהדו"ת סתרע"ג ס"א. אבל ראה קובץ תשובות ח"ג סי' קד. ובדעת המחמירים – אולי לפי שבנתערב עם הגרעינים פסול למנורה (דבעינן זך ולא עם שאר שמנים – ראה מאירי שבת שם. עו"מ שם. או שעם גרעינים יתערבו שמרים כבתוס' השלם שם), וס"ל דבעינן דומיא דמקדש. אבל ראה להלן בהערות בארוכה שלא מצינו כן בשום דוכתא. ולהעיר מהסברא בשפ"א שם שגם במנורה זך הוא רק לכתחילה. וראה עו"ת תשוה"נ ח"ו סי' קנג. והנלפענ"ד כתבנו.

מילואים ב (הערה 60)

ע"פ הפמ"ג סי' קנד בא"א סקי"ט, משום הקריבהו נא לפחתך. אבל שם מיירי במאוס מחמת עכבר וכדומה ולא שא"ר לאכילה מחמת טעמו. וגם בזה – ראה מג"א שם סקי"ט, רק כשאסור באכילה (עיי"ש שהכריע כט"ז יו"ד סי' קד סק"ד ולא כש"ך שם סק"ח. ולהעיר ממג"א סתרע"ז סקי"א בכלי מאוס). וגם שרים ומלכים מדליקים בשמן כזה. ובכלל, לא שנא משמן זית בכלל דאזוקי מזיק וא"ר לאכילה רק ע"י אניגרון. [אבל ראה בארוכה בקונטרס "שמן רק לא למאור"].

ואילו הי' אסור מחמת סכנה מקום לדון מדין המותר בפיך (כדין ממשקה ישראל – ראה ירושלמי סוכה פ"ד ה"ז לענין משקין מגולין. וראה שו"ת מרחשת ח"א ס"כ. עין יצחק או"ח סכ"ד. אמנם, יותר נראה של"ש לענייננו שאין כל המין מסוכן, שהרי מותר לכתוב על עור נבילה כיון שהוא ממין טהור. ולהעיר משו"ת דברי חיים ח"ב או"ח ס"ז – לגבי זהב שא"ר לאכילה) בשאר מצוות – ראה מג"א סתקפ"ו סק"ג (וראה שו"ע אדה"ז שם ס"ג). [אבל הרבה חולקים על המג"א. ולכמה דעות בדבר שאצ"ל משל בהמה, או כשאין האיסור ניכר, לית בי' משום המותר בפיך. ובפרט כשעומד לשריפה. וי"א שבמצוה דרבנן ל"ש המותר בפיך]. וראה פמ"ג יו"ד שם במ"ז סק"ד וכן באו"ח שם בא"א לגבי הדלקת נ"ח בחלב דשרי. וראה בארוכה שו"ת מהרש"ם ח"ט סל"ט לגבי נ"ח שאצ"ל מותר בפיך. ומצינו בפוסקים שדנו בשמן מאיסורי הנאה, ולא אתי עלה מחמת המותר בפיך. ועוד, שמותר להדליק בחנוכה שמן שריפה (ירושלמי סוף תרומות פי"א ה"ה. רמב"ם תרומות פי"א הי"ח). וכן בשמן קיק שהוא מעוף טמא (ראה מהר"ץ חיות שבת כא, א. שו"ת בי"צ יו"ד סי' קמה. ועוד). ולהעיר מזה שמדלקין בשמן פקועות שיש בו ארס (ראה מ"ב ד, לט ואילך). אבל אפשר שאין כל המין מסוכן (וכ"כ האדר"ת באזני ירושלים ע' פג).

וראה פמ"ג סתרע"ג במ"ז סק"ב להתיר להדליק בעטרן (וחזר בו ממש"כ בראש יוסף שבת כא, א ד"ה אמר רב הונא. אבל ראה שו"ת האלף לך שלמה סשע"ו. חי' מהרצ"א לרי"ף שבת כא, א ורמב"ם חנוכה פ"ד ה"ו ולפמ"ג שם. ערוה"ש סתרע"ג ס"ג. אבל רק מחשש שיניחו ויצא). וכ"כ בחי' מהר"ץ חיות שבת כה, ב. וגם בשבת נאסר בעטרן רק משום חשש שיניחנו ויצא ולא משום מאיסותא. ולהעיר, שבבא"ח וישב ש"א סי"ב מפורש בענייננו להיתר. ועוד, שבכלל אין מברכים על שמן זית מפני שמזיקו. וכן אפשר להדליק בשעוה אף שא"ר לאכילה, וכמו"כ בנפט. ובהכרח לחלק בין מיאוס לדבר שא"ר לאכילה מצ"ע (וראה כעי"ז בפתה"ד סרס"ד סק"ח), שיש לחלק בין מאכל שנמאס ואיכא בל תשקצו (ראה פמ"ג או"ח סי' קנד במ"ז סק"י) לדבר מר. ושו"ר שהאריך בזה בקובץ העו"ב גל' א'קכא.

ואעיקרא דמילתא – מעולם לא מצינו שצ"ל ראוי לאכילה. והרי גידין (לסת"ם) ושופרות אא"פ לאכול ונק' המותר בפיך.

ומה שצ"ל בדומה לנרות המקדש – פשוט, שאין הכוונה לדמות לכ"ד (וראה גם בהע' לקמן), שהרי אצ"ל כתית למאור, וא"צ להחליף הפתילות, ואדרבה י"א שעדיף שלא להחליף. [ובאמת, לא מצינו להדיא בשום מקום שבא"ר לאכילה פסולה למנורה. ואדרבה, בפשטות שמן מזית שלא הביא שליש כשר בדיעבד כבהע' הקודמת. ורק לגבי מנחות מצינו דין שמן שיטעמו רע (רמב"ם אסו"מ פ"ו ה"א). ומה שמצינו בתנחומא תצוה פ"ו, שבנוהג שבעולם שמן רע מדליקו בנר והיפה נותן בתבשיל ובאוהל מועד ובמקדש לא עושין כן אלא זך כתית למאור והשני למנחות – פשוט שאין מכאן ראי' שצ"ל ראוי לאכילה לעיכובא. ואדרבה, י"א ששל מנחות עדיף לענין אכילה – ראה לח"מ אסו"מ ספ"ז. ולהעיר משו"ת אבנ"ז או"ח סתקכ"ב סק"ג "דלא מצינו דין זה בש"ס דמנורה ג"כ מקדש כמו מזבח הפנימי משום דלא משכחת לה אינו ראוי לו דאינו אלא להדלקה". אבל ראה שו"ת שבה"ל ח"א סר"א. גם שקו"ט בכ"מ (ראה ס' החיים למהרש"ק סי' עתר. ועוד – הובאו באוצר מפרשי חנוכה ע' 597) בנוגע לשמן ממעשה נסים כבנס חנוכה, אף שאינו ממשקה ישראל. ובשו"ת אמרי יושר החדש סצ"ד לגבי שמן שנתרבה בשעת הנס בשבת, משום נולד ול"ה ממשקה ישראל. אבל בכ"מ שאין דין משקה ישראל לגבי מנורה. וראה כת"י האדר"ת בקובץ קול מהיכל חו' ג ע' ז. זרע אברהם ס"כ סק"ז. ומר ברי בגור ארי' יהודה ח"א ענייני המועדים סי"ט סק"ג ואילך. או"ש לולב פ"ח ה"ב. ומה שדחאו בשלמי שמחה עלברג ח"א סמ"ח. שערי זיו קדשים ח"ג ס"י סק"ט. ועוד. וראה בארוכה במפתחות והערות לשו"ת קב חיים ספ"ג בארוכה]. ואדרבה, עיקר המעלה הוא דצליל נהורי', וכמדומה ברור שהשמן

למאור צליל טפי ומשיך נהו' טפי משמן למאכל. וגם לפמש"כ בקונטרס סדר הדלקת נ"ח לר"י סגי נהור בן הראב"ד ששמן זית אע"פ שלא יהי' זך כ"כ יותר טוב משאר שמנים – הרי בשמן זית גופא ודאי הצלול עדיף.

ויש לדון, את"ל שהוא חומרא יתירה (וכן מסתבר, כנ"ל), אם י"ב משום בל תשחית שמשתמש בשמן המיועד לאכילה למאור. והרבה פעמים הו"ל חומרא דאתי לידי קולא, שפשוט דצליל נהורי' עדיף יותר משמן שהוא דומיא דשמן שנעשה בו הנס.

ולהעיר ששמן למאור אינו מוקצה.

ושו"ר שהאריך בזה רב אחאי גאון הרה"ג הרי"מ שליט"א בספרו שערים בהלכה פ' ויישלח ע' שפא ואילך, ואף שדברינו עולים בקנה אחד, אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד.

מילואים ג (הערה 63)

שצ"ל דומיא דמקדש, וכן לפי שבטל ממנו שם שמן. ועוד כתבו שאין כולו ראוי להדלקה ורק מה שסמוך לאש. (אלא שנעשה ע"מ שימות, וראוי לכך מיד). או שע"פ קבלה צ"ל דוקא נוזלי. וכבר העירו דמנ"ל שצ"ל כשר למנורה שבמקדש, שהרי שמנים שלנו אינם ראשון רביעי ושביעי. ועוד, שאף אם בטל שם משקה נשאר בגדר שמן. (ולהעיר, שסתם שמן זית הוא קרוש – ראה סמ"ק בהגהות ר"פ מצוה רפב. מרדכי שבת פ"ד רמז של. תשב"ץ קטן סכ"ז. וראה יד דוד מנחות עד, ב בנוגע לקמיצת שמן. ושם, שבתוי"ט שם פי"ב מ"ה שכתב שאא"פ לקמוץ בפס ידו, לפי שהי' רחוק ממקום גידול שמן זית ולא ראה שמן קרוש. ולהעיר מכלבו סל"א). ועוד זאת, דאדרבה י"א שהנס הי' בשמן קרוש דוקא. (אבל בפשטות המיסו השמן לפני ההדלקה). וראה שערים מצוינים בהלכה לאאמו"ר זבחים צא, ב ד"ה המתנדב.

ובפשטות, אצ"ל דומה למקדש כלל (ראה גם שו"ת בי"צ יו"ד ח"ב סל"א, הביאו בשד"ח אס"ד מערכת חנוכה כלל טו"ב – ראה גם בנסמן שם), ועד שאפי' בהדלקה בשמן זית בכלל (ראה בי"צ שם) לפי פשטות הגמ' (שבת כג, א) והראשונים היינו רק מחמת צלילותו ושנמשך אחר הפתילה טפי מכולהו, ולא משום שבו נעשה נס. וראה גם נשמ"א כלל קנד סק"ד. (ועוד להעיר שבכ"מ שההדלקה לזכר נצחון המלחמה ולא משום נס השמן). וברי"ף רמב"ם וראש"ש לא נז' כלל להדר להדליק בשמן זית. (ואולי פי' ד' הגמ' לגבי נרות שבת. כן להעיר שבכת"י וטיקן 127 לא גריס "האי צליל נהורי' טפי". אבל נמצא הוא ברוב הגירסאות. וכנראה, כן הי' לפני רוב הראשונים, כולל הערוך ערך ציל. ועוד). וגם המשמעות במאירי שבת כא, א, שהוא לפי שבו נעשה נס – המעיין ישר תחזינה עינימו שכוונתו למעלת השמן בכלל על השעות, וכ"ה גם בשו"ת מהר"י מברונא סל"ט, ובכ"מ. וגם בל' הכלבו סמ"ד (והו"ד בד"מ סתרע"ג סק"א) ואר"ח ס"ז איכא לפרושי הכי. אבל בנוגע לשמן זית לגבי שאר שמנים מפורש בגמ' בטעם הדבר דצליל נהורי' טפי (וסרה קושיית שו"ת בנין עולם או"ח סל"ד). ושו"מ כעי"ז בשו"ת אג"מ ח"ט (או"ח ח"ו) סמ"ט סק"ו. וראה גם בפנ"י שבת כא, ב ד"ה בפרש"י ואסור, שאין שום סברא לומר דבעינן דומיא דמנורה מדלא תיקנו להדליק בשמן זית דוקא. (אמנם, איהו קאי מדינא ולא נחית לענין ההידור). [ויש שנדחקו לפרש דבגמ' לא נחתי להא, לפי שרק כששני השמנים שוים בצלילות מעלה בשמן זית שבו נעשה הנס. ודוחק]. ורק בפתילות מצינו לדעה אחת הידור להחליף בכ"י זכר למקדש. אבל לא מצינו הידור בגוף השמן שצ"ל באותו אופן שנעשה הנס. ומה שמצינו בכ"מ בפשיטות שמצוה מן המובחר בשמן זית – אפ"ל בפירוש דבריהם כנ"ל דהיינו לגבי שמן שאינו צלול או לגבי שעוה. וגם אין הכרח בדבריהם שהוא מטעם שבו נעשה הנס. וכן מדוייק גם בשו"ע אדה"ז סרס"ד סי"ב. ובלא"ה, כבר פסק הרמ"א שנוהגים להדליק בשעוה שאורן צלול כמו שמן. וכן נהגו בביהכנ"ס (וראה להלן בלוח בערב חנוכה מזה ובהעדה שם). ומכיון שכן, מהיכא תיתי להדר גם שצ"ל דומה ממש בכל הפרטים לשמן שבמקדש. ולדבריהם יש להדר גם שיהא גם מהזית עצמו ללא הגרעינים, ובכבישה קרה וכו'. (ראה בספרי פינחס פי"א ובילקו"ש שם רמז תשעט. אמנם, בפשטות היינו שהשמן יוצא ע"י בישול ולא שהשמן נתבשל. וברמב"ם אסו"מ פ"ו הי"ד מוכח דמיירי בזיתים שלוקים ולא בשמן עצמו שנתבשל. והרי בפלוגתא תליא (שבת מב, ב) אם שמן י"ב משום בישול. וראה ספרי דבי רב שם. ואת"ל הכי, נמצא שמותר השמן מיום אתמול שנתבשל בעודו דולק נפסל ליום מחר, וזו לא שמענו. ואדרבה. אלא שבלא"ה אינו נקי וזך מחמת שיירי פתילה ופחם וכו'. ויל"ע בנס השמן שהשתמשו לא' האופנים במותר השמן מ"ט לית בה משום מבושל. וכן לפמש"כ בבברכת שמואל לרש"ק ס"פ מקץ, וכ"כ בנו בקב הישר פצ"ו, שהשתמשו בשמן המשחה והרי הי' מבושל. אלא שי"א שאינו לפי פשוטו, ומכו"כ סיבות – ראה גם שבת של מי שבת כא, ב. וראה בארוכה הנסמן בקובץ גנת ורדים חו' ד ע' קמג ואילך). ולא מצינו כדוגמתו בשום מקום. (וכמובן, אינו דומה למה שעדיף שיהא היותר זך, כבהערה הקודמת, שאי"ז משום דומיא דמקדש). והכי נימא שצ"ל מטיפה (או כתישה) ראשונה (ראשון, רביעי ושביעי בלבד) כבביהמ"ק. (אלא שראיתי שיישבו שבימינו כשר בכל גווני גם למנורה שבמקדש, כיון שמסננים ומזקקים היטב. והוא מחודש. וראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ו סמ"ט סק"ו). וגם שמן שלנו טמא דכולנו טמאי מתים אנן, ושמן שבו נעשה הנס הי' טהור.

ומ"מ בהיות ומקצת מהאחרונים (בדורות האחרונים. וכ"מ בלבוש סתרע"ג ס"ב. אלא שכתב שא"צ לחזר אחריו) נקטו במעלת שמן זית לפי שבו נעשה הנס גם לגבי שאר שמנים צלולים הדולקים יפה (למרות פשטות הגמ' להיפך. וכדבריהם, כן עולה מקונטרס סדר הדלקת נ"ח לר"י סגי נהור בן הראב"ד ששמן זית אע"פ שלא יהי' זך כ"כ יותר טוב משאר שמנים שבו נעשה הנס, אף שפשטות הגמ' שאילו לא הי' שמן זית צליל טפי עדיף שמן שומשמין משמן זית. ואולי חילוק בין זך לצלול. וצ"ע) מצינו באיזהו מקומן שיש שנהגו להדר בזה ג"כ. (ולהעיר, במש"כ במשנ"ב בשעה"צ סק"ד בשם מהר"ל להדליק בשמן מפני שבו נעשה הנס – צ"ע, שטעמו בס' נר מצוה לפסול בשעוה משום שהנר כאבוקה. אלא שהזכיר לפנ"ז שיש מדקדקים להדליק בשמן זית שבו נעשה הנס. וגם בזה אתא לאפוקי שעוה ולא שאר שמנים דצליל נהוריהו). וגם ע"ד הסוד, ראה בסידור האריז"ל שתיקן ר' אשר שכתב בשם מקובלים הראשונים (ונמצא באור צדיקים סל"ט ס"ג) להדר דוקא אחר שמן זית ולא בשאר שמנים. אבל אין מכאן ראי' להדר בשאר הפרטים שלא מצאנו להם מקור בפוסקים, ולא אישתמיט בשום מקום למימר הכי. ובפשטות, שגם לדבריהם ה"ט ההידור בשמן זית לזכרון הנס, לפי ששמן עליו ועי"ז נזכר הנס, אבל בשאר הפרטים שבסוג השמן שמן שאין שמם נקרא על השמן אין בזה זכרון הנס כלל. והרי בכשורות השמן למקדש (וכש"כ בדין מצוה מן המובחר) נאמרו ריבוי פרטים ופרטי פרטים (ראה רמב"ם אסורי המזבח פ"ו הי"ד – אפי' למנחות, ופ"ז ה"י), ולא ראינו בשום מקום שיהדרו בכ"ז. [וראה גם בספר המנהגים ע' 69 הע' 3, אבל גם שם יל"פ כנ"ל]. וראה בכ"ז שו"ת שבה"ל ח"ט סי' קמג. תשובה"נ ח"ג סרי"ח. בירור הלכה ח"ו או"ח סתרע"ג. קובץ בית אהרן וישראל גל' סב. שם סח. נא. ועוד.

ולהעיר שבשמנים כאלו מערבים גם פראפין וכדומה.

מילואים ד (הערה 66)

וכן העירו שעשוי מכמה חוטים שזורים יחד. אבל כ"ה גם בנרות שעוה המצויות שהפתילה נעשית מכמה חוטים. והמנהג פשוט להשתמש בהן לנ"ח ולבדיקת חמץ, וכל האחרונים נקטו שבכה"ג ל"ה כמדורה (ראה תבו"ש סי"א סק"ח. מחה"ש יו"ד שם סק"א. פמ"ג שם בשפ"ד סק"ב. פמ"ג סרח"צ בא"א סק"ד ובמ"ז סק"ב. משנ"ב שם סק"ח. פמ"ג סתל"ג בא"א סק"ו. ודלא כפלתי שם בברתי סק"ח. וכוותי' החמיר בחי' חת"ס להל' פסח סתל"ג סק"ד). ולהעיר שמכתנות כהנים הדיוטים שבלו (או מבלאי מכנסי כה"ג) עושים פתילות למנורה (ירושלמי סוכה פ"ה ה"ג. רמב"ם כהמ"ק פ"ח פ"ח ה"ו ובמשל"מ שם).

מילואים ה (הערה 75)

וידוע הפלוגתא בזה. וכבר העירו מדברי הרמב"ם (ברכות פי"א ה"ב ואילך) "יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה . . ואלו הן הנקראין חובה לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות. ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב מזוזה כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב. וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה . . [ובהמשך הדברים מביא הרמב"ם דוגמא ל]מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון הדלקת נר חנוכה". ויל"ד, שאף שכשאין לו בית פטור מ"מ נק' חובה, דשאני ממזוזה כיון שחייב בנ"ח גם בשוכן באהל וספינה. (ודוגמא לדבר, שתפילין נק' חובה, אף שפטור כשאין לו זרוע. וק"ל). ועוי"ל לפי פשוטו, שגם אכסניאי חייב להשתתף בפרוטה, משא"כ במזוזה (נוסף להחיוב על כאו"א בהלל והודאה), וכן חייב בברכת הרואה גם כשאין לו בית. גם י"ל שבלשונו מצוה שהיא חובה מדבריהם אתי לאפוקי מצוות שהן בדברי הרשות ממש, כנט"י ועירוב שנז' שם, שחלוקים הם ממצוות מזוזה וכדומה, שמברך עליהן ב"על" (ראה שם הט"ו, משא"כ בחנוכה שמברך "להדליק" ולא "על הדלקת").

וכן העירו לאידך מדברי התוד"ה הרואה סוכה מו, א (במש"כ לדמות למזוזה). [וראיתי מי שכתב להעמיס בד' התוס', שבאמת גם לדידהו חייב לקנות בית, אבל כיון שאינו חייב לבזבז יותר מחומש מנכסיו תיקנו ברכת הרואה בכה"ג שפטור מחמת אונסו. ומה"ט הקשו ממזוזה במה שלא תיקנו ברכת הרואה למי שאין לו בית. אלא שעדיין לא עלתה ארוכה, שאין הנדון דומה, דשאני הכא שבעצם חייב הוא בחובת הגוף, אלא שנפטר מחמת אונסו, ומהיכא תיתי לתקן ברכה במזוזה כשמלכתחילה לא נתחייב. ועכצ"ל, דלדעת התוס' דומה לגמרי למזוזה, שהיא חובת בית. והארכנו במק"א. ואכ"מ. ועוד נדחקו שבתוס' מיירי באופן שגם אם יחזר על הפתחים לא ימצא בית. ולפענ"ד ג"ז דחיק ואתי מרחיק.

אבל להעיר שבט"ז סתרע"ז סק"ב משמע שגם בסועד סעודת מרעות באקראי אצל חבירו דינו כאכסנאי, שצריך שידליקו עליו בתוך ביתו, ובמקום שאא"פ משתתף בפרוטה, ומ"מ אינו יכול להדליק שם דלא דמי לשאר אכסנאי – אכסנאי גמור – ששכיבתו שם (ונת' אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'רנז, יעו"ש). והנה, שם מפורש שחייב לצוות לאשתו להדליק בביתו, ולא אמרינן שכעת שאינו בביתו נפטר מהחיוב, וסגי לי' בהשתתפות בפרוטה, אלא מחוייב לחזור לביתו. אבל לא דמי כי עוכלא לדנא, דהתם הרי יש לו בית אלא שמתעצל לילך לביתו, ולא נפטר מחובתו, והכא איירינן במי שאין לו בית. ועוד, שעדיין לא שמענו שחייב לקנות בית. והדרינן לשקו"ט באכסנאי גמור שיכול להדליק באכסניא, אם עדיין מוטלת עליו חובת הבית בהדליק בבית, והרי החידוש באכסנאי הוא שחייב בנ"ח באכסניא אע"פ שאין לו בית, כמפורש בר"ן וארחות חיים חנוכה סי"ד ועוד. והנה, מדברי הט"ז מוכח שבאכסנאי גמור אין עליו חובה נוספת מחמת חובת בית להדליק בביתו, שהרי אם הי' דין האוכל סעודת מרעות באכסנאי גמור משמע דס"ל דנפטר בהדלקה שם וא"צ שישוב לביתו, דאלת"ה הו"ל למימר שבלא"ה חייב לחזור לביתו לפי שגם באכסנאי בעצם עדיין מוטלת עליו בעצם חובת ההדלקה בביתו. אלא שאי"ז הוכחה גמורה, שי"ל שעיקר כוונתו להוכיח שאין לו שם הדלקה שם, ושברכתו לבטלה, אבל באכסנאי גמור אפילו תימא שמוטלת עליו גם חובת הבית בביתו יש גדר הדלקה עכ"פ באכסניא ששכיבתו שם. אולם, למעשה לא אישתמיט בשום דוכתא שאכסנאי חייב לסדר שידליקו בביתו באם אפשר בכך. ואדרבה, בפר"ח הובא במשנ"ב בבה"ל סתרע"ז ס"א ד"ה במקום, "שכיון שאין שום אדם בבית למי ידליק", ומיירי גם כשהדליקו בחוץ, כמפורש שם. אמנם התם מיירי באופן שעקר מביתו לכל ימי חנוכה, ובחיי"א כלל קנד סל"ב שכיון שקבע לו לכל ימי חנוכה שם ביתו. (אבל ראה להלן בדיני הדלקה לאורח בע"ש בהערה). ואיך שיהי', אף שהעיקר שנפטר מחובת ביתו, שאני התם שיש לזה איזה שם הדלקה בבית מצד שכיבתו שם, משא"כ במי שאין לו בית כלל (אא"כ להסברא שבאכסנאי ליכא חובת בית כלל, והוא רק משום חובת הגוף. ואת"ל כן, א"ש שאכסנאי יוצא בהדלקת ביתו וא"צ להדליק גם במקומו באכסניא, אבל אם נאמר שג"ז ביתו, מדוע סגי לי' בהדלקת ביתו ואינו חייב להדליק גם באכסניא. ועל כרחך מוכח שאין חיוב נוסף להדליק בבית. אבל יל"ד בקל דשאני התם שלגבי ביתו לא חשיבא אכסניא כביתו, ורק בהפכו – בדאא"פ להדליק בביתו, מדליק עכ"פ באכסניא. ושוב אין הוכחה אם האכסנאי חייב עדיין בהדלקה בביתו). ושו"מ שהאריך בשיח הלוי (רובין) שבת ח"ג סנ"ז להוכיח שאכסנאי פטור מלהדליק בביתו, ואין לו הוכחה גמורה לכאן ולכאן. ובכל אופן, קשה להוכיח מזה לעניננו אם חייב לקנות בית].

ובכלל, קשה הדבר לחדש שחייב לקנות בית, שגם ברמב"ם לא נתפרש כדבר הזה, וממנ"פ אם היא חובת גברא גם ללא בית – בודאי פטור מלקנות, ואם היא חובת הבית – הדר דינא דאין לו חיוב לקנות, ונמצא ארכבינן אתרי רכשי לומר שהיא חובת בית דוקא, ועוד חובה שהיא אקרקפתא דגברא לקנות הבית, וזו לא שמענו.

מילואים ו (הערה 85)

ראה בכ"ז בארוכה במה שכתבנו בקובץ מבית חיינו גליון ז (יו"ד שבט תשפ"א) ע' 36 ואילך.

[ויש להוסיף בזה, בהקדם עיקר הענין דשיעור שמן ח"ש כשאינו מדליק בזמנה ממש, וכשמדליק בפנים, לפמש"כ בדברי ירמיהו על הרמב"ם פ"ד ה"ה דלא נחשב הדלקה כלל באיכא בשמן פחות משיעור, שאף דדי בדלק זמן מעט, מ"מ באותו הזמן המעט בכדי שיחשב הדלקה צריך שיהא בו שמן כשיעור חשוב. וראה גם הגהות חכמ"ש סתרע"ג ס"א ד"ה שוב מצאתי, דבעינן שבנ"ח יהי' דבר חשוב הראוי שידלוק זמן הזה. וביאורו בזה דה"ט שיהא בגדר נר ולא אש. וי"ל גם בסגנון אחר, ששיעור פרסו"נ הוא ח"ש, וצריך שיהא נר הראוי לפרסום, אבל א"צ גוף הפרסו"נ (ראה גם לקו"ש ח"ג ע' 814. שם ע' 817 ובהערה 37. וראה להלן אצלנו בדין הדלקה כשב"ב ישנים בהערה). ובהגהות הרש"ש שבת כא, ב (ד"ה לשיעורא) אסברה לה, שהוא בכדי שיהא נראה כמדליק בעין יפה. וראה בחי' מהרצ"א שבת שם להוורות דלא במקרה והזדמן הודלק לשם (ושם שמה"ט במדליק בפנים א"צ כשיעור – להסוברים כן – שיודעים שהודלק לשם מצוה). ומכיון שכן, ל"ש כ"ז כשהדליק כבר כשיעור ומכבה אח"כ מחשש שריפה. ואף אם יש להנדז בכ"ז, שהרי לכמה דעות כבתה במזיד זקוק, שפיר יש לסמוך על כך בהדלקת ביהכ"נ שמעיקרא נסתפקו אם באמת צריך שיעור (ראה אצלנו בקובץ הנ"ל. ובסגנון הנ"ל שלדידהו בביהכ"נ שיעור פרסום הוא בפחות מזה). ואף שמעיקרא דין הדלקת ביהכ"נ היא משום פרסו"נ, וא"כ חמיר טפי אם נאמר כסברא הנ"ל ששיעור פרסום הוא ח"ש, אמנם כשבלא"ה לא יתפרסם יותר כיון שהקהל הלכו מביהכ"נ, ובשעת ההדלקה היתה כשיעור, לית לן בה].

ועיי"ש אצלנו בארוכה לענין בחור המדליק בביהמ"ד שבישיבה משום הדלקת ביהכ"נ, אם מקום שידליק אח"כ בחדרו שבאותו בנין, קחנו משם.

מילואים ז (הערה 91)

ובדעת הפוסקים שנראה שחילקו בין שעשה נסים לשהחיינו (וכן גם בפסקי חמו"ד דלקמן לא הזכיר ברכת הנס), אף לדעת רוה"פ שבחנוכה ופורים אינו אומר זמן בשוק – משמע דס"ל שדומה לברכות נ"ח בליל ב', שמברך שוב שעשה נסים ולא שהחיינו. ואף דל"ד, דהכא ההדלקה הראשונה היא ממנהגא ולא הדלקת חובה – כש"כ הוא. (אלא שמטעם אחר ל"ד, דהתם נס כל יומא איתא). ויש שכתבו לדמות לברכת המגילה שנחלקו אם מברך שהחיינו ביום (וגם למ"ד שמברך ביום, שאני התם דאיכא זמן קריאת הלילה וזמן דקריאת היום, משא"כ בנדו"ד דחד זמן הוא), אבל ברכת שעשה נסים לכו"ע מברך ב"פ. וראה ישועות מלכו מגילה פ"א ה"ג. (אלא שאינו דומה, דהתם מצוה באנפי נפשה הוא. ואכתי י"ל שגם כאן

חובת הדלקה אחרת היא).

אמנם, בשו"ת זרע אמת או"ח סצ"ו, מרא דהאי שמעתתא, מבואת שברתו מטעם אחר, חדא מחמת שזמן אומרו אפילו בשוק. והרי לכמה דעות גם ברכת שעשה נסים מברך על עיצומו ש"י. ולאידך, לא קיילי"ן הכי גם בנוגע לברכת הזמן. ותו, שגם למ"ד שמברך בשוק, פשוט שחייב לברך עוה"פ מחמת מצות הדלקה. (ויש שתירצו, שברכת שהחיינו על החג פוטרת המצוות שחלים מיד בכניסת החג, ראה ערוה"נ סוכה מו, א ד"ה נכנס. אמנם, איכא למידחי, שכוונת הזר"א דזמן אומרו אפי' בשוק – היינו ביו"ט בכלל ולא בחנוכה, ור"ל שכשאמרו בשוק אינו חוזר ומברך על הכוס, וכן גם כשאמר זמן אהדלקת ביהכ"נ אין לו לחזור ולברך אהדלקת ביתו. וכ"מ גם ממש"כ לדמות לברכה"ת או למברך על הראי'. וגוף הסברא מצינו עד"ז ממש בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג ד"פ סנ"ז. וראה בארוכה בשו"ת שערי יושר חנני' ח"ג או"ח סצ"ו).

ועוד טעם כתב, דלא גרע מהמברך זמן על הראי' ובא אח"כ להדליק. (ולפי משנת"ל – באמת הכל טעם אחד). איברא, שבנדו"ז שבירך על הראי' וחוזר ומדליק מצינו מפורש באו"ז שסכ"ה שאינו חוזר ומברך שעשה נסים ג"כ. וכ"כ בס' המנהיג סקמ"ט. פ' ריבב"ן שבת כד, א ד"ה הרואה. פר"ח סתרע"ו ס"ג. ונדחקו בכמה אחרונים לחלק (ראה גם שו"ת שערי יושר שם. ועוד).

ומסתבר יותר שבזו"א נקט מסברא שבבירך על הראי' ובא להדליק מברך גם שעשה נסים. (ואכן בקצת מקומות דנו רק בנוגע שהחיינו אחרי שראה, ומשמעות דורשין איכא שברכת הנס מברך. ואכתי לא מצאנו להדיא. וראה בהגמי"י חנוכה פ"ג ה"ד בשם ראבי"ה, שבעתיד להדליק א"צ לברך על הראיה אלא יסדר כולם בביתו, ומשמע דקאי נמי אברכת הנס. אבל בראבי"ה סתתמ"ג בנוגע לרואה, שאם סופו לברך אינו צריך לברך שהחיינו כשרואה, מידי דהוה אסוכה דמסדר להו כולהו אכסא. ומשמע שברכת הנס מברך בשעת הראי' ושוב בשעת הדלקה. ואפשר שגם בראבי"ה דוגמא נקט, והה"נ לברכת הנס. כן בריטב"א שבת כג, א ד"ה הרואה הביא פלוגתא אם לברך על הראי' ולחזור ולברך בשעה שמדליק. ומשמע דקאי בברכת הנס, שהיא ברכת הראי'. ואינו מוכרח, שאפשר דקאי רק בברכת להדליק, אף שדחוק קצת שהרי לא בירכה עדיין. (ומסתבר דלא כיוון שיחזור ויברך גם ברכת הזמן. ולהעיר מהגהות מהר"א אזולאי סתרע"ז ס"ב). ועוד שבלא"ה לא קיילי"ן הכי. ונראה שבריטב"א כ"כ רק למ"ד שמברך ברכת הרואה גם בעתיד להדליק בביתו. אבל למאי דקיילי"ן שאינו מברך ברכת הרואה, הה"נ להיפך שכשבירך על הראי' אינו חוזר ומברך. ולהעיר, שבתשובה אשכנזית שהובאה בב"י סתרע"ו (ונראה שכוונתו לשו"ת מהר"מ מרוטנבורג שם), וכ"פ בשו"ע סתרע"ו ס"ג – קאי בבירך על הראי' בליל א' ובא להדליק בליל ב'. וכנראה שבמדליק אח"כ בליל א' פשיט"ל שאינו מברך שעשה נסים. ומשו"ה כתב דוקא בנוגע בא להדליק בליל ב' וג', שלא נתפרש להדיא בשו"ת מהר"ם שם. וראה בפסקי חמו"ד דלקמן "דרואה אם נזדמן לו באותה לילה להדליק נראה דאינו מברך, וכ"מ קצת בשו"ע ע"ש וצ"ע". ואיך שיהי', לא נפיק מפלוגתא, וספיקו להקל. והנה, לשון הזר"א הוא: מי שאינו מדליק ואין מדליקין עליו מברך על הראי' שעשה נסים ובליל א' מברך ג"כ זמן ואם בא אח"כ להדליק ליל ב' או ג' אינו מברך זמן כמ"ש בסתרע"ו ס"ג ע"ש והאי נמי שבירך זמן בביהכ"נ נראה דלא גרע ממי שבירך זמן על הראי'. והוא דין הנ"ל. ומשמע דסבר דהה"נ בליל א', שאינו מברך זמן אבל מברך שעשה נסים. ואינו מוכרח).

ונראה ראי' לדבר, מהדעות שבמדליקין עליו בתוך ביתו מברך ברכת הרואה, והיינו גם ברכת שעשה נסים, אף שיצא יד"ח הדלקה, וה"ט שהיא ברכת ההודאה שעל גופו, ללא קשר למצות הדלקה, והה"נ שכשבירך על נרות ביהכ"נ נפטר מחובת הודאה שעל גופו. וגם למ"ד שאינו מברך בכה"ג ברכת הרואה (וקיילי"ן להחמיר בספק ברכות) – מ"מ כשאין מדליקין עליו ודאי מברך בראי' גרידא, ולפ"ז אפשר דברכת שעשה נסים על הדלקת נרות ביהכנ"ס לא גרע ממי שבירך ברכת הרואה על ראיית הנרות ושוב הלך להדליק בביתו. ועוד, שגם בלא"ה מכיון שבפלוגתא קאי אם במדליקין עליו מברך, הרי בנדו"ד דין סב"ל מכריע להיפך, לחוש להדעות שהברכה אינה קשורה לחובת הדלקה, ושממילא יצא יד"ח בברכה שבירך בביהכ"נ. והרי לכמה דעות (ראה הגהות אמרי ברוך סתרע"א ס"ז) אכסנאי שמדליקין עליו בביתו יוצא חובת הגוף בהדלקת ביהכ"נ (וכנראה הכוונה לחובת הודאה שעל גופו, או חובת מהדרין. והארכנו במק"א).

לאידך, במדליקין עליו בביתו ונמצא במקום שאין ישראל להרבה דעות מדליק בברכות (אף להדעות שפטור מברכת הרואה במדליקין עליו), ובפשטות מברך גם ברכת הנס, אף שיצא יד"ח ברכה זו במה שהדליקו עליו, ומוכח שהדלקה זו מחייבת ברכה חדשה. אלא שאינו דומה, דהתם לכו"ע מברך גם שהחיינו, מחמת מצות הדלקה. ואפשר שבאופן זה אכן אינו יוצא בברכת הרואה מחמת מקום שהדליקו עליו, דלא תיקנו ברכת הרואה למי שעתיד להדליק בברכה. אבל בנרות ביהכ"נ הרחי מחוייב בברכה על גוף ההדלקה.

ויש להעיר גם מדעת הרמב"ם בשו"ת מהדורת בלאו סרכ"ב, שכשמדליק עוד פעם מברך שוב, וקאי גם בברכת הנס, עיי"ש שכ"ה גם ברואה. אלא שלא נפסקה הלכה כך.

[כן להעיר מביהגר"א סתרע"א ס"ז שדימה הדלקת נ"ח בביהכ"נ להלל בליל פסח בביהכ"נ, והביא מירושלמי ברכות פ"א ה"ה שאם שמע אשר גאלנו בביהכ"נ יצא].

ומסתברים הדברים, שהאחרונים שהעתיקו דברי הזר"א בשתיקה, ולא נחתי לדין ברכת שעשה נסים, הרבה מהם לא ראוהו בפנים. ומשמע יותר, דקאתי עלה מחמת שזמן אומרו בשוק (דלא קיילי"ן הכי. ואולי חשו לדבריהם בספק ברכות), וס"ל נמי שברכת הנס אינה על עיצומו ש"י, ולא מחמת דין בירך על הראי'. וגם אם נקטו בטעמו שהוא כבירך על הראי' ובא להדליק, נראה שהבינו שבבירך על הראי' חוזר ומברך שעשה נסים, וכנ"ל – מפורש בראשונים שאינו מברך.

[והדברים מראים שכולם נגררו אחרי הברכ"י סתרע"א במח"ב סק"ח, והב"ד בשע"ת שם (סק"ז) סקי"א. אמנם, ידוע שאחז צדיק דרכו, להעתיק מה שמצא גם כשלא עלה בהסכמה, וכמ"ש בכ"מ (ראה שו"ת חיים שאל ח"א ס"ח. ועוד) שאם כתב בסתם הדין בשם אומרו עדיין טעון לינה בעומקה של הלכה. ועוד להעיר שכולם הביאו רק מש"כ בזר"א שלא לחזור ולברך שהחיינו, אבל השמיטו מש"כ שחוזר ומברך שעשה נסים. ואפשר שברכת הזמן דוגמא נקטה, והה"נ לברכת הנס, וכפי שכתבנו בכוונת הראבי"ה].

ולדינא, אף אם לא יצא מכלל ספק, סב"ל.

מילואים ח (הערה 92)

ויש שכתבו לכוון שלא לצאת יד"ח בברכות שבביהכ"נ (ראה עד"ז בשו"ת חת"ס או"ח ח"א סי' קמג. וצ"ע מה שנקט בחת"ס שבל"ז אינו חוזר ומברך עבור ב"ב. ואכ"מ. והביאו לענייננו (לענין פרט אחר) בשו"ת פני מבין סרכ"ו. וראה פסקי חמו"ד שם. אבל לא ברירא לי' מילתא דמהני. וראה אצלנו קובץ מבית חיינו גליון ז (יו"ד שבט תשפ"א) הע' 18. אלא שבחת"ס כתב שבודאי מכוון כך מעיקרא. וה"ט, שבקידוש שהוא רק משום תקנה, ואינו מכוון להוציא אחרים. אמנם, בהדלקה בביהכנ"ס שמברך לשגם לעצמו ולא רק להוציא האחרים, מורינן לי' לכוון בהדיא. ועפ"ז העירני ח"א, שי"ל בדעת האחרונים שנקטו כזר"א לחלק בין ברכת הנס לברכת הזמן, דס"ל דהו"ל כמכוון להדיא שלא לצאת מדין ברכת הרואה, כיון שלכתחילה ראוי לברך בשעת קיום מצות הדלקה, ואנן סהדי שאין ברצונו לצאת. ושאני ברכת שהחיינו שמברכים בפעם הראשונה על החידוש שבמצוה, ולכן יצא יד"ח בברכת שהחיינו שבירך בביהכנ"ס, ואין כאן גריעותא בברכת שהחיינו, דאע"פ שהיא הדלקה של מנהג מ"מ אותה מצוה היא, שההוספה מחיוב מחמת מנהג לחיוב גמור לא חשיב חידוש לברך עליו (וכקטן שהגדיל בחוה"מ סוכות שמברך שנית שהחיינו על מצות

סוכה, אף שמעיקרא נתחייב רק מדרבנן וכעת מה"ת). וגם לולא דין ברכת הרואה יוצא יד"ח ברכת שהחיינו במה שמברך בשעת הדלקה בביהכנ"ס. משא"כ בברכת שעשה נסים, שאי"ז לכתחילה לצאת יד"ח מדין ברכת הרואה, ובדאי מכוון שלא לצאת יד"ח בברכה שבירך בביהכנ"ס). וכ"כ כמה אחרונים (וכש"ץ המבדיל בביהכ"נ שנתכוון שלא לצאת. וראה מט"א סת"ר ס"ד), והוא דלא כמשמעות קצוה"ש שם. וגם בדבריו יש להעמיס כנ"ל.

[ולהעיר, שבאמת שקו"ט גם בשאר הנוכחים בביהכ"נ, ראה ברכת הבית שנ"ד בשע"ב סק"מ, לדעת אדה"ז סרי"ג ס"ד שיש לחוש שיוצא יד"ח גם בלא כוונה. וראה יומין דחנוכה סל"ח. שו"ת קנין תורה ח"ג סצ"ח. וכבר נתעורר בכעי"ז בפסקי חמו"ד שם (מטעם אחר קצת). ונתחבטו רבים ליישב עם מש"כ אדה"ז שם ס"ו ס"ט – ראה בהנסמן בשו"ת עטרת משה חנוכה ח"א ס"ל. ולכאורה נדו"ד דמיא ממש להבדלה שבביהכ"נ – ראה שו"ע אדה"ז סרצ"ו סי"ז. וראה בארוכה אצלנו בקובץ מבית חיינו שם ובהע' 18 והע' 24, ומשם תדרשנו].

מילואים ט (הערה 96)

וגם כשאינו פתוח להה"ר, כבימינו שמדליקים בפנים ממש (כדמוכח בכ"מ. ואכ"מ). וכמה טעמים נאמרו בזה (לחוש להסוברים שגם במדליק בפנים אינו מדליק בברכה אחר הזמן. ולהעיר שברמ"א כתב להקל בזה"ז רק בשם "י"א"; שלכתחילה צריך לעשות כתקנת חז"ל (וע"ד דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו או שלא תשתכח תקנת חז"ל); שיהא בזמן קבוע שמא ישכח; שלא יתאחר עד שב"ב ישנים או שיתפזרו; שעיקר המצוה להדליק בזמן שבנ"א עדיין מתעסקים בעסקיהם; שבזמן זה עדיין בנ"א מבקרים אצל חבריהם ואיכא פרסומי ניסא; מדין זריזין מקדימין; ע"ד הסוד).

ובחיי"א כלל קנד סי"ט שינה הלשון קצת וכתב, שלדידן שמדליקין בפנים לכתחלה יזהר להדליק בזמנו ומיהו בדיעבד כ"ז שב"ב ניעורים יכול להדליק ולברך. ומשמע שאי"ז רק בגדר "טוב ליזהר". (וי"ל הטעם לפי שברמ"א כ"כ רק בדעת י"א).

ובחי' מהרצ"א הוסיף וכתב שמה שא"צ ליזהר בזה"ז להדליק קודם שתכלה רגל "היינו באם כבר איחר מהתחלת הזמן בשקיעה אבל על התחלת הזמן ודאי יש להקפיד גם בזה"ז דהוא עיקר תקנת חז"ל".

ולהעיר מפי' רבינו פרחי' שבת כג, ב, ש"הרגיל בנר חנוכה" (כגירסת הרי"ף) ד"הווין לי' בנים ת"ח" – "כלומר שמדליקין בשעתו ונותן בו שמן הרבה כדי הראוי לו". ועד"ז הוא בשרידים מפירושי הראשונים שם. וכ"מ ברשב"א שבת כא, ב, שהביא הא דזריזין מקדימין למצוות בחדא מחתא עם הך (שם כג, ב) דר' אבין נגרא דהוי רגילי בשרגי ואמר ר"ה תרי גברי רברבי נפקי מהכא. ובאגה"ת לרבינו יונה (דרוש הג', יום ו' ספ"א): והי' רואה שהיתה בעלת הבית זהירה מאוד להדליק נר של שבת בעתו ונר חנוכה בעתו.

וכתב בס' אורחות יושר לר"י מולכו פי"ז: וטוב ליזהר שלא לאחר ההדלקה אלא תיכף ומיד בבא השמש בתחילת הלילה ידליקם ולא יאחר המצוה דדבר בעתו מה טוב ובפרט מצוה זו שמצותה הוא בתחילת הלילה ולא כמו שראיתי בעירנו זו בהמוני העם ששוהים לבוא לביתם ובאים לביתם לאחר שעה אחת או שתים אף שיוצאים ידי חובתם מכל מקום אינו מצוה מן המובחר על כן הירא את דבר ה' תיכף ומיד שהתפלל תפילת ערבית יהמר יחישה לבא אל ביתו להדליק נר חנוכה ולכוין כאילו הדליק המנורה של בית המקדש כדכתיב יערוך את הנרות ולא ידבר עם חברו דבר סחורה והבלי העולם ואם רוצה לדבר עם חברו או לעשות איזה דבר או לשתות יין ושכר ידליק הנרות ואחר כך יעשה אותו דבר.

מילואים י (הערה 105)

ואף שלכמה דעות חובת הקדמת תדיר היא גם באינו רוצה להתפלל כעת, כל שהגיע כבר עיקר זמן המצוה (ראה שו"ע אדה"ז סרפ"ו ס"ה. שו"ת גור ארי' יהודה סע"ז. ובארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יז'תתקס. ומה שהביאו מפמ"ג סכ"ה בא"א סק"ד – הרי בנה ציו"ן לסרפ"ו, והיינו דבפלוגתא תליא) – היינו רק במצוה אחת ולא בב' מצוות, שבב' מצוות (לדעת רוה"פ שגם בזה איכא חובת הקדמת התדיר, וכדמוכח בכ"מ. וראה גם ח"י סתל"א סק"ז, הביאו בשו"ע אדה"ז שם בקו"א סק"א, ודחאו מטעם אחר) החיוב להקדים את התדיר הוא רק כשעומד לקיים ב' המצוות עכשיו ממש – ראה שו"ת תשוה"נ ח"ב סשל"ח. (ושם ח"ג או"ח סקצ"ט. ח"ד סקכ"ז. ובספרו מוע"ז ח"ח ח"ב סי' קטז). שבו"י פסח פ"ל סק"ב. שלמי תודה חנוכה ס"ה סק"ד. אבל ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סצ"ט. (אבל גם בזה לא נהיגינן כוותי', ומקדימין נטילת לולב לתפלה. ויש ליישב כנ"ל. ואף גם זאת, דשאני התם דנטילת לולב ביום הראשון היא מדאורייתא, וקודמת לתפלה (אלא שי"א דתדיר דרבנן קודם לדאורייתא), וממילא גם בשאר הימים, דכל דתקון כעין דאורייתא תקון). וא"ש מה שבע"ש לא נזכר בטעם הקדמת מנחה משום תדיר, ועד שיש שמקדימין נ"ח למנחה – ראה משה"ק בשו"ת מהרש"ם ח"ט או"ח סל"ח. (ומה שהביאו להוכיח מהבדלה ונ"ח – התם מיירי בעומד לקיים ב' המצוות כעת). והאריך בזה באריכות גדולה ובראיות לכאן ולכאן אחי וראש הגרמ"ש שליט"א בספרא דבי רב בשערים מצוינים בהלכה עמ"ס זבחים פט, א. ושם, שעכ"פ בכה"ג אין הקדמת התדיר דאורייתא.

ועוד סברא להקל, כיון שאינו רוצה לתוכפן זל"ז, ומפסיק ביניהם בהליכה לביהכ"נ וכו' (ראה אצלנו שם. אבל נתבאר דשם שכשהגיע עיקר זמנה אין סברא זו עיקר). וחזי לאצטרופי הסברא, שבנמצא בביתו אין לו להעביר על מצות נ"ח שהיא לפניו, ובאו"א קצת, שכיון שהציבור מתפלל באיחור ודעתו להתפלל עם הציבור נמצא שאין מצות תפלה לפניו (אף שבד"כ תדיר עדיף מתפלה בציבור. וראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סס"ח. וראה אצלנו שם), ואין מעבירין דוחה בכה"ג למצות תדיר בב' מצוות. ואכ"מ. ובפשטות, שכיון שצריך להמתין לקיים המצוה התדירה, יקדים מצות נ"ח שאינה תדירה (ראה הר צבי סוכה מא, ב – לענין הקדמת נטילת לולב לתפלה בציבור). וכש"כ כשהוא באופן שגם יצטרך להקדים תפלתו לתפלת הציבור, ראה שם אצלנו. ויש לצרף גם השיטות שבכלל נ"ח קודם, אבל העיקר כסברא הראשונה שהבאנו. (ושקו"ט עפ"ז בטעם שלא נהגו לספור לפני ערבית כשמתפלל מאוחר. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לד'תשצד. ואכ"מ).

מילואים יא (הערה 109)

אמנם, מקום לחלק בדבר, ע"פ סברת הלח"מ ק"ש פ"ב ה"ו (והב"ד אדה"ז בקו"א לשו"ע סתל"א סק"א), שבלימוד שאני דמושך טפי וחיישינן שמא ישכח, אבל באכילה הוא מחשש פשיעה. ושו"ר שכ"כ מד"ע בחוט שני שבת ח"א ענינים שונים או"ח סק"ז (ע' רעז). ועוד, דהתם תקנת חכמים לבדוק מיד בתחילת הזמן דוקא, ועל השומר להזכירו שכשיגיע זמנו יפסיק, משא"כ כששומר שלא ישכח בכלל. ותלוי אם איסור אכילה הוא מחשש פשיעותא או מצד העיכוב בעשיית המצוה בזמנה. אלא, שבכ"מ מצינו דל"מ שומר כלל אחרי שהגיע כבר זמן המצוה (כ"מ במג"א סתפ"ט סקי"א ואדה"ז שם סי"ז. משנ"ב שם סקכ"ג. ואולי יל"פ כן גם בכוונת אדה"ז בקו"א סתל"א סק"ג במש"כ "וצריך לחלק". אבל להעיר ממשנ"ב סרל"ה סק"ח. וכ"מ במג"א שם סק"ח. סתרנ"ב סק"ז בשם הגהות חת"ס. סרנ"א סק"ז. ואולי י"ל דשאני ספה"ע שמצותו ג"כ בתחילת זמנו. וראה בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סצ"ט סק"א. שיעורי הגריש"א ברכות ד, ב (ע' כג) ובהערת המו"ל. אשרי האיש פס"ד ס"ה. שו"ת אז"נ ח"ו סנ"ב. שלמי מועד ספה"ע ספ"ד בתחילתו. שו"ת תשוה"נ ח"א או"ח ספ"ו. ועוד. ויש לחלק בכ"ז בין קריאת השמש לשומר מיוחד, שיש בזה מה שאין בזה, לכאן ולכאן, ששומר מיוחד עדיף שבודאי ישמע ויזכור (ראה חוט שני שבת ח"ד ענינים שונים ע' שעו), ולאידך שמש עדיף שאומנותו בכך ול"ח דילמא אתי למיפשע. ועוד ועיקר שבמציאות אין השמש קורא אחרי הזמן. וכ"מ קצת בל' אדה"ז סתפ"ט שם).

אמנם, כמה אופנים וטעמים בדין שמירה: דבי תרי ל"ח לשכחה

(כל' הצ"צ בשו"ת או"ח סמ"ז), ומשו"ה מהני בשנים קוראים לאור הנר, או בשומר שנתמנה במיוחד להזכירו (וראה פמ"ג סערי"ה בא"א סק"ה. וגם במשנ"ב סק"ה נראה דס"ל לחלק בהכי, מדלא הביא שם דעת המג"א כבסק"ו. וראה בבה"ל שם ד"ה אפילו. וראה גם בידי"י שבהע' הבאה). וטובא יש לחלק בכ"ז.

מילואים יב (הערה 115)

הנה, כ"ה פשטות משמעות הראשונים, במה שכתבו דהאידנא ההיכרא הוא לב"ב עד עלוה"ש. ובלשון הראבי"ה סתתקע"ב: דלב"ב הרואים כל הלילה שוה להדלקה. וכ"כ בסמ"ג הל' חנוכה בשם ר"י: וכ"ז שאין בני הבית ישנים שייך פרסום הנס. וכ"ה בהגמי"י חנוכה פ"ד אות ב. וכ"ה בהגה"ה בס' הנייר הל' חנוכה: כ"ז שבני הבית ניעורים. וכ"כ בעץ חיים חזן מלונדרץ הל' חנוכה. [וצע"ק בלשון ס' המנהגים טירנא הובא בד"מ סק"ד. ואולי כוונתו שטוב להדליק כ"ז **שכל** ב"ב ניעורים. וכ"ה להדיא בהגהות ר"פ על הסמ"ק סי' רפ. וכן יל"פ באר"ח הל' חנוכה סט"ו ובכלבו הל' חנוכה סמ"ד בשם ר"פ, וכן בל' הטור שם בשם הסמ"ג. ולכאו' כוונתו להגהות ר"פ על הסמ"ק הנ"ל. (ובחמ"מ דלקמן ה"ר מזה לשיטתו שהוא רק זהירות לכתחילה. ויל"ד כנ"ל). או"י, בחלקם עכ"פ, דקאי במדליק בזמנו. וכ"כ בחי' מהרצ"א לט"ז סתערי"ב סק"ו בדעת המג"א. וכ"ה בחי' הלכות להגר"מ לעווינגער תל' החת"ס, נדפס בקובץ צפונות ג' יד ע' לח. ועוד. וי"ל ע"ד קריאת המגילה בזמנה שא"צ עשרה. וראה שו"ת חוקי חיים ח"ג סי' קט. אבל להעיר ממשמעות המג"א סתרע"א סק"י. וי"ל. ואף גם זאת, שבחלקם איכא לפרושי דקאתא לאשמועינן ענין אחר לגמרי, שהנרות ידלקו כ"ז שניעורים, ולזה כתבו שד"ז בגדר "נכון". וכ"מ קצת בל' הכלבו ואר"ח שמה"ט יעשה פתילות ארוכות. ואפשר להעמיס כן גם בהגהות סמ"ק. וראה גם שו"ת משנ"ה ח"ד סע"ט בפי' הל' בהגמי"י חנוכה פ"ד סק"ב שכ"ז שאין ב"ב ישנים צריך פרסוס הנס עד עה"ש. (ולהעיר מלקט יושר ע' 151 "שיהא הנס נראה כל הלילה". וראה א"ר סתער"ב סק"ו. חי' מהרם שיק למג"א סתער"ב סק"ג, בשאילת יעקב לחנוכה. משמרת שלום סמ"ח ס"א. דברות משה שבת פ"ב הערה י. יומין דחנוכה סתער"ב ד"ה לענ"ד). אבל כל הפוסקים נקטו שפתילות ארוכות היינו בשיעור ח"ש, ותו לא. וראה גם בד"מ סתער"ב סק"א ששולל פי' הנ"ל דלעיל].

ואיך שיהי', כ"ד רוב ככל הפוסקים להלכה למעשה – ב"ח סוסי' תער"ב בשם רש"ל – הוב"ד בשבנה"ג סוסי' תער"ב. מג"א שם סק"ו. א"ר שם סק"ג. חכמ"א כלל קנד סי"ט. סידור דה"ח סי' קפ ס"ב. קיצור שו"ע סי' קלט ס"י. מל"ח סכ"ז סקכ"ז. ערוה"ש סתער"ב ס"ז. בא"ח וישב ש"א ס"ז. משנ"ב סתער"ב סקי"א. כה"ח סקכ"ז. לוח כולל חב"ד. ועוד. ובאג"ק ח"כ ע' פג שפס"ד תורתנו שאינו מברך. וראה לקו"ש ח"י ע' 275 ד"ה פירסומי. לקו"ש ח"ג וחל"ה דלקמן. וכ"ה להדיא בכמה שיחות קודש (מוצ"ש מקץ תשל"ט – בסרט הקלטה. וראה גם מוצאי זאת חנוכה תשל"ה. (ושם שגם בזמנה ספק אם יכול לברך). מוצ"ש וישב תשל"ט. ש"פ מקץ תשמ"ח ותשמ"ט). וראה ד"ה נ"ח תשל"ג.

[ודלא כדעת החמ"מ סתער"ב סק"ג. ולהעיר, שגם בחמ"מ כתב למעשה שלכתחילה יקיצם. ועוד להעיר, שבמשנ"ב בפנים סתם שלא כדבריו, ורק בשעה"צ שם סקי"ד הב"ד, וסיים עלה, שספק ברכות להקל, ומ"מ מי שירצה לנהוג כוותי' אין מוחין בידו. וראה חי' מהרצ"א סתער"ב לט"ז סק"ו שדחה הוכחת החמ"מ. וצ"ע בשו"ת אג"מ או"ח ד' סי' קה (ועד"ז, בכמה מאחרוני זמננו) שפסק כוותי' דהחמ"מ, ונגד כל הפוסקים.

ובפשטות, להבנת המג"א וכל הנגררים אחריו, כל שאר הראשונים שכתבו בסתמא שאפשר להדליק כל הלילה, מיירי רק בכה"ג. אבל ראה פמ"ג בא"א שם בדעת השו"ע. (ואין להכריח ולחדש בדברי המג"א שכתב כן רק בתור הכרעה בין השיטות בעצם ההיתר להדליק כל הלילה. אלא שיש שחידשו באו"א, שלמג"א לפני חצות ש"ד לברך גם כשב"ב ישנים. וראה שלחן שלמה רסי' תערב. ברכת הבית שנ"ד בשערי ברכה סט"ז ובשערי בינה סקכ"ח. וכ"כ הגר"מ לעווינגער שם. אבל יותר נראה בדעת המג"א, ובפרט בדברי הפוסקים שהעתיקו דברי, שזהו רק דעת הרש"ל, ולי' לא ס"ל הכי).

וכאן המקום להעיר שראיתי למי שכתב שבפר"ח (סוסי' תער"ב בד"ה ומ"ש מדליק) משמע קצת דס"ל שמברך גם כשב"ב ישנים וכדעת החמ"מ, ממש"כ להקשות על הרש"ל שבחצות כבר ישנים. אבל המעיין היטב יראה שדייק לכתוב "שכל שדעתו לישן כבר שכב וישן", לומר לך שעדיין ישנם מב"ב הניעורים, ובגמר דבריו נתפס, במש"כ שלדידן שההיכר הוא לב"ב מדליק כל הלילה)].

אבל, מי שאין לו ב"ב, ונמצא יחידי בביתו, מדליק בברכה, וכמפורש בשו"ע סתרע"ז ס"ג (והתם מיירי בנמצא במקום שאין ישראל ולא יראה הנרות. וגם לפחות שייך פרסו"ג אצל הנכרים למאן דאית להו הכי) – ראה חמד משה סוסי' תער"ב (ונסמן בלקו"ש ח"ג ע' 817 הע' 35. חל"ה ע' 319 הע' 12. ולכאו' צ"ל: תער"ב). שו"ת בית שערים או"ח סשס"ב. והכי איכא למישמע גם ממו"ק סתרע"א: דכי מדליק לעצמו אטו לא סגי דלא ליתו אינשי ויחיד מי מיפטר. וכבר כ"כ בס' המאורות (הל' חנוכה) שבת כא, ב. וכ"ה גם בר"ד משיחת ש"פ מקץ תשמ"ט. (ולהעיר שישנם בזה שינויים בתוכן בההנחות. ולהעיר שבר"ד משיחת מוצ"ש מקץ תשל"ט משמע קצת שיש לחלק בין נרות שבת לחנוכה בנוגע להנמצא יחידי בביתו, אבל בסרט הקלטה הוא באו"א). וכן מוכח בפמ"ג סתר"ע ובמ"ז סק"ה לגבי אונן שהוא יחידי.

והאריכו בזה בכ"מ (וראה בחי' מהרצ"א וחי' הגר"מ לעווינגער שם ועוד), ושכ"ה גם לשיטת המג"א (ודלא כברכת הבית ואג"מ שם. ועוד). ובכמה אנפי. ועיקר הענין, שאין פרסו"נ מעכב מצ"ע ורק שצ"ל מצב שיכול להיות פרסום (ראה כעי"ז בלקו"ש שם). ובסגנון אחר, שכל שפרסם הנס כמה שביכולתו תו לית לן בה. וכ"כ בשו"ת שמש צדקה ח"א ס"ל (צ, ג) ד"ה אמנם היכר. ובפשטות, שכשאין אחר שם דומה לשעת הסכנה, והרי עשה המוטל עליו, וממילא מברך ע"ז. אבל כשמצותו פרסו"נ ולא עשה כן, לא קיים המצוה כתיקונה ואינו מברך (וכש"כ אם נפרש שבדר יחידי דומה למקום שאין שם ישראל שהמצוה רק מדין זכרון הנס, ולא משום פרסו"נ).

וכעי"ז באו"א קצת, דלא פלוג רבנן בעיקר התקנה. ובפשטות, שכל שהי' באפשרותו להיות זריזין מקדימין ולהדליק בתחילת הזמן כעיקר התקנה ומצוה מן המובחר לא תיקנו עבורו להתיר בדיעבד אח"כ (וכעי"ז כתב האג"מ בעצמו בסברת לישנא קמא בגמ'), משא"כ באנוס. והיינו, שבב"ב ישנים גרע טפי, ודומה למי שאיחר עד אחרי שכלה רגל מן השוק (לתי' קמא בגמ'). וי"ל עוד, שכמו שבזמנם הנמצא יחידי מדליק עד שתכלה, שמעיקרא קבעו הזמן בהתאם לרגל שבשוק, כמו"כ בזמננו נקבע הזמן בהתאם לבני הבית, וממילא כשב"ב נמצאים מדליק כ"ז שניעורים, וכשנמצא יחידי מדליק כל הלילה, מאחר שהוא הוא בן הבית. וראה גם שו"ת להורות נתן ח"י ס"ט. וידבר דוד מועדים לשמחה ס"ז. ועוד. וזהו גם אם מדליק באיחור, וכש"כ במדליק לפני חצות. ובפרט כשמדליק בזמנו, שלכמה דעות במדליק בזמנו לא גרע משעת הסכנה שתיקנו להדליק גם בדליכא פרסו"נ. [ולהעיר שבמג"א סתערי"ב סק"ה הביא ד"ז להדליק כשב"ב מקובצים על דברי הרמ"א שבזה"ז א"צ ליזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק. ומשמע שבמדליק בזמנו א"צ להדליק כשמקובצים]. אלא שפשטות דברי הראשונים להדליק במקום שאין ישראל, שסתמו ולא פירשו דקאי רק עד שתכלה, משמע דקאי כל הלילה. ובהכרח דשאני התם שאין הנס מפורסם אצלו ואינו רואה הנרות, והוא גדר אחר ולא מדין הדלקת נ"ח דשאר אינשי, ורק לראות הנרות. ואכ"מ.

מילואים יג (הערה 118)

ושקו"ט בפוסקים אם עדיף שתדליק אשתו בעיקר זמנה, או שידליק בעצמו בהמשך הלילה כשעדיין ב"ב ניעורים. ולפענ"ד, עדיף שידליק בעצמו אח"כ, והכי נהוג. וגם המקדימים ומדייקים

להדליק בזמנה במשך ימי החנוכה (שכך טוב ונכון לעשות, כנ"ל), במו"ש לא הקפידו בכגון דא, אף שאפשר בדוחק עכ"פ תוך ח"ש לזמן צאה"כ, ע"י שהאשה תדליק מיד בבית. (וראה להלן בלוח למוצ"ש בענין זה). ועכצ"ל, שהוכרעה ההלכה וסוגיין דעלמא שעדיף שידליק בעצמו.

ונימוקי עמי, שלדידן האידנא שמדליקים בפנים – ובפרט לדידן שההדלקה בפנים ממש ולא רק בפתח הבית (ואכ"מ) – מותר להדליק מדינא כל הלילה. וכן נהגו למעשה – ראה בד"מ סתערב"ב סק"ד שכן נהגו, ושכ"כ במנהגים (היינו מש"כ במנהגי טירנא שמדליקים קודם האכילה. ושם משמע דאדרבה הכי עדיף. וכ"ה בכלבו סמ"ד. ראה להלן. וכ"ה במנהגי מהרי"ל שנהגו רוב העולם להדליק קודם אכילה אף שהוא עצמו הדליק מיד כשיצא מביהכ"נ. ובמקו"ח בקיצור הלכות שכך נהגו באשכנז. וראה נימוקי או"ח כאן במנהג האדמורי"ם). ונוסף גם הוא שי"א שבזמננו שיעור שתכלה מאוחר הרבה יותר מבזמן הגמ' והקדמונים.

ומכיון שכן, אתינן להשקו"ט במצוה בו יותר מבשלוחו וזריזין מקדימין הי מיניהו עדיף (ראה פמ"ג סתרכ"ה בא"א סק"א. פתה"ד סר"נ סק"ב. ערוה"נ יבמות עא, א. וילקט יוסף שווארץ ח"ב סי' קלא). וסוגיא דעלמא שמצוה בו עדיף. (וראה שד"ח כללים מערכת מ כלל נח. שו"ת שבה"ל ח"ד סס"ו. והכי נהוג אפי' לגבי ברוב עם, וכדעת העו"ש סרע"ג לקדש בעצמו, הובא בתוס"ש שם סק"י, וחולק עליו. אבל להעיר מסברת האדר"ת, שבאשתו כגופו ל"ש מצוה בו – ראה סדר אליהו בסופו. עריכת נר. קובץ מורי' כסלו תש"ס. וראה גם בערוה"ש סר"נ ס"ג. אבל בב"ח וט"ז ומג"א סתרע"ז דלקמן מוכח דלא ס"ל הכי. וכן בהכנות לשבת מוכח שלא סמכו על ההכנה ע"י אשתו, ודלא כערוה"ש הנ"ל. וכן מוכח מב"ח ועולת שבת סרס"ג דלקמן לגבי נר שבת). ובפרט בנ"ח שכתב הרא"ש פסחים פ"א ס"י דמה"ט מברכים להדליק ולא על הדלקת, אף שאפשר ע"י שליח, דאורחא דמילתא שכאו"א מדליק בעצמו בביתו משום חביבות הנס. (וראה שו"ת טוב עין ס"ט סק"ז. חת"ס יו"ד סרצ"ד). ואף שיש מאחרוני הזמן שנטו קו באומרם שלגבי נ"ח ל"ש מצוה בו יותר מבשלוחו שחובת הבית היא (וכבר כ"כ בשפ"א שבת כא, ב. ולהעיר מפנ"י שם בטעם שלא תיקנו בעיקר המצוה שיהא באופן דמצוה בו), ובסגנון אחר דמה לי הוא ומה לי אשתו, אבל מצינו כן להדיא בכ"מ גם לגבי נ"ח – ראה האגודה שבת פ"ב סמ"א, הובא בשו"ת מהר"י מינץ ס"ב. ב"ח סתרע"ז. מג"א שם סק"ז. ט"ז שם סק"א. וא"ר שם. סדה"י הדלקת נ"ח (וראה ח"י נ"ח פ"א). ס' החיים סי' תר. **ועוד**. וראה גם חיי"א כלל קנד סל"ב. (וצל"ע מש"כ שם בסל"ג שגם למתירים להדליק בעצמו באכסניא אין לו לסמוך ע"ז לפי שעיקר זמנה עד שתכלה ונוסעים להיריד כמה שעות בלילה. ודוחק לומר, דמיירי במדליק אחר חצות, ולהדעות שאחרי חצות אין לברך, שהעיקר חסר מן הספר. ואולי קאי כשחוזר לביתו וב"ב ישנים כבר, או דמיירי כשאין פרסום כלל באכסניא. ויותר נראה דלשיטתי' קאי שכתב שם בסי"ט, שגם לדידן שמדליקים בפנים לכתחילה צריך להדליק בזמנה ורק בדיעבד מותר להדליק אח"כ. (אבל ברמ"א כתב בל' ש"טוב להזהר להדליק בזמנה". אלא שי"ל שג"ז רק לדעת י"א שהביא שא"צ להדליק בזמנה. ומכיון שבפלוגתא תליא לכתחילה צריך להדליק בזמנה. ובחי' מהרצ"א פי' דברמ"א קאי רק בכבר איחר מתחילת הזמן. ולהעיר, שבמאמ"ר שם סק"ג נקט שט"ס בהנרשם במ"מ שברמ"א "דעת עצמו", וצריך לכתוב כן על מה שסיים דמ"מ טוב ליזהר, ולא על הי"א שבתחילת דבריו. ונפק"מ גם אם הי"א שברמ"א היינו דברי הרמ"א עצמו, וממילא דעתו דעת נוטה להקל, או שהביא דעת הטור רק כהגה והוספה על הדעה שבשו"ע בתור י"א, ועדיין נשאר לדינא דעת המחבר כדעה קמייתא שבסתמא. ותלוי גם אם דברי הטור באו רק כמעתיק ומוריך מכלי לכלי, דהא נשתנה טובא מזמן הטור, שמדליקים בפנים ממש בבית החורף)). .

[ולהעיר שנתפשט המנהג בתפוצות ישראל בישיבות וכוללים וביהמ"ד שמבטלים ת"ת להדליק נ"ח בעצמם, אף שאפשר שאשתו תדליק עליו בביתו. ובפשטות, לפי שמצוה בו יותר מבשלוחו. (ואולי הוא גם מחמת טעמים אחרים שעדיף שידליק בעצמו, ובדלקמן). ומש"כ בשו"ע אדה"ז בקו"א לסר"נ סק"ב שאין לבטל ת"ת עבור יתרון מצוה דמצוה בו יותר מבשלוחו, היינו במי שתורתו אומנתו כמפורש שם. וא"ש גם מה שר"ז לא הידר להדליק בעצמו שנתקשו בזה טובא בכ"מ (וראה גם שבט מישור פרייא בקונט' יפה לנר שבסוה"ס) – דתורתו אומנתו שאני (שסתם ת"ח תורתו אומנתו – תוד"ה זה ת"ח – סוטה כא, א. ולגבי ר"ז בפרט – מגילה כח, א. תוד"ה כגון – שבת יא, א ובשאר ראשונים שם. ומובן שלא רצה להפסיק לחדש בה דבר (ברכות כט, א), ולחזר אחר הנר במו"ש עכ"פ ממדת חסידות (ברכות נג, ב)). ואף שנתפרש שם הטעם שבמצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים אין לבטל ת"ת, ולכאו' ד"ז קאי בכל גווני (וכה"ק בשו"ת מגדנות אליהו ח"ב סוסי' כז) – צ"ל שג"ז רק בתורתו אומנתו. וכן מפורש באוה"ת דברים ע' אתקעב. תורת שמואל תרכ"ו ע' רסט. וראה העו"צ (אשכנזי) להתל' ת"ת פ"ד ה"ג הע' 3/א. קובץ אור ישראל גל' סו ע' רמב. וש"נ. כנישתא דבי רב לקו"א שם. ובאמת, עדיף נדו"ד משאר מצוה בו יותר מבשלוחו שאינו רק יתרון מצוה, שבמצוה שמברכים עלי' עליו להפסיק לימודו – כ"מ קצת במהרי"ט קדושין ע, א. וראה אור ישראל שם ע' רכא ואילך. ובכלל, משמע קצת בקו"א שם דקאי רק במצוה המזדמנת תדיר שאין לו לבטל בקביעות ולא במצוה הבאה מזמן לזמן. ואולי משום חביבות המצוה דמיא נ"ח לכבוד שבת שעל כאו"א לקיים בעצמו, וכד' הרא"ש הנ"ל.

וכבר העירו מסברא, דתרי גווני מצוה בו איכא, שבמצוה שבגופו אפ"ל שמשום מצוה בו גופא ה"ז אא"פ ע"י אחרים, שאף שאפשר בשליחות, הרי אא"פ לאחרים לעשות חובת הגוף שלו באופן דמצוה בו. ורק במצוה שאינה חובת הגוף, שהוא ושלוחו שוים בדבר, שייך לומר שאפשר ע"י אחרים, ומשום מצוה בו אין לו לבטל תורתו. או כלך לדבר זה ולאידך גיסא, דשאני הכא משאר מצוה בו, שבשלוחו נמי מקיים המצוה ע"י שליחות, אבל כשאשתו מדלקת אינו מקיים המצוה כלל, ורק היא מקיימת המצוה. ואף דלא רמיא עלי' חיוב הדלקה אח"כ, לפי שהמצוה נתקיימה כבר בביתו (ואתיין למ"ד שאין דין שליחות בנ"ח והיא חובת הבית ואכ"מ), סו"ס לא קיים המצוה כלל, ובכגון דא ודאי יאות שיקיים בעצמו, דעדיף משאר מצוה בו. ומש"כ הפוסקים בל' מצוה בו – שיגרא דלישנא הוא, והכוונה שעדיף שיעשה בעצמו. ולפ"ז, כל כי האי ודאי דוחה לדין זריזין מקדימין, ובמכ"ש מזה שדוחה לביטול תורה.

והנה, במאירי שבת כא, ב, שמנהג הצרפתים שאיחרו זמן ההדלקה, ומדליקין לאחר שעומדים מביהמ"ד, וכ"ה בס' המאורות שם שהדליקו כשחוזרים בני הישיבה מביהמ"ד. ובפשטות, טעמם משום ביטול ביהמ"ד. ועכ"ז לא יצאו יד"ח ע"י אחר. אלא שלדידהו גם לכתחילה אפשר להדליק באיחור. אבל אנן בדידן קיי"ן שטוב להחמיר להדליק בזמנה, ומבטלין ת"ת גם לזה, וכנהוג בתפוצות ישראל].

ומה שלא נהגו שנשים מדליקות לעצמן, אף שמצוה בהן יותר מבשלוחן – כבר תמהו בכ"מ ויישבו בכמה אנפי, וכמו שבנורות שבת האשה מדליקה ולא חשו הגברים למצוה בו (ראה ב"ח סרס"ג ד"ה ומ"ש ויש. ובעולת שבת שם סק"א דנר שבת שאני ולא אמרינן מצוה בו, והובא בשו"ע אדה"ז שם בקו"א סק"ב). ומהן, שהדלקתו בעה"ב מהני גם לאשתו, דאשתו כגופו (אבל איפכא לא אמרינן, שאין גופו כאשתו – ראה בית האוצר כלל רז. ושקו"ט מזה בכ"מ. ואכ"מ).

ואף שלדעת התוס' מהדרין מן המהדרין מדליקים רק כימים היוצאין ולא חשו למצוה בו, וגם לרמב"ם בעה"ב בעצמו מדליק לכל בני הבית – הא אנן לא קיי"ן הכי. וגם לדבריהם היינו משום היכרא, או שההידור הוא באפושי נהורי דבעה"ב ולא באפושי גברא, או דס"ל שאין לברך כאו"א בפ"ע בנרות ההידור (וראה מעיל אליהו לר"א לואנץ ראב"ד וורמייזא על הרמב"ם חנוכה פ"ד ה"א).

ועוד וג"ז עיקר, שחסר לו בדין מהדרין, וכש"כ לדידן שאפי' באכסנאי שאשתו מדלקת עליו שייך גדר מהדרין. ובכ"מ שמהדרין אינו רק בגדר הידור אלא מעיקר התקנה, ועד שי"א שחייב למכור

כסותו לצורך נרות ההידור. וי"א שקיבלו כחובה. וראה קצת מזה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יח'ערב. (ואף שבלא"ה הנשים אינן מדליקות בפ"ע, ולא הועיל מאומה להוסיף בנרות, בכ"מ אסברה לה דה"ט דדין מהדרין משום חיבוב המצוה לעשות בעצמו. ולפ"ז לא מהני שליח לקיים גדר מהדרין. ומה שלא הקפיד בכך ר"ת, שאני התם דמיירי באכסנאי שדר במקום אחר, וס"ל שההידור שייך רק במקום שדרין שם – ראה שו"ת תרוה"ד סי' קמה. מהרש"ל ספ"ה. פמ"ג סתרע"ז במ"ז סק"א. חי' מהרצ"א מ"ו סקל"ד. אלא שד"ז עולה יפה להסברא (ראה חי' רי"ז הלוי הל' חנוכה) בגדר מהדרין שהוא הוספה על נר איש וביתו, אבל כשבלא"ה ליכא הוספה כיון שנהגו שהנשים אינן מדליקות לעצמן, צ"ע החילוק בין אכסנאי לשאר מהדרין. ובלא"ה תיקשי לדידן שגם באכסנאי שייך הידור להדליק לעצמו. וי"ל כדלעיל שלא רצה לבטל ת"ת עבור מהדרין לפי שתורתו אומנתו. ויש שכתבו שר"ז הי' עני מרוד. אבל ראה ירושלמי ברכות פ"ב ה"ח. אלא שבכ"מ שההידור להדליק כאו"א לעצמו נתחדש רק כשהתחילו להדליק בפנים).

ועוד טעם בדבר שלא להדליק ע"י אשתו, לחוש לדעת י"א שאשה אינה יכולה להוציאו (ראה מאירי שבת כג, א בשם קצת מפרשים. ובראבי"ה ח"ב מגילה סתקפ"ט נסתפק בדעת בה"ג בדבר. וכ"כ בביאור רא"ם על הסמ"ג סוף הל' חנוכה ד"ה אבל אשה, ושם פי' שבאכסנאי נשוי שמדליקים עליו בביתו היינו שאשתו הביאה שכנים להדליק. וראה גם שו"ת מהר"ח או"ז סוסי' קכח. אבל ראה רשימות חו' קמט).

ואף גם זאת, שכיון שמעיקר הדין יכול להדליק אח"כ לכשיחזור, אין לו לבקש מאשתו וב"ב שידליקו עבורו, שהרי הוא בכלל תבא מארה למי שאשתו או בניו מברכין לו (כ"כ במשנ"ב סתרע"ה בבה"ל ד"ה אשה שגם לענין נ"ח כך הוא, ושם שאשתו מדלקת עליו הוא רק כשאינו בביתו. ולכאו' לדבריו כ"ה גם כשאינו בביתו אבל יחזור במשך הזמן כשאפשר להדליק. אלא שאם לדין יש תשובה, שכיון שבפועל אינו יכול להדליק כעת אינו בכלל. וגם בעיקר ד' המשנ"ב יש לדון, דשמא בנ"ח ל"ש ד"ז לפי שאינו שומע ויוצא הברכה מהם. ואפשר להוכיח כך גם מנר שבת שמעיקרא כך תיקנו שאשתו מברכת ומדלקת. וגם, שאין הנדון דומה לפי שאי"ז מצוה שבגופו, וכך תקנת נ"ח נר איש וביתו. ובסגנון אחר, ששהיא חובת הבית, וכולם שוים במצוה ואין נפק"מ מי ידליק. (והיינו, שאף את"ל ששייך תבא מארה גם במי שלמד, וגם כשכולם בני חיובא, מחמת הבזיון דבדבר, מ"מ נבדו"ז שהיא חובת הבית שאני). וכ"מ קצת בריטב"א מגילה ד, א שהזכיר מארה רק לגבי מגילה ולא לגבי חנוכה שהזכיר שם ג"כ. וגם משתיקת כל הפוסקים בד"ז משמע קצת דלא סברי רבנו הכי).

ובנדו"ד, עוד איכא בגווה, וג' עיקר, והוא שבהדלקה מאוחרת בד"כ י"ב לא רק משום מצוה בו אלא משום פרסו"ג, שכל בני הבית נמצאים שם, ועכ"פ הוספה בפרסו"נ שכן אז נמצא גם בעה"ב בעצמו. ופרסו"נ ודאי עדיף מזריזין (ובפרט שכל עיקר סיבת ההדלקה בזמנה מעיקרא הוא משום פרסו"נ). ובמכ"ש ממה שפרסו"נ דוחה תדיר. וכן מוכח מפדה"ב ביום דוקא משום פרסום המצוה ופרסו"נ דהצלת בכורי מצרים, ולא בלילה שלפניו (ראה ש"ך סש"ה סקי"ב. וראה שו"ת יהודה יעלה יו"ד סרס"ב. וראה גם בשפתי חכמים מגילה ז, א שכ"כ בטעם שסעודת פורים צ"ל ביום דוקא). וכן ממה שכהנים מבטלין עבודתן לקריאת המגילה אף שיש שהות אח"כ, ובתוד"ה מבטלין מגילה ג, א שהוא משום פרסו"נ ולא כתבו משום זריזין (ועוד שפרסו"נ דוחה עבודה בזמנה, שחביבה מצוה בשעתה. וראה לקו"ש ח"י ע' 32). ואף את"ל שזריזין עדיף מברוב עם (ושקו"ט בזה בכ"מ. ואכ"מ), כשהוא משום פרסו"נ ודאי ברוב עם עדיף, שמה"ט יאחר וישמע מגילה ברוב עם – ראה שו"ת משנה שכיר ח"א סי' קד. וכן נהגו להקדים מגילה למילה מה"ט, דפרסו"נ עדיף מזריזין. ובענייננו גופא, מוכח כן ממנהג הנ"ל שנהגו להדליק קודם אכילה דוקא, וממנהג האדמורי"ם שהדליקו באיחור מה"ט, וכאשר הליץ בעדם בנימוקי או"ח שם בארוכה. [ולהעיר מסדר משנה חנוכה פ"ג ה"ד ובני ישששכר (מאמרי כסלו טבת מ"ב אות לב. מ"ד אות יז. שם אות קטו. מ"ה אות יג), שמבטלין ת"ת לנ"ח. וי"ל כבמקרא מגילה שמבטלין לשמוע בציבור דוקא (ריטב"א מגילה ג, א. מג"א סתרפ"ז סק"ב. סתר"צ סקכ"ג וכה), ולא זו בלבד אלא לשמוע ברוב עם אפי' כשיש עשרה במקומו (ראה ר"ן מגילה שם. ב"ח או"ח סתרפ"ז. שו"ת הרד"ך בית יג)].

ומש"כ הפוסקים דהאידנא איכא פרסו"נ כל הלילה, ושמ"מ טוב להזהר להדליק בזמנה משום זריזין, אינו משום שזריזין עדיף, ומיירי רק באופן שגם בזמנה איכא פרסום הנס, או שיכול להשתדל לקבץ ב"ב קודם – ראה מנהגי מהרי"ל. לקט יושר ע' 151. ואדרבה, מצינו שכתבו הפוסקים שעדיף לאחר ולהדליק אח"כ קודם אכילה, כמנהגי טירנא הנ"ל, שהביא בד"מ שם, וכתב עלה שכן המנהג. וכ"כ המג"א סתער"ב סק"ה לדינא. (ומ"מ, כנראה שהיו יחידים שנהגו גם בכגון דא להדליק בתחילת הלילה, כדמשמע במנהגי ווירמיישא לר"י שמש, עיי"ש. וגם בזה אין הכרח משום דס"ל דזריזין עדיף, אלא דסברי רבנן שלא בטלה תקנה – ראה יוסף אומץ סתתרע"ג. וכ"כ מד"ע בערוה"ש סתער"ב ס"ו – או מטעמים אחרים כיו"ב (שהבאנו לעיל בהערה). אמנם, לדינא אינו כן, כנ"ל באורך).

וגם יש בזה משום שלום ביתו לפעמים, דעדיף מנ"ח, ולכמה דעות גם בנר של חול כ"ה, ועכ"פ ודאי עדיף להדליק באיחור מה"ט.

ותו, שבאופן כזה נחית לשקו"ט בענין חובת ברכת הרואה כשמדליקין עליו בביתו, וגם חייב לראות הנרות. וכל כגון דא, ודאי עדיף לצאת מבית הספק ולהדליק בעצמו אח"כ. וכבר כתב הב"ח סתרע"ז ד"ה ומ"ש הרא"ש שגם כשאשתו מדלקת עליו לכתחילה חייב לעמוד אצלה בשעת ההדלקה.

ועוד אחת היא לנו, מש"כ במקו"ח סתרע"ב בקיצור הלכות ס"ב שעיקר המצוה להיות אצל הנרות חצי שעה לראות ולשמוח בהם (והארכנו במקור הענין בהע' הבאה), וד"ז ל"ש במדליק ע"י שליח. ובפרט שכתבו האחרונים שנכון לישב עם ב"ב ולספר בנסים שנעשו לנו, וכל' הרמב"ם (חנוכה פ"ד הי"ב) שמצות נ"ח חביבה וכו' כדי להודיע הנס **ולהוסיף בשבח הא-ל והודי' לו על הנסים** וכו'. ופרסו"נ כי הא עדיף נמי מהדלקה בזמנה שאינה מעכבת כלל.

מילואים יד (הערה 119)

במקור הענין להתעכב ליד הנרות ולהסתכל בהן – כבר העירו מרמ"א סתרע"ז ס"ג: כי חייב לראות הנרות. וכבר כתב ברמב"ן פסחים ז, א (וכ"ה בנמוק"י שם): מצוה לראות משום פרסו"נ. [אבל ראה מאירי פסחים (שם ע"ב) שהראי' אינה מצוה המוטלת עליו. וכ"כ במג"א סתרע"ו סק"א בדעת התוס' סוכה מו, א ד"ה הרואה (ראה פמ"ג ומחה"ש שם). אבל ראה מש"כ בזה בחי' חת"ס שבת כג, א. ערוה"ש סתרע"ו ס"ז]. וכ"מ מדעת המור וקציעה סוסי' תרעה שסומא פטור מנ"ח. ומשמע מדברי שגם במדליק בעצמו ברכת שעשה נסים רק מחמת הראי'. וכן מצינו בריטב"א ומאירי שבת כג, א שהביאו לברך שעשה נסים אחר שהדליק, ומשמע שהברכה על הראי' (וראה פר"ח סתרע"ו ס"ח). כן להעיר מערוה"ש סתרע"ג ס"ג שאין להדליק בשמן שריחו רע שמא יניחנו ויצא ועיקר פרסו"נ הוא הראי' בהנרות (ומוכח נמי דלדידי' לא סגי בראי' לרגע. אבל כמה חולקים). ולהעיר מס' הפרדס לר' אשר ב"ר חיים ש"ח פ"א שברכת הרואה היא כברכת ראיית מקום הנס. (והארכנו בזה במק"א, בשו"ת אתרא דרב סי' אתפז). וראה אגרת הטיול לאחי מהר"ל בקונטרס המילואים: העולם שמח בראיית הנרות חנוכה שזוכרים הנסים. ובמקו"ח קיצור הלכות סתערו"ב ס"ב: עיקר המצוה הוא שיהי' המדליק אצל הנרות ח"ש לשמוח בהם (ושם גם ע"ד נוסח הנרות הללו (מס' סופרים פ"כ): "לראותן בלבד". וראה גם בשיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה, שבל' "אלא לראותן" משמע שההשתמשות היא ע"י הראי' בהן). וביפוש"ה להאריך בשירים וכו' עד משך ח"ש עכ"פ. [וחידוש גדול בשו"ת שבו"י ח"ג סמ"ח שיוצא יד"ח בראי' לחוד, ורק מצוה מן המובחר

להדליק בעצמו. וכבר נתקשו בזה כו"כ. וצע"ג להלום הדברים כפשוטם. ואוי"ל בדוחק, דקאי התם בדיני חשדא, וכוונתו שטועים בהכי אבל לא שכ"ה להלכה. או"י, דמיירי במי שמדליקין עליו. וג"ז דחוק]. ובכ"מ שיש חשש ביזוי מצוה כשמדליק והולך מיד. וראה גם שו"ת שב יעקב סכ"ב. מנוחה וקדושה ע' קס. וכבר העירו שלר"ה פתילות ושמנים שאין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה, ומהם שהטעם שמא יניח ויצא. ויש שכתבו גם מצד שמירה, כפס"ד השו"ע חו"מ סתי"ח סי"ב: שהי' לו לישב ולשמור. וראה גם תויו"ט ב"ק ספ"ו. ובכמה ספרים נת' גם ע"ד הדרוש (ראה אמרי פינחס ש"ד ס"ח. שפ"א מקץ תר"מ. ייטב פנים מאמר הוד והדר אות י. **ועוד**). וראה סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 132 הע' 82. שיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה. ועוד.

ומצאתי את שאהבה נפשי בחפץ ה' (לבעל אוה"ח) שבת כא, ב (בהבנת שיטת רש"י שמדליק בפתח ביתו ולא על פתח החצר), שמצות נ"ח מעיקרא היא פרסומי ניסא לעצמו, ושהמדליק יראה הנרות לא רק בשעת הדלקה אלא גם אח"כ, ובלשונו: דבעינן דהמדליקין נמי ראו יראו וזכור יזכרו מהניסים והנפלאות ויאמרו בפיהם ואם יניח המנורה בפתח החצר נמצא שהמדליק אינו רואה הנרות אלא בראשונה כשנכנס לפתח החצר ואחר שנכנס כבר אינו רואה והי' כלא הי' ונמצא שנעשית נר חנוכה רק לבני רה"ר ותיקן את העוברים ושבים ואת עצמו לא תיקן.

וראה שו"ת מנח"ש ח"ב סנ"ד: המדליק נרות בזמנו ואינו נותן אל לבו להבין שההדלקה היא להודות ולהלל ואפילו אם יודע שאסור ליהנות חסר לו העיקר הואיל ועיקר התקנה היתה על הלל והודאה לה' על הנסים הגדולים שעשה לנו ואין זה דומה לקריאת המגילה שיוצא גם אם אינו מבין.

[ולהעיר בגוף הענין, שבהיום יום (כ"ה כסלו) נז' רק "שהי' יושב בסמוך להנרות חצי שעה", ולא שהסתכל בהם, ובר"ד חנוכה צ"ג ריגא ש"יושב בסמוך להם חצי שעה [ו]קרה שהי' כותב אז". ושם שלאחר החצי שעה – שחפץ שידלקו 50 מינוט – הי' לומד גמרא בסמוך להם].

אלא שכ"ז סלסול וחיבוב מצוה ולא מדינא (וראה גם שו"ת משנ"ה תנינא חי"א סתקל"ו). ועכ"פ, באופן המבואר בפנים, שפיר דמי.

מילואים טו (הערה 129)

ואפרש שיחתי: חדא, שאף שבמצות דרבנן אצ"כ, כשמדליק עבור התינוק ה"ז כהיפך כוונה (ראה עד"ז במשנ"ב סי' ס סק"ט במברך ברהמ"ז עם הקטן לחנכו במצות. ועוד, שכיון שבדעתו להדליק אח"כ זה גופא בגדר היפך כוונה – ראה בשיחת יט"כ תשל"ה לענין הדלקת האם נש"ק אחרי הדלקת בתה. ולהוסיף, עפמש"כ במשנ"ב סתפ"ט ס"ד בבה"ל ד"ה שאם יאמר, בעונה לספה"ע בבביה"ש ומנהגו לספור בצאה"כ, שה"ז כמכוון בהדיא שלא לצאת והה"נ הכא כשנוהג להדליק בשמן ולא בנרות. ולהעיר משאלת בעל הגאון פת"ז (השואל) בשו"ת מנחת הקומץ סל"ב דהאידנא שמדליקים בפנים ויוצא גם על שולחנו, היאך מותר לו להדליק איזה נר בביתו להאיר וכו', שהרי בזה כבר קיים המצוה. ותוכן התשו' במנחת הקומץ שם, שכשמדליק בכדי להשתמש בו, או כשמדליק שלא על פתח ביתו, ה"ז כהיפוך כוונה, עיי"ש דבריו). ועוד, שבכלל, בכ"מ משמע שההידור דמהדרין היינו משום פרסו"נ ולא משום שמכוון שלא לצאת (כ"מ בקו"א סרס"ג סק"ה. שפ"א שבת כא, ב. ועוד. וכ"מ מזה שנק' נרות ההידור. וראה ברכת ראובן שלמה חנוכה סל"ה. כרם אליעזר חנוכה סכ"ד. ועוד. והארכנו במק"א). ואף גם בקטן שלא הגיע לחינוך – ג"ז בכלל ההידור, שכאו"א מדליק. ואף כשאין הקטן מדליק בעצמו, הרי להרמב"ם בעה"ב גופא מדליק כמנין בני הבית. ונמצא דאפי' לא גמרה מצותו של בעה"ב. ואף שלפ"ז ה"ז בגדר ברכה על נרות ההידור – ולכמה דעות גם בזה אפשר לברך. ועוי"ל שבמייחד הנרות עבור הקטן ג"ז בגדר מנהג דידן שכאו"א מדליק, ויכול לברך על נרות שלו, כבכל מהדרין שכאו"א מברך (ונרות בעה"ב הם בגדר מהדרין, או בגדר עיקר המצוה). ום למ"ד שהוא משום כוונה שלא לצאת, הא גופא שנהגו כן שכאו"א מדליק לעצמו ה"ז בגדר כוונה, וכדמוכח שלא מצינו שיזהירו שעל המהדרין לכוון להדיא בזה. וכן כאן כיון שמדליק עבור התינוק הרי הכוונה שיהא עבורו ולא לעצמו. ודומה לברכות השחר ששומע מהש"צ – ראה אדה"ז סוסי' ו. ואכ"מ. וכמו שא"צ לכוון שלא לצאת בהדלקת ביהכ"נ, ראה בחז"ע חנוכה ע' מט (ועוד), שכיון שרצונו לקיים המצוה בעצמו אינו יוצא ממילא. ודמיא להמנהג בספה"ע שחוזרים וסופרים אחרי פסירת הש"צ (דברי נחמי' לסתפ"ט שם ד"ה אלא ששמע), וכן מותר לשואל לספור אחרי עניית המשיב (אדה"ז שם סי"ד. וראה תהל"ד ס"ו סק"ד. סרצ"ו סק"ד) שכיון שנהגו כן ה"ז כאילו נתכוונו שלא לצאת (ראה בארוכה עטרת משה חנונו ח"ב ס"ל). וראה גם חזו"ע ט"ו בשבט ע' רעז. שם ע' רפג. ובמק"א – בקובץ מבית חיינו גל' ז – הארכנו לענין בחור בישיבה המדליק בביהמ"ד משום הדלקת ביהכ"נ, ואח"כ רוצה להדליק עוה"פ בישיבה לעצמו.

מילואים טז (הערה 150)

הסברא שסמוך היינו בקביעות דוקא – כ"כ הפמ"ג סתרע"ז בא"א סק"ג, וז"ל: דע דאכסנאי צריך להדליק דלא תימא כיון שאוכל על שלחן בעה"ב כב"ב דמי ומדינא די בנר אחד קמ"ל דלא כיון דאורח הוא ולמחר ילך לביתו צריך לשתף בפרוטה, והב"ד במשנ"ב סק"ד. אבל אפשר (בדעת הפמ"ג עכ"פ. וצ"ע בנוגע למשנ"ב. ואכ"מ), דמיירי בסמוך על שלחנו רק לאכילה בלבד, אבל אם סמוך גם לשינה נחשב כב"ב גם אם נמצא רק יום אחד, עכ"פ לגבי נ"ח. גם אפשר דמיירי באכסנאי שמשלם לבעה"ב, וכדעת גן המלך שכשכל מחסורו על בעה"ב א"צ להשתתף.

ויש שהביאו גם משו"ת הרשב"א סתקמ"ב שאפי' בחתן אצל חמיו צריך להשתתף. וראה גם שם סתקמ"א. ולפי פשוטו מיירי שאינו משלם לחמיו ונדחית סברת גן המלך. ובב"י נראה שה"ה בבן אצל אביו. וראה שו"ת פלא יועץ ח"ב סי"ב. ולאידך, בב"י בשם אר"ח מוכח שבבן או חתן הסמוך א"צ להשתתף, אם לא שנחלק שרק כשסמוך בקביעות נפטר מחובת השתתפות. וכ"כ לפרש חסד לאברהם אלקלעי סכ"ד (ועוד שם דקאי במשלם לבעה"ב. אבל ג"ז דחיק ואתי מרחיק, שאין הלשון "אוכל על שולחנו" בד"כ סובל ד"ז. אבל הפי' דקאי בדרך ערעי א"ש, ואמטו להכי כתב "אוכל" ולא "סמוך". וראה עד"ז בכנה"ג סתרע"ז בהגה"ט סק"ו (שיטה יב) "שמדקדוק תשובת הרא"ש ז"ל יראה דמיירי בבן שאינו סמוך על שלחן אביו אלא שבאקראי בא לבית אביו ואוכל אצלו באותו פרק מדכתב בן האוכל אצל אביו ולא כתב בן היושב אצל אביו או בן אצל אביו סתם". אמנם, השתא דאתית להכי, אולי אפ"ל של' אוכל", ולא "סמוך", משמעותו נמי שמשלם מכיסו).

אלא שי"ל שהרשב"א כולל בתשובתו גם אורח שאינו מבני הבית שאפשר שמשלם הוצאה, ולכן הזכיר השיתוף. (ובפמ"ג סתרע"ח בא"א סק"ג שכתב בדעת הרשב"א דרק בן גדול הסמוך על שלחן אביו א"צ שיתוף אבל אחר צריך שיתוף – משמע שפי' שהתשובה אינה מענין השאלה. וצ"ב. ונראה שהפמ"ג הבין שמש"כ הרשב"א בסתקמ"ב הו"ע בפ"ע לגמרי, ואינו המשך מסתקמ"א). ועוד, שמש"כ הרשב"א שצריך להשתתף היינו בעצם הענין שיש חובת הדלקה, ואפשר שמה שכל מחסורו על הבעה"ב ב"ג ז"ז בגדר השתתפות.

ויש שכתב דהרשב"א מיירי בישן במק"א. ועוד נראה, מתוך עיון בלשון הרשב"א, שיתכן שפיר דמיירי באוכל באקראי לחוד, ותו לא, וסרה הקושיא. וראה שו"ת פרי השדה ח"ב ס"ע שנדחק בהבנת דעת הרשב"א.

ובלא"ה, הרי מצינו פלוגתא בראשונים בד"ז, שבאר"ח חנוכה סוסי' יא כתב שבן גדול בבית אביו ואינו סומך על שולחן אביו הרי הוא כאכסנאי וי"א דאפי' סומך הרי הוא כאכסנאי דאין ידו כיד אביו. ואפשר שהרשב"א קאי בדעת הי"א. ואגן קיי"ן כדעה קמייתא. ואין הכרח להשוות הדעות. ועצ"ע, שבב"י נראה שהשוה הדעות, היינו דעה קמייתא שבאר"ח ודעת הרשב"א.

ולמעשה, פסק המג"א שבסמוך על שולחן בעה"ב יוצא בהדלקת בעה"ב, ואכסנאי היינו שאינו סמוך על שולחנו. ועוד כתבנו מזה בהשלמות להנדפס בקובץ הערות הת' ואנ"ש 770 חנוכה תשע"ב.

מילואים יז (הערה 159)

לתועלת הקוראים, אציגה נא הכתב והמכתב אשר עמדי בעזרת קוני, שמחה לאיש במענה פיו:

בדעת החולקים י"ל דס"ל –

א. שאין לסמוך על לקט יושר כידוע. ובפרט שלדידהו איכא ראיות רבות להיפך. ונימוקם עמם, שנתגלה מכת"י בשנת תרס"ד ויש שם חידושים מפתיעים. והוא במכ"ש ממה שמצינו בכ"מ שהנדזו מלסמוך לגמרי על מנהגי מהרי"ל שנכתבו ע"י מי ששימשו. גם נראה מדברי שרוב השאלות שבתרוה"ד אירעו למעשה ודלא כמ"ש הפוסקים. גם כמ"פ סותר לדברי תרוה"ד עצמו. ועוד שלא נמנה ברשימת תלמידי תרוה"ד, ומעולם לא שמענו שמעו עד שהתגלה הכת"י. וראה שו"ת דברי יציב אה"ע עח. פאת שדך ד (אבל שם ס"ל שמסתמא לא נזדייף). צהר א ע' קפב. אבל ראה שם ז ע' תקטו. וראה בהקדמת לקט יושר הוצאת מכון ירושלים. אבל בדברי רבותינו נשיאינו הובא בפשיטות שהוא לתלמידו – ראה אגלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"א הע' 5.

ב. גם סותר מה שכתב בעצמו לפנ"ז, שמיד לפנ"ז הביא מהשר שסומך על אשתו וגם אשתו אינה מדלקת. וכוונתו למש"כ בשו"ת תרוה"ד קא, "שכן אירע לו פעם אחת, דאיהו לא מדליק משום דהוה סומך עלה, ואיהי נמי לא מדלקה משום דסבורה היתה דהוא ידליק עליה במקום שהוא". והבינו מדבריו שעשתה בצדק לסמוך עליו שפוטר אותה גם באכסניא.

(אמנם, שם גופא הביא בהמשך "אם הוא יודע באשתו שהיא יודעת דין זה שהאשה צריכה להדליק בגו ביתה, לפי שהמצוה מוטלת על מי שהוא בתוך הבית, או אפילו אם אינה יודעת, אבל בני ביתה יודעים דין זה, או שכיניה, יש לסמוך עליהם". ומוכח דליתא. וזו טענה חזקה יותר, שדברי החולקים סותרים לתרוה"ד ולא רק לדברי תלמידו בלקט יושר. ויל"ד ובדוחק, שהכוונה שיודעת עצם הדין שצריך להדליק, ואינה סוברת בטעות שהמצוה רק על הבעל. ואמטו להכי כתב "שהמצוה מוטלת על מי שהוא בתוך הבית", דלכאורה לשונו צ"ב, שהרי המצוה על שניהם בשוה, והול"ל שיודעת שאינה יוצאת בהדלקת בעלה לפי שאינו בבית. אלא שר"ל שיודעת שעל כל בני הבית מוטלת חובת הדלקה ולא רק על הבעל, ולא תחשוב שכשהבעל אינו בבית אין חיוב.

גם י"ל דס"ל שיש מצוה על מי שנמצא בתוך הבית, ומשו"ה אינה יוצאת בהדלקתו. אבל אם היא במק"א והוא באכסנאי, יוצאת ממנו כדין נר איש וביתו. ויש לבאר בתרתי: א. שכשאינם בביתם ליכא חובת הבית ונשאר רק חובה אקרקפתא דגברי, ובזה סגי בנר א' לכל ב"ב, נר איש וביתו. ב. שכשניהם באכסניא אף שכאו"א במק"א לא אלים חובה דידה מדידי', ופוטרים זא"ז. וכ"ז רחוק ודחוק.

ובאמת, מוכח בשו"ע אדה"ז רסג, ט שכשאין מדליקין עליו בביתו, או גם אם הוא בביתו ואינו משלו, ה"ז בגדר שאין מדליקין עליו. וצ"ע ליישב עם הדלקה בביהכ"נ של הנשים – שם יא – דמוכח שהדלקתה שם פוטרת בעלה, שהרי סיים שיותר טוב שידליק בעצמו בביתו. ואולי, שם כוונתו שבאמת יש להם נר בבית שלא יכשלו, והכוונה שמחמת החשש שמקבלת שבת וצריכה לחפוף מוסיפה ומדליקה גם בביהכ"נ בכדי לגמור ההדלקה ולברך שם. ויותר טוב שתדליק או שהוא ידליק רק בבית ולברך ע"ז).

ג. גם איכא לפרושי שהם פרודים ואולי אפילו חלוקים בעיסתם ובכגון דא אינו פוטר. ופי' זה אינו רחוק כ"כ, והכוונה עכ"פ שאינם גרים ביחד בכלל ולא רק כעת. והרי כתב בהדיא שם שיש ב' פרטים שאין שניהם יחד, ושאין להם בית מיוחד. ונראה, שבכדי שיהא בגדר איש וביתו, צ"ל לא רק שהיא אשתו וכגופו דמיא וטפלה אליו, אלא שטפלה אליו בבית. וכיון שבכלל אינם ביחד בבית מיוחד, אינה בגדר ביתו להיות טפלה אליו ולאת הימנו. אבל כשנמצא באכסניא כעת. אבל בכלל יש להם בית מיוחד לשניהם, שפיר פוטר. אלא שבמהרי"ל מוכח שגם בזה – כשגרים כאו"א בפ"ע – פוטר – שהרי במנהגי מהרי"ל ברישׁ הלכות חנוכה, הביא שלכן הקדים מהרי"ל להדליק כיון שבאים אצלי לשמוע הברכה ולראות הדלקתי, כי הרב הנזכר הי' דר בבית לבד עם הבחורים אצל בית אשתו ובני' עמה בביתה ולא הי' נהנה מנכסי אשתו ולא הי' סועד עמה. אלא שיל"ד שבאו רק לראות ולשמוע ולא לצאת. ודוחק. וכבר כתבו לשער שא' מהגדולים שבשו"ת תרוה"ד הוא מהרי"ל. ולשיטתי' אזיל בשו"ת מהרי"ל גנ, שאפשר להדליק נר שבת בביהכ"נ.

ד. עוד טענו שבלקט יושר התנה גם "שאין להם בית מיוחד", והיינו באכסנאי אצל חבירו. אבל במלון וכדומה שפיר יכול לפטור שג"ז בית מיוחד. ובשם הגריש"א כתבו שישאל חדר בבית חבירו וסגי בהא. ויש טוענים שכל פעם שמתאכסנים ה"ז בבית מיוחד, כיון שיש להם חדר מיוחד וכדומה. ואלו שמקילים בכל גווני, כנראה יענו כאופנים הקודמים.

ועכ"ז, לדינא קשה לסמוך לפטור בכגון דא.

מילואים יח (הערה 162)

וה"ט, דלא אישתמיט בשום מקום בראשונים וגם בפוסקים לעורר בדבר הרגיל שלא יברכו כשכבר עבר זמן ח"ש, והפוסקים סתמו הדבר ולא חילקו (ולראשונה העירו בזה בשו"ת בנין שלמה ח"ב או"ח סי' ס ובשו"ת התעוררות תשובה ח"א סס"ז. ומה שמצינו שהעיר בזה בשו"ת רעק"א מכת"י (ירושלים תשכ"ה) סמ"ב – הנה התשובה שם אינה לרעק"א, והכותב שם הביא ד"ז כקושיא בשם ר' הירשל ז"ל מפיורדא. גם אינו מוכרח בכוונתו דקאי אחד ח"ש. ואפשר שבא להקשות למ"ד שא"צ שיעור, ובכל אופן הוא בדרך קושיא ולא כפס"ד. אמנם, נתעורר בזה כבר בחי' מהרצ"א לח, ב (מאמר ח אות ג). אלא שכ"כ בדא"פ וספוקי מספק"ל בד"ז). ובפרט בימינו שמדליקין בפנים ובמשך כל הלילה, ואא"פ לידע מתי הדליק. (איברא, שמקום לומר שבספק אפשר לברך, ראה תוס' מנחות סו, א ד"ה זכר, ובכספק נר של גוי שמברך ברכת הנר במו"ש (ראה ברכות נג, א. אבל להעיר ממג"א סרח"צ סקי"ג). ולהעיר מהשקו"ט בספק ברכה בדאיכא חזקת חיוב). ומה גם להדעות שא"צ שיעור, ולא מצינו שיעירו שאינו מברך ברכת הרואה רק בשעת ההדלקה ממש, ובהכרח שכל שדולק לשם מצוה מברך. (אלא שבכ"מ משמע שלדעה זו שאין דין שיעור בשמן, כל השמן שבנר בגדר מצוה). וכש"כ בזמננו שמדליקים בפנים, שמה שהחמירו ליתן שמן כשיעור חומרא בעלמא הוא, שמעיקר הדין א"צ שיעור, וא"כ כמעט ול"ש ברכת הרואה. וכן גם אם נאמר שאחרי זמן שתלכה גם אם הדליק מאוחר אינו מברך, הרי בזמננו שמדליקים בפנים ואין נזהרים להדליק בזמנה, הו"ל להפוסקים בדורות הקודמים לעורר דלא שכיח דין ברכת הרואה.

וזהו בנוסף להסברא שגם בדולק אח"ז בכלל נר מצוה (אף אם מותר להשתמש או לכבות) או עכ"פ הידור מצוה הוא. (וראה שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס"ד ד"ה כיון). וי"ל שמותר לו לכבותו או להשתמש לאורו מחמת שלא הקוצה למצוה, אבל כל עוד הנר דולק עדיין מצוה הוא, אלא שהתירו לו להפקיעו מהמצוה. (ולהעיר שלכמה דעות אסור להשתמש אחר ח"ש משום מראית עין. ובא"ר סתער"ב סק"ו עפ"ז שאפשר שיש מצוה בשמן הרבה. ועוד שי"א שבזמננו שמדליקין בפנים מדינא אסור לכבות גם אח"כ שהכל בכלל המצוה. כן צ"ע, שאם נאמר שאין שיעור ושאחרי רגע הראשון עברה מצותו, נמצא שבשעה שמדליק נרות ההידור בטל מצות נר הראשון, ול"ש הידור אחר גמר המצוה).

אבל גם אי ליכא שום גדר מצוה או הידור מצוה – דינא הכי, וכבר ביארו, שהיא כברכת השבח, ומברך כשרואה נרות שהודלקו למצוה, גם כשעבר זמן המצוה. ובסגנון אחר, שכיון שברכת הרואה היא לזכרון וחביבות הנס (תוד"ה הרואה – סוכה מו, א) גם לאחרי זמנה מברך, וא"צ שיהא עליו גדר נר מצוה כעת, כל

שנעשה לשם הנס. וכל שעדיין יש פרסו"נ לעוברים ושבים או לבני הבית מברך. וכש"כ הוא מזה שמדליק גם כשאינו בביתו ובמקום שאין ישראל שאין שם פרסו"נ שמדליק לראות הנרות לזכרון הנס.

ובפרט להבי' בכ"מ שהוא כדין רואה מקום שנעשה בו נס (תורת האדם להרמב"ן ענין הרפואה בתחילתו. ס' הפרדס לר' אשר ב"ר חיים ש"ח פ"א. ועוד), ובזה מיישבים מה שמברך אחרי הראי' כדין ברכת הראי', ואמטו להכי כל שרואה נרות שהודלקו למצוה ש"ד. (ומשמע, שברכת הרואה עדיף שמברך אפילו בראי' שני', אם לא בירך כשראה לראשונה. ובפירש"י סוכה מו, א ד"ה הרואה – אתא לאפוקי שלא יברך ב"פ).

ולכאורה כ"ה לשיטת הרמב"ם בשו"ת פאר הדור סי' קיא (ומפורש יותר בגירסא שבמהדורת בלאו סרכ"ב. ועוד שגם בנוסח התשובה, ולא רק בהשאלה, נזכר להדיא. ולפ"ז נראה דלא מסתבר לפרש שכוונתו להוציא אחרים שאינם יודעים לברך. וראה מאמ"ר סתרע"ו סק"א) שמברך ברכת הרואה "אפילו מאה פעמים". ועכצ"ל שבכל ראי' מחודשת (של בתים או נרות אחרים. ותלוי בחלוקי הגירסאות) איכא פרסו"נ באופן חדש, ול"ש כלל למצות ההדלקה, והיא ברכת השבח בכל פעם שרואה זכרון הנס. ואפילו עדיף משאר ברכת הראי'. ועוד, שדוחק לומר שמברך מאה פעמים בתוך ח"ש. (אבל אפשר שדרך הפלגה נקט, וראי' לדבר, דהא קאי גם בברכת הדלקה, ולדעת הרמב"ם אא"פ להדליק אחרי שכלתה רגל מהשוק).

ועוד ראיתי למי שביאר, שכמו שע"י ההדלקה חל על הנרות גדר נר חנוכה, כך גם ע"י גוף הראי' נתחדש בהן גדר נר חנוכה, שבהיות ותיקנו מצות ראי', הרי הראי' גורמת שיהיו בגדר נ"ח כל שמעיקרא הודלקו לשם כך.

וחזי לאצטרופי הדעות שמברך גם מצד עיצומו ש"י, אף שאינו עיקר לדינא.

ולהעיר מפמ"ג סתרע"ט בא"א שמברך ברכת הרואה בע"ש קודם השקיעה, אף שלהט"ז סתרע"ג סק"ט בכבתה אז זקוק לה, ונמצא שאינו זמן המצוה אא"כ דולק בשבת.

וכ"כ בגליוני הש"ס שבת כא, ב. שו"ת משפטיך ליעקב או"ח סנ"ו סק"ב. (ושם: לא ידענא מה ספק יש בזה למה לא יברך על נר שהודלק למצות חנוכה ולא מיבעיא אם עדיין בני אדם עוברין ושבין פשיטא דאיכא פרסומי ניסא רק אפי' אם כבר ישנים הלא הוא מברך ברכת שבח והודי'). וראה שו"ת ויען יוסף או"ח סת"ג. להורות נתן ח"ב סנ"ב. ועוד.

ובנוגע לנרות ביהכנ"ס – ראה אצלנו בקובץ מבית חיינו חוברת ז ס"ו ובהערה שם.

מילואים יט (הערה 166)

וקצ"ע בדעת המשנ"ב, שבלא נתן בה שמן כשיעור נקט שאינו מברך דבפלוגתא קאי וסב"ל – ראה משנ"ב סתרע"ה סק"ח. ובשעה"צ שם סק"ט הציב ציון לחמ"מ שם שכ"כ. ואילו בהדליק במקום הרוח, שכתב בסתרע"ג סקכ"ה שאינו מברך נקט בשעה"צ שם סק"ל הטעם שאינו ברור שיכבה, והוא מהפמ"ג שם במ"ז סק"י (ושם, דשמא לא הוה ברור שיכבה. ופתילות ושמנים שאסרו בשבת והותרו בחנוכה ה"ט לפי שבסתמא אינו כבה – מאירי שבת כא, א. פנ"י שם. בית הלוי ד"ה מ"ט. וראה שו"ת שו"מ מהדורא רביעאה סמ"א ד"ה והנה אעתיק). ומשמע שאם ברי לו מברך. והרי לא גרע מנתן שמן פחות מכשיעור דבפלוגתא תליא וספיקו להקל – ראה פמ"ג שם. שם תרע"ה במ"ז סק"ג. סתרע"ב במ"ז סק"א. וראה שם בא"א סק"ו. (ובדעת האומרים שבנתן פחות מכשיעור מדליק בברכה – דנקטו שלכו"ע איכא שיעור. ויש שכתבו בפי' "לשיעורא" דלאחר זמן זה מותר לכבותה או להשתמש לאורה, אבל כו"ע מודו שצריך שיעור – ראה שו"ת חכ"צ ס"צ. נימוקי הגרי"ב סתרע"ב ס"ב (נדפס בילקוט מפרשים מכת"י בשו"ע מהדו"ח). מתק שפתיים שבת כא, ב. וראה נשמ"א דלקמן בכוונת הראבי"ה סתתמ"ג. אבל ראה נימוקי הגרי"ב שם מש"כ בפי' ד' הראבי"ה). ואכן בחמ"מ שם נקט חד טעמא לתרוויהו. וכ"ה בנשמ"א קנד סק"א וסק"ב. וראה גם כה"ח סתרע"ג סקנ"ד. ואם לא נאמר דס"ל למשנ"ב דשיעורא פורתא בעינן עכ"פ (ראה בית הלוי שבת כא, א ד"ה א"נ לשיעורא. שפ"א שבת שם ד"ה אמר רבא. שם ד"ה א"נ לשיעורא. וצ"ע מה שהוכיח בבה"ל מנר שבת קודם, דשאני שבת שצריך שידלוק גם בלילה. ובאמת, הדברים כמעט מפורשים בלבוש סתער"ב ס"ב שגם במדליק בפנים דלא בעי שיעורא צריך "שיהא בו שידליק זמן מה שלא ידליק ויכבה מיד"), או שבמעמיד במקום שיכבה גרע טפי שאינו בכלל מעשה הדלקה כלל (ראה גן המלך הובא בבאה"ט סתקע"ג סקי"א. מו"ק סתרע"ג. ולהעיר שבמקו"ח בקיצור הלכות סתער"ב ס"ב כתב שחוזר ומברך ודוקא אם הי' כבר רוח בשעת הדלקה. אלא שכ"כ גם בנוגע לגוף הדין שחוזר ומדליק. אבל מסברא איכא למימר איפכא, כיון שסיבת הכבי' מחמת דבר חיצוני, ראה הליכות שלמה פט"ז ס"ג. ובחי' מהרצ"א כתב דשאני שמן כשיעור, דבלא שמן לא תדליק בשום מקום, משא"כ בפני הרוח אפשר שתדליק במקום אחר, ועכ"פ נר כשר מיקרי כדינא) – י"ל בפשיטות שהמשנ"ב כתב הטעם שאינו ברור לרווחא דמילתא, שגם למ"ד שצריך שיעור אין לו לברך. ומצינו שהדבר מבואר כבר בתשובות בעלי התוס' (נ.י. תשי"ד) שהביא בשם רבינו משולם, "דהאי הדלקה לאו כלום היא". אלא שחזר ונסתפק "ושמא מאחר שאין שיעור אין לחוש רק שיקיים הדלקה כל דהו". ועיי"ש עפ"ז בישוב הקושיא היאך הדליקו בחוץ כשיש רוח מצוי'. אלא שבכמה ראשונים שגם במקום רוח דינו כשעת סכנה שמניחו על שולחנו. ולדינא, סב"ל.

מילואים כ (הערה 169)

ומועתק בכאן ממענה לשואל כענין בענין זה:

במענה לשאלתו בהנכתב בגליון לוח יום יומי לימי החנוכה ש"אפילו רבים המדליקין צריך להניח אצל כל אחד ואחד שמש, אפילו יש נר על השולחן", מהו המקור לכך –

הנה, כל הנ"ל הועתק כמעט מלה במלה מהמג"א (סתרע"ג סק"ה) שכתב בזה"ל: "ואפילו רבים המדליקין צריך להניח אצל כל אחד ואחד שמש אפילו יש נר על השלחן (רמ"א בתשו' סי פ"א) וכ"מ בב"ח ורש"ל מיקל ע"ש".

והנה בגליון הנ"ל נכתבו הדברים בסתמא, וכמעט כלשון המג"א, מבלי להיכנס לפרטי הדברים, בכדי שלא לבלבל את הקורא בדברים מסובכים, ודיו לעבד שיהא כרבו, והיינו להיצמד ללשון המג"א.

אבל יש מקום להעיר, שהמעיין במקור הדברים יראה שמסתבר לומר, דהתם מיירי באופן שמדליקים כאו"א במק"א (וכפס"ד הרמ"א סתרע"א ס"ב שכצ"ל), וכדמשמע קצת מלשון שו"ת הרמ"א (שציין במג"א): "כ"מ צ' שמש א' לנרותיו ופוק חזי מאי עמא דבר, דכן נוהגין דכ"מ שמש שלו עומד עליו ומשמשו", משא"כ כשמדליקים כולם במקום א' (ע"י היכר, בחנוכיות נפרדות) יש מקום לומר שא"צ שמש לכאו"א.

אמנם, אף שע"פ הלכה מסתברים הדברים, ובפרט שלפי הטעמים ע"ד הנגלה (שלא יאמרו לצורכו הדליקו או בכדי שלא ישתמש לאורם), נראה שבמדליקים במקום אחד א"צ בשמש בפ"ע, וכש"כ בזמנינו כשיש גם אור החשמל – מ"מ, לגופו של עניין, יש לציין שבספרים הובאו כמה טעמים נוספים לשמש, ומהם טעמים שהם ע"ד הסוד. ובכ"מ (וראה קב הישר ספפ"ו) מבואר גם שקדושת השמש יתירה מקדושת נרות המנורה. [ועד שהזהירו המקובלים שלא להשתמש לאור השמש ("וכפי הסוד אם נהנה מאורה עושה פגם גדול שיתאחזו החיצונים באור העליון וכנזכר בדברי רבינו האריז"ל" – בא"ח ש"א וישב סי"ד. **ועד"ז** בקב הישר הנ"ל. ועוד). ולהעיר, שי"א גם ע"ד הנגלה שלכתחילה אין להשתמש לאור השמש – ראה פמ"ג תרעג סק"ד. משנ"ב שם סקט"ו. וכ"ה בסי' יעב"ץ שער ניקנור נר ה סק"ד].

וגם האריכו בכ"מ בטעמא דמילתא שצ"ל סך הכל מ"ד נרות דוקא (ומקורו טהור כבר בראשונים – ראה קונטרס סוד הדלקת נ"ח לר"י סגי נהור בנו של הראב"ד).

ולפ"ז, מקום לומר – אף שבגליון הנ"ל לא נתפרש להדיא – שגם

בזמנינו כשיש אור החשמל, וגם כשכולם מדליקים במקום אחד, יש מקום להרוצה בכך להדר בזה.

וי"ל עוד, שכ"ה ג"כ ע"פ מש"כ כ"ק אדמו"ר בטעמא דמילתא שמדליקים שמש גם ביום בביהכ"נ – "שיש עוד טעמים בענין ה"שמש" – וכמו: שלא להכשל בהדלקת נר מנר (ע"י קיסם); דוגמת הכהן המדליק הנרות (שעפ"ז מבוארת התמי' שהשמש מקומו למעלה מן הנרות, וארז"ל הסימן שרפים ממעל לו) ועוד." עכלה"ק. [ולהעיר שככל הדברים והאמת האלה – שהוא דוגמת הכהן ולכן ה"ה ממעל וכו' – מבואר שם בקב הישר, ובכ"מ].

ומכיון שכן, לטעם ב' הנ"ל (משא"כ לטעם הא' – נראה דבחד שמש סגי), י"ל שכמו שמדליקים לאור השמש בביהכ"נ ביום בכדי שיהא דוגמא לכהן, ה"ה והוא הטעם שכל המדליק בפ"ע הדלקה בפ"ע צ"ל אצלו שמש בפ"ע, וה"ז ככהן המדליק בפ"ע (שהרי טעם הנ"ל במקורו לא הובא לגבי ההדלקה בביהכנ"ס).

אלא, שעדיין יש מקום בדוחק לבע"ד לחלוק, שהרי לדעת הרמ"א, וכ"ה מנהגנו, מדליקים הנרות מן השמש, וא"כ כשכולם מדליקים ע"י השמש, אף שמונח אצל מנורת חבירו, י"ל שה"ז כבר בדוגמא דכהן המדליק.

ומ"מ, לפי משנת"ל בגודל מעלת השמש, ושיש טעמים ע"ד הסוד בהדלקת השמש (וכרמיזת כ"ק אדמו"ר "שיש **עוד** טעמים .. **ועוד**". וכפשוט דטובא גניז בגווי'), ובמופלא ממך אל תדרוש, ואין אתנו יודע עד מה בסוד הדברים, ועוד ועיקר שכנ"ל לפי הסוד צ"ל דוקא הדלקת מספר מ"ד נרות – מקום גדול לומר שגם במדליקים במקום א', כדאי שלכאו"א יהא שמש בפ"ע. וכמדומה שכן המנהג פשוט.

ועוד זאת מכיון שיש כמה טעמים שלא נתפרשו ("ועוד"), יתכן שלכמה מהטעמים צ"ל בדוקא כנ"ל.

מילואים כא (הערה 179)

והנה, בשו"ת מהר"י מברונא שם (הב"ד במשנ"ב סתרע"ג בבה"ל לס"ב ד"ה הדלקה. אלא שהשמיט ד"ז) כתב להקפיד רק בנר הראשון. ולכאורה טעמו אינו בכדי שיודלק היטב ולא יצטרך לתיקון והטי' ומחשש שמא יתכבה ושמא ידליק (ראה פסקי הרי"ד שבת כ, ב. חי' מהר"מ בנעט שם. ועוד), או שיכבה ולא יוכל לאכול לאורו (שאילתות ר"פ תצוה. מדרש שכל טוב בשלח יג. ועוד), דשייך רק לגבי שבת (ומפורש ברימו"א שבת כח, ב שבי"ט א"צ. אלא דלא קאי בנר יו"ט של מצוה אלא בנר דרשות), אלא משום חשש ברכה לבטלה (וא"ש מה שהוסיף "כשמברך"). [ולהעיר מהעמק שאלה שבהערה הקודמת לגבי שבת]. ועוי"ל, שאם יכבה ל"ה הברכה עובר לעשייתו.

אבל י"מ באו"א, דאל"כ אי"ז בגדר הדלקה (ראה פירש"י שבת כ, א ד"ה תני ר' חייא: אלמא בכי האי גוונא הויא הדלקה), וה"ז כאילו דלקה מאלי' – ראה חסל"א סרס"ד ס"ג. בא"ח ש"ב פ' נח סט"ו. שו"ת התעוררות תשובה סתס"ד. ולפ"ז, גם בשאר הנרות צ"ל כן. וצ"ע מ"ט חשיב כדלקה מאלי', והרי אשו משום חציו (ראה נמוק"י ב"ק י, א בדפי הרי"ף).

וי"ל גם דומיא דמקדש להדעות שגם במקדש צריך ברוב היוצא (ראה התעוררות תשובה שם. וכן י"ל בבא"ח שם). וכ"מ **קצת** בלבוש סרס"ד ס"ח. וראה תו"ש שבהערה הקודמת. וי"ל גם בלבוש שכוונתו כנ"ל שתהא מעשה הדלקה, דאל"ה מאי שיאטי' דמנורת המקדש למצות נר שבת, אלא שר"ל שכמו שבמנורה צ"ל רוב היוצא שתהא בגדר הדלקה, או בכדי שידליק יפה, הה"נ בשבת).

ועוד טעם לחוש להדעות שלהידור כבתה זקוק לה, וא"כ מה"ט גופא ידליק ברובו. (וראה שו"ת מי יהודה אלטמאן או"ח ס"ל, שבירושלמי שבת פ"ב ה"א דס"ל הכי לגבי חנוכה (ותלוי בהבנת פי' הירושלמי) – ה"ט דס"ל כבתה זקוק. אבל להנ"ל אפשר שגם למ"ד אין זקוק חסר במעשה הדלקה). ועוד איכא בגווה, עפמש"כ במשנ"ב סתרע"ג סקכ"ה, שפשוט שאם הוא רואה שהאור אין נאחז בפתילה ובודאי יכבה במהרה שאינו יוצא בהדלקה זו וצריך מדינא לחזור ולהדליקה לאחר הכביה. וראה עד"ז בשו"ת דברי אפרים אליעזר או"ח סימן קיד בטעם ההדלקה ברוב היוצא, שכיון שיש חשש שיכבה ה"ז כהעמידו במקום הרוח).

ולהעיר, שבגוף הענין, כ"כ גם במקו"ח סתרע"ו ס"ד. מור וקציעה סתרע"ג ד"ה קסבר כבתה. ושכאר האחרונים – גם הם לא חילקו בין הנרות וכתבו בסתמא.

מילואים כב (הערה 182)

הנה, יש בזה כו"כ דעות וספיקות וספק וספיקות. ורמז לגוף הענין בשע"ת סתרע"ג סק"א. ובהרבה פרטים דן בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סשל"ב. ונקיטנא נפשאי בקצירי: ספק אם צריך שיעור בכלל, ושמא מהני מה שהפתילה נשארה בלועה וספוגה משמן (ול"ד לנשפך בקידוש, שפשוט דקאי באופן שלא נשאר כלל מה לשתות ולא חיילא הברכה). ועוד, שאם אין שמן עדיף, דמעיקרא לא חלה הברכה. ואפילו ביש שמן ונשפך לגמרי (וגם לא נשאר נר אחר, דנחתינן לשקו"ט לברך על נרות ההידור. ועוד שקו"ט, אם אחרי שנשפך אפ"ל שהאחר יהא בגדר נר העיקר. וראה שו"ת שדה הארץ ח"ג סל"ח), דלכאורה דמיא לדין נפל התורמוס – שמא חלה על הפתילה. וגם בהוצרך להחליף הפתילות – מתרי טעמי כיון שאפשר להדליק בלי הפתילה, וגם שאינו גוף המצוה, ועפמש"כ בשו"ת בי"צ יו"ד ח"ב סל"א, שיוצא יד"ח בנ"ח ללא פתילה, והברכה לא חיילא עלה (ונימא דל"ד לנפסל השופר וכיו"ב, אף שבשופר נמי הברכה על הקול ולא על השופר). ולהעיר מהשקו"ט אם אורח צריך להשתתף גם בפתילות או רק בהשמן. גם בנשבר לגמרי וליכא לא פתילה ולא שמן, ופשוט שאא"פ להדליק כשאין לא שמן ולא פתילה – י"א דמהני מה שיש לפניו שמן ופתילות אחרות (אף שאינו מוכן להדלקה הלילה. ומשו"ה ל"ד ליין מוכן לשתות בקידש על כוס מלא מים ויין מוכן לשתות – ראה שו"ע אדה"ז סרע"א סכ"ח. ונחלקו רבוותא בדין לפניו כשאינו בדעתו בברכת ציצית – ראה פמ"ג ס"ח בא"א סקט"ו. וראה מה שהארכנו בשו"ת באתרא דרב סי' לא'תר, קחנו משם. ומחד גיסא, גרע טפי כשחלה הברכה כבר ונפל, אבל לאידך רוצה לקיים המצוה). ועוד דנו בברכת המצוות בכלל, אם י"ל דלא חיילא על חפץ מסויים (אלא שמפורש באשכול הל' מזוזה לברך במחליף המזוזה. וכן ביוצא מסוכה לסוכה קייל"ן לברך – ראה מג"א סתרל"ט סקי"ז ושו"ע אדה"ז שם סי"ד, דלא כבית מאיר שם, הובא בשעה"צ שם סקצ"ד. וכן במחליף טלית. אבל התם כבר התחיל במצוה, והנידון הוא אם הוא מצוה אחת או ב' מצוות). ודנו בנפסק הקשר דתפילין, והחליף הרצועות, ובלולב שאי"ב ערבה, ונפסל השופר או הציצית, וכן בלקחו ממנו הטלית מיד אחרי הברכה, ומצאו טעות בקריה"ת, או שהראו לו במקום אחר ועוד. ובט"ז סתפ"ט סק"ט כ"כ בטעה בספה"ע ומדמה לה לנפל תורמוס. וכן נחלקו בשחיטה אם מברך שוב בנמצאת טריפה. וכמה סתחירות בדבר. וכתבו לחלק בחילוקים מחילוקים שונים בדבר. ותלוי גם אם החפץ השני הוא מצוה אחרת או אותה מצוה. והדברים עתיקים ויגעים). וגם אם נאמר שבברכת המצוות חל על החפץ (כהכרעת רוה"פ) – שאני לן כשיש כמה פרטים במצוה, כגון בנפסל הציצית והחליף הציצית אבל לא הטלית (ראה משנ"ב ס"ח סקמ"א. ולכאורה סותר למש"כ בסתרנ"א סקנ"ו בהחליף ההדסים. וראה בשעה"צ סקע"ד). וראה בשו"ת הלק"ט ח"ב סק"כ, וכ"ה במשנ"ב סכ"ה בבה"ל סי"ב, בהחליף רצועות התפלין, דל"ד לנפל תורמוס, דאזיל לי' המאכל לגמרי, אבל הכא הקציצה הוא העיקר וכשבטלה הטפלה לא בטלה העיקר. ומסברא איכא למימר דשאני נ"ח, שהברכה על ההדלקה או על האש ולא על השמן ופתילה. (ויש שה"ר מב"ח סעת"ר בשם הרא"ם שהשמן הו"ל מכשירי מצוה, ולא דקו דהתם קאי גבי עשיית השמן). וגם אפשר דאסיק אדעתי', שהרי דבר רגיל הוא (וראה ט"ז סי' קמ סק"ד. יו"ד סרע"ט סק"ב. שו"ת בנין עולם סל"א. שו"ת אמרי יושר ח"ב סוסי' רב). וכללא כיילו לן בכל כיו"ב דסב"ל.

מילואים כג (הערה 199)

בשו"ע סתרע"ה ס"ג הובא דעת בעה"ט ודעמי' שיוצא בקטן שהגיע לחינוך בשם יש מי שאומר. אמנם במג"א סתרפ"ט סק"ד כתב כי האי לישנא "דהרב ב"י פסק בסוסי' תרעה כדעת בעה"ט שמכשיר בקטן". אבל איכא לפרושי, דלאו דוקא הוא, וכוונתו להקשות שבסתרפ"ט ס"ס סתם, ובסתרע"ה הביא עכ"פ דעתו. וכך הבין במחה"ש שם. אבל בפמ"ג בא"א שם נקט בדעת המחבר, ושכך פי' המג"א, דיש מי שאומר לפרושי קאתי ואינו סותר לדעה קמייתא. וכ"נ בהגהות לבו"ש שם, ערך השולחן סק"ד, שו"ת זבחי צדק ח"ג משלו"מ ומתל"א. (וראה בשו"ת חת"ס יו"ד סרצ"א (ובכ"מ) לענין ברכת שהחיינו של האב בפדה"ב להוציא הכהן, אף דאכתי לא מטא הנאה לידי'). וכמו שמברך על כיסוי הדם ופוטר גם מצות כיסוי בעופות שלא נשחטו עדיין (וראה ריטב"א חולין פו, ב. וגם למ"ד התם שאינו פוטר – ה"ט שהשחיטה היא הפסק. וראה או"ז הל' שחיטה סשפ"ז. גליון מהרש"א סכ"ח לש"ך סק"ו. ועוד, דשאני ברכת המצות שא"י לברך ולומר וצונו, כשלא הגיע זמן (חיוב) המצוה, ראה לקמן בהערה בדיני קידוש במוצאי עשרה בטבת שחל בשבת (לענין קידוש לפני צאה"כ ושתיית היין אחריו). אבל כשלא נשחט גם הראשון, ראה שו"ת אגודת אזוב מדברי או"ח ס"י. וראה בכיו"ב שו"ת שפתי שושנים או"ח סי"ח). והכי נהוג עלמא בהפרשת חלה ממצות שפוטר בברכה גם כשלא נילושו האחרים עדיין. ומצינו כדומגמתו שבזמנם בירכו על היין ופוטר שאר היין שבתוך הסעודה, אף שמבשלים אותו באמצע הסעודה בכדי שיהא ראוי לשתי', שיין חי א"ר לשתות הימנו (ראה פסחים פו, א – במשנה). וצ"ע ברויטב"א ברכות פ"א הל"ד שבירקות שטובים חיים יותר ממבושלים ובירך בפה"א על החיים צריך לחזור ולברך על המבושלים. ואולי, שאני התם שהברכה נשתנית, אף שנתכוון לפטור בבפה"א. ובהערת המהדיר לשם נדחק בזה, ומוקי לה בלא נתכוון לפטור.

אבל ראה א"א מבוטשאטש סר"ו ד"ה אולי, שנסתפק כשלא היו ראויים לאכילה. אמנם, גם לדבריו היינו רק במין אחר, והברכה חלה דרך גרגיר, כיון שלא כלה מין הראשון. וגם מיירי באינו יודע שיביאו לו עוד, שהרי בדעתו לאכול עוד נפטר גם בלא שיהא לפניו ממין הראשון.

וראה גם בשו"ת חוקי חיים ס"א, הובא בכה"ח סי' קסח סקי"ח. ואולי סברתו, שהברכה צריכה לחול במציאות על המין השני כעת, ולא שאכילה אחת היא. אבל דבריו צ"ע, ולא מצאנו כדומגמתו בשום מקום. וגם לא הביא ראי' לדבריו. וסתימת כל הפוסקים שלא העירו בדבר הרגיל מוכח דלא שמיעא להו. וקיל"ן שאא"פ להוציא חילוק חדש בדבר הרגיל, דהו"ל לאשמועינן בהדיא. וגם צ"ע מסברא לחלק בין אינו בעולם לאינו ברשותו (ולא קאתינן עלה רק מדין נמלך בלא ידע שיביאו לו). וכבר עמד בדבריו בשו"ת יחו"ד ח"ו סי"א. יבי"א ח"ו סכ"ז. אול"צ ח"ב פי"ב סי"ז. מגדנות אליהו ח"א ס"מ. צי"א חי"ב ס"א סקט"ו. חוט שני ברכות ע' קצט. ובכל הפוסקים שדנו בענין הקפה ששותים במשך כל הלילה כשניעורים כל הלילה לא חילקו בדבר. ובשו"ת סבא קדישא או"ח ס"ו כתב להדיא הפכו בנידון הנ"ל. וגם לדידי' שאני התם שמפסיק שעה ושתים.

מילואים כה (הערה 210)

וכן מעשה רב (וכמ"פ) בדיבור ובכתב. [וגם בלה"ק – "חנוכה שמח"]. וי"ל שהוא גם בהתאם לפס"ד הרמב"ם שהם "ימי שמחה".

ולהעיר משיחת אדר"ח טבת תש"נ בתחילתו ("א גוט יו"ט"). וראה גם שיחת כ"ו כסלו תשמ"ט בתחילתו (וכן בהמשך השיחה).

ובכ"מ מובא שחנוכה נק' בשם יו"ט – ראה לקו"ש ח"כ ע' 631 ד"ה ראש. וש"נ. וראה אבודרהם סדר תפלות השבת שימי החנוכה נק' בדברי רבותינו יו"ט. ובב"ח או"ח רסי' תרפד שנקרא יו"ט כדאיתא במגילת תענית (וכן בהמשך דבריו: שאלו כולם נק' יו"ט). ובמחזור ויטרי סדר חנוכה בתחילתו: שהוא יו"ט כשאר ימים טובים.

[אבל בל' הגמ' "קבעום ועשאום יו"ט בהלל והודאה" – יל"פ

מילואים כד (הערה 206)

וגדולה מזו מצינו לענין ברכת השבח שהמברך על הרעמים וברקים פוטר גם העתידים לבא כל עוד שלא נתפזרו העננים אף שאינם עדיין בעולם. וכן באם נתכוון בברכה על הברק לרעם שלאחריו נפטר כיון שהטבע שהרעם בא אחרי הברק. (ואין לומר, שמכאן משמע שאם לא הי' כך בטבע הבריאה לא מהני, דהתם שאני שאינו בידו. וכ"ה בברכת הגומל שבירך לפני שנתרפא דלא מהני – ראה תשו' מהר"ם חביב בקובץ מורי' שנה כג – נוסף לזה ששם בירך בטעות). וכן פוטר בברכת שהחיינו בקריאת המגילה משלו"מ ומתל"א. (וראה בשו"ת חת"ס יו"ד סרצ"א (ובכ"מ) לענין ברכת שהחיינו של האב בפדה"ב להוציא הכהן, אף דאכתי לא מטא הנאה לידי'). וכמו שמברך על כיסוי הדם ופוטר גם מצות כיסוי בעופות שלא נשחטו עדיין (וראה ריטב"א חולין פו, ב. וגם למ"ד התם שאינו פוטר – ה"ט שהשחיטה היא הפסק. וראה או"ז הל' שחיטה סשפ"ז. גליון מהרש"א סכ"ח לש"ך סק"ו. ועוד, דשאני ברכת המצות שא"י לברך ולומר וצונו, כשלא הגיע זמן (חיוב) המצוה, ראה לקמן בהערה בדיני קידוש במוצאי עשרה בטבת שחל בשבת (לענין קידוש לפני צאה"כ ושתיית היין אחריו). אבל כשלא נשחט גם הראשון, ראה שו"ת אגודת אזוב מדברי או"ח ס"י. וראה בכיו"ב שו"ת שפתי שושנים או"ח סי"ח). והכי נהוג עלמא בהפרשת חלה ממצות שפוטר בברכה גם כשלא נילושו האחרים עדיין. ומצינו כדומגמתו שבזמנם בירכו על היין ופוטר שאר היין שבתוך הסעודה, אף שמבשלים אותו באמצע הסעודה בכדי שיהא ראוי לשתי', שיין חי א"ר לשתות הימנו (ראה פסחים פו, א – במשנה). וצ"ע ברויטב"א ברכות פ"א הל"ד שבירקות שטובים חיים יותר ממבושלים ובירך בפה"א על החיים צריך לחזור ולברך על המבושלים. ואולי, שאני התם שהברכה נשתנית, אף שנתכוון לפטור בבפה"א. ובהערת המהדיר לשם נדחק בזה, ומוקי לה בלא נתכוון לפטור.

אבל ראה א"א מבוטשאטש סר"ו ד"ה אולי, שנסתפק כשלא היו ראויים לאכילה. אמנם, גם לדבריו היינו רק במין אחר, והברכה חלה דרך גרגיר, כיון שלא כלה מין הראשון. וגם מיירי באינו יודע שיביאו לו עוד, שהרי בדעתו לאכול עוד נפטר גם בלא שיהא לפניו ממין הראשון.

וראה גם בשו"ת חוקי חיים ס"א, הובא בכה"ח סי' קסח סקי"ח. ואולי סברתו, שהברכה צריכה לחול במציאות על המין השני כעת, ולא שאכילה אחת היא. אבל דבריו צ"ע, ולא מצאנו כדומגמתו בשום מקום. וגם לא הביא ראי' לדבריו. וסתימת כל הפוסקים שלא העירו בדבר הרגיל מוכח דלא שמיעא להו. וקיל"ן שאא"פ להוציא חילוק חדש בדבר הרגיל, דהו"ל לאשמועינן בהדיא. וגם צ"ע מסברא לחלק בין אינו בעולם לאינו ברשותו (ולא קאתינן עלה רק מדין נמלך בלא ידע שיביאו לו). וכבר עמד בדבריו בשו"ת יחו"ד ח"ו סי"א. יבי"א ח"ו סכ"ז. אול"צ ח"ב פי"ב סי"ז. מגדנות אליהו ח"א ס"מ. צי"א חי"ב ס"א סקט"ו. חוט שני ברכות ע' קצט. ובכל הפוסקים שדנו בענין הקפה ששותים במשך כל הלילה כשניעורים כל הלילה לא חילקו בדבר. ובשו"ת סבא קדישא או"ח ס"ו כתב להדיא הפכו בנידון הנ"ל. וגם לדידי' שאני התם שמפסיק שעה ושתים.

מילואים כה (הערה 210)

וכן מעשה רב (וכמ"פ) בדיבור ובכתב. [וגם בלה"ק – "חנוכה שמח"]. וי"ל שהוא גם בהתאם לפס"ד הרמב"ם שהם "ימי שמחה".

ולהעיר משיחת אדר"ח טבת תש"נ בתחילתו ("א גוט יו"ט"). וראה גם שיחת כ"ו כסלו תשמ"ט בתחילתו (וכן בהמשך השיחה).

ובכ"מ מובא שחנוכה נק' בשם יו"ט – ראה לקו"ש ח"כ ע' 631 ד"ה ראש. וש"נ. וראה אבודרהם סדר תפלות השבת שימי החנוכה נק' בדברי רבותינו יו"ט. ובב"ח או"ח רסי' תרפד שנקרא יו"ט כדאיתא במגילת תענית (וכן בהמשך דבריו: שאלו כולם נק' יו"ט). ובמחזור ויטרי סדר חנוכה בתחילתו: שהוא יו"ט כשאר ימים טובים.

[אבל בל' הגמ' "קבעום ועשאום יו"ט בהלל והודאה" – יל"פ

שאינו יו"ט כ"א להלל והודאה. וכ"מ בפירש"י שם. אבל להעיר מל' הר"ן שם (ט, ב – בדפי הרי"ף). ובמגילת תענית (הובא בלקו"ש שם) הנוסח באו"א: קבעום שמונה ימים טובים. ותו לא]. ולהעיר שע"ד הסוד הוא רגל מכלל המועדים (שעה"כ דרושי חנוכה דרוש א. ועוד).

וכש"כ לדעת הראשונים שהם ימי שמחה – ראה ל' היש"ש פ"ז סט"ז דיו"ט נמי כפשוטו הוא. ולהעיר גם ממט"מ סתתקצ"ג: דמצוה לשמוח ומשו"ה קראו יו"ט. וכן דעת הראבי"ה סי' קצב שחוזר בשכח ועל הנסים שחנוכה נק' יו"ט. וראה הנסמן בלוח יומי לפורים.

אבל להעיר משו"ת הרשב"א סתרצ"ט, הובא בב"י יו"ד סוסי' ריז, בנדר שלא יאכל בשר חוץ משויו"ט. וראה שו"ע שם סמ"ז. רמ"א סי' תקע ס"א. וראה בט"ז יו"ד שם סקל"ח שגם ימים אלו נקראים יו"ט בלשון בע"א, דהיינו כל שיש בו שמחה, אבל כיון שקצת דוחק שיהיו ימים אלו בכלל צריך שיאמר הנודר בפירוש שלכך נתכוון.

וראה גם שיחת פורים וש"פ תשא תשכ"ח. ש"פ חיי"ש תשמ"ו. ועוד.

ובנוגע לשם חג (נוסף להפי' בכ"מ דהיינו שחוזר חלילה מדי שנה) – ראה שם שש יו"ט נעלה יותר מחג. ולהעיר (במה שלא נקרא חג הנרות) מהמשך תער"ב ע' רכו. רשימות חוברת ג. חו' קכה. [ולהעיר מרש"י תענית ל, א ד"ה מחגה, שחג ומועד היינו הך].

מילואים כו (הערה 219)

במשנ"ב סתפ"ח סק"ב כתב שלא יצא. אמנם, דבריו מחודשים. ואדרבה, בטור שם וכן בסתרמ"ד מוכח שבגוף הדלוג אין כאן חשש, רק מחמת נוסח הברכה להמברכים בל' "לגמור", לדעת מהר"ם. וכש"כ להרא"ש שהביא בטור שם שאין לדקדק בנוסח הברכה. (וכ"ה בפרישה סתפ"ח סק"א שאף אם יארע שדילג תיבה או שתים אין ברכתו לבטלה. ואיהו קאי גם לאלו שמברכים לגמור). וכן הוכיח מזה בשו"ת מעט מים סנ"ג. (אבל מש"כ שם לדמות לפסוד"ז – צ"ע שבהלל מפורש שאין לדלג. ואנן קיימינן השתא רק לאחר מעשה, ובמי שדילג רק תיבה אחת, אם יצא). ובשעה"צ שם סק"ג נדחק בזה. ומה שתי' שם בפי' דברי הטור, שדעת מהר"ם שגם במגילה אין מדקדקין באותיותי' – אינו מעלה ארוכה, חדא שאינו עולה יפה עם דעת הטור הרא"ש ושאר הראשונים. ועוד, שזהו רק לענין שינוי המשמעות ולא בדלוג תיבה. וכש"כ שאין לפרש בדבריו שר"ל דקאי להדעה שגם בדילג תיבה יצא במגילה, ועוד שהעיקר חסר מן הספר. ואולי כוונתו לומר שבטור מיירי במי שלא דקדק בקריאתה. אבל הפקיע ל' הטור מפשוטו, שכתב להדיא דקאי בחשש שיחסר תיבה אחת. ועוד, דמאי שיאט' דשינוי משמעות התיבה לנוסח "לגמור". וכן קשה, שאם באמת יצא יד"ח בלא דקדק בקריאתה, מדוע לא יברך לגמור, שכן ה"ז בגדר הלל בשלימות. ועוד אחת היא לנו, דלדברי המשנ"ב דמקשינן למגילה לכל מילי, הא אנן קיי"ן גם במגילה שלא יצא כה"ג במפסיד המשמעות. (ובאמת ילה"ק לאידך גיסא, שמנין לנו ללמוד הלל ממגילה להקל גם בזה שלא לדקדק באותיותי', דשאני מגילה שמקולי אגרת שנו בה). [ואולי י"ל שמדברי הטור ליכא לאוכוחי, דקאי בחשש וספק שמא ידלג, ואמטו להכי כתב שמברך לקרוא ליכא למיחש, לפי שספיקו לקולא, משא"כ במברך לגמור, שאין לו לברך כך מחמת הספק שמא ידלג. אמנם, בודאי דילג אכתי איכא למימר שלא יצא. אלא שנוסף לזה שבשעה"צ לא רמז כלל לפי' זה, גם בדברי הטור רחוק הוא ממשמעות דבריו. וגם בעיקר הענין – ילה"ע מבה"ל סתכ"ב ד"ה ולמקום, שבספק טעה בהלל יש לו להחמיר מחמת הברכה, דהו"ל ספק דלא תשא. וראה שו"ת שאג"א רסי' סט]. ובכלל, שאני מגילה שלא יצא בחיסר תיבה דכתיב בה ככתבם ולשונם, וכמפורש ברמב"ן מגילה יז, א. ואילו הלל דמיא לתפלה וברכות, ונתקן בתורת שירה. ומפורש הפכו בפמ"ג שם סתפ"ח במ"ז סק"א. וכ"מ בשו"ת נוב"י סמ"א שגם בדילג הלל שייך עלה שם הלל. ומוכח נמי במג"א סתכ"ב סק"י: אם דילג פסוק אחד (ולא כתב בדילג תיבה). וכן מפורש גם בר"ד בעת הסעודות ביום ב' דחג הסוכות תשכ"ט.

ויש להוסיף, שאם נאמר שבדילג תיבה לא יצא, הרי בשמיעת הלל מהש"צ ועניית ראשי פרקים (וכפי שנהגו גם היום אצל יוצאי תימן), איכא למיחש שמא יפנה לבו לדברים אחרים כבברכות ק"ש. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 232 הע' 29, שמה"ט הבקיאים אמרו עם הש"צ. ולכאו' לא מחמת שמעכב בלא שמע תיבה או שתים, וכמו בברכות ק"ש שאינו מעכב, אלא שראוי לשמוע כולו. וגם לפעמים יפנה לבו ויחסר ענין שלם, וכבהע' הבאה.

ואף שכ"מ קצת בתוס' ברכות טו, א ובאגודה ברכות פ"ב סמ"ד, ועוד – נראה דקאי אק"ש ומגילה, או שבאם רוצה לחזור יהא על הסדר, ולא קאמר אלא להשוות לענין זה שאין לקרוא למפרע.

ועכ"ז כתבנו לחזור עוד הפעם, מטעם אחר, שלא לגרוע בתקנת אמירת הלל. (וא"ש הא דקייל"ן שבטעה חוזר. ובלא"ה איכא למימר דקאי בטעה ודילג פסוק כבמג"א הנ"ל, או ענין שלם כבהע' הבאה). וגם בפמ"ג שם כתב שאם אומר לקרוא ולא לגמור אם "ידלג באונס יצא אע"פ שמחויב לגמור כולו". [וצ"ע בכוונתו שא"כ שעדיין מחויב לגמור כולו מה שייך לומר שיצא. ואולי ר"ל שמעיקרא הי' מחוייב לגמור כולו, אלא שבדיעבד בדילג באונס יצא. ועוי"ל, דקאי לענין הברכה, שא"צ לברך שוב, אע"פ שמ"מ עליו לגמור בשלימות]. וראה גם בשו"ת שבה"ל ח"ז דלקמן שמ"מ לא קיים תקנתם לגמור כולו.

ורשום אצלי שדנו בזה בשו"ת שבה"ל ח"ז סס"ב. שם ח"ח סל"ט סק"ב. חזו"ע חנוכה ע' רבי. זה השולחן סתפ"ח. שואלין ודורשין ח"ד סכ"ד. הררי קדם סי' קפ. רשימות שיעורים סוכה ע' דש.

והנה, במג"א סתכ"ב סק"ח שאם שמע מהש"צ יצא אלא שמוטב לומר בעצמו בנחת. וכבר כ"כ בסדה"י בענין הלל ואגידתו ד"ה אחר, הובא במקו"ח שם. והטעם, שאף ששוב"ע לפעמים אינו מכוון ולפעמים הש"צ מאריך בניגונים.

מילואים כז (הערה 226)

וראה קונ' בקודש פנימה ע' 24.

ובספר המנהגים שם: והנה במשמרת שלום שם כתב דכשלוקחים "פתילות הישנות נ"ל שיזהר ליקח פתילה של אתמול לנר הנוסף שמדליק בראשונה". ועיי"ש במהדו"ב. עכלה"ק. ולהעיר שבמהדו"ב שם הובאה גם סברת החולקים עליו בזה. ועיי"ש במש"כ להצדיק דעתו. ולכאורה אין כאן בס' המנהגים הכרעה בגוף הענין. וראה שו"ת בצה"ח ח"ד סי' קכח שלא נהגו כן כלל (ורק בכבה תוך שיעור זמן דליקתו יש לדקדק כן). ועיי"ש דקאי רק להשיטה שגם אחר שדלק כשיעור קדושתו עליו. ומתוך דבריו נראה שלא עיין במהדו"ב, שככל דבריו נמצא שם. ואכן, אנן קיי"ן לעיקר להתיר לכבות אחרי שיעור ההדלקה (ראה אצלנו לעיל בליל א' דחנוכה). וכן מותר להשתמש בנותר השמן אם דלק כבר כשיעור, אא"כ הקצה כל השמן למצוה (ראה להלן יום ח' דחנוכה). ועוד, שגם למה שכתבנו להחמיר לכתחילה כדעת הב"ח – היינו רק מעיקרא, שיש להתנות בתחילה שאינו מקצה למצוה (ראה לעיל ליל א'), ולא כשכבר דלק. ועוד, שלצורך מצוה אין להחמיר (ראה משנ"ב סתרע"ג בבה"ל ד"ה ויש מי. סתרע"ד סק"ח), אף שיל"ד בקל שכאן יכול לקיים המצוה בל"ז. ותו, שגם להב"ח ה"ט לפי שכל השמן (והפתילה) הוקצה למצוה, אבל אין לומר שהוקצה שיהא לנר העיקר ולא להידור, דכיון שאחר שיעור הדלקה כבר ליכא מצוה, בהכרח שההקצאה היא בעצם הענין, שתשמש לחנוכה בכלל, אף שאינו לעיקר המצוה, וממילא גם נרות הידור בכלל. ואדרבה, עדיפי מינה, שלא רק שמשמשת לאחר זמן המצוה כשכבר נגמרה המצוה, אלא שעלתה בקדושה שמשמשת כעת למצוה עצמה, בשעת קיום המצוה, בכדי להדרה.

ובאמת, נוסף למש"כ בבצה"ח שם, עוד חזינן בה תיוהי טובא, שבתשמישי מצוה לכמה דעות ליכא דין הודרה בקדושה. ושו"מ שהקשה כן עמש"כ במשמ"ש בחזו"ע חנוכה ע' קה. ואם משום

דין קרש הנתון בצפון ינתן בצפון (וכ"כ בנדו"ד בשו"ת להורות נתן ח"י סנ"ה) – הרי י"א דה"ט התם שלא לשנות סדר הקרשים משום בזיון, משא"כ בנדו"ד דעדיף להשאיר הפתילה על כנו, ולא לשנותו ממקום למקום. ואת"ל שהטעם לפי שבצפון איכא קדושה יתירה (וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תלז), והה"נ בנר העיקר לגבי נרות ההידור (יעו"ש בלהורות נתן), או כלך לדרך זה, שיש בנר ופתילה דין תשמישי קדושה (ראה גם אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' תרט לענין זריקתן לאשפה, ושם סי' חי'קפז לענין תנאי) – אכתי איכא להנדז בה, שהרי מותר לשורפו, ולמה יגרע הדלקתו לנר ההידור משריפה. וכמו שבנר שכבתה מורינן לי' לכתחילה לחזור ולהדליק, אף שמדינא אינו זקוק לה, וליכא בזה דין הורדה מקדושה.

[ולהעיר מאו"ז חנוכה סשכ"ב: לדידן דקי"ל דכבתה אין זקוק לה משמע אין זקוק לה וגמרה לה מצותה לגמרי. והנה, יש ממלקטים אחרונים שפי' בדבריו ששולל סברא שאסור להדליקה מחמת שהוקצה למצותה. ונגררו אחריו לקוטאי בתר לקוטאי. ואין לזה שום שחר, שסברא זו לא עלתה על הדעת שם כלל. אבל עיקר כוונתו שלדידי' אין איתקצאי למצותה תלוי אם זקוק או לא. והדברים עתיקים.

וראיתי למי שכתב לחלק שבכבתה שאני, לפי שכבר הקצה מעיקרא בדעתו כל השמן למצוה, וממילא שרי לי' להדליק שוב, כיון שכך הי' בדעתו מתחילה. אבל ד"ז אהני רק לגבי דין הוקצה למצותו, ולא לגבי דין הורדה בקדושה. ותו, מדוע לא נימא שבדעתו שאם יוכבה ישתמש בפתילה ליום מחר. ועוד איכא למימר ולחלק בדוחק, שבנר שכבתה כיון שאינו זקוק לה ה"ז כשריפה, משא"כ כשמדליק לצאת תקנת חז"ל משום מהדרין שאני. ולא ניחא לי בהכי, שסו"ס לגבי עיקר המצוה כרשות דיינינן לה, וה"ז כשריפה. ואדרבה, את"ל שנר ההידור הוא בגדר מצוה ממש, אי"ז הורדה מקדושה שכל הנרות בגוף המצוה הן. ובלא"ה, לא מצינו איסור להוריד בקדושה מעיקר המצוה להידור. ובדעת הרמ"א סתרע"ד ס"א שאין להדליק מנר לנר – שאני התם, דקאי כשהוא דולק, וכמ"ש הרמ"א עצמו שאחר שעבר זמן המצוה מותר להדליק מהן. וגם לדעת הב"ח שם שכ"ז שהוא דולק אין להדליק מהן, מותר להדליק מנר לנר (ראה משנ"ב סק"ח). וכש"כ בנוגע לפתילות ונותר השמן שמסתבר שכולם שוין זל"ז, דשאני בשעה שדולק, דאיכא משום ביזוי מצוה כשמדליק נר ההידור מנר מצוה, ואיכא אכחושי מצוה. אבל אין כאן גדר הורדה מקדושה לגבי השמן והפתילה, וליכא ביזוי ואכחושי מצוה. ולהעיר מהשקו"ט בדעת הרמ"א דנעשים גם כעיקר המצוה – ראה לקו"ש ח"כ ע' 209 הע' 16. ח"מ ע' 168 הע' 12].

ועוד איכא בגווה, שכיון שהדרך תמיד להשתמש באותם הפתילות ליום מחר, הו"ל כהתנה שלא הוקצה למצוה, וממילא דינו כחולין ממש, ול"ה הורדה בקדושה. ובסגנון אחר שמעיקרא ה"ז כהוקצה גם עבור נרות הידור. וכש"כ במתנה מעיקרא על הפתילה שיוכל אח"כ להוציאו לחולין (ראה אצלנו שם לענין תנאי בפתילות), וכש"כ שיוכל להורידו בקדושה, שכבר פקעה קדושתה.

ונתעוררתי עפ"ז בדבר השכיח, כשכבה הנר, אי אריך להשתמש בשמן של הנר הנוסף ליום מחר (ראה בסדה"י סדר חנוכה שכתב ביום השני להסיר מותר השמן ולקנח הנרות. אבל נראה דאתי עלה משום הידור, ולא מדינא. ולהעיר שלא מצינו בפוסקים רק ע"ד החלפת הפתילות בכל יום ולא בנוגע לשמן. ובמדרש ובראשונים מפורש שמוסיף עליו שמן כדלקמן. ולכאו' טעמא דמילתא, דשאני פתילה שאפשר להכיר בה שהיא מיום אתמול, ומשו"ה נהגו להחליף להראות שהנס נתחדש. ועוד שבשמן בלא"ה מוסיף וה"ז בא מן החדש בחלקו. אבל ראה בבית הלוי לחנוכה ד"ה כבתה (עו, א), דמשמע להחליף גם השמן. ויש שכתבו ע"ד הטבת הנרות במקדש. אבל בחנוכה ליכא הטבת הנרות שזמנה בבוקר. וראה גבורת יצחק חנוכה ס"ל. ועוד,דשאני דישון השמן שבמקדש שכיון שכולו משמש למצוה, מדין תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר, כל שכבר דלק הנר דין המותר כדשן. אבל בחנוכה מה שהוא יותר מהשיעור ליכא בי' דין דשן, אף אם נאמר שגם היותר על השיעור הוקצה למצוה. ולהעיר מהסברא שבשעת הנס לא הטיבו הנרות ודלקו ח' ימים רצופים. וראה מור וקציעה סי' עת"ר. חי' מהר"ם חביב שבת כא, ב. פנ"י שבת כא, ב ד"ה פליגי. הגהות אמרי ברוך סי' עתר לט"ז סק"א .שפ"א מנחות פח, ב ד"ה נר. שו"ת שו"מ ח"ב סצ"ה. דע"ת סעת"ר), שהרי נמצא שמדליק הימנו עבור נר ההידור. ולכאו' בנדו"ד כל הסברות הנ"ל (בענין הפתילות) איתנהו בה (זולת הסברא דהו"ל כהתנה, דהא לא אסיק אדעתי' שיכבה, אף דשכיח. וראה שו"ת הרמ"ץ ח"א או"ח סנ"ב, והב"ד בשד"ח אס"ד מערכת חנוכה סכ"ג). ונדו"ז עדיף טפי, שהרי בפתילות משתמש בגוף הפתילה ששימש לנר העיקר עבור נר ההידור, ואיכא למימר דהו"ל הורדה בקדושה, משא"כ בשמן, הרי נותר השמן של אתמול עדיין לא שימש לקדושה, וליכא דין הורדה (אף שהמסתפק מהשמן חייב משום מכבה שכל השמן משמש להדלקה. אבל ראה תוס' ביצה כב, א ד"ה והמסתפק. רא"ש שם פ"ב סי"ז. שו"ע או"ח סי' רסי' רסה). ולהעיר גם מדעת החכמ"ש סתרע"ז ס"ד ד"ה והנה, דפשיטא לי' שמותר להשתמש בנותר השמן לכל דבר מצוה. וכ"נ שנקט בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס"ד (זולת משום תקלה, יעו"ש). וא"כ כש"כ בזה. אבל בפמ"ג שם במ"ז סק"ד (הביאו החכמ"ש) לא ס"ל הכי. וכן מוכח בפר"ח שם סק"ד בין השיטין לגבי נרות ביהכ"נ, עיי"ש. (ולהעיר שגם במשמ"ש אתי עלה רק מדין הורדה בקדושה ולא משום שהוקצה למצותה. ונראה, שלהדעות שאיסור הנאה בנותר השמן הוא משום ביזוי מצוה ודאי ליכא למיחש להאי. וגם להסברא שעשאוה כנרות של מקדש, כיון שכל הנרות זכר לנס ליכא בהא משום הנאה מנר מצוה). ובמוסיף בה שמן כשיעור, ודאי לית לן בה, שלא חייבו חכמים שיקנח הנרות, וכיון שעיקר מצות ההדלקה נעשית בשמן שהוסיף, הרי מה שממשיך לבעור כתוצאה מנותר השמן של נר העיקר, לא רמי עלי' חיוב לכבות, ולכשתרצה לומר – אפ"ל שהמשך הבעירה הוא בגדר שריפה, כנ"ל.

וסתימת כל הפוסקים, שלא הזהירו בדבר השכיח, מוכח שלא חשו לזה. ובאמת, שכמעט מפורש כן בתנחומא נשא סכ"ט ובפס"ר (פסיקתא דחנוכה פ"ג. שם פ"ו), הובא באו"ז חנוכה סשכ"ב ובמרדכי שבת פ"ב סרס"ה. ועוד, וכ"כ השאילתות פ' וישלח שאילתא כו, והביאו ברא"ש שבת פ"ב ס"ט בנוסח "דת"ר", ובתוס' שבת מד, א ד"ה שבנר בשם ברייתא, והובא בטור סתרע"ז ועוד, שבהותיר ביום הראשון מוסיף עליו ומדליקו ביום השני. (וראה שו"ת להורות נתן חי"ב סנ"ג סק"ב). ודוחק גדול לומר דכולהו קאי רק במי שמדליק כעיקר התקנה. [וראה בערוגת הבשם עה"ת לחנוכה בסופו, דקמ"ל דליכא הורדה בקדושה במה שמדליק בשמן של נר א' ליום ב', אף דיום א' דאורייתא, ושאר הימים דרבנן, שנתנו על כולם גדר דאורייתא. וראה ויחי יוסף חנוכה סל"ח].

ובלא"ה, הרי טוב להתנות לכתחילה שלא יאסר אלא כשיעור, וכל העושה כן מעיקרא ודאי אין כאן בית מיחוש.

ושו"ר שכ"כ להקל בשו"ת רבבות אפרים ח"ד סתל"ט סק"ב (והביא שם גם הסברא הנ"ל שההקצאה היא גם עבור ההידור. אבל מש"כ שם לדייק מל' השו"ע שהנותר ביום השמיני עושה מדורה – ליכא לדיוקי מידי, שהרי בשאר הימים יכול להשתמש בנותר מנרות ההידור, וגם בנותר מנר העיקר עבור נר העיקר). וראה גם פסקי משועות חנוכה ע' קלד. ס' חנוכה פ"י סל"ז.

מילואים כח (הערה 227)

והנה, ד"ז פשוט וא"צ לפנים שבדיעבד יצא שאין ההוספה לעיכובא, והשקו"ט רק אם יצא יד"ח דין ההידור (זולת להאומרים שמהדרין מן המהדרין הוא מעיקר הדין. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב יח'ערב. אבל רוה"פ לא נקטו כך), וג"ז רק למ"ד משום ימים היוצאין (ולכמה דעות העיקר לדינא משום מעלין. וראה הנסמן בלקו"ש ח"כ ע' 207 הע' 3. ואף שגם למ"ד משום מעלין, הרי למחרתו לא יקיים דין מעלין – אי"ז מעכב בהידור דהיום, ורק שלמחר יש להסתפק), ושפיר קאמר החכמ"ש שמותר להוסיף. ואף

דליכא הכירא – אי"ז מעכב. (וכ"מ בטור סתרע"ג בשם ר' יחיאל בהספק איזהו השמש. וראה שם בד"מ וחידושי הגהות. ואיך שלא נפרש, מוכח שאי"ז מעכב. גם ברמ"א סתרע"א ס"ז נקט בלשון ש"עדיף יותר להדליק כל אחד במקום מיוחד", הרי לנו שאי"ז לעיכובא). ולהעיר שפשטות הגמ' שבת כג, ב דד"א נגרא הוה רגיל בשרגא טובא (למ"ד שקאי גם בנ"ח) שיש ענין בכלל להרבות בנרות. (ודוחק לומר דקאי במהדרין מן המהדרין). וגם לו יהיבנא להו שמעכב (וראה שו"ת כת"ס או"ח סקל"ה שר"ל בנדון דידי' שע"י שהוסיף גרע עיקר המצוה. אבל אין הכרח בדבריו שהוא לעיכובא. וראה לקו"ש שם ע' 208 ובהערות. ועוד דהתם שאני שגרע ממספר הנרות וכיון שרצה לצאת כדין מהדרין לא נגמרה מצותו עד שידליק כהוגן. וראה בבית הלוי בסוגיא דחנוכה (שבת כב, א ד"ה רב אמר) שכיון דנכבה אחד מהם וכבר אינו כמנין הימים שוב ליכא בהנוספין ההידור. ולהעיר שבשו"ת רעק"א תנינא סי"ג (ובכ"מ) מפורש איפכא מהכת"ס, שכשגמר נר העיקר נסתיימה מצותו וההוספה היא רק מדין מהדרין) – הרי בשעת ההדלקה כבר קיים ההידור, ולא מסתבר שנתבטל ההידור כשהוסיף אח"כ עוד נר. (וקצת ראי' מזה שרש"ל אמר הנרות הללו בעודו גומר להדליק, אף שלפ"ז נמצא שהפסיק בין נר ב' לג' וקלקל בעיקר המצוה – ראה שו"ת מנח"י ח"ד סי' קטו. אבל ראה שם ח"ו סס"ד. ויש לחלק. וראה כעי"ז בהגהות רא"מ הורוויץ שבת כג, ב, שמה שבעשאה כמין מדורה אפי' לאחד אינה עולה הוא רק כשהדליקו בב"א אבל בזאח"ז יצא הראשון למ"ד כבתה אין זקוק לה. אבל ראה ס' החיים למהרש"ק סתרע"א ס"ד. חלקת יואב ח"ב קונטרס הערות סק"ד. שו"ת מנח"ש ח"ב סנ"א סק"ב. וי"ל דשאני עשאה כמין מדורה שעי"ז מתבטל הפרסו"נ למפרע. ועוד ראי', שהרי בכבתה אינו זקוק אפילו אם כבו רק מקצתן, אף שאחרי שכבו בטל ההיכר). ושו"ר שכ"כ בפניני חנוכה ע' לה בשם הגרישו"א.

ואולי י"ל בכוונת החכמ"ש, שדן אם יצא עיקר המצוה, ולא משום מהדרין, וקאתי עלה מדין בל תוסיף, וכוונתו לומר שבנ"ח אם הוסיף לא קלקל בעיקר המצוה. וי"ל באו"א קצת, שכיון שהדליק נר נוסף שאינו של מצוה קס"ד דליכא היכרא למצוה, ולא יצא כלל.

ואיך שיהי', העיקר בכ"ז, שצע"ג מהיכא תיתי להתיר לכבות כל הנרות, שנמצא מכבה נר של מצוה מחמת ההידור. ובאמת, נראה שאסור לו גם לכבות רק נר אחד, שהרי הוקצה למצותו. ולא תימא שהיא בטעות, שהרי כה"ג ממש מצינו בנתן שמן בטעות יותר משיעור חצי שעה, כגון שהיתה הפתילה דקה וטעה לחשוב שהיא פתילה בינונית שתכלה את השמן, דאפשר כיון שהוא הקצה מדעתו אף שבטעות הוא נאסר (ראה שלה"ג, הב"ד במג"א סתרע"ז סק"י ובמשנ"ב שם בבה"ל ס"ד ד"ה ד"ה לשיעור. וראה בעט"ז שם סק"ה. שו"ת שדה הארץ סל"ה. שד"ח אס"ד מערכת חנוכה סקכ"ג). ונדו"ד ממש דומה להנ"ל, דלא שנא לן בין מוסיף שמן בטעות למוסיף נר בטעות. ועוד טעם, דמאן מפיס לידע הי עיקר והי תוספת על העיקר.

ומה שכתבנו להרחיק נר הנוסף – מקורו טהור מראבי"ה שבת סקצ"ט דס"ל גם בנרות שבת שאין להוסיף נר שלישי, וסיים ש"אם צריך לו ירחיקנו להכירא כמו בנר חנוכה". ואף שבפשטות מש"כ כבנר חנוכה כוונתו לגוף הענין שצריך היכר, או להדין שיש להניח השמש מרחוק – עכ"פ למדנו דבהרחקה לחוד סגי

וראה שו"ת דברי ישראל ח"א סר"ז. שרה"מ ח"ד סע"ג קנין תורה ח"ו סמ"ח. ח"ז סנ"א הג'. ח"ח סל"ו. וחזר בו ממש"כ שם ח"ד ס"פ).

ולהעיר שמנהג חלאב להדליק נר נוסף כל יום (ורק ביום השמיני מניחים נר הנוסף מחוץ למנורה) – ראה האוצר גל' כג. פה.

מילואים כט (הערה 231)

ובאמת, גם כל עיקר ד"ז שנ"ח קודם לנר ש"ק קאי רק באיש המדליק שניהם (או באשה המדלקת שניהם). וכן מפורש באר"ח הל' חנוכה סט"ו (וד"ז לא הועתק בב"י). וכ"כ שם דין הדלקת הנר בע"ש ס"ו. ומה שנזהרים גם כשהאשה מדלקת נר שבת – אפשר מחמת שדעת הבה"ג שאחרי הדלקת נר שבת כולם אסורים במלאכה (וראה ר"ן שבת י, א בדפי הרי"ף ד"ה ומדאמרינן. שלטי הגבורים שבת ט, ב. ועוד. וכ"כ בהגהות לבושי שרד סרס"ג סי"ד סקכ"ג. ערוה"ש סרס"ג סט"ז. העמק שאלה שאילתא סג סק"א. שו"ת פרי יצחק ח"ב ס"ח ד"ה עוד. וראה בהגהות איש מצליח על משנ"ב סתרע"ט. שו"ת אול"צ ח"ד פמ"ג ס"ח), והמחבר חשש לדבריו (בהלכות חנוכה עכ"פ. וראה שו"ת שיח דוד גבאי ח"ב ס"י), ונהגו כוותי' בע"ש חנוכה, לחומרא עכ"פ, שאין בכך הפסד (ראה בב"י. ול"ש החשש מחמת הדעות דתדיר קודם, שהרי בתרי גופי ל"ש קדימת תדיר), וסדר זה נאות יותר (ובשבה"ל סקפ"ה, דודאי אורח ארעא לאדלוקי דחנוכה ביישא והדד לאדלוקי של שבת אף שלעולם אם מדליק של שבת לא מיתסר במלאכה). ועוד טעם, משום לא פלוג (ראה עד"ז בדברי צבי סתרע"ט – לענין אחר. וראה ערוה"ש שם ס"ג). וגם דלא יאות שתצא יד"ח נ"ח אחרי שקיבלה שבת, שכיון שמצות הדלקת נר שבת היא גם על האיש, ולאידך האשה חייבת בהדלקת נ"ח אינו מן הראוי שתדליק נר שבת קודם לנ"ח. ובפרט להסברא שהמצוה דוקא בע"ש, שכך תיקנו מעיקרא, ובהדלקת ליל שבת (כגון לחולה) אינו יוצא (ואכ"מ), וכיון שכשמדליקה נר שבת קיבלה שבת ועשאה לילה אין לה לצאת אז, (ומש"כ בשו"ת בנין שלמה סנ"ב שכיון שקיבלה שבת אסור לה לעשותו שליח למצות נר חנוכה – צ"ע, מהמפורש בשו"ע או"ח סרס"ג סי"ז. וכה"ק בפרי יצחק שם. ואולי ס"ל שבנדו"ד גרע שהדלקת נ"ח צ"ל בשליחותה ממש, אף שג"ז צ"ע, ובתרתי: א. דמ"מ לישתרי. ב. ועוד, דתיסגי בגוף ההדלקה מחמת חובת בית, נר איש וביתו וא"צ לדין שליחות. ואולי הכוונה להוציאה בדין מהדרין שאשתו כגופו. וג"ז צ"ב. וגם לא נרמז כלל בדבריו. וי"ל באו"א קצת שכיון שבהדלקת נר שבת ץ). וגם דנ"ח חביב משום פרסו"נ וראוי להקדימה – ראה שו"ת הרדב"ז ח"ב סתשנ"ז. (וראה שו"ת יד אליהו רגולר ח"א בכללים מע' ס' סכ"ג משום חביבה מצוה בשעתה). וגם שמא ישכח מהדלקת נ"ח, או שמא יטעה לומר שאע"פ שקיבל שבת מותר לו להדליק נ"ח אח"כ – הגהות איש מצליח שם. ובבא"ח ש"א פ' וישב ס"כ כתב שגם כשהאיש מדליק נ"ח והאשה מדלקת נר שבת תמתין עד שידליק הבעל נ"ח שיש בדבר טעם ע"פ סוד (ראה שעה"כ דרושי חנוכה דרוש א בסופו (קט, א). פע"ח שער חנוכה פ"ד. טור ברקת סתרע"ט סק"א. ברכ"י סתרע"ט סוסק"א. אבל להעיר משמן ששון ח"ג דרוש חנוכה סי"ג (קלט, ג) שדרוש הנ"ל בשעה"כ הוא מזולתו ואין לסמוך. וכללות הענין מבואר בכ"מ בדא"ח, שנר שבת ענינו העלאה וני"ח – המשכה).

ולהעיר מפמ"ג בא"א סק"א להסתפק בהדליקה כבר נרות שבת ואחר מדליק נ"ח בשבילה האיך מברך להדליק. (ול"ד לנרות שבת – ראה שו"ע אדה"ז סרס"ג בקו"א סק"ג). וגם בברכת שעשה נסים ושהחיינו כתב רק מדין רואה. ומוכח שאם אין ההדלקה בשליחותה, דכל היכא דאיהו לא מצי עביד לא משוי שליח, ורק מדין ממונו ומעשה קוף עביד, אי"ז קיום המצוה כדבעי. וי"ל.

מילואים ל (הערה 232)

גם בשו"ת מהרש"ם ח"ד סקמ"ו כתב שבנוסע בבא"ן ששילם בעד כל הלילה הוי כשוכר לו בית דירה לאכול ולישן שם ומדליק שם שזהו ביתו.

ויש שנטו להחמיר, דשאני אכסנאי שמתארח בעיר אחרת, וממילא נקרא שעקר מדירתו הקבועה, אבל אם מתארח באותה העיר לא נפטר ביתו הקבוע מחיובו של נר איש וביתו, אע"פ שלא נמצא כלל בביתו במשך השבת. וכ"מ פשטות הל' בקיצור שו"ע סקל"ט סי"ט (ועוד) שמי שהוא בעירו אלא בבית אחר כשהגיע זמן הדלקה צריך לשוב לביתו ולהדליק.

אמנם, יותר נראה כבפנים, חדא שבט"ז סתרע"ז סק"א לא נחית לחלק כן, דאת"ל הכי, עדיפא הו"ל לט"ז לחלק כן בין אכסנאי

לאוכל סעודת מרעות אצל חבירו באקראי. (וראי' גמורה אינה, שבאוכל אצל חבירו באקראי שאין לו להדליק שם, קאתי עלה הט"ז מחמת ב' טעמים: חדא, ד"פשיטא שלא יניח ביתו וידליק בבית שהוא אוכל שם פעם אחת אצל חבירו אלא צריך לילך לביתו ולהדליק שם", ולפי סברא זו "אותו בית שהוא סועד שם אין דינו אלא כאכסנאי שמדליקין עליו בביתו והוא אינו מדליק במקום שהוא" (וראה גם הגהות לבו"ש שם). ועוד, שאף "דאכסנאי רשאי להדליק גם במקום שהוא שם – היינו שעכשיו תהיה גם שכיבתו שם, מה שאין כן בזה שיאכל כאן שעה או שתים וישוב למקומו אין שום סברא לומר שידליק שם ולא בביתו, דזה הוה כאלו עומד בשעת הדלקה על רחוב העיר דאין שייך לו הדלקה". והשתא, מש"כ לחלק בין אכסנאי לאוכל באקראי, היינו לומר דגרע מאכסנאי, אבל אכתי אפשר דקיימא סברא קמא, שאין לו להניח ביתו ולהדליק במקום האכסניא. אמנם, הארכנו לעיל בהכנות לחנוכה בדיני מקום ההדלקה בהערה, דלא אישתמיט בשום דוכתא שאכסנאי חייב לסדר שידליקו בביתו באם אפשר בכך. ונראה בדעת הט"ז שכיון ששכיבתו שם אינו כמדליק ברחוב העיר וחשוב ביתו, וממילא הה"נ לגבי גוף חובת הדלקה בביתו, שחובתו במקום שאוכל וישן היום).

ועוד, שבפר"ח סתרע"ז מיירי בעוקר דירתו ושוהה בבית אביו שבאותה עיר בימי החנוכה ומדליק שם. ואף דמיירי בעוקר דירתו לכל ימי החנוכה – כתב לפי סגנון השאלה, ומעשה שהי' כך הי' (אף שגם בחיי"א כלל קנד סל"ב העתיק בלשון הנ"ל, וכן בבה"ל סתרע"ז ס"א ד"ה במקום), ובימיהם מסתמא ע"ד הרגיל לא עקרו דירתם רק ליום אחד, וגופא דעובדא הכי הוה. והשואל קס"ד שאפי' בכה"ג חייב להדליק בביתו, ועז"כ דבהא פשיטא שעקר דירתו, וכסגנון הפר"ח "והשבתי שדבר ברור הוא", וי"ל שכתב שעקר דירתו לכל ח' ימי חנוכה לרווחא דמילתא. ואף גם זאת, שגם מסברא צ"ע שאין טעם לומר שצ"ל קביעות לכל ימי חנוכה דוקא (וראה שו"ת קנין תורה ח"ה סע"ב. אבל מש"כ שם להתיר גם בסועד סעודת מרעות אצל חבירו, ד"ז נסתר מחמתו, והארכנו במק"א). ויש שחידשו שצ"ל לרוב ימי חנוכה, וג"ז אי"מ לדידי ולדכוותי. ותו, שהרי בפר"ח הביא ב' טעמים להדליק בבית אביו, שכיון שאין שום אדם בבית למי ידליק (השייך בזמן שהדליקו בחוץ), ועוד דהאידנא שההיכר לבני הבית כיון שישנים שם בני הבית שם ידליקו, ושניהם שייכים גם בנמצא באותה עיר, וזיל בתר טעמא. גם בסו"ד הפר"ח כתב "שאם הלכו כולם ואינם ישנים שם בלילות ליכא חשדא כלל", ומוכח מדבריו שהעיקר דליכא חשדא בביתו ולכן אינו מדליק שם, ולא מחמת שעקר לכל ימי החנוכה. ומבואר נמי, דהקס"ד שלא להדליק בבית אביו, הוא משום חשדא.

והוסיף בה הפר"ח דברים, שאע"פ שביום הולך באקראי לביתו ואוכל שם אכילת ארעי, "כיון דקבע לו כל ימי חנוכה אצל אביו שם הוא ביתו" (כ"ה בחיי"א שם), שכיון שקבע ביתו אצל אביו חיוב זה גובר על חובתו להדליק בביתו. וי"ל, שכיון שיש לו ב' דירות, ועדיין אוכל עראי בביתו, מוכרח שיקבע לכל ימי חנוכה דוקא. ואפשר שבאם לא קבע לכל ימי חנוכה לא נעקר דירתו מביתו ויכול להדליק גם שם. (וא"ש שבחיי"א שם ארכבי' אתרי רכשי, שפתח בדברי הט"ז, שבהולך לסעוד אצל חבירו פעם אחת חייב לילך לביתו ולהדליק, ומשמע שהטעם מחמת שהיא רק פ"א, וסיים בהולך לכל ימי החנוכה, דמשמע מינה שרק בכה"ג נעקרה דירתו).

ואין לנו לבנות חידוש דין שאין לזה מקור בפוסקים על יסוד דיוק בלשון (וכש"כ בלשון החיי"א ומשנ"ב, שידוע שדרך הפוסקים להעתיק ההלכה בסגנון שהובא בספרים שקדמו. ובפרט שי"ל דקמ"ל שגם באוכל בביתו אכילת עראי מדליק בבית אביו, כיון שבחנוכה קביעותו בבית אביו, כנ"ל). וקיי"ן בכללי הפוסקים שבדבר הרגיל הו"ל להשמיענו, ולא אישתמיט לשום פוסק לומר שאכסנאי הוא רק אם מתאכסן כל ימי חנוכה, או רק אם הוא בעיר אחרת. ואם נפשך לומר דהפר"ח לדיוקא נחית, אפ"ל שלכו"ע יכול להדליק במקום שנתארח ליום אחד, וכוונתו איפכא שאם עקר לכל ימי החנוכה לא סגי במה שידליק בביתו הישן.

ובעת נ"ל, שבכוונה תחילה הקשה הט"ז אדידי' ממש"כ בסמוך בסק"א שאכסנאי רשאי להדליק במקום שהוא שם, שנראה כסותר מש"כ בנוגע אוכל סעודת מרעות באקראי, ועדיפא הו"ל לאקשויי מגוף הדין שמשתתף בפרוטה, דמוכח מינה שאין חובת ההדלקה בביתו דוקא – לפי שבאמת אין ראי' משם, דאנא אמינא, שאף שהחידוש דאכסנאי שגם מי שאין לו בית לא נפטר מחובת הגוף, אבל אכתי אין בידו להדליק במקום האכסניא, שאין שם הדלקה במקום שאינו ביתו, ויכול לצאת חובת הגוף רק ע"י השתתפות בפרוטה, שנעשה שותף בהדלקה כשירה – הדלקת בעה"ב בביתו. ברם, השתא דחדית לן שהאכסנאי יכול לקיים גם מצות הדלקה בעצמו, נתעוררה הקושיא, דמאי שנא מאוכל סעודת מרעיות. ועז"כ לחלק, שהתיתר להדליק בעצמו לא יכון רק אם שכיבתו שם. ונמצינו למדים כמה דברים: חדא, שדין האכסנאי שמשתתף אינה כהדלקה ממש, ואפשר שאם בידו חייב לסדר שיישן שם. ולאידך, שהתיתר להדליק בעצמו לא יכון בכל אכסנאי רק אם שכיבתו שם. ואף גם זאת למדנו, שאם אכן שכיבתו שם אין סיבה להעדיף ביתו ממקום האכסנאי. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'רנז. ושם כתבנו באו"א עד"ז. וקרובים הדברים זל"ז.

וכבפנים, כן מפורש בשו"ת אג"מ יו"ד ח"ג סי"ד סק"ה. וכ"ד רוב פוסקי זמננו.

וכש"כ בבן אצל אביו או חתן אצל חמיו שנחשב כבני הבית, וי"א שבכל גווני יכול להדליק שם, דשאני משאר אכסנאי, והארכנו במק"א.

מילואים לא (הערה 234)

ונראה, שאין כאן בית מיחוש, חדא דקיי"ן שבכבתה בע"ש מבעו"י אין זקוק לה, ואסברה לה בשו"ת תרוה"ד סי' קב שכיון שמברכים מבעו"י על כרחך ה"ט דמשום דאא"פ בענין אחד חשיבא הכשר מצוה וכבר הותחלה המצוה בהכשר (ואף שכתב שעיקר המצוה בשיהוי ההדלקה אחר חשיכה – י"ל דהיינו רק להקס"ד, עיי"ש). ובט"ז סתרע"ג סק"ט, דל"ה הכשר מצוה אלא מצוה ממש. ויתירה מזו, כתב בשו"ת חת"ס ח"ו ס"ז, שכיון שאא"פ לשמונה ימים בלי שבת, א"כ חשמונאים שתיקנו הדלקת נ"ח מעיקרא הכי תיקנו להיות זמן הדלקתו קודם הלילה. ולדידי' ה"ז זמן המצוה ממש. וראה שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ב ס"ג סקי"א (ע"פ שו"ת בי"א או"ח סס"ג, שבהדלקה בשבת לחולה לא יצא לפי שמעיקרא קבעו המצוה בע"ש). שו"ת פני מבין או"ח סרכ"ז (בשכח והדליק בשבת). מטעמי יצחק בורשטיין ח"א או"ח סמ"ז (לגבי היתר הדלקה בשבת ע"י גוי. ושם שלהנמוק"י (ב"ק י, ב בדפי הרי"ף), דחשיב כאילו נגמרה ההדלקה בשעה שהדליק, עכצ"ל שהמצוה רק בשעת ההדלקה). ולכאו' כ"ה גם להסוברים שאא"פ לברך ברכת הרואה בליל שבת. ולהעיר מל' הרמב"ן שבת כא, א ד"ה הא דאמרינן: שבשבת לד"ה כבתה אין זקוק לה ואין לו בה אלא מצות הדלקה בלבד. ויש להעמיס בדבריו כנ"ל. וכ"כ להקל בענייננו בשו"ת להורות נתן ח"ו סמ"ג מה"ט. ואף גם להחולקים שיש להחמיר ולחזור ולהדליק בכבתה בע"ש מבעו"י (או נאמר דשאני הכא דהו"ל ככבתה במזיד, אלא שגם בזה רבו המקילים. ולכמה דעות, גם בהדלקת ע"ד לכבות לא גרע מכבתה במזיד – ראעה שו"ת חלקת יואב ח"ב בקונטרס הערות ס"ד. ועוד) – הכא שאני שהמצוה קיימת עדיין. ועוד, שבקיבל שבת גם לט"ז סתרע"ג סק"ט אינו זקוק. ואם משום הפרסום לבני ביתו – לא שנא משאר ימי חנוכה, שלא נתפרש בשום מקום שצריכים לראות הנרות אח"כ, וסגי שנמצאים בשעת ההדלקה, אף שאין רואים ח"ש, שעי"ז מתפרסם הנס, לפי שא"צ שתהא הפרסום בו(משך כל) שעת קיום המצוה. וכמו בהדלקה בזמן הגמ', שא"צ לשהות בחצר. (ובשו"ת שב יעקב סכ"ב שכתב שאין נכון להדליק ולילך מיד לביהכ"נ, לא קאתי עלה מחמת כבתה, אלא דלא אריך למיעבד הכי. וכן במקו"ח סתערב"ב ס"ב, שכתב דעיקר מצוה הוא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם ולא סגי שידליק וילך לו למקום אחר – מודה שקיים המצוה, אלא שחסר העיקר. והרי הא גופא המנהג בע"ש שלא לשהות ח"ש. ובמדליק ע"י שליח, הרי השליח הולך מיד

ואין איש מאנשי הבית שם בבית). ומה שרואים בעת ההדלקה אהני לגרום פרסום הנס, אף שאי"ז זמן קיום המצוה אלא מעשה המצוה. וכלשון המשנ"ב סתרע"ג בבה"ל ס"ב ד"ה אם כבתה "דלא בעינן פרסומי ניסא רק בעת ההדלקה". (ול"ד להדליקה בפנים והוציאה לחוץ דגרע מכבתה, שבזה מתבטל למפרע פרסו"נ שבעת ההדלקה שהרואה אומר לצרכו הדליקה – ראה גם הגהות אמרי ברוך סתרע"ה למג"א סק"ג). ויתירה מזו, שבאמת אין חובת פרסו"נ מצ"ע, אלא שהתה הנר ראוי לפרסו"נ (ראה לקו"ש ח"ג ע' 814. שם ע' 817 והערה 37. וראה לעיל אצלנו בדין הדלקה כשב"ב ישנים בהערה). וראה לעיל אצלנו בערב חנוכה בדיני הדלקת ביהכ"נ, בנוגע כיבוי הנרות בביהכ"נ, בהערה, במה שצריך מלכתחילה שמן כשיעור ח"ש, כשאינו מדליק בזמנה, וגם בפנים. ואב"מ. (ובכלל, לא נהירא למימר שיציאה מביתו בגדר כבתה במזיד. ואיך שלא נפרש בגריעותא דכבתה במזיד (שמסתבר שאינו משום קנס, חדא שלא מסתבר שנתחדש קנס שכזה בפוסקים. ועוד שבפמ"ג סתרע"ג בא"א נחית לשקו"ט אם יברך, ופשוט דל"ש סברא לברך משום קנס) – מסתבר ביותר דל"ש כ"ז בעזיבת ביתו כשהי' שם משך זמן. (ומצינו באחרונים כמה אופנים בדבר – ראה גן המלך סמ"ג. שו"ת אבנ"ז או"ח סתק"ג סק"ב. שלמי תודה סט"ז סק"ג (ע' קמה) בשם האג"מ. ועוד. ועיקרם: משום שאל"כ לא הועילו חכמים בתקנתם שכאו"א יכבה (אלא שאי"ז טעם לחזור ולהדליק אלא לאסור לכבות), או דאתי מעשה הכיבוי ומבטל מעשה הדלקה, או שנראה שלצרכו הדליקה, או שמגלה שבדעתו לכבות מעיקרא והו"ל כנתן שמן פחות מכשיעור, או שחובתו דמעיקרא עדיין מוטלת עליו ורק כשעשה כחובתו פטרוהו. אמנם י"ל באו"א, שכבתה בשוגג לא הטריחוהו משא"כ במזיד. ועכ"ז כ"ז איננו שוה, בשגם שמה שבדעתו לצאת אח"כ לא משוי לי' בשעת מעשה הדלקה ככבה, שהרי אפשר שימלך, וגם אין מחשבת ניכרת בעת ההדלקה והדלקה עושה מצוה). ול"ד למילא קערה שמן והקיפה פתילות ששעאה כמדורה ואינו עולה לו גם לנר ראשון, אף שבשעת הדלקת הראשון הי' כדין – (דנוסף להסברא דהתם קאי בהדלקן בב"א – ראה הגהות הגרא"מ הורוויץ שבת כג, ב – עוד זאת, שגם להסברא דהתם דומה למדליק כמקום הרוח, שנא ושנא), שהרי דעתו שיתחברו ויתבטל הנר ממהותו ונעשה כמדורה, ונתבטל למפרע הפרסו"נ, שנראה כאילו הוא לצורכו, או שאינו דומה למקדש, אבל כאן לא נפקע הפרסו"נ שבשעת ההדלקה. וגם במל"ח סכ"ז ס"ל שהחמיר במדליק בביתו וסוגר הפתח והולך לסעוד ולישון בבית אחרת של חברו, הדגיש ששינתו גם במק"א – היינו שאינו ביתו. ולא נתכוון לומר, שאין ללכת מיד אחר ההדלקה, דהדלקה עושה מצוה, רק שבסוער וישן בבית חבירו נמצא שאי"ז ביתו. וגם ע"ז כתב באול"צ ח"ד סמ"ז ס"ד בביאורים, שאין נראה כן שכיון שבזמן ההדלקה הוא בביתו יצא ידי חובתו אף אם יוצא את הבית לאחד מכן, והרי מדינא ודאי שיכול אדם לצאת לאחר ההדלקה כדי להתפלל או לכל עיסוק אחר ואין בכך כלום. וכן הורו כמה אחרונים בהדלקת חתן ביום חופתו ובמתארח בשבת בנוגע הדלקה במוצ"ש, וכדומה. וכן בשו"ת מנח"ש ח"ב סנ"א סק"ב נסתפק רק בעוזב לגמרי שכבר אינו ביתו. וגם בזה ראה פניני חנוכה ע' קיב בשם הגריש"א. וראה בשו"ת שבה"ל ח"ח סקנ"ח ש"אין ספק בלבי דחייב מן הדין להדליק כאן בביתו כיון דבשעת חלות החיוב הדלקה הוא בביתו רזה דירתו הקבועה גם לעתיד ומאי אכפת לדינא אם אדם יוצא אחרי הדלקה ואפילו למי שיוצא לצמיתות מדירתו בשעה כזאת". וכ"כ בשו"ת אג"מ יו"ד ח"ג סי"ד סק"ה. ועוד).

ונוסף לכ"ז, הרי בפמ"ג סתרע"ב בא"א סק"א כתב שבנתן שיעור ח"ש מצומצם בע"ש יצא בדיעבד, אף שאינו דולק בלילה. (ועיי"ש גם לגבי הדלקה בחול מפלה"מ. וראה גם משנ"ב סתרע"ב סק"ד). וראה גם אג"ק חי"ב ע' ג, ונת' אצלנו בקובץ התמים כסלו תשס"ב וטבת תשס"ב. וקצת סמך לדבר להתיר, מזה שבטרוד יכול להדליק בפלה"מ, וגם כשמדליקין בפנים, והיינו כיון שאינו יכול להדליק אח"כ, שהרי מדינא עדיף להדליק גם אחרי שתכלה רגל מלהדליק בפלה"מ, וגם ב"ב אינם יכולים להדליק, דא"כ עדיף שידליקו הם בזמנה (כמ"ש כמה אחרונים – ראה לעיל בלוח ליל א' דחנוכה), ומשמע קצת דמיירי שלא יהיו בביתו גם אח"כ, ועכ"ז מהני ההדלקה (אף שי"ל בפשיטות שנמצא אלא אלא שטרוד במלאכה). וה"ט דסגי שנמצאים בשעת ההדלקה. [וליכא למימר דשרגא בטיהרא מאי אהני, שסו"ס גורם פרסום הנס בשעת מעשה, נוסף לזה שכעת שמדליקים בפנים מינכרא ההדלקה בבית. ולהעיר ממאירי ברכות כו, ב, שמפלה"מ חמה מתחלת להשתקע ואינו נראית לרוב בנ"א. וראה שו"ת שבה"ל ח"ט סי' קמב. וכבר הובא לעיל בלוח בליל א' דחנוכה, בדיני הדלקה מפלה"מ, שעד"ז מצינו בדא"ח בכ"מ. ולהעיר מתוס' ביצה כב, ב ד"ה אין, במה שנהגו להדליק מיו"ט לחבירו, שגם סמוך לחשיכה צורך הוא באותה הדלקה. וממש כעי"ז הוא ביראים סוסי' עדר לעניין נ"ח שמשתקע היינו בעוד קצת יום, כיון שהחשיך קצת. אבל המאירי עצמו כתב בשבת כא, ב, בטעם שאין מדליקין קודם שקיעה"ח משום שרגא בטיהרא, אלא שהוסיף דבשבת שאני, דהיכא דלא אפשר שאני].

והעיקר, דקייל"ן שבדבר הרגיל הו"ל להפוסקים להשמיענו, והרי גם לפני שנתחדשה תאורת החשמל ברחוב היו שיצאו מביתם, וכדמוכח מזה שרגל מן השוק כלתה רק אחרי שקיעה"ח, וגם בליל שבת (אף שבד"כ מצויים בביתיהם), הקפידו להתפלל ערבית בזמנה גם בשבת, וגם סעדו על שולחן אחרים, כנראה מדברי הפוסקים, וגם הלכו לשמוע דרשות (ראה ויק"ר ט, ט), ועכ"ז לא עלתה שאלה זו על שולחן מלכים.

ויש להוסיף, שבד"כ נמצאים קצת גם אחרי השקיעה, שלדעת הגאונים ה"ז עיקר זמן ההדלקה. ועוד שכמ"פ דולקים נרות, ועכ"פ נר אחד, גם אח"כ כשחוזרים לביתם, ואהני לפרסום הנס.

אלא שבלא"ה נכון הדבר מטעמי בטיחות שלא להשאיר הנרות ללא שמירה, ועכ"פ להשאר משך זמן לראות שדולקים כדבעי.

מילואים לב (הערה 236)

וחקרוה שרים בימינו שמשתמשים במנורות כסף שהם מוקצים מחמת ח"כ, שלפ"ז צ"ל שוה יותר מהמנורה. ומש"כ בכ"מ דמהני כיון שחשוב יותר מהשלהבת, והנר טפל לשלהבת (ראה גם תוספת חיים לחי"א כלל סז סק"ג. שערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ר ספ"ט ס"ב בקו"א) – עצ"ב, שהרי המנורה היא גם מוקצה מחמת עצמה מדין ממח"כ (ואולי ז"כ התורת שבת סרע"ט סק"ח). ואולי זהו הטעם לאלו שנהגו להניח תכשיטים דוקא (הובא בהע' הבאה). והמנהג להקל להשתמש בחלה וכדומה. וסתימת הפוסקים שלא פירשו, אף שגם בזמנם הדליקו בפמוטים מכסף מורה דלא ס"ל להחמיר בזה. וכמה טעמים בדבר:

א. כשמנורה משמשת גם לנוי אי"ז ממח"כ (שש"כ פ"כ הע' ריד. וראה בטלטולי שבת בסוה"ס בתשו' הגרמ"פ סקי"ג). וי"א שבמציאות הנהוגה הרי בד"כ ראויים ועומדים להשתמש בהם לשאר דברים ג"כ. וגם אין מקפידים שלא לטלטלה ממקום למקום. גם איכא למיסבר סברא, שפמוטים וכן מנורה עשויים רק לקבלה ואין מלאכתם לאיסור, שאין מלאכת איסור נעשית בהם עצמם, ועדיפי מנר שנחלקו ראשונים אם דינם ככשמל"א (ראה הגהות רעק"א למג"א סרע"ט סקי"ב ולמג"א סש"י סק"ה), לפי שבד"כ מדליקים בכוסיות זכוכית), וממילא ל"ש ממח"כ שהוא רק בכשמל"א.

ב. אף שמנורה חשובה יותר מהחלה, החלות הן לצורך שבת וחשובים עבורו כעת יותר מהמנורה. וע"ד הטעם שהחלות מועילות בכל נר שחשובות ביחס לשלהבת. (ויש שר"ל גם שבימינו שמשתמשים בנרות חשמליים החלות חשובות יותר. אלא שאי"ז מועיל לגבי הפמוטים. ועוד שנר חנוכה אינו עבור השתמשות לאורו. אלא שעדיין אפ"ל כנ"ל, שהחשיבות החלות נובעת מחמת היותן לצורך שבת).

ג. עוד יש לדון, דהנה אף שפתילה היא בגדר מוקצה מחמת גופה,

אחרי שהדליק בה טפלה להנר (ראה תוספת רעק"א משניות שבת ספ"ג. חי' רעק"א שבת מז, א לתוד"ה הנח). ומקום לומר עד"ז גם במנורה, שאחרי ההדלקה משמשת לשלהבת. ובסגנון אחר שבשעה שמדליק בה ודאי ל"ש לומר שהיא בגדר ממח"כ שהרי משתמש בה, ונמצא שמעולם לא ירד עלי' תורת ממח"כ. איברא, שצ"ב לומר כן, שמאיזה טעם ירד גדר מוקצה שבמנורה כשמשמשת לעיקר יעודה. ושאני פתילה דלא חזי ולא מידי, וכשמשתמש בו שוב אינו כאבן. אבל במנורה אף שע"י שימושו הוא בגדר כלי מ"מ הקצה דעתו ממנו מחמת מ"כ. ועדיין יש מקום לומר, דל"ש גדר ממח"כ רק בדבר שאין לו השתמשות בש"ק מחמת חשיבותו, אבל במנורה שמדליקים בה בע"ש יש אפשרות השתמשות בשבת ככלי להנר. וכיון שמשתמש בו וגם דבר רגיל הוא להשתמש בו חזר דינו ככשמל"ה. וק"ל. עוד צ"ע, שאחרי שכבה הנר חוזר להיות ממח"כ, אא"כ נאמר שה"ז כמוקצה באמצע שבת. וי"ל באו"א קצת, דעדיף מינה שבאופן זה המוקצה נמצא שם מאליו וממילא ואינו אפי' בסיס לשעתו, ודמיא לשכח (ראה רש"ש ביצה ב, א לתוד"ה בית הלל. שבות יצחק מוקצה פי"ז סק"ב).

ד. ויש שדנו שבשולחן שעיקרו עבור הסעודה שאני ומהני גם חלה, וטעמם שהנר אצ"ל על השולחן דוקא (ראה גם מנוה"ט סרע"ז בקנה"מ סק"ז), משא"כ החלה (ואוי"ל שהוא כעין כיסוי קדירה שאינו נעשה בסיס להטמנה המוקצה המונח עליו, שהכיסוי משמש לקדירה. והה"נ השולחן טפל ללחם). ובסגנון אחר שכיון שהנרות הם בשביל הסעודה ה"ה טפלים לחלות שהן עיקר הסעודה. אלא שד"ז לא יושיענו לגבי נרות חנוכה ושמקומם על ספסל או כסא. (וראה גם בהע' הבאה בשלילת סברא הנ"ל).

ה. עוד ראיתי למי שכתב (גביע הכסף סש"ט פ"ו) שבמניח דבר היתר מעיקרא בכדי שיהא בסיס להיתר א"צ שההיתר יהא חשוב יותר. אלא שלא הביא מקור לדבר. אבל להעיר ממש"כ כעי"ז במאמ"ר סרע"ט סק"ד (לדעת המחבר דמהני תנאי).

ו. עוד סברא כתבו להקל, שהכסא אינו מתבטל למנורה מחמת חשיבותו (ראה פרישה סרע"ז סק"ד. א"ר שם סק"ח וסקי"א). אמנם, למעשה לא קיי"ל הכי. וגם מסתבר שגם לדעת המקילים ל"ש לומר כן רק בנר של חרס וכדומה.

ז. ואולי יש לצרף גם השי' דתנאי מועיל. וגם בלא התנה – הא גופא שהניח דבר היתר שלא יהא בסיס הו"ל כהתנה (ראה הגהות לבו"ש למג"א סרע"ט סק"ה ד"ה כאלו). ואף שלענין הפמוטים שהם ממח"כ ל"מ תנאי – לדעת רעק"א (בהגהותיו למג"א סש"ח סקי"ט) דל"א מיגו דאיתקצאי בממח"כ לכאו' מהני תנאי גם לטלטל הפמוט.

ח. גם יש לצרף סברת רעק"א (בהגהותיו לשו"ע סש"ח ס"ה. וראה פמ"ג סש"ח במ"ז סק"ד. אבל ראה שו"ת רעק"א סכ"ב שכתב להיפך. וראה גם פמ"ג סשי"א במ"ז סק"ה) שבממח"כ מהני ככר או תינוק (לדעת יש מתירים דמהני בכשמל"א, ובמקום הפ"מ יש לסמוך על סברא זו (ראה שו"ע אדה"ז סש"ח סכ"ג)), ולכאו' טעמו שעיקר ממח"כ מחמת היותו כשמל"א. ומכיון שאין סברא שהבסיס יהא חמור יותר מגוף המוקצה, מהני גם לגבי הבסיס. ולפ"ז ההיתר שע"ג הבסיס מהני לא רק מדין בסיס לדבר המותר ודבר האסור כ"א מדין ככר או תינוק.

ט. ומדאתינן להכי, י"ל עוד, לולא דמסתפינא, ובהקדם שלכמה דעות בכשמל"א אין דין בסיס כלל, ומכיון שכל ממח"כ נוטב מחמת היותו כשמל"א ל"ש בזה גדר בסיס ג"כ. אבל לאידך בפמ"ג סש"ח במ"ז בפתיחה כתב להסתפק שבבסיס דממח"כ ל"מ דבר המותר כלל. אבל כל האחרונים כתבו להיפך בב' הפרטים, הן שיש דין בסיס בממח"כ, והן שדבר המותר מועיל. וכן מוכרח גם משו"ע אדה"ז סש"ח ס"ה.

[ובכל הנ"ל מענה גם להטענה שמנורות שלנו הן בגדר מנורה של פרקים שאסורות בטלטול מצ"ע, וזהו נוסף לכך שכתבו כמה אחרונים דמנורות שלנו עדיפי ממנורה של פרקים].

מילואים לג (הערה 237)

ומוכרח כן גם מזה שדוקא בנר ל"מ לחם לפי שטפלה לשלהבת מחמת שעיקר עשייתה לכך, ומינה שכל שאין עיקרו לכך מהני. וה"ט לפי שהכסא אינו עשוי מעיקרו לנרות, אלא שכעת משתמש בו כאן עבור הנרות. וראה גם בס' דברי יחזקאל החדש במקומו (שהביא מלוח דבר יום ביומו כ"ה כסלו) בהנהגת הרה"צ וכו' משינאווא שנהגו להניח תכשיטים על הספסל בע"ש להתיר טלטולו. (אמנם בלוח דבר יום ביומו גופא משמע שנהגו כן בכלל לתכשיטי מצוה ולא מחמת הטלטול. אבל שמענו בשם הרה"צ וכו' מפשעווארסק שסמכו ע"ז להתיר הטלטול). [ורק במגש יש שהחמירו כיון שמעיקרו מיועד לנרות, ודמיא למנורה גופא דל"מ להניח דבר היתר ע"ג המנורה. וגם במגש הרבה מקילים. ולהעיר שגם בנוגע לנר, כתב במנוה"ט סרע"ז סק"ז ועוד בטעמא דמילתא, דשאני נר שאא"פ לשלהבת ללא נר].

ויש שכתבו להחמיר בלחם דוקא, שכל עיקר הטעם דלחם מהני הוא לפי שלחם לצורך שבת חשוב יותר מנרות שבת, ובסגנון אחר שדוקא בשולחן שבת החלות הן העיקר, שהשולחן מתחילתו מיועד לאכילה, משא"כ בנדו"ד. וגם בזה סתימת כל האחרונים דלא כוותייהו, ושמועיל בכל גוונ'. וכן מוכרח גם מגוף הדין שבנר ל"מ הנחת לחם, והוא רק מחמת שעיקרו לשלהבת כנ"ל, אבל אל"ה אזלינן בתר חשיבות גרידא. ואפשר להכריח ד"ז גם מזה של"כ הפוסקים בטעמא דמילתא דמהני ככרות לפי שהשולחן טפל (כבכיסוי קדירה שמשמש לקדירה ואינו נעשה בסיס מה"ט – ראה בהע' הקודמת).

הן אמנם, שבמחה"ש סרע"ט סק"ה כתב לחלק דשאני שולחן שעשוי לאכילה. והיינו בהבנת ד' המג"א סרע"ז סק"ח דמהני הנחת ככרות על השולחן, שאינו סותר מש"כ בשו"ת הריב"ש סצ"ג שאין לחם שבנר מועיל לטלטל הנר לפי שהשמן שבנר חשוב יותר מההיתר לפי שצריך לו למצותו, דלא אמרינן הכי רק במנורה העשוי' לנר אבל בשולחן העומד לאכילה לא. ובדה"ח (דיני בסיס לדבר האסור ס"ד וס"ז) נ' שדרך גם כעי"ז, דה"ט דל"מ לחם במנורה לפי שא"צ לו שיהי' הלחם מונח במנורה, אבל על השולחן צריך שיהיו הככרות מונחים שם. ונראה שבא בזה לתווך בין ד' הריב"ש על ל"ד המג"א. וכל' המג"א: כלומר. אמנם, בכמה אחרונים נראה מדבריהם בתיווך ד' הריב"ש עם המג"א שאינו מטעם הנ"ל (ראה מנוה"ט שם. ועוד. ובמשנ"ב סרע"ז בשעה"צ סקי"ח כתב להדיא שהמג"א חולק על הריב"ש. וכ"מ בכמה מהאחרונים (ראה הגהות לבו"ש. תוס"ש סק"ז. ועוד). וגם בשו"ע אדה"ז לא נז' כלל טעמו של הריב"ש). ועוד, שלד' המחה"ש יוצא שא"צ שהלחם יהא חשוב יותר. אבל בכ"מ פי' באו"א בד' המג"א, וגם בד' אדה"ז ברור מללו שהלחם מועיל מחמת חשיבותו לצורך שבת. ואף שמצינו כסברא הנ"ל גם באמרי דוד סש"ט לט"ז שם סק"א, מדבריו גופא מוכח שלא זהו העיקר. וראה גם שו"ת שבה"ל ח"ח סנ"ב ובתו"ד העיר גם מל' אדה"ז. (וראה שו"ת נזר ישראל אוערבאך סל"ח ח"ה סק"ד. ותו, שמד' אדה"ז במה שהוסיף "לצורך שבת" במוסגר נראה בעליל שכיוון לד"ז גופא לתווך ד' הריב"ש והמג"א, ור"ל דה"ט שלחם מועיל להמג"א, אף שכתב הריב"ש להדיא דלחם ל"מ לפי שהשמן חשוב יותר, כיון דהכא מיירי שהלחם הוא לצורך שבת. אלא שכפה"נ נסתפק אדה"ז בד"ז אם להמג"א צ"ל דוקא לצורך שבת או לא, וכדרכו בקודש הכניסו במוסגר מחמת הספק (או כיון שמחודש הוא). ונמצינו למדים שלאדה"ז א"צ להגיע לחידושו של המחה"ש ולחלק בין שולחן למנורה באופן הנ"ל. והעיקר שהלחם חשוב יותר מחמת שהוא לצורך שבת (ולולא המוסגר, מהני גם בל"ז), וגם בספסל וכסא מהני. ועוד, שכ"ה לדינא שלחם קודם לנרות, וכש"כ לנר חנוכה (שנר ביתו עדיף מנ"ח מעיקר הדין. ורק שבימינו שמדליקים בפנים היינו הך).

ואעיקרא דמילתא, גם לסברת המחה"ש, נ"ל שכסא מיועד לכ"ד, הן להניח עליו אוכלים והן לשאר דברים, ודמיא לשולחן שרגילים להניח עליו כל מיני חפצים. ובפרט בחנוכה שכמו שרגילים להניח עליו מנורה רגילים להניח עליו אוכלים בע"ש מה"ט גופא שלא

יהא בסיס. ובסגנון אחר, שאף שאין דרך להניח חפצים על הכסא הרי גם אין דרך להניח שם מנורה, ושוים ההיתר והאיסור. ומה תאמר שבחנוכה רגיל להניח שם מנורה, הרי בשבת חנוכה רגיל שיהא שם דבר היתר. ומעיקרא לא נתכוון במחה"ש לומר שצ"ל דוקא לחם, שהרי גם שאר דברים חשובים מועילים, ועיקר דבריו דשאני נר שעשוי לשמן ולכן אין הלחם או שאר דבר נק' חשוב יותר מהשמן, אבל בדבר שאין לו יעוד ויחוד מתחילתו ודאי מהני, וכסתימת כל הפוסקים.

מילואים לד (הערה 245)

ובהקדם, שבפמ"ג סנ"ג בא"א סק"ב העיר גם בנוגע אמירת פסוד"ז בסדר תהלים. והב"ד בברכת הבית של"ט בשערי ברכה סי"א. אלא שהפמ"ג ס"ל שברכת ברוך שאמר בגדר ברכת המצוות – ראה בפמ"ג א"א סנ"א סק"ג, והב"ד במשנ"ב שם סק"ד. אבל בשו"ע אדה"ז סנ"א ס"ה מפורש שמותר להפסיק בין ב"ש להתחלת המזמורים, והיינו שדינה כברכת השבח. וראה כה"ח סנ"א סק"ז. תורת חיים סופר סנ"ג סק"ב. ובפמ"ג גופא נתן מקום לומר שכיון שפסוד"ז הוא להסדיר שבחו ש"מ בתפלה, ממילא לא מהני באמירת תהלים שאינה בסמיכות לתפלה. וכן הבין בדעתו בתו"ח שם (אלא שבדברי הפמ"ג לא ברירא מילתא שכך דעתו למסקנא). אמנם בסו"ד הוסיף ש"כשמתכוון שלא לצאת שפיר דמי ואומר דרך תחנונים", ומסתבר שאין כוונתו שצריך לכוון כך להדיא, אלא שגוף אמירת תהלים מורה שאין כוונתו לזמרה אלא לתחנונים. וי"ל דגרע מהעדר כוונה, וכמתעסק דמי. (ודוגמא לדבר מש"כ כמה אחרונים בלומד דיני ספה"ע ותוך כדי לימודו הזכיר ספירת היום (ראה הלשון בשו"ע או"ח סתפ"ט ס"א), שלא יצא גם למ"ד מצאצ"כ). וכש"כ למ"ד שבמכוון למצוה אחרת לא יצא דבת מינה מחריב בה. וה"נ כאן שכוונתו לתפלה ולא להלל דגרע. וראה עיוני הלכות רבינוביץ ח"א ס"י שהוכיח בדעת הפמ"ג שבימינו שאומרים ויברך דוד ושירת הים בפסוד"ז שאני, שיכול לברך ב"ש רק בשביל זה.

ובנדו"ד בהלל עדיף טפי, שצריך לאומרו בדרך שירה ולא בדרך תחנונים. ועוד שיש סברא שהאמירה דרך שירה ונעימה היא לעיכובא. וכן מצינו בהיתר אמירת הלל בתהלים, אף שהאומרו בכ"י מחרף ומגדף, כיון שאינו אומרו דרך שירה רק דרך תחנונים ובקשה – מג"א סתקפ"ד סק"א. והביאו אדה"ז שם ס"א. ואף שאינו דומה ממש (ראה שו"ת מנח"א דלקמן. ובשו"ת שבט הקהתי ח"ב סרל"ג לא עמד על החילוק) – מ"מ הסברא שייכת גם בזה. וי"ל גם שכיון שמשנה באופן האמירה שאינו כופל הפסוקים מוכחא מילתא שאין כוונתו להלל. וראה מג"א תכ"ב סק"ז. וכן ראיתי שיש שכתבו בנוגע פסוד"ז בתהלים שמזה שבכ"י אומר בברכותי' איגלאי מילתא שאין כוונתו לסדר שבחו ש"מ כבפסוד"ז (ראה גם שערי תפלה ומנהג אשכנזי ח"א סל"ב סק"ד).

וחזי לאצטרופי הסברא שבהלל שהוא משום פרסו"נ מצ"כ (ראה לענין מקרא מגילה – מ"מ מגילה פ"ב ה"ח. שו"ת הרדב"ז לשונות הרמב"ם סי' קכה. פר"ח סתר"ז. טו"א מגילה יז, א. והרי גם הלל משום פרסו"נ – ברכות יד, א ובתר"י שם. וראה שו"ת שאג"א סי"ג), נוסף להדעות שבמצוה שבדיבור מצ"כ. ויש לצרף הדעות שגם בדרבנן מצ"כ. ובלא"ה י"א דהלל הוא מה"ת.

וכסברא זו כתב בשו"ת מנח"א ח"ג סל"ד בנדו"ד, בענין אמירת הלל בתהלים קודם התפלה (והוסיף שם עוד נימוקים להיתר, כולל כמה מצירופים הנ"ל). אלא שהנדז בה דמאי שנא מספה"ע דרך שיחת חולין. ויש לחלק. ובנדו"ד דעתו בשעת מעשה לומר הלל אח"כ בתפלה, וכעין (ולא ממש) שמיעת ספה"ע מהש"צ (ראה דברי נחמי' לשו"ע אדה"ז סתפ"ט סי"ב). ובכ"מ מצינו שכיון שנהגו כך הו"ל כאילו דעתו להדיא.

ואכן כ"ה באג"ק ח"י ע' שלו: "כשאומרים הקאפ' דהלל בסדר אמירת תהלים, היינו בלא ברכה, בישיבה, אין כופלים וכו', הרי זה כאילו מפרשים, על ידי שינוים אלו, שאין כוונתם לאמירת שבח והלל אלא לאמירת פסוקים". ועיי"ש הדוגמא מאמירת תהלים כל יום מחמת חשש מחרף ומגדף. ולא נמצא אצלנו העתק השאלה שכתב השואל, אבל מתוכן הדברים מוכח שאכן קאי בשאלה דידן.

מילואים לה (הערה 254)

איברא, שאדה"ז (שם ס"ב) דייק וכתב "שאם יבדיל מתחלה תהא ברכת המוציא לבטלה שאחר כך יצטרך לחזור ולברך המוציא כיון שהפסיק **כל כך** בין ברכה לטעימה", ומשמע שרק בהפסק מרובה דינא הכי. וכסברא זו כתב מד"ע באקים את יצחק בשו"ת שבסוה"ס סט"ו. אמנם, גם את"ל בדעת אדה"ז דלדיוקא נחית, ותידוק מינה שבהפסק מועט לית לן בה (וראה לענייננו בקובץ תורת יודא צבי חו' י, יעו"ש), ונצטרך לחלק ולקבוע בכמות ההפסק, ונתת דבריך לשיעורים, ובנדו"ד – ה"ז חמש תיבות (ולהעיר מהדעות דתיבה אחת ל"ה הפסק, וי"א עד ג' תיבות (גם בהפסק בין ברכה"נ לאכילה, ולא רק בין נטילה לברכה – ראה פמ"ג סרי"א במ"ז סק"ב. יו"ד סי"ט במ"ז סק"ד. שו"ת רב פעלים ח"ג או"ח סוסי' מב. ועוד). ולהעיר מהדיוק דגביל תורי וטול ברוך נשנה ב"פ, והיינו ד' תיבות – ראה עטרת ראש ברכות מ, א. שו"ת בית הלוי ח"א ס"מ. פאה"ש ס"ג בבית ישראל סקל"ח. שו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח סנ"ה. שו"ת חתן סופר סי' קכח. תורת חיים סופר סר"ו סק"ד. ועוד. ובשו"ת ביה"ל שם נקט, דיותר מד' תיבות לא הותר גם בגביל לתורי. ובאקים את יצחק שם דגביל לתורי הוא ב' וג' תיבות משא"כ הבדלה) – שאני התם שי"ל דס"ל לאדה"ז שבאמת הבדלה היא בגדר גביל לתורי לפי רמ"א, ודלא כריצב"א, שהרי היא בשביל להתיר לו לאכול פרוסת המוציא, וג"ז בגדר "מענין דברים שמברכים עליו" (רמב"ם ברכות פ"א ה"ח) ו"מילי דסעודה הוא" (רא"ש ברכות פ"ו סכ"ב), ולא חשיב הפסק, דהא "בעי למיפטר נפשי' מלמיעבד איסורא" (פר"ח או"ח סס"ו סק"ח), אלא שההפסק מרובה מדי. (ובהכי מיישב אדה"ז דעת הרמ"א, שאינו מחמת החילוק בין דאורייתא לדרבנן כריצב"א, שהקשו ע"ז טובא. וגם לא מחמת הסברא שאין להפסיק לכתחילה כסברת משנ"ב סי' קסז בבה"ל ד"ה ומ"מ, שלפ"ז מדוע התירו אכילה קודם הבדלה. וראה בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי"ח בהערה. ושם כתב טעם מחודש, שכשיש איסור חיצוני אינו בגדר צרכי סעודה, ושאני גביל לתורי דאסמכי' אקרא. והוא מחודש. אבל עד"ז כתב באקים את יצחק שם. ובמחה"ש סרע"א סקי"ב כתב כעי"ז אבל באו"א. וראה פמ"ג שם. אלא טעם אחר בדבר, שבהפסק גדול ל"ש סברת גביל לתורי, ולכאורה ס"ל הכי גם בדאורייתא. אמנם, בנדו"ד דהוי ברכהמ"צ ל"ד כ"כ, והרי עיקר ההיתר דגביל תורי שהוא "מענין דברים שמברכים עליו" ו"מילי דסעודה הוא". ושקו"ט בנוגע היתר דגביל לתורי או הביאו מלח בברכת מצה. ובכ"מ מצינו דהפסק בברכהמ"צ גרע טפי – ראה תוס' פסחים קטו, ב. וראה מג"א סי' קסז סקי"ט. פמ"ג במ"ז שם סק"ח. אבל בכ"מ משמע דאדרבה בברכהמ"צ קיל טפי. כן מצינו כמ"פ גם בברכהמ"צ סברת גביל לתורי. ואכ"מ עוד).

[אבל פשוט שיש לחלק בין נדו"ד לבקשת רחמים, וכיה"ר שיעל התפוח בדבש (ואולי ז"כ מחה"ש שתקפ"ג סק"ב שהוא לצורך האכילה. וראה אצלנו התמים חשון תשס"א ע' 25 הערה 18), תפלה וקריאת שם אחר ברכת המילה, זה חליפתי אחר ברכת השחיטה, בקשות אחרי ברכת הבדלה וכו', וכמובן כמה חילוקים בדבר (ולהעיר ממאמ"ר סרצ"ו סק"ב שאין לחלק בזה בין הפסק מועט למרובה). וראה הנסמן בקובץ העו"ב ש"פ שמות תשע"ה].

וראה בנדו"ד שו"ת מגדנות אליהו ח"ב ס"כ. שבת ומועדים פריינד ח"ה ע' קכא. חזקת אהרן חשין ס"מ. נתיבות הברכה ברונר סס"ו סק"ח. אבי בעזרי רוט סתרפ"א ס"ב. הנסמן בקובץ אור מרדכי כסלו תש"פ).

מילואים לו (הערה 284 (1))

והיינו גם להסברא שחל עלי' קדושה לאוסרה בהנאה, ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב שם – הרי העיקר שלא יבוא לידי תקלה

ליהנות, ומסתבר דל"ש ביזוי מצוה בטיפות מועטות, וכמו שבתרומה ל"ש משמרת תרומותי בכגון דא – ראה תרומות פי"א מ"ח. וליכא בה משום ביטול איסור לכתחילה כיון שאינו מתכוון לבטל, ראה פי' הר"ש שם. וכש"כ לדעת הרמב"ם תרומות פט"ו הי"ט להתיר לבשל חולין בקדירה של תרומה אחרי ששטף. וראה בתשובתו לחכמי לוניל הובא בכס"מ שם. וכבר ביארו שלרמב"ם בתרומה קיל טפי משאר איסור, דבלא חשיב פקע איסורו. וראה רש"ש תרומות שם מ"ח בגרעיני תרומה שהשליכן, וכן במגורה שפינה, ומערה מכד ונוטף שלש טיפים, שהוא ע"ד כהן שסך בשמן ישראל מתעגל, שנתחללה מקדושתה. וראה שערי טהר ולק ח"ב קסח, ד. וי"ל דהה"נ בשמן שהוקצה למצוה דלא עדיף משמן של תרומה. ואף שאחרי שמדיח בכיור מתמצה קצת שמן, והו"ל כהרכינה ומיצית – עדיין אינו בגדר ביזוי. ועוד, שכיון שנשפך לכיור ואינו עומד להשתמש שוב מוכח שאינו חשוב בעיניו. וראה שו"ת אמרי כהן האלאנדער ס"א. ולהעיר מל' המאירי שבת כא, ב "אם נשאר שם כלום". ויל"פ דלאו דוקא, ולא מיירי בטיפות מועטות שנשארו אחר הסירוי. ועוד י"ל. ולהעיר, שכתב עלה ש"מפרזיזם על מדותיהם" ולי' לא ס"ל. ומה שכתבנו שלא לשטוף במים חמים – מחשש בליעות בכיור. ולא קיי"ל כרמב"ם שם להתיר לבשל חולין בקדירה של תרומה אחרי ששטף.

מילואים לז (הערה 284 (2))

שמצד הכלי אין כאן הקצאה למצוה. וראה שו"ע אדה"ז סמ"ב ס"ו שתשמישי מצוה כגון נר חנוכה אפילו עשאן לשם כך בלי שום תנאי ונעשית בהן מצותן פעמים רבות מותר להשתמש בהן חול. וקאי אכלי כפשוטו. וראה גם פרי האדמה חנוכה פ"ד ה"ו. ואם נפשך לדון מצד השמן שנבלע בו, ולהצריכו הגעלה או ליבון (ונימא דהתם קאמר רק להשתמש לחול גרידא ולא לכלי אכילה) – מסתבר לומר שגם להסברא שעשאוה כנרות שבמקדש וכמי שהקדישו לשמים והטילו עליו קדושה ואיסור הנאה, אין הכוונה להחמיר עליו לאסור גם הבליעות. ועוד, שהבליעות לא הוקצו, שמה שנבלע לא רצה להקצות (וגם מה שהוא כאילו הקדישו לשמים – בדעתו תליא, לפי "שהוא נתנו והקצהו שיכלה במצוה" – רמב"ן שבת כא, ב. ועד"ז במאירי שם שהואיל והן זכר לנרות ולשמן היכל הקצהו מדעתו לגמרי". אבל באבודהם ועוד משמע דתרתי נינהו), ובדרבנן יש ברירה. וראה כעי"ז שע"א סוכה כג, ב ד"ה הלוקח. אבל העיר ע"ז מט"ז יו"ד שסכ"ד סקט"ו דמשמע שללא שיעור ביטול הבליעות הן טבל, ול"א ברירה. גם יש לדון מדין דשיל"מ (וראה מג"א סתרע"ז סקי"ב) אי אמרינן ברירה מדרבנן. ועוד יל"ע, מצד ברירה בדבר שניכר האיסור מתחילתו, שי"א שגם בדרבנן ל"א ברירה. אבל בנדו"ז י"ל בפשיטות, דל"ש לדין ברירה (ולהעיר מהעמק שאלה סכ"ו. שו"ת קרן לדוד או"ח סי' קנט. ויחי יוסף חנוכה סל"ו), שאין כוונתו להקצות השמן שנבלע. וכ"כ להתיר מה"ט בשו"ת אמרי כהן שם. ולהעיר מעור שסכו בשמן של שביעית (שביעית פ"ח מ"ט. וקאי גם בכלים – ראה תויו"ט ושושנים לדוד שם. ובפי' מהר"ש סירליאו, והובא גם במלאכ"ש שם, משמע דקאי אחר זמן ביעור. וראה מש"ר שם). ולכאו' י"ל בנשאר מותר השמן שם יותר ממעל"ע, אם יש לדון משום כבוש. ואף אם נאמר שהשמן אינו אסור בהנאה רק באכילה – ראה בארוכה בשו"ע אדה"ז סי' תקז בקו"א סק"ד לגבי מוקצה. וראה בנדו"ד יד"י סצ"ט סקי"ב במש"כ לדחות דברי החוו"ד שם סק"ח – אכתי לא יועיל להתיר הבליעות. ונראה שכיון שבכה"ג ליכא משום ביזוי מצוה שאינו בעין ולא מינכרא, לא הטילו עלה גם איסור הנאה.

וראה שו"ת בית יהודה ענייאש סכ"א, הובא באשל אברהם (אופנהיים) סתרע"ט (שדן שום ביזוי מצוה והורדה מקדושה. ולכאורה דומה לסוכה אחר החג (ראה שו"ע אדה"ז סתרל"ח סט"ז. ושאני השמן שהקצה למצוה, ראה תוס' שבת מד, ב ד"ה שבנר, בהחילוק בין מותר שמן לנוי סוכה). שו"ת משנה שכיר (מהדו"ח) או"ח סש"ג ואילך (ע"פ שלה"ג שבת כא, ב שאסור ליהנות "בין בנר ובין בשמן הנשאר". והביא שם מחי' מהרצ"א (בפסקי הלכות משלה"ג) שפי' שהכוונה על הכלי (וראה גם תולדות זאב שבת מד, ב), ושכן עיקר, והוא לפי שהוקצה למצותה. אלא שלשלה"ג האיסור רק בשמונת ימי חנוכה. ובחי' מהרצ"א שם כתב דלדינא שהשמן אסור אחרי חנוכה, הכלי הותר אחרי החג שלא הקצהו למצוה. ובשו"ת אמרי כהן שם נראה שהעמיס בכוונת שלה"ג ובחי' מהרצ"א שם דקאתי עלה מחמת הבליעות שבכלי. אבל לכאורה כוונתם מחמת שהכלי עצמו הוקצה. ובכל אופן, מסקנתו להיתר. ולהעיר גם מל' בעה"מ שבת כב, א "כיון שהם זכר לנרות ולשמן של היכל אסורות הן בהנאה", ומדנקט "נרות ושמן" – משמע דקאי גם על הכלי. וכ"כ בשו"ת שבה"ל ח"ג ספ"ג סק"ג). שו"ת שיח יצחק ווייס או"ח סשמ"ג (שלא להשתמש במנורה בימי חנוכה לצורך אחר מחמת שהוקצה למצותה. וראה שו"ת ישכיל עבדי ח"ח סל"ח סק"ב. ולא נחית לכל הנ"ל. וראה שו"ת משנת יוסף ח"ט סי' קסט. חיי הלוי ח"א סמ"ט. וחזי לאצטרופי לסברות שהביאו שם, ג"ז שי"א שזכוכית אינה בולעת. ואם נאמר שהשמן אינו אסור בהנאה רק באכילה, א"ש טפי – ראה בארוכה בשו"ע אדה"ז סי' תקז בקו"א סק"ד לגבי מוקצה.

מילואים לח (הערה 329)

זמן התענית מעלות השחר – כ"ה בפוסקים.

אמנם, בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב נזכר בין הדברים שישנם כמה שעות עד להתחלת התענית בעלוה"ש, או אפילו הזהירות [להתחיל להתענות] עוד לפנ"ז. ואולי הכוונה להמבואר בכ"מ (אג"ק חי"ח ע' תקנז, ונעתק גם בלקו"ש חט"ל ע' 225. ועד"ז – ובשיעורים קלים – במ"מ הגהות והערות קצרות לאגה"ת פ"ג) בכוונת אדה"ז באגה"ת פ"ג שיכול לאכול עד ג' שעות לפני נץ החמה. ולהעיר מהוספת המלקט בספר המנהגים ע' 45 בשוה"ג (ונמצא בגוכתי"ק בתשורה לנישואי ברוך כ"ג אלול תש"ע ע' 13) שצ"ע אם בכל תענית דינו כן. וגם בפנים תיקן בכתי"ק הל' והוסיף "בתענית תשובה". והמסופר מפי השמועה בס' משבחי רבי ע' 47 – כנראה משבשתא היא.

[ובהסברא שתענית תשובה חמור טפי (אף שבד"כ איפכא הוא, ולדוגמא לענין להשלים בע"ש וכן לענין מילה. וראה שו"ת מהרש"ם ח"ט סל"ד, שתענית יחיד קיל דאפשר בשאלה) – ילה"ע מפידע"י תענית יב, א ד"ה עד מתי (בנדו"ז ממש). וראה שרביט הזהב שם. אמת ליעקב תענית יא, ב ד"ה ועיין. אבל ראה גבורת ארי ודקדוקי חברים לפידע"י שם. וח"א העיר מפידע"י יומא לד, א ד"ה וצריכי (וכן שם ע, ב ד"ה וצריכי), שיש צד נוטה שהנדבה צריך לייפותה כדי שתתרצה לדורון והקבלת פנים. וראה עד"ז פידע"י חולין ה, ב ד"ה דלאו (בחומרא דעולה לגבי חטאת). וראה הגהות מהרש"ם לשם. וי"ל ע"ד תפלת נדבה שצריך שיהא מכיר עצמו שיוכל לכוון יפה. וראה שו"ת שנות חיים סנ"ו לענין מהבב"ע.

והנה יש מי שר"ל איפכא שג' שעות מאוחר יותר מזמן עלוה"ש, והיא קולא בתענית תשובה, ודבריו נסתרים מכ"מ, כולל גם מהל' במ"מ הגהות וכו' לאגה"ת שם (ועוד). וחלק מההשגות לסברא הנז' – הועלו עלי גליון בתגובות שנדפסו בהתמים (בית משיח) גל' לה. והמענות שנכתבו שם בהערות בשוה"ג – אין בהן די השב, כמובן. וכן מש"כ בהערות שם ליישב ע"פ תאריכי המכתבים – אינו, וכדמוכח גם מרשימות הנ"ל. ואכ"מ עוד.

ובעיקר זמן עלוה"ש בדעת אדה"ז, ובמש"כ באגה"ת, הארכנו במק"א, עודנו בכתובים. ואכ"מ. כן להעיר מביאור מחודש באגה"ת בנר אליעזר גרינפעלד ס"י].

ועוי"ל בפשטות שהכוונה בר"ד הנ"ל להישן שינת קבע ולא התנה. וכ"מ בשיחה הנ"ל, בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הערה 45 בשוה"ג.

ובמש"כ באגה"ת שם "לאכול מעט" – הנה, בהלקח והלבוב שם מפרש לפי שבאכילה מועטת יותר נוח להתענות כידוע. ויותר נראה, שכוונתו להיפך, עפ"מ שהזהירו בכ"מ (א"ר סתקס"ג סק"א. חסל"א מעין ד נהר מה, הובא בבאה"ט סוסי' תקסח. ולהעיר שבמשנ"ב העתיק שאר דברי הבאה"ט והשמיט ד"ז. וראה כה"ח סתקמ"ט סקי"א מכ"מ. ושם, שבאדם כחוש יש להקל) שלא לאכול הרבה יותר מרגילותו לפני התענית, שא"כ לא תועיל לו התענית. ואף אם לא נהגו להחמיר בשאר תעניות (וראה בכנויי נדרים סר"כ סי"ח

ע"פ פירש"י נדרים סג, ב. וראה הגהות הרש"ש שם. שו"ת בצה"ח ח"ב סמ"ח. ובאהל ישרים להר"א ענתיבי שער התשובה (בהוצאת מכון הכתב – ע' 115) שדברי חסל"א תמוהים. ולהעיר מאג"ק ח"ח ע' תע) – מ"מ, מקום לומר שבתענית תשובה שהוא משום עינוי חמיר טפי בד"ז. וכ"כ לחלק בא"א מבוטשאטש תנינא סוסי' תקסח, שבהנ"ל לא שייך קפידא רק בתענית שלהצטער לתשובה משא"כ תענית לישע ותענית ציבור שיש לומר שיותר נכון להכין כח להתענות, ורק בתענית יחיד לכיוף ליצרי' בכך.

ולהפי' באגה"ת סג' שעות זהו "זמן עלוה"ש או חצי שעה לפני זה" (הובא באג"ק ח"ח ע' תקנז ועוד) – הרי בלא"ה מותר רק "לאכול מעט", שהרי תוך ח"ש לעלוה"ש אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, ומותר רק טעימה בעלמא.

מילואים לט (הערה 356)

ובהקדמה, שגם לענין תפלת מנחה בכלל, כתב אדה"ז בסדר הכנסת שבת רק ש"אין למחות ביד המקילין וכו' בפרט בשעהד"ח בימות החורף שהימים קצרים", אבל ודאי שאין להתפלל אז לכתחילה, שזמן מנחה עד שקיעה"ח (וראה הנסמן בקובץ העו"ב חגה"ש תשע"ד). ובמק"א – בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו – הארכנו בהחילוק בין נטילת לולב ביה"ש ושאר מצוות שאינו מברך ביה"ש לתפלת מנחה. ועיי"ש (ובהנסמן שם) גם מחמת הסברא דשאני תפלה דרחמי ניהנו. ועוד, שעכ"פ עולה לו למעריב. ואכ"מ. [ועיי"ש גם בנוגע לספה"ע. ולהעיר, שבשו"ת תרוה"ד סל"ז התיר מחמת הדעות שספה"ע מדאורייתא, ומחמת שנקט שספק ברכות במצוה דאורייתא לחומרא. ואכ"מ].

אמנם, בברכת התורה בקריה"ת וברכת הפטרה חמור טפי. וסב"ל. ואף שיש לצדד ללמד זכות לסמוך להקל מכמה טעמים וכדלקמן – לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה.

[ומהסברות להקל, נוסף להדעות שבכ"פ שקורא בתורה מברך "בכל עת שיסכימו עשרה מישראל", וגם שבברכה"ת בשחרית לא נתכוונו לפטור קריה"ת, וכש"כ להדעות שברכה"ת בעת קריה"ת דאורייתא. וגם שספק איסור דרבנן דברכה לבטלה אינו דוחה ספק מ"ע דאורייתא דברכה"ת. ובכלל ברכה"ת אינה כ"כ ברכה לבטלה, ראה שו"ת הצ"צ במהדו"ח או"ח סי' קיא (לענין קריה"ת בת"צ גב' מתענים), ועיי"ש גם לגבי ברכה אחרונה. ועוד שם, שעכ"פ כשצריך לקרות מספק י"ל דצריך לברך. ובנדו"ד יש לצרף הסברא שעדיין יושבים בתענית. וחזי לאצטרופי מחמת ביה"ש דר' יוסי. וכהנה בכמה סברות. וראה בחלק מהנ"ל בשו"ת דבר יהושע ח"ג סס"ג.

אמנם, אכתי לא פלטינן מספיקא, שהרי העיקר לדינא שאין לברך בקריה"ת בכל עת מצוא, למרות סברות הנ"ל. וכן העיקר לדינא שאין חילוק בחובת ברכה"ת ביחיד ובציבור (והארכנו במק"א. ואכ"מ). וגם שספברא זו מועילה רק לגבי ברכה לעולה הראשון. וכמה חשש אדמו"ר הצ"צ בשו"ת או"ח סל"ה שלא להוסיף בקריה"ת משום חשש ברכה שא"צ. ויש לחלק. וכש"כ שאינו מועיל לגבי ברכת הפטרה. ואנן קיי"ן לעיקר שסב"ל אפי' בכמה ספיקות. ועיקר דברי הצ"צ להקל לקרוא בתורה כשיש רק ג' מתענים – לפי שהעיקר שבת"צ חובה ממש לקרות בכל גווני גם כשאינו מתענה, ולא מחמת סברות הנז', משא"כ כשספק אם עבר התענית. ואם מחמת הדעות שמותר לקרוא בלילה (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קנח. פני מבין ס"ל. ועוד) – היינו לפני עלוה"ש, ולא בלילה שלאחריו כשכבר עבר זמנו. ואפי' את"ל להקל בב' וה' – דאכתי איכא טעמא שלא יעברו ג"י בלא תורה, והרי י"א להשלים ביום שלישי. וגם בביטלו הקריאה ביום חמישי, שכבר עברו ג"י – אכתי עדיף לן שלא יעברו עוד יום (וראה בנו"כ השו"ע או"ח סי' קלה ס"ב – באה"ט, ברכ"י, משנ"ב ובה"ל שם). ובשבת מנחה – איכא עכ"פ הסברא דתוס"ש. ודוחק קצת. אבל בקריה"ת דמועדים וימי הצומות, הרי כבר עבר זמנו. ולכמה דעות אסור מדינא לקרוא בתורה שלא בזמנו ואפי' ללא ברכה. וראה שו"ת משיב דבר ח"א סט"ז. תורת רפאל ס"ב. אג"מ או"ח ח"ב סל"ה. ואיכא גם משום מיחזי כשיקרא – ראה ב"ב פה, ב. שו"ת הצ"צ או"ח ס"ג סק"ו. שם ד"ה ומעתה. אבל יותר נראה שבמקום ספק ליכא למיחש כ"כ, אלא שאין לו לברך. וראה שו"ת רבבות אפרים ח"ה סר"צ. ואשיבה דברי מוזסון או"ח ס"ד.

והנה, מצינו בכ"מ שכשהשעה דחוקה יתפללו מנחה ואח"כ יקראו בתורה (ראה מקו"ח סרל"ב בקיצור הלכות. שם סי' קכד ס"ב. ועוד). ולא נתפרט אם היינו מחמת שלא יספיק הזמן לשניהם, ואם מחשש שימשך בלילה, או מחמת המציאות שאין אור היום לראות, ואם הוא אחרי שקיעה"ח, או בביה"ש דר"ת, ועוד כמה פרטים עד"ז. ועכ"פ, עדיין לא נתפרש להדיא להתיר לקרוא ביה"ש (אף שמסתבר דהכי קאי. ולהעיר, שבכלל, שקו"ט אם מקום לקרוא אחרי שגמר מנחה, אף שהעיקר שאפשר לקרוא אחרי מנחה, עכ"פ בת"צ. (וראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סכ"ח. קנין תורה ח"ב סי' קכז. ועוד). והמסופר שבכ"מ קראו בשבת מנחה ליד החלון מחמת שאיחרו מאד זמן מנחה – הרי אפשר שהוא ממש קודם ביה"ש, וכשעדיין הי' אור היום קצת).

וצ"ב החילוק בין ברכה על קריה"ת, לקריאת הלל, שיכול לקרות כל היום עד צאה"כ (שו"ע אדה"ז סתפ"ח ס"ג). אבל במק"א (בלוח לימים טובים ולחנוכה) כתבנו דהיינו שלא בברכה. כן בנ"כ זמנה עד צאה"כ כדלקמן, ובפשטות – היינו בברכה (אא"כ נאמר שלמסקנת אדה"ז בסדר הכנסת שבת אינו כן, וכדלקמן).

ולענין אמירת הש"ץ או"א ברכנו אפשר לאומרה בין השמשות. וראה לבוש סתרכ"ג ס"ד ושו"ע אדה"ז שם ס"ח, אפי' בנוגע לנ"כ, שצ"ל קודם צאה"כ, ומשמע שביה"ש מותר. וכ"מ בפר"ח סי' קכט. כנה"ג שם. ועוד. וכש"כ בנוגע אמירת או"א וכו', עיי"ש. וצע"ק בסיום הסעיף: מבעוד יום. וראה בפמ"ג שם סק"ג שנסתפק לענין ביה"ש. ובמשנ"ב בשעה"צ סקי"א צירף כמה סברות להתיר בביה"ש (ביה"ש דר' יוסי, דעת ר"ת, וכנראה גם הדעות שנ"כ בלילה), ונשאר בצ"ע. וראה הנסמן בשו"ת יחו"ד ח"ו ס"מ. יוסף לקח פרץ מועדים ח"א סל"ו. ועוד. וצ"ע בטעמו של הלבוש ואדה"ז. גם יל"ע אם אדה"ז בסידורו (שחזר בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל נמי הכי. ולהעיר מהוראת שעה לישא כפים בנעילה מוקדמת (בשנת תרמ"ו – סה"ש תרצ"ג ע' 80. בשנת ת"ש – ראה מבוא לסה"ש תרצ"ו–ת"ש ע' מ הנסמן שם. ואינו ברור אם הקדימו גם לפני השקיעה, או רק לפני צאה"כ, ואת"ל לפני השקיעה, הרי בשנת ת"ש אפשר שהי' מחמת הסכנה (כמסופר שם. וראה בתשורה ליסון–ווילהעלם כ"ד אד"ש תשס"ה ע' 24)).

מילואים מ (הערה 357)

כ"כ כמה פוסקים: ב"ח סתקס"ה ד"ה ומ"ש לא שנא, והובא במקו"ח סתקס"ב ס"ב, בעטרת זקנים רסי' תקסה, בא"ז סתקס"ו סק"ג, חיי"א כלל קלב סל"ג, שת"ז סתקס"ה סק"ג, ועוד. ורק שבמאמ"ר סתקס"ה סק"א (ושם סק"ד. סתקס"ו סק"ב) כתב להשיג (כדלקמן). אלא שהעיד בעצמו שלא מצא להאחרונים שהעירו בזה על הב"ח. (ומש"כ שם שבלא"ה נוסח הטור הוא "ביום צום תענית זה" – הנה, באמת י"א לדלג כל התיבות, או שיאמר "ביום תענית ציבור זה" (כ"ה בב"ח, עט"ז, א"ז, ועוד. אבל במג"א דלקמן כתב כנ"ל. וצ"ע מש"כ בשת"ז סתקס"ו סק"ה בש"ץ שאינו מתענה שיאמר "ביום צום תענית זה" , למרות מש"כ שם סתקס"ב סק"ג שהנוסח בכלל הוא "ביום צום התענית הזה". ושם שבאינו מתענה יאמר "צום צבור זה".

[ובדעת הב"ח, נראה דס"ל להב"ח שבמתפלל עם הציבור שאני, ואפשר גם במתפלל לעצמו, כיון שאינו קובע ברכה בפ"ע (והרי לדינא ש"צ שאינו מתענה ואירע שעבר לפני התיבה אומרה בש"ת כיחיד ואומר "ביום צום תענית זה" – מג"א סתקס"ה סק"ז. ומזה משמע שגם במג"א נקט כהב"ח. איברא, דשאני ש"צ דעדיף שהוא שלוחו של הציבור. ומש"כ במג"א סתקס"ה סק"ג (והעיר מזה במימי שלמה קמחי סתקס"ה ס"א) – קאי בשאר צומות ולא בד' צומות. וג"ז רק בדרך "משמע" ולא לדינא. ועוד דסיים עלה לעיין בסתקס"ו ס"ה ובב"ח. ומנא לן שבשו"ד לא הכריע כב"ח. והרי בסתקס"ו פסק כוותי' עכ"פ בדיעבד). וגם לא מיחזי כשיקרא מחמת דילוג התיבות כנ"ל. וראה גם בב"ח סתקס"ה ד"ה יש מהגאונים, במה שלדעת

הגאונים אין אומרים אלא במנחה מחשש בולמוס, שלא לשנות הנוסח לכל הציבור בשחרית – כן נראה בכוונתו. ותמוה מה שבשו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלא הכריע נגד כל הני רבוותא מחמת דעת הגאונים שאין אומרים אלא במנחה מחשש בולמוס, והרי הב"ח עצמו נזקק לזה, כנ"ל. וגם בט"ז סתקס"ה סק"ב כתב להדיא שאפשר לומר גם בשחרית באם מדלג התיבות].

והנה, במשנ"ב סתר משנתו לכאורה, שבסתקס"ח סק"ג כתב בשם נה"ש (והב"ד בכה"ח שם סק"ח). אבל בסתקס"ה בבה"ל אחרי שהב"ד החיי"א כתב בשם המאמ"ר דמיחזי כשיקרא, ושדבריו נכונים (והביאו בכה"ח שם סק"ו). ויש שכתבו לחלק בין הפטור מתענית למי ששכח ואכל. ודוחק. ועוד, שדברי המשנ"ב הם בשם נה"ש, ונימוקו עמו מחמת שהוא יום תענית, ומה לי אם שכח ואכל או חולה הוא. ואף גם זאת, שבבה"ל שכתב שלא לומר עננו, הב"ד המאמ"ר סתקס"ה סק"א, שהכריח כן מהט"ז שם סק"ד (ואכן בפמ"ג במ"ז שם הקשה על הט"ז, דשאני כשאומר ביום צום תענית זה. וכנ"ל שכ"כ הט"ז בעצמו בסק"ג שיכול לומר אף בשחרית בדילוג התיבות), ובט"ז שהביא להקשות בהחילוק בין ש"צ שאינו מתענה לשמא יאחזנו בולמוס – עכצ"ל דלא חילק בהכי, אם הוא מחמת חולי שפטור מעיקרא, או שאחזו בולמוס שכבר התענה וגם משלים אח"כ. וי"ל. (וראה עד"ז בס' זכרון עיונים בתעניות ח"א ע' תקיח. וחזר ע"ז בשינוי – בשיעורי שלמי תודה ביהמ"צ ע' יט, ושם נטה קו. ומחוורתא כדמעיקרא). ועוד צ"ב, שאם בשכח ואכל שם תענית עליו מחמת שמשלים תעניתו, מדוע הוצרך לשנות ולומר "ביום צום תענית זה".

ויש שכתבו לחלק באו"א בין ד' צומות שמד"ק (ואכן בנה"ש כתב הסברא "כיון שתיקנו חכמים להתענות בו") לתענית שגזרו הציבור. (ועיקר החילוק כבר נמצא יסודו במג"א כנ"ל. וראה העמק שאלה סס"ו סק"ג. והביא גם ממאירי. אלא שהמנהג שאומרים עננו רק במנחה (מחשש בולמוס) גם בד' צומות). וראה גם במקו"ח שם, שהוא ע"ד ההזכרה "ביום חגה"ס הזה" גם כשאוכל בבית ולא בסוכה. ונראה, דס"ל שהוא בגדר מעין המאורע. [ולהעיר שגם בערוה"ש סתקס"ח ס"ב שמימיו לא שמע מי שינהוג כן לומר עננו ביחיד שאינו מתענה – איכא לדחוקי דקאי בשאר ת"צ ולא בד' צומות. והו"ע כתב בסתקס"ו ס"י שבת"צ הקבועים יכול ש"צ לומר עננו (ואפי' ביום צום תעניתנו), אף שי"ל דש"צ עדיף, כנ"ל]. ויש שר"ל שמש"כ בסתקס"ח הוא רק לדעת המחבר, שאומר עננו בכל התפלות, ולא לרמ"א שאומרים רק במנחה מחשש שיאחזנו בולמוס. וכ"ז דחיק ואתי מרחיק (בכוונת משנ"ב ובכה"ח שהב"ד). ובפרט שבנה ציו"ן מקום למקום. ובד"ם, מש"כ במשנ"ב עיקר לגבי דבריו בבה"ל, ובפרט שבמשנ"ב נכתב באחרונה – בסתקס"ח.

ולמעשה, נראה ששני החילוקים גם יחד אמת לקולא, שמי ששכח ואכל אפי' בתענית שגזרו ציבור יכול לומר עננו. וכש"כ, שבת"צ מד"ק גם החולה יכול לומר עננו. ווראה בכתבי רח"א ביחאווסק, נדפס מכת"י בקובץ העו"ב ג' תמוז תשס"ז ע' 3 (וראה שם ע' 2), שהעמיס בל' אדה"ז בסידורו, שאף בשאינו מתענה יכול לומר עננו אם ישמיט תיבות "ביום צום תעניתנו", או שביש ציבור שמתענים יוכל לומר עננו. וכש"כ לפמש"כ בשו"צ הצ"צ או"ח ח"ב סי' קי להקל לומר עננו אפי' בברכה בפ"ע בד' צומות הקבועים כשיש עכ"פ ג' מתענים (וכנ"ל אצלנו בלוח בשחרית).

וגם קטן יכול לומר כך, דלא כמפקפקים, ואיכא משום חינוך שכשיגדיל יתחייב לצום ויאמר עננו, ובפרט אם נאמר שבחולה אומר עננו, א"כ לכשיגדיל גם אם יהא פטור יאמר. ואדרבה, בקטן עדיף שאינו בר חיובא, וליכא כ"כ חשש מיחזי כשיקרא, שפשוט שכוונתו ליום התענית. שו"מ שכך הורה הרש"ז ריגר מבריסק (כאיל תערוג שטיינמן עובדות ע' תשפה. והחולקים, אינהו ס"ל שגדול שאינו מתענה אינו אומר). ועיקר הסברא שי"א שאם הקטן מתענה יאמר עננו, אינו מובן, שאם פטור הוא, מופקע הוא מתענית, ומאי מהני מה שמתענה).

מילואים מא (הערה 367)

ואינו דומה לקידוש בליל פסח שגם אמירת הקידוש צ"ל בזמן הראוי לאכילת מצה. וכן אינו דומה למש"כ בגליון מהרש"א יו"ד סי"ט ס"ה לש"ך סק"ו שאם בירך על אכילת מצה סמוך לחשיכה ואכל כשתחשך מסתברא שלא יצא בברכתו – דהתם שאני דקאי בברכת המצות שאינו יכול לומר "וצונו" כיון שלא הגיע זמן המצוה. וראה גם כיו"ב בצל"ח ברכות יא, ב בד"ה בא"ד והי' אומר ר"ת (לענין ברכה"ת קודם עלוה"ש (לדעת ר"ת) לפטור מה שילמוד אחר עלוה"ש). וכבר נמצא כן במג"א סשל"ט סק"ח ואדה"ז שם ס"ו (והוא משו"ת תרוה"ד ח"א סרס"ט. אבל לא נת' שם טעם הדבר), לגבי ברכה על פדה"ב מע"ש ע"מ שיחול בשבת. וראה בשו"ת נוב"י מהדו"ת סוסי' קפז. (וכעי"ז בשו"ע אדה"ז סתל"ב בקו"א סק"א. אבל שם גם אח"כ אינו עושה מצוה, שאינו מחוייב בביעורו עד תחילת שש. אבל עיי"ש שלראש חייב בביעור בסוף חמש, ועכ"ז כתב שאינו מברך אז). ואולי ילה"ע משו"ע או"ח סי' קכח סי"ח שאסור להתחיל בברכה על ברכת כהנים לפני שיכלה הדיבור דקריאת הש"צ כהנים. וגם להפי' דלא קאי בקריאת כהנים, שאני התם דמצוה קעביד בלא"ה – ראה הגהות הרד"ל סוטה לט, ב.

אבל בברה"נ מצינו להדיא דמהני גם כשאסור עדיין באכילה, ראה מג"א סר"ו סק"ח ואדה"ז שם סי"ד ובפמ"ג בא"א שם לענין ברכה על המים בשעת התקופה. וכן לגבי ברכת הבדלה כשאסור אז בשתיית היין – ראה שו"ת תרוה"ד ח"א סוסי' קנד.

מילואים מב (הערה 379)

ולא נהגו לפטור בברהמ"ז כדברי המשנ"ב סי' קעו בתחילתו בבה"ל ד"ה בירך על הפרפרת בנוגע לספק פהב"כ לפני הסעודה. וברוב העוגות שבימינו בלא"ה אינן ספק פהב"כ. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כב'עדר בד"ה וגוף השאלה במוסגר. וש"נ.

וכאן אתנו מקום להוסיף מתוך חילופי מכתבים שהיו לנו בענין זה עם הרה"ג בעל עיטורי מרדכי שליט"א:

מש"כ להוכיח מבא"ח נשא ד, דלא כמשנ"ב – לפענ"ד במחילת כת"ר ראי' חלשה מהבא"ח, דקאי התם במזונות ועל המחי' ודאי ולא בספק המוציא וברכהמ"ז. ושוב מצאתי שהעיר על דברי הבא"ח בהליכות עולם שם, שהרי ספק איזה בגדר פהב"כ.

ואם כדבריכם, אפשר להביא ראי' גם משו"ע אדה"ז קסח, ח בסופו, לחלק באכל פהב"כ שלא בשיעור קב"ס ונמלך לאכול שיעור קב"ס, שבשו"ע נקט שאינו מברך על המחי' תחילה (משא"כ בסידורו), למי שאכל דבר שברכתו מעין שלש ואח"כ סעודת לחם גמור, שבזה צריך לברך תחילה על המחי', אף שבדיעבד נפטר בברהמ"ז. וכ"כ בסדר ברה"נ א, יז. ומזה שלא חילק, ובפרט דקאי התם בשו"ע בדיני לחמים שברכתם מזונות, משמע שגם בדבר שמברך מעין שלש בספק הדברים אמורים. ואינו מוכרח. ובפשטות קאי במזונות גמור. (ושו"ר מש"כ בזה בבירורי סוגיות בציעת הפת לידידנו הגר"י וקסטוק שליט"א קסח, ו – ע' עו).

ויתירה מזו, שאפ"ל כן גם במשנ"ב רח, עה בסופו, שרק בדיעבד ברהמ"ז פוטר פהב"כ, ומשמע דלכתחילה יברך מעין שלש. ואף קודם הסעודה, מדלא פירט. אלא שפשוט דלא נחית לכך וקאי רק בשעה ובירך ברכהמ"ז, או גם באוכל קודם הסעודה אבל בפהב"כ בודאי. והנה, כדברי המשנ"ב, כתב גם בקיצור שו"ע לט, ג. אלא דקאי שם במיני מזונות גם בודאי. וכבר הקשו עליו. ובחוסן ישועות לט לבעל מסגה"ש העמיס בכוונתו דמיירי בספק פהב"כ. [ויש שהעמיסו בד' הפמ"ג בפתיחה שם ד"ה מריש הו"א (וראה גם שם ד"ה הפרש יש) שבאכל ב' מאכלים וספק אם ברכה אחרונה שלהם שוה, כגון פהב"כ ולחם גמור, מברך רק על הודאי. אמנם, אין הכרח בד' הפמ"ג לסברת המשנ"ב, דהתם מיירי אחרי שכבר אכל לחם גמור, שמספק אין לו לברך כעת על המחי' ויברך רק ברהמ"ז. אבל במשנ"ב כתב לחדש יתר על כן שגם לפני אכילת הפת לא יקדים לברך על המחי' מחשש ברכה שא"צ].

אמנם, בחיי"א שהביא בבה"ל שם ודאי פליג אמשנ"ב (אא"כ נאמר דלדידי' לעקיך בכלל פהב"כ בודאי, וכדעת הב"ח ועוד, שיש ליר"ש

להחמיר בכולם חוץ מבלעקיך. ולא עיינתי בחיי"א לראות היעמדו דברינו או לא. וראה שו"ת אג"מ או"ח ג, לג שבעוגות שבימינו ודאי יש לברך תחילה ברכה אחרונה).

ולמעשה אין המנהג כדברי המשנ"ב. (אלא שי"ל שרוב לעקי"ך שבימינו ודאי פהב"כ הם ולא ספק. וראה שו"ת אג"מ שם). והמשנ"ב בעצמו הביא שבחיי"א מא, ד ל"כ כן. וראה גם א"א מבוטשאטש רח, יז.

גם להעיר שבנדון הנ"ל דהמשנ"ב כתב בשו"ת אול"צ יב, ז, שעדיף לברך מעין שלש שאל"כ נכנס לספק שמא ברכת במ"מ פוטרת הפת. ועל כרחך ס"ל להמשנ"ב שכיון שגם ברכת מעין שלש על ספק פהב"כ אינה בוודאות אין לו לעשות כן לכתחילה. גם להעיר דס"ל להמשנ"ב שאין במ"מ פוטר פת - ראה שעה"צ קעו, ב. גם י"ל שיש לברכה על מה לחול וחלה על פהב"כ ולא על הפת. (וצ"ע החילוק בין זה לנידון שאכל פת תחילה ואח"כ ספק פהב"כ).

וכבר העירו שכבר קדם להחיי"א בעל נוב"י בדרשה לש"ש (שנדפסה הימנו בדרשו ציון ע' לג (ושם נדפס בטעות "פוטרת". וצ"ל "אינה פוטרת"). קובץ בית אהרן וישראל גל' מב, ע' כ) לברך ברכה אחרונה על הלעקיך קודם הסעודה בשבת. ובכדי שלא יסתור למש"כ בעצמו בדגו"מ קסח למג"א כב, שבאוכל פהב"כ באמצע הסעודה לעידון ותענוג אינו מברך שמא נפטר בברכת הפת – נצטרך לומר דהכא שאני מאיזה טעם, ואולי שאם לא יברך איכא חשש שברכת מזונות תפטור הלחם. ונחתינן לשקו"ט אם יכול להגביל ברכתו ואם מחית נפשי' לספיקא, או שבנדו"ז כ"ה לכו"ע. אא"כ נפרש בנוב"י דקאי במין לעקי"ך שהוא פהב"כ בודאי.

וכבר כ"כ בחסל"א קעד, ג לברך מעין שלש, וממרוצת דבריו בהמשך מוכח דקאי גם בספק פהב"כ, עייש"ה. וכ"ז דלא כמשנ"ב. גם בברכת הבית שער ט, יא כתב לברך תחילה מעין שלש על פהב"כ. וראה שם טז, מג. וראה גם שו"ת אג"מ או"ח ג, לג.

והנה, בגוף סברת המשנ"ב בלעקיך בקידושא רבה – ילה"ע גם שבד"כ מברך גם על הגפן לפני הסעודה כשאינו שותה יין בסעודה. וממילא מחמת ספק נכון שיכלול על המחי'. ולהעיר מא"א מבוטשאטש רפט, א. גם לפעמים יש שינוי מקום והוא דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו. גם לפעמים אוכל בנוסף לפהב"כ מעשה קדרה. ובפשטות במשנ"ב מיירי כשאינו מברך על הגפן.

ועוד יש לצרף הסברא שבשבת ליכא ברכה שא"צ. אבל יש שר"ל דאיכא חשש דברכה לבטלה ובדומה למי שמברך ברכה אחרונה באמצע סעודה. וראה בירורי סוגיות שם. אבל להעיר מכעי"ז בתהל"ד דלקמן. וראה תהל"ד בהשמטות לסי' קעד, י. וראה מה שהארכנו בכיו"ב בשו"ת באתרא דרב סי' לט'רסב. ואכ"מ.

וחזי לאצטרופי, אף שאינו עיקר לדינא, דעת המאמ"ר הביאו המשנ"ב שהדעות בפהב"כ אינן חולקות זע"ז.

וכן הדעות שברהמ"ז אינה פוטרת פהב"כ.

ובדעת אדה"ז – ראה בכעי"ז בסדר ברה"נ ב, ד, באוכל פהב"כ (ודאי) ונמלך לאכול כשיעור קב"ס. ובתהל"ד קסח, יא בדעתו שמברך תחילה מעין שלש מחמת ספק (והארכנו במק"א). ומ"ט לא נימא שברהמ"ז תפטור. וראה תהל"ד קעז, ה. אמנם, התם איירי בודאי פהב"כ אבל בספק חובת ברכהמ"ז. אבל עיקרי הדברים, דעדיף לגרום ברכה שא"צ משלא לברך ברכה הצריכה. ובנדו"ד, לפטור בברכהמ"ז הוא בדיעבד. ויל"ד, דהתם נתחייב בברכה מעי"ג לפני שאכל כשיעור. וילע"ע, שאפשר דהכא גרע שהוא ספק ברכה לבטלה.

והנה, בחוסן ישועות שם אכן הוכיח ממש"כ אדה"ז בסדר ברה"נ שם, דעדיף לי' שיברך תחילה על המחי'. אמנם, כנ"ל, התם מיירי בודאי פהב"כ. ואף את"ל שיש ספק אם מה שאכל בתחילה מצטרף למה שיאכל אח"כ לאשוויי לה קביעות סעודה (כבתהל"ד קסח שם), הרי הספק נולד רק אח"כ, ובשעה שמברך ברכת על המחי' שפיר עבד, משא"כ באוכל ספק פהב"כ שי"ל שמספק לא יברך ויפטור ברהמ"ז שאח"כ כדעת המשנ"ב.

והנה, בכ"מ הביאו משו"ת מהרש"ם ג, יז. אבל איהו לא נחית לדין פהב"כ, ועיקר דבריו מחמת שכל מה שאוכלים קודם הסעודה פותח האיצטומכא לאכילה. אבל בנידון הקרעמזיל (שאינו פהב"כ – ראה תהל"ד רמט, ג) שהביא באו"ז, הביאו בד"מ רמט, ד, מוכח שכן בירכו מעין שלש לפני סעודה. וראה שו"ע אדה"ז רמט בקו"א ג.

הלום ראיתי בשו"ת בית דינו של שלמה או"ח טז שלא לברך מעין שלש, ושכ"כ בגנת ורדים או"ח א, מח. ואיהו ס"ל הכי לכתחילה בכל גווני, שברכת המזון פוטרת מעין שלש. אבל לא קיי"ל הכי רק בדיעבד.

קיצור דיני שכחה וטעות

כסלו-טבת תשפ"ה

טעות	נזכר/ה	הדין
ותן טל ומטר – בימות הגשמים		
מתפילת ערבית אור לד' כסלו עד מנחה ערב פסח		
לא אמר "ותן טל ומטר"[1א]	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "מברך השנים"	חוזר ל"ותן טל ומטר לברכה"[3]
	קודם שהתחיל "תקע בשופר"	אומר "ותן טל ומטר [לברכה[3]]" לפני "תקע בשופר וכו'"[2]
	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "שמע קולנו"	אומר "ותן טל ומטר [לברכה[3]]" לפני "כי אתה שומע וכו'"[3ד]
	קודם שהתחיל "רצה"	אומר "ותן טל ומטר [לברכה[3]]" לפני "רצה"[4ה]
	קודם **שסיים**[5] "יהיו לרצון" השני[6ז]	חוזר[7] ל"ברך עלינו"[8]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[9]	חוזר[10] לראש התפילה[11ח]

1. אפילו אמר "ותן טל" ולא אמר "ומטר".

המסופק אם אמר "ותן טל ומטר" בתפילתו - עד שלושים יום בחזקת שלא הזכירו וצריך לחזור. לאחר ל' יום (השנה: מתפלת ערבית, אור לד' טבת שחל בליל שבת, וכגון שטעה והתפלל תפלת חול בשבת) אינו צריך לחזור, שכן חזקתו שכבר התרגל לאומרו כהלכה[א].

2. ואם חזר לתחילת הברכה, יצא[ב].

3. ואם טעה וחזר לברך עלינו, מפסיק וחוזר למקום שעומד שם ושואל בשומע תפלה[ד].

4. ואם חזר לתחילת ברכת "שמע קולנו" או "ברך עלינו", יצא[ה].

5. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לברך עלינו[ו].

6. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לברכת השנים[ז].

7. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "המחזיר שכינתו", "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"ברך עלינו".

8. אם חזר ל"שומע תפלה" ושאל שם יצא בדיעבד. ואם חזר ל"ברך עלינו" ושכח עוד פעם, שואל ב"שומע תפלה"[ז].

9. והסיח דעתו מלומר תחנונים.

10. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון . . שיבנה וכו'"[כב].

11. במוצאי שבת, חוזר ואומר "אתה חוננתנו" בתפלתו שנית. בראש חודש, חוזר ואומר "יעלה ויבוא" בתפלתו שנית. בחנוכה ופורים אינו צריך לומר "ועל הניסים" בתפלתו שנית.

אם נזכר כשהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם שכח לומר טל ומטר במנחת ערב שבת (וכן במנחת ערב פסח), אינו מתפלל בערבית ליל שבת (וכן בליל פסח) שתים.

ולפני שמתפלל שנית מותר להפסיק[ח].

טעות	נזכר/ה	הדין
הדלקת נר חנוכה		
אמר "להדליק נר של שבת" או "יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומר "להדליק נר חנוכה"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך
שכח לברך לפני ההדלקה	קודם שהדליק כל הנרות	מברך מיד
	לאחר שסיים להדליק	אינו מברך ברכת "להדליק" אבל מברך ברכת "שעשה נסים" (ושהחיינו)[ט]
שכח ברכת שהחיינו (בלילה ראשונה)	בשעה שהנרות דולקות	מברך מיד*
	לאחר שכבו הנרות	מברך בשעת ההדלקה בליל שני (או שאר הלילות)
בירך שהחיינו בליל שני (או שאר הלילות)	לאחר שאמר "השם"	מדליק הנר הראשון ואח"כ מסיים למדני חוקיך
	לאחר שסיים הברכה	אינו חוזר לברך שאר הברכות[יא]
הפסיק בדיבור שלא מענין המצוה בין הברכות וההדלקה	קודם שהדליק כל הנרות	מברך שוב כל הברכות (כולל שהחיינו[12])
	לאחר שסיים להדליק	אינו מברך ברכת "להדליק" אבל מברך שוב ברכת "שעשה נסים" (ושהחיינו[12])
הפסיק בדיבור בין נר לנר	-	אינו חוזר ומברך[יג]
אמר הנרות הללו לפני שהדליק נר ראשון	-	אינו חוזר ומברך[יד]
הדליק הדלקה פסולה	-	חוזר ומדליק ומברך כל הברכות (כולל שהחיינו[12])

תפלת העמידה – ערבית, שחרית, מוסף ומנחה

בחנוכה		
שכח ולא אמר "ועל הניסים"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הניסים"[טו]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[12]
אמר "בימי מרדכי ואסתר וכו'"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "בימי מתתיהו וכו'" וגומר תפלתו[טז]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
אחר "ועל הניסים" אמר "ועל הכל" (כבנוסח ברכת המזון)	קודם שאמר "ואכלת ושבעת"	חוזר ל"ועל כולם יתברך"
	לאחר שאמר "ואכלת ושבעת"	חוזר ל"רצה"

12. יש אומרים שאומר לפני יהיו לרצון השני: "הרחמן הוא יעשה לנו נסים, כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מתתיהו וכו'".

טעות	נזכר/ה	הדין
בשבת חנוכה		
התפלל כל התפילה של חול[13]	-	**הזכיר שבת:** יצא
	-	**לא הזכיר שבת:** חוזר[10] ומתפלל של שבת[14] יז
	-	**ספק אם הזכיר שבת:** חוזר[10] ומתפלל של שבת[14]
	בשחרית אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר[יח]
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה"[15] של ברכת "אתה חונן"	**בערבית:** ממשיך "קדשת
		בשחרית אם יודע ששבת היום: ממשיך "ישמח משה" אם שכח ששבת היום: גומר הברכה ומתחיל "ישמח משה"
		במנחה: ממשיך "אחד וכו'"
	באמצע ברכה[16]	גומר אותה ברכה ומתחיל ברכה האמצעית[17]
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל ברכה האמצעית
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים[18]
	קודם **שסיים**[19] יא "יהיו לרצון" השני[20]	חוזר לברכה האמצעית[21]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[9]	**בשחרית:** חוזר[10] לראש התפילה של שבת[14]
		אחרי שהתפלל מוסף: אינו חוזר[יח]

13. ואם מסופק אם התפלל של חול או של שבת יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

14. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין[יז]. ואם טעה במנחה ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית במוצאי שבת מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה[יז].

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

15. וכן אם התחיל גם תיבת "חונן" אלא שלא אמר כל התיבה אלא תחילתה כגון "חו" - או "חונ" - שאינו גומר הברכה. ואם מסופק אם אמר כל התיבה יגמור הברכה.

16. ואפילו אם נזכר תוך כדי דיבור[יט]. בין שנזכר בברכה ראשונה של אמצעיות של חול שהיא אתה חונן, ובין שנזכר בשאר ברכות אמצעיות של חול.

17. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר ברכה האמצעית של שבת ונזכר אחרי שגמר "מקדש השבת" אינו חוזר.

18. בנוסח: **ביום השבת** הזה, זכרנו וכו'".

19. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לברכה האמצעית של שבת[כ].

20. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לברכה האמצעית של שבת[כא].

21. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת.

טעות	נזכר/ה	הדין
בראש חודש		
שכח[22] ולא אמר יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"יעלה ויבוא" וממשיך "ותחזינה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים **ערבית:** אינו חוזר[כא]
	קודם **שסיים**[23] ו"יהיו לרצון" השני[24]	חוזר[25] לרצה[26] **ערבית:** אינו חוזר[כא כב]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[9]	חוזר[10] לראש התפילה[27] [כג כד] **ערבית**: אינו חוזר[כא] [כה]
	בשחרית: לאחר שהתפלל מוסף	אינו חוזר
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
	לאחר שחתם "בונה ברחמיו"	חוזר ל"רצה"[26]

תפלת העמידה – מוסף

בראש חודש		
אמר "אתה יצרת"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר[28] [כו]
התפלל מוסף לשלש רגלים	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם **שסיים**[29] ו"יהיו לרצון" השני[30]	חוזר ל"ראשי חדשים"[31]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[9]	חוזר[10] לראש התפלה[32]

22. וכן הדין אם מסופק[כז].

23. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לרצה[כח].

24. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לרצה[כח].

25. טעה ואמר יעו"י וסיים ותחזינה עינינו וכו' יצא[כט].

26. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"רצה".

27. ואינו צריך לומר "ועל הניסים" בתפלתו שנית. בשחרית אם כבר סילק התפילין – נכון שיניחם שוב[ל].

אם נזכר כשהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין (ואפילו במוצאי ר"ח)[לא]. אבל אם שכח יעלה ויבוא בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין. ואין תשלומין אלא בזמן תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ. ולפני שמתפלל שנית מותר להפסיק[לב].

28. אם חתם "מקדש ישראל וראשי חדשים". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו. ואם חתם "מקדש **השבת** וישראל וראשי חדשים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר ל"ראשי חדשים".

29. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"ראשי חדשים"[לג].

30. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"ראשי חדשים"[לד].

31. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"ראשי חדשים".

32. ואינו צריך לומר "ועל הניסים" בתפלתו שנית.

טעות	נזכר/ה	הדין
התפלל ברכות אמצעיות של חול[33] כז	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "חונן הדעת"	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכת "חונן הדעת", קודם **שסיים**[134] "יהיו לרצון" השני[35]	**אם לא הגיע עדיין זמן מנחה:** חוזר ל"ראשי חדשים"
		אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה[36]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[9]	חוזר[10] לראש התפילה[37]
חתם "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים" ויצא
	לאחר כדי דיבור, קודם **שסיים**[29] [1] "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר ל"ראשי חדשים"[31]
	נזכר/ה לאחר "יהיו לרצון" השני[9]	חוזר[10] לראש התפלה[32] כח
חתם "מקדש וישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים"
	לאחר כדי דיבור, קודם **שסיים**[29] [1] "יהיו לרצון" השני[30]	חוזר ל"ראשי חדשים"[31] כט
	לאחר "יהיו לרצון" השני[9]	חוזר[9] לראש התפלה[32]

קריאת התורה

בראש חודש		
קרא שלשה קרואים בשל ר"ח עד ובראשי חדשיכם (כבכל ר"ח)	לאחר שבירך השלישי הברכות שלאחר הקריאה	יקרא הרביעי בשל ר"ח בספר השני ואינו קורא פרשת חנוכה[L]
קרא ארבעה קרואים בשל ר"ח	לאחר שבירך הרביעי הברכות שלפני הקריאה	**הוציאו ספר תורה אחד:** אינו קורא פרשת חנוכה
		הוציאו שני ספרי תורה: קורא רביעי בשל ראש חודש, ואח"כ קורא פרשת חנוכה בס"ת הב' ואומר קדיש אחר חמישי[38]
התחיל לקרוא[39] בשל חנוכה	לאחר שהתחיל[40] הכהן לברך הברכות שלפני הקריאה	גומר לקרוא בשל חנוכה ואח"כ קורא ג' קרואים בשל ר"ח
קרא רק עלי'ה הראשונה בשל חנוכה	לאחר שבירך הכהן הברכות שלאחר הקריאה	קורא ג' קרואים בשל ר"ח ואינו גומר לקרוא בשל חנוכה

33. ואם מסופק אם התפלל של חול או מוסף של ר"ח יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו[כז].

34. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי")[1].

35. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"ראשי חדשים" (אם לא הגיע זמן מנחה)[1].

36. ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.

37. ואם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

38. ואם אמר קדיש אחרי הרביעי, אינו חוזר ואומר קדיש אחרי החמישי.

39. אם לא התחיל הכהן לברך על של חנוכה, אלא שפתחו ספר תורה הגלול בפרשת חנוכה, מוציאים ספר תורה אחר לקרוא תחילה בשל ראש חודש, כרגיל.

40. אפילו אמר רק "ברוך אתה ה'".

טעות	נזכר/ה	הדין
התחיל לקרוא ב' עליות בשל חנוכה	לאחר שהתחיל[40] הלוי לברך הברכות שלפני הקריאה	קורא השלישי בשל חנוכה ורביעי בשל ר"ח

ברכת המזון

בימי חנוכה		
שכח ולא אמר "ועל הניסים"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הניסים"[טו]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[לא 41]
אמר "בימי מרדכי ואסתר וכו'"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[טו 41]
אחר "ועל הניסים" אמר "ועל כולם יתברך" (כבנוסח שבתפלה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הכל"[לב]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חוקיך" וחוזר לתחילת הברכה[42]
	לאחר שחתם "הטוב שמך וכו'"	חוזר לתחילת הברכה
בשבת חנוכה		
שכח[22] ולא אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לרצה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	**קודם שקיעה:** חותם הברכה ומברך "שנתן שבתות"[43 לג]
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן שבתות"[44]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	חוזר ומברך ברכת המזון[45 לד]
		בסעודה שלישית: אינו חוזר[44]
בראש חודש		
אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "שנתן ראשי חדשים"[46]
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן ראשי חדשים"[44]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר[44]

41. וכשיגיע אצל הרחמן [הוא יזכנו לימות המשיח], יאמר "הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו / בימי מרדכי ואסתר וכו'".

42. ואם חתם "על הארץ ועל המזון", יצא.

43. כנוסח שבסידור: "**ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה השם מקדש השבת**".

44. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

45. ואינו צריך לומר "ועל הניסים" שוב[ד].

46. כנוסח שבסידור: "**ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון**". ואינו חותם.

טעות	נזכר/ה	הדין
הזכיר חג ביעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "שנתן ראשי חדשים"[46]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	**לאחר שקיעה:** חותם הברכה ואינו מברך "שנתן ראשי חדשים"[44]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר[44]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים"[לב]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקיך" וחוזר "ובנה ירושלים"[47]
	לאחר שסיים "המחזיר שכינתו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית[לה]

מעין שלש

בשבת		
שכח ולא אמר "רצה והחליצנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"רצה והחליצנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא[48] ואינו חוזר[לז]
בראש חודש		
שכח ולא אמר "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ואינו חוזר[לז]
מעין שלש ובורא נפשות		
שכח ולא בירך "על המחי'" או "על הגפן"[49] אחר סעודה החלבית	באמצע סעודה הבשרית	מברך מיד
שכח ולא בירך "על המחי'" או "על הגפן"[49] אחר סעודה החלבית	לאחר שבירך ברכת המזון	יצא
שכח ולא בירך "בורא נפשות" אחר סעודה החלבית	באמצע סעודה הבשרית	מברך מיד
	לאחר שבירך ברכת המזון	מברך מיד[לח]

47. אם סיים ואמר "בונה ברחמיו ירושלים" יצא.

48. אפילו ב"על המחי'" על פת הבאה בכיסנין וכדומה[לט]. אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת שבת במיני מזונות, חוזר ומברך "על המחי'".

49. אם בירך רק על המחי' ולא על הגפן - ראה להלן.

טעות	נזכר/ה	הדין
שתה רביעית יין ואכל כזית מזונות ושכח ובירך רק על המחי'	באמצע הברכה	חוזר ל"על המחי' ועל הכלכלה ועל הגפן וכו'"
	לאחר שחתם "על הארץ ועל המחי' ועל פרי הגפן"	יצא ואינו חוזר[לט]
	לאחר שחתם "על הארץ ועל המחי'"	מברך בורא פרי הגפן ושותה עוד רביעית יין[50] ומברך אחריו על הגפן, או מבקש מאחר ששתה יין שיוציאנו ידי חובתו בברכה זו[51][מ]
טעה ובירך בורא נפשות על היין או מזונות	-	חוזר ומברך מעין שלש

עשרה בטבת

תפלת העמידה שחרית ומנחה		
שכח השליח ציבור להוסיף עננו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	חוזר ואומר עננו ומתחיל שוב ברכת רפאנו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	אומרה ב"שמע קולנו" כיחיד המתפלל, וחותם "העונה לעמו ישראל[מא] בעת צרה ושומע תפלה"[52]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפילה"	אומרה כברכה בפני עצמה לאחר ברכת "שים שלום"
	לאחר שסיים חזרת הש"ץ	אינו חוזר
שכח היחיד ולא אמר עננו	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפלה"	אומרה (ללא חתימת הברכה) אחר "אלקי נצור", לפני "יהיו לרצון" השני
	לאחר **שסיים**[ו] "יהיו לרצון" השני[9]	אינו חוזר
אחר שאמר "בכל עת צרה וצוקה" לא חזר לומר "כי אתה שומע תפלת וכו'"	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	חותם "שומע תפלה" ויצא[מב]
סיים "בא"י העונה לעמו ישראל"	תוך כדי דיבור	אומר "שומע תפלה"
	לאחרי כדי דיבור	חוזר ל"שמע קולנו"[מג]
אמר עננו בין גואל לרופא בברכה בפני עצמו כש"ץ	-	אינו חוזר ואומר בשמע קולנו
לא התפלל מנחה	-	מתפלל מעריב שתים, הראשונה לשם מעריב והשני' לתשלומין[53][מד]
קריאת התורה - מנחה		
אמר קדיש אחר קריאת התורה או אחר ההפטרה	-	אינו אומר קדיש קודם העמידה
החזירו בטעות הספר תורה לפני ההפטרה	-	אומר ההפטרה כשהס"ת בארון

50. או מיץ ענבים.

51. אם אין לו יין או אי אפשר לו בכך, יכול לאכול עוד כזית מזונות ולכלול על הגפן בברכתו (אף שלכתחילה אין לעשות כן). ואם גם זה לא שייך, יאכל כזית פירות משבעת המינים ויברך על העץ, שבדיעבד פוטרת את היין.

52. ואם חתם ב"שומע תפילה" בלבד יצא.

53. ואינו אומר "עננו" בשניהם[מד].

מקורות וציונים לטבלא דיני שכחה וטעות

א. בנוגע לאופן חשבון שלושים יום, נתבאר בארוכה במכתב מזכירות הבד"צ מיום ועש"ק ויחי תשע"ה, וי"ל בע"ה בגליון "באתרא דרב".

ב. כ"כ להדיא בפמ"ג סי' קיד בא"א סק"ח. סי' קיז במ"ז סק"ג. קיצור שו"ע סי"ט ס"ו. תורת חיים סק"ז. פתחי עולם (מרבני אנ"ש) סקי"א. באר יעקב סק"ו. וראה במשנ"ב סי' קיד בבה"ל ס"ו ד"ה במקום. סי' קיז סקט"ו, שיותר טוב לאומרו על הסדר. וראה בירור הלכה זילבר שם סקט"ו. ובשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג הארכנו בזה בנוגע לועל הנסים, והמסתעף מזה בענייננו, ושכן נראה גם לדעת אדה"ז, עיי"ש באורך.

ג. בשו"ע אדה"ז סי' קיז ס"ה נז' רק "ותן טל ומטר" וכ"ה בכ"מ. אבל בכמה פוסקים דהיינו שיאמר גם "לברכה" – ראה קיצור שו"ע סי"ט ס"ו. כה"ח שם סקל"ז. ועוד. וכן הועתק בשמועסן טבת תש"ח. וכן מסתבר שמאיזה טעם יקצר בנוסח השאלה שלא כדרכו. וה"ז דומה למש"כ בפוסקים בדין טעה ביעלה ויבוא שבודאי אין כוונתם בכותבם לומר יעלה ויבוא לאמירת ב' תיבות אלו לחוד. ודלא כשלחן הטהור סקי"ז ס"ו שכתב לומר ותן טל ומטר ולא יותר. [ויתירה מזו, שיש שכתבו לומר גם "על פני האדמה" – ראה שלחן שלמה סקי"ז ס"ד. ערוה"ש שם ס"ו. ליקוטי חב"ח ח"א כט, א. (ושם ר"ל שעיקר הבקשה הוא "ע"פ האדמה")].

ד. ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי יח'תקלח.

ה. מצינו שכ"ה גם בהתחיל קדושה – ראה משנ"ב סי' קיד סקכ"ח. אלא שלא כתב הטעם אם הוא מחמת שהוא התחלת אתה קדוש, או גם בלא"ה. אלא שבשעה"צ שם הציב ציון לשע"ת, ושם הובא בשם שו"ת גן המלך. ומפורש שם בסי' קנב הטעם, כפי שהביא רעק"א משמו בהגהות לשו"ע סי' קיד ס"ו, "דסדר קדושה הוא עצמו ברכה ג' אלא שיש בזה תוספת דברים. והוי כמתחיל ברכה ג'". ואף שיל"ד בדוחק, דקס"ד דאכתי לא גמר ברכה שני' מחמת שלא אמר קדושה – אבל בדברי גן המלך בפנים מתבאר שבא לשלול הסברא שהיא תוספת דברים בין ברכה שני' לשלישית. וכן עיקר, שהרי אין סברא מעיקרא ששייכת לברכה שני' דוקא. ומשמע, שרק מחמת השייכות לברכה שלישית הוי עקירה, הא לא"ה גם בהתחיל דברים אחרים אי"ז עקירה.

אמנם, מקום לחלק בין דברי תחנונים גרידא לברכה אחרת. אבל באמת מסברא גם בדברי חול ה"ז עקירה. וראה גם בדעת נוטה ח"א סי' קצא שגם בדברי חול ה"ז עקירה וכאילו התחיל ברכה שלאחרי'. וכ"כ בפניני תפלה ע' קנח בשם הגריש"א.

וח"א טען בפנינו, שבודאי הכל תלוי בדעתו כדמוכח מזה שבאמירת תיבת אתה לחוד מברכה שלישית ה"ז עקירה, אף שיכול לומר אתה משיב הרוח וכדומה. ולאידך, מצינו דעת החיי"א הביאו במשנ"ב סי' קפח סקכ"ג, שגם באמירת ברוך דהטוב והמטיב שבברהמ"ז אי"ז עקירה, שה"ז גם התחלה דברכת אשר נתן. ועכצ"ל ולחלק, דשאני בברכת אתה קדוש דאי"ז הנוסח הראוי, אלא שאין בכך קלקול להוסיף מילת 'אתה', ולכן כל שאמר תיבת אתה ע"ד התחלת ברכה חדשה מקרי עקירה לברכה אחרת, משא"כ בגוונא דהח"א שאמר הנוסח הראוי לא מקרי עקירה מחמת מחשבתו לחוד. ועפ"ז ר"ל שבנדו"ד, אף שאין חסרון לומר ברך עלינו וכו' בתורת בקשה אריכתא, מ"מ כיון שאי"ז הנוסח הראוי מיקרי עקירה לברכה אחרת. ע"כ מדבריו.

אבל, לכאו' פשוט החילוק שכשחזר לברך עלינו ג"ז בקשת צרכיו. ואדרבה עוסק בענין זה גופא דשאלת גשמים, ואינו בגדר עקירה, ולא דמי להתחיל ברכה אחרת שהסיח דעתו משאלת גשמים.

ועצ"ע בדברי רעק"א שהתחלת קדושה ה"ז עקירה מחמת שהוא ברכה שלישית. ומוכח שבדברי חול בעלמא אי"ז עקירה. ונראה, שאם נפרש ביסוד הענין שבדברים שמחזירין אותו אי"ז סיום הברכה לגמרי מה"ט גופא, שמחמת החיוב לחזור עדיין לא סיים ברכתו, ורק כשהחליט שלא לחזור פקעה ברכתו, י"ל שבדברי חול עדיין לא החליט להמשיך בתפלה, ולא נעקרה ברכתו, ולא שנא משאר הפסק באמצע ברכה.

ובסגנון אחר, שצ"ל ניכר שעקר לגמרי ואינו חוזר.

[ולהעיר מס' טוב עין ניימאן (תרצ"ז) דיני תפלה פ"ז סנ"ב, בחי מהרא"י סקל"ה, שר"ל שבתיבה אחת לא סגי, ורק במודים שהוא כבר מעין ברכה הבאה. אבל בהתחיל אתה קדוש אי"ז התחלה עד שיאמר ב' התיבות, עיי"ש בארוכה. (וראה שם במה שאינו דומה להתחיל ברכת חול ואמר רק תיבת אתה). ולכאו' איך יפרנס להדעות שבברהמ"ז גם בתיבת ברוך לחוד חוזר. ויש לחלק, דהתם בתיבת ברוך ניכר שהתחיל ברכה חדשה. (ולא ס"ל שאפ"ל שה"ז כהתחיל ברכת אשר נתן, כדעת החיי"א במשנ"ב סי' קפח סקכ"ג. ואפשר, דשאני ברכהמ"ז שכשהתחיל ברוך דעתו אברכה רביעית דרבנן וגרע טפי. ול' ראבי"ה תענית סתתמ"ו שפתח בהטוב והמטיב דומה לעקר רגליו דהטוב ומטיב ביבנה תיקנוה. וראה גם תוס' ברכות ל, ב ד"ה מסתברא. (אף שמצינו כי האי לישנא בכלל בהתחיל ברכה אחרת, ראה תוס' שם: עקר רגליו ופתח בברכה שלאחרי'. (ובהגהות הב"ח הגי'. וצ"ע בלשון התוס'. ובמהרש"א משמע שהפתיחה בברכה אחרת נקראת עקר רגליו). ולא דמי להתחיל תיבת אתה בערבית ומנחה של שבת וכוונתו אתפלה של חול, שאין הברכה נפסדת בשביל כוונה אחרת, שדברים שבלב אינם דברים – דשאני ברכת הטוהמ"ט שבכוונה להתחיל ברכה רביעית נסתלק מברהמ"ז, לפי שאין ברכה רביעית בכלל ברהמ"ז מצ"ע, וממילא הזכרתו היא שלא במקומה. אבל בנתכוון להתפלל תפלת חול, לא עקר דעתו מתפלת שבת, שהרי גם בשבת אפשר להתפלל וראוי להתפלל של חול. וילע"ע). וראה בטוב עין שם שדייק מהלשון בשו"ע סי' קיד ס"ו ובשו"ע אדה"ז שם ס"ז "התחיל אתה קדוש". ור"ל דבתיבת אתה לחוד לא סגי, וחולק אמשנ"ב שם הנ"ל שבתיבת נקדש הו"ל עקירה. ואנא דיוקא לא חזינא, שהרי במג"א סי' קיז סק"ה ובשו"ע הרב שם סק"ה כתבו בלשון "תקע בשופר", וכ"ה במקורו בראבי"ה תענית סתתמ"ו, וברא"ש תענית פ"א ס"א. ולסברתו תיסגי בתיבת תקע לחוד, שהרי ניכר שהוא מענין ברכה שלאחרי'. ופשטא דמילתא שנקטו בשם הברכה. ותו לא. גם בשו"ע סי' קפח

ס"ו כתב בלשון שהתחיל "הטוב והמטיב". ולכו"ע (ראה דעת החיי"א במשנ"ב סי' קפח סקכ"ג) א"צ שיאמר תיבות הנ"ל].

ונראה פשוט שמי שאחרי סיום הברכה חזר בטעות שוב לתחילת הברכה, דשפיר דמי, ושאי"ז עקירה, ואדרבה עדיף טפי, שמראה שלא נסתלק מברכה זו.

ובדעת הגרישו"א – רבו הסתירות, ראה חשוקי חמד יומא נה, א. ציוני הלכה תפלה עמ' קפט. קונט' שפתי כהן להגר"נ קופשיץ ס"ג בשם הגרישו"א וחוט שני וראה קובץ גליונות פ' בראשית תשע"ז בשם חוט שני. ובס' ווי העמודים וחשקיהם חס"א ע' יז כתב לחלק בין טעה שצריך לומר כל הנוסח של ברך עלינו אחר ש"ת, או שטעה שצריך לחזור לברכת השנים. וראה גם קובץ שיח תפלה ע' רעט.

ו. כ"מ במג"א סתכ"ב סק"ג. ועוד יותר בפמ"ג בא"א שם ובמשנ"ב שם סק"ז ובשעה"צ סק"ח. וה"ט שגמר התפלה הוא אחרי סיום הפסוק, וכל שלא סיים מכלל תחנונים הוא. וכן נקטו כמה אחרוני זמננו. ואף למש"כ בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג, שהסיח דעת כמי שעקר את רגליו, והובא ברשב"א ברכות כט, ב ובמג"א שם,. וכ"כ בשו"ע אדה"ז סקי"ז ס"ה "שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו" – אין לומר שההיסה"ד הוא בהתחלת הפסוק, וממילא בתחילתו דינו כבר כעקר רגליו, אלא מוסיף שם דלא סגי בגוף סיום התפלה אלא צ"ל גם היסה"ד, אבל ודאי שגם הפסוק גופא הוא מכלל התחנונים. וכ"ה גם משמעות המג"א שם, לאידך גיסא, דלא סגי בהיסה"ד וצ"ל גם אמירת הפסוק. אמנם, אפשר שההיסה"ד הוא כבר בתחילת הפסוק, וממילא אין לומר שכל שלא סיים הפסוק אכתי לא הסיח דעתו, ונימא שיכול לחזור לתפלתו. ועכ"פ, הא ברירא לן שאחרי שהסיח דעתו אין לומר שיכול לחזור בו מהיסה"ד.

ומה שכתבנו שכ"ה גם באמר שם ה' – ה"ט שמעיקר הדין א"צ לסיים הפסוק אפילו אחרי שאמר שם ה', הן מצד ש"ש לבטלה (ראה חסל"א סרט"ו סק"י. חיי"א כלל ה ס"ב. שו"ת צי"א חי"ב ס"מ. וכבר העירו שמש"כ בכוונת החיי"א – צ"ע, ורצונו שם בחיי"א כדברי החסל"א. וראה גם אצלנו בבירור הלכה בענין מי ששכח ועה"נ בשוה"ג הא' להע' ד. וש"נ), והן מצד כל פסוקא דל"פ משה (ראה בכל הנ"ל, ומשמע מחמת שכוונתו להשלים הפסוק, ואף גם בנדו"ד בפעם הב' ישלים. ואם נפשך לחלק – עוד טעמי אחריתי איכא לחלק, בסדליק ענינא וביחיד ובאקראי, ובפרט בתהלים (ראה כלבו הובא מג"א סתכ"ב סק"ח. מור וקציעה סנ"א. אבל ראה נשמ"א שם משה"ק. וגם לדברי בנדו"ד ה"ז דרך בקשה ושאני, ועיקר הדין בקריה"ת), וכן כשיש סיבה וליכא למיטעי – ראה שו"ת שבט הקהתי ח"א סשס"ח סק"ט, וכש"כ בנדו"ז שטעם גדול בדבר, והיכי דלא אפשר פסקינן – ראה שו"ת חלק"י או"ח סק"א).

ויש שהטעימו וכתבו שכל שלא סיים הפסוק ה"ז כאילו עומד עדיין במקום שהוא צריך לחזור. ולדעתנו בלאו האי טעמא, הכי הוא. ובמכש"כ מזה שלכמה דעות אסור לענות קדושה וחייב לחזור לתקן תפילתו. ואף להחולקים – יש לחלק טובא.

ז. בכ"מ נסתפקו אם לענות מאחר שעי"ז מופסקת תפלתו ויצטרך לחזור לראש. אבל בפשטות אין טעם שיצטרך לחזור לראש, דלא שנא מאמירת תחנונים שאין תפלתו מופסקת עי"ז. וכן נקטו כמה אחרונים – ראה א"א מבוטשאטש סתכ"ב ס"א (ונשמט בשו"ע מהדו"ח) שאף שנסתפק בדבר, לזה דעתו נוטה. וכן הביא בשו"ת מתת ידו ח"ב סט"ו בשם האור גדול ממינסק (אלא שחלק). וכ"כ ביריעות האהל על האהל מועד ח"א סא, א. שו"ת יגל יעקב או"ח סכ"ב. אג"מ ח"ג סנ"ו. הליכות שלמה תפלה פ"ח סל"ט. ועוד. [וכבר כתבו שבשו"ת שו"מ קמא ח"ג סס"ט – קאי בע"א, במי שנוהג שאומר יהיו לרצון רק פ"א, ואמרו בכדי שיוכל לענות קדושה, וסברתו שגוף אמירת יהיו לרצון הוא כהיסה"ד. וראה כה"ח סי' קכב סקי"ג].

והסברא שהוא כאילו עומד במקום שהוא צריך לחזור, שכיון שדינו לחזור ה"ז עדיין כעומד לפני המלך (כ"מ שנקט בשו"ת מתת ידו שם. וראה עמק ברכה פומרנציק תפלה ס"א) – לא מצינו לזה מקור. ולדבריהם יצטרך להפסיק באמצע אלקי נצור ואסור לו לסיים פסוק וכו', ולא מצינו כן בשום מקום. (אבל ראה אפיקי מגינים סקי"ז בביאורים סק"ג). ואם נאמר שבטעה הוי כמאן דלא צלי (למאן דס"ל הכי), ונימא דמה"ט הו"ל כעומד במקום שהוא צריך לחזור (ראה שו"ת אר"צ ח"א סכ"ד ד"ה עוד יש) – פשוט דלאו לכל מילי איתמר, ובודאי שם תפלה עלה. ואדרבה, י"א שכיון שטעה הו"ל כאילו תפלתו מופסקת כבר מחמת שצריך לחזור לתקן תפלתו, ומותר גם לענות קדושה. (ובכ"מ הנדזו בזה. וראה קובץ כינוס תורה חו' כ ע' קט ואילך בדעת אדה"ז בהנ"ל).

ומה שי"א דאמירת קדושה הו"ל כהסיח דעתו – לא מצינו כן בשום מקום, וכן לא אישתמיט בשום מקום לומר שאחרי עניית קדושה מותר לענות אמן על כל הברכות. ואדרבה, קייל"ן דבהיסה"ד לא סגי וצ"ל גם אמירת פסוק יהיו לרצון. וראה באר יעקב קרויזר סקכ"ב סק"ג. לקט הקמח החדש שם סק"ט.

ומפורש מצינו בשו"ת הרשב"א ח"ז סת"ה בביאור ד"ז שברגיל לומר תחנונים עונה קדושה ועכ"ז דינו כאילו לא גמר תפלתו לגבי דין מי שטעה בתפלתו "התם הוא שהקלו דכיון שרגיל לומר תחנונים הרי הוא כמתפלל עדיין ואין צריך לתזור לראש אבל שניתן לתחנונים אלו דין חומר עיקר תפלה שלא להפסיק לקדיש ולמודים לא" – הרי לנו דלאו מילי סתראי נינהו (אף שברשב"א אינו מוכרח דקאי בחד גוונא, במי שטעה וגם ענה קדושה. וראה שו"ת שבה"ל ח"י סי"ז). ועוד ראינו, שאפי' בטעה ודינו לחזור לא אמרינן שהוא עדיין כעומד לפני המלך, ושאסור להפסיק.

ח. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כ'רלח (לענין יעו"י). לא'רנו (לענין ש"צ שטעה במעריב).

ט. ראה בהגהות רעק"א סתרע"ו שנסתפק שמא יכול לברך גם ברכת להדליק כ"ז שהנרות דולקות. וכ"כ בשו"ת בכורי שלמה או"ח לט. פמ"ג סרס"ג בא"א סקי"א. וברא יוסף שבת כג, א ד"ה נסתפקתי נסתפק בדבר. וכבר קדמום בס' הפרדס לתל' הרשב"א. אבל רבו הדעות שלא יברך. וגם הפמ"ג סתר משנתו – ראה בסתל"ב במ"ז סוסק"ג. סתרע"א במ"ז סק"א. סתרע"ו במ"ז סק"ב. וראה גם שו"ת גנזי יוסף סי' קכג מטעם דכבתה אין זקוק וכבר נעשית מצותו. וראה גם א"א מבוטשאטש סרס"ג ס"ה. בא"ח ש"א וישב ס"י. משנ"ב סתרע"ו סק"ד. ול"ד לנר שבת שפסק אדה"ז בקו"א סרס"ג סק"ג, שאפשר לברך כ"ז שהנרות דולקות, דהתם

המצוה בההנאה ותשמיש לאורה, יעו"ש.

ויש להוסיף, שסברת רעק"א לברך כיון דבעי שיעור להדלקה, וא"כ מצותו עדיין קיימת. אמנם, הא גופא בפלוגתא תליא. ומה"ט בלא נתן שמן כשיעור נקטו הפוסקים שיחזור וידליק בלא ברכה. ובהיותי בזה צ"ע בדעת המשנ"ב שבסתרע"ו סק"ד נקט כרעק"א, אף שבסתרע"ה סק"ח כתב בלא נתן כשיעור להדליק בלא ברכה (וראה הנסמן בשעה"צ שם). ואולי ס"ל שאף דבפלוגתא קאי אי בעי שיעור, כל שנתן כשיעור לכו"ע איכא בה משום קיום המצוה, ומצותו נמשכת, ולא נחלקו רק אם השיעור מעכב.

י. פמ"ג סי' תרעו במ"ז סק"ב. (אבל ראה שם סק"ד דלמ"ד שבאשתו מדלקת עליו אינו מברך על הראי' ה"נ כאן. אבל בשו"ת רעק"א מהדו"ת תנינא קמותיב לה ומפרק לה, דשאני התם שיצא גם הברכה בהדלקתה). משנ"ב שם סק"ד. ועיי"ש בשעה"צ סק"ח. וכ"ה בכה"ח שם סקי"ח–יט. ודלא כישועו"י סתרנ"א סק"ו שאם לא בירך עובר לעשייתן שוב אינו מברך. וצ"ל שמה שהעתיק במשנ"ב משמו בסק"ב קאי רק לענין הברכה אחר שכבו הנרות ודלא כבישועו"י גופא, שהרי העתיק מפתחי עולם ושם לא הובא ד"ז. ובכ"מ שקו"ט בד' המשנ"ב והעלו באופנים שונים. ולדידי העיקר כנ"ל. ומש"כ בשו"ת בצה"ח ח"ד סנ"ז סק"י ע"פ הלבוש שאינו מברך אחר ההדלקה, אינו מוכרח, ובפשטות בלבוש קאי באופן שלא בירך כלל בליל ראשון.

בנוגע לברכת שהחיינו מצד עיצומו של יום, כגון שנזכר בליל שמיני אחר ההדלקה או כשנמצא במקום שאינו יכול להדליק כלל – הסכמת האחרונים שלא לברך. וראה הנסמן אצלנו בלוח לפורים. ויכול לפטור עצמו ע"י ברכת שהחיינו ע"י פרי או בגד חדש.

יא. שקו"ט בכ"מ בהנהגת מהרש"ל שבירך בליל ב' על מנורה חדשה, ולפי פשוטו סידרן כולן בשעת ההדלקה מ"ט לא הוי הפסק (ראה מקו"ח סתרע"ג בקיצור הלכות. הגהות טהרת השולחן שם. שו"ת יבי"א ח"ד סכ"ד סק"י). ונאמרו כמה אופנים בדבר, מחמת דנס כל יומי איתא, וקס"ד דזמן נמי כל יומי איתא (ראה ברכת רפאל ר"ה ס"ע סק"ד. שלמי תודה חנוכה ס"ט סק"ד. וכמו דמהני פרי חדש בליל ב' דר"ה ואינו הפסק. וראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ב ס"י סק"א. אבל התם שאני שמברך מחמת ספק.ועוד שבוא רק לרווחא דמילתא, ראה פמ"ג סתרס"ב בא"א סק"א. א"א מבוטשאטש סת"ר. ולהעיר מפירש"י ערובין נ, א ד"ה והרי מעשר. א"ר סתרכ"ד סק"ב), או מחמת המנורה ששייכת למצוה (כבשהחיינו על טלית בשעת העיטוף. והאריכו בכ"מ. וראה מעדני יו"ט זגנר מועדים ח"ג סס"ט. נתיבות הברכה סמ"א), או מחמת נס השמן שבליל שני (ראה פמ"ג סתרע"ג בא"א סקי"ב. שו"ת אמרי כהן סל"ח – עד, ג. שו"ת שיח יצחק סשל"ו. ומצינו כדוגמתו לכוון לשהחיינו על המצוה גם במקום שלא תיקנו, בשהחיינו על מקרא מגילה ביום פורים שמכוון על שאר המצוות). וחזי לאצטרופי הדעות שברכה – במקומה – לא הוי הפסק (ראה בב"י יו"ד סי"ט).

אלא שאין הנידון דומה, דהתם עכ"פ מקום לומר לסמוך בדיעבד שאינו הפסק. והרי י"מ דמהרש"ל סבר אליבא דאמת שיש מקום לברך בליל ב', ומספק בירך על המנורה כבליל ב' דר"ה.

ובפרט שי"א שגם בטעות ל"ה הפסק כיון שחשב שצריך לברך וכגביל לתורא ונזכר שמכר את השור. ואף שאין דבריהם עיקר, ונת' אצלנו באורכה במקורות ועיונים להל' יומית אות תרז – אהני לן עכ"פ בענייננו. ולהעיר משו"ת מהרש"ם ח"א סר"ט בברכת על אכילת מצה במשך ימי פסח שהיא טעות גמור וה"ז הפסק. כן מצינו בקידש על המים דקיי"ל שחוזר ומקדש ואין הקידוש הפסק לגבי בפה"ג (כסברת רעק"א), דחד ענינא הוא. וכן בט"ז או"ח סי' קח סקי"ב בהבדיל בשתיהן יצא ואינו הפסק. ומ"מ יש לחלק, שבקידוש הרי נתחייב לקדש ועשה חיובו אלא שטעה ולא עלתה בידו. וכן בהבדלה באמת זמן הבדלה הוא אלא שאינה לצורך לפי שכבר הבדיל (אף שי"ל עד"ז בחנוכה נמי, שבאמת ברכת הזמן שייכת לכל הימים (או לכל ההדלקות), ומי שלא בירך בליל א' מברך בליל ב', אלא שכבר יצא לפי שכבר בירך בתחילתו. וראה ב"ח סוסי' תרעו בטעם שמברך רק בתחילת החנוכה. ותלוי גם בהשקו"ט בגדר ברכת הזמן דמועדים ודמצוות. כן חקרוה אי כל הימים מציאות אחת. ואכ"מ). וראה שו"ת משנת יוסף חי"ד סי' קמד.

אבל בשאר הימים – דינו כשאר הפסק.

יב. ולא דמי להמדליק בביהכ"נ שאינו חוזר ומברך שהחיינו בביתו, דהתם בירך על פרסו"נ שבביהכ"נ, וכמשנ"ת לעיל במקומו בלוח בארוכה, משא"כ בנדו"ד שברכתו אינה שייכת לשום הדלקה. והרי לדינא קיי"ל לעיקר שאין מברך שהחיינו על היום – כנ"ל פשוט, אף שראיתי לאחרים מצדדים לכאן ולכאן.

ואצרף מה שכתבנו מזה לח"א שליט"א: הנה בברכת הנהנין בודאי אינו חוזר ומברך דהברכה קאי על ראיית הפרי. ועפ"ז קס"ד בנדו"ד שלא לחזור ולברך שהחיינו, ונסמוך שברכתו היתה על עיצומו של יום למ"ד הכי. וכמו שהוא בשהחיינו שבקידוש דר"ה, אם הפסיק בין שהחיינו לאכילת הפרי חדש. וראה ברכת הבית כד, מו. אבל אינו, שגם לדידהו חייב לברך על ההדלקה. והארכנו בפנים הלוח בדעת זר"א דנראה מדבריו דס"ל שבבירך על הראי' חוזר ומברך שעשה נסים בהדלקה. ובמש"כ שם שזמן אומרו בשוק – איכא לפרושי שר"ל שכמו שבזמן דיו"ט אינו חוזר ומברך כל הכוס הה"נ בזמן הדהדלקת ביהכ"נ אינו חוזר ומברך בביתו.

ומזה תמוה לי לכמה חוברי חבר שכתבו לצרף הצד שהברכה על עיצומו ש"י, דלכאו' לא אהני לן שבלא"ה מברך שוב מחמת המצוה. ואולי סברתם שכיון שבירך כבר על היום מועיל לו גם להמצוה, וכמו שברכת שהחיינו על המגילה מועילה לו גם לשאר מצוות היום, וכן שהחיינו שבמצות ברי"מ אהני גם למצות פדה"ב (רמ"א יו"ד רסה, ז). ויש לחלק.

ולפ"ז, הה"נ בשהחיינו דסוכה אף דקאי גם על העשי', כיון שהפסיק בין שהחיינו לישיבה חוזר ומברך. וכן גם בלולב כה"ג.

אמנם, מצינו כה"ג בלולב גופא שבמה שבירך שהחיינו ביום ראשון אהני לי' אף אם הוא חול דלא גרע משהחיינו בשעת עשיית הלולב – ראה מג"א תרסב, א. ול"ד דהתם עשה מצותו אלא דלא אהני לי' להצד שהוא חול ומשו"ה לא גרע משעת עשי'. אבל אם לא יצא בנטילתו מצ"ע והפסיק חוזר ומברך שהחיינו.

והנה, בחיים וברכה ד, מב שרק בלא הי' הדס מברך עוד פעם

שהחיינו אבל אם הי' מהופך אף שחוזר ומברך אינו חוזר ומברך שהחיינו. ושם שהסכים עמו מהרש"ם. והשיג על הא"ר הובא במשנ"ב תרנא, נו. ולכאורה צ"ע בדעת המשנ"ב דמאי שנא ממש"כ המשנ"ב בעצמו סוסי' תרלט במצא שגג הסוכה מכוסה שאינו חוזר ומברך שהחיינו דלא גרע ממי שבירך בשעת עשי'. ואכן במשנ"ב כתב רק לברך שהחיינו שוב בשביל המין שנחסר ולא כתב להדיא בגוונא דמהופך. ודוחק קצת. גם אפ"ל שבנמצא מהופך ליכא גם אגד.

ומפורש באר"ח לולב סכ"ב, הובא בב"י סתרנ"א ומג"א שם סקכ"ה, בלא מצא ערבה בלולב שחוזר ומברך גם שהחיינו. ושאני במי שקידש בליל סוכות כשהגג הי' מכוסה, דמהני מדין שהחיינו בשעת עשי', ראה בכור"י הובא במשנ"ב סוסי' תרלט (והארכנו בלוח יומי לחג הסוכות). וכן מוכרח מדעת רוב הראשונים דיש בזה דין עובר לעשייתן, ובשו"ת רעק"א תנינא יג שהוא לעיכובא כבברכת המצוות.

וראה מש"כ הגר"י זילברשטיין שליט"א בנס להתנוסס מב – ע' 162 ואילך. ובשם הגריש"א שו"ת אבני ישפה ה, צו, ב. ובשם הגרח"ק – הלכות המצויות בברכות ע' רכה. שלמי תודה חנוכה ע' רל.

והעיר ידידנו הגר"י וקסשטוק שליט"א: השאלה היא כללית, האם כשחז"ל תיקנו ברכת שהחיינו על המצוה תיקנו אותו בגדרי ברכה על המצווה, או שהוא שבח שהגיענו לזמן קיום המצוה, ואינו בגדר ברכה על המצווה, ומאחר דחזינן מדברי הפוסקים שנקטו דבבירך שהחיינו בשעה שהחפץ של המצוה לא היה לפניו (או שהיה פסול והוצרך להחליפו בחפץ אחר) צריך לחזור ולברך שהחיינו, א"כ חזינן מזה שהפוסקים הבינו שחז"ל נתנו לברכת שהחיינו על המצוה כל גדרי ברכת המצוות, וכמו שברכת המצוה חל על החפץ של מצוה ואם הוצרך להחליף את החפץ צריך לחזור ולברך (כדין תורמוס. ואכ"מ) – ה"ה שצריך לחזור ולברך שהחיינו, וא"כ כ"ש אם הפסיק בדיבור צריך לחזור על שהחיינו כמו שצריך לחזור על ברכת המצוות. (ולכאורה בהפסיק בדיבור בין הברכה להמצווה פשוט שצריך לחזור ולברך, משא"כ אם החפץ לא היה לפניו או שהוצרך להחליף החפץ מצאנו למקצת אחרונים שכתבו דא"צ לחזור ולברך משום שברכת המצוות לא חל על חפץ מסוים. ואף אם לא קיי"ל כן, מ"מ בהפסיק בדיבור יותר פשוט שמחייב לברך עוד פעם מהחלפת החפץ, ודו"ק) . עכ"ד.

ושוב העיר ידידנו בעל פניני הלכה שליט"א: אמת שמראיות כת"ד נראה דתקנו ברכת שהחיינו באופן שתחול על המצוה, אך מ"מ קשה להתעלם מן הסברא הפשוטה דעיקרה של הברכה היא ברכת השבח, ובפשוטו זהו יסוד דין ברכת שהחיינו בשעת עשיית הסוכה והלולב, דאפשר לברך שהחיינו על המצוה בשעת הכנת החפץ של המצוה, ולפי פשוטו מבואר בזה דברכת שהחיינו אינה צריכה לחול על מעשה המצוה כמו ברכת המצוות, אלא היא חובת הודאה על התחדשות המצוה הבאה מזמן לזמן, וכל שמתעסק במצוה או בהכנת החפץ למצוה הרי זה בכלל התחדשות המצוה הבאה מזמן לזמן, וכ"כ הגר"ז (סי' תרמ"א ס"א) ‹שהחיינו היה ראוי לברך בשעת עשיה וכו' שהרי היא מצוה הבאה מזמן לזמן וכו' שעיקר הברכה נתקנה על השמחה שיש לאדם מן המצוה שאינה תדירה ובאה מזמן לזמן› עכ"ל. [וע"ע חוט שני (שבת ח"א עמ' ע"א)]. וגם בעשיית נר חנוכה יש דעות שמברכים שהחיינו, והמשנ"ב סי' תרמ"א פסק דאין מברכין כי לא מינכר שעושה לשם מצוה.

ובע"כ צריך לבאר בדרך הממוצע, דודאי ביסודו הוא ברכת השבח, ומ"מ תקנו לברך בשעה שעומד לקיים את מעשה המצוה, ואם דעתו לקיים מעשה מצוה פסול אין ממש בברכתו [ולא משום שאין המצוה לפניו אלא משום שדעתו היתה לקיים את המצוה באופן פסול], אך אין מזה ראיה כלל דהפסק מעכב בזה, וכמו שחילק אל נכון הגרמ"י מאיר שליט"א.

ודוגמא לזה בשעה"צ (תרצ"ב י"ב) שנסתפק אם הפסק מעכב בברכת הרב את ריבנו, וכתב דהספק הוא רק לפי הדעות שנתקנה על המצוה ולא ברכת הודאה בפני עצמה, הרי דאף אם נתקנה על המצוה יתכן שאין ההפסק מעכב בה. [ובודאי אין מזה ראיה לניד"ד, דשמא ברכה דלפניה דינה כברכת המצוות, אך מ"מ יש בזה דוגמא ליסוד הסברא]

ולמעשה חכמי זמנינו נתחבטו מאד בשאלה זו של הפסק לענין ברכת שהחיינו, וכבר כתב הגרי"י ברוין שליט"א כמה ציונים בזה, וארחיב את היריעה.

הנה השאלה נוגעת בעיקר ללולב ושופר שאין שם לתא דברכת שהחיינו על הזמן, כי כבר בירך על היו"ט והברכה היא רק על המצוה, ובספר וישמע משה (ח"א עמ' קצ"ה) כתב בשם הגריש"א זצ"ל לענין שופר שלא יברך שנית שהחיינו אם הפסיק בדיבור, וכן בספר שלמי תודה (פורים עמ' רי"ג) כתב בשם הגר"נ קרליץ שליט"א לענין מגילה שלא יברך שנית שעשה נסים ושהחיינו כי הפסק אינו מעכב בהם מפני שדינם כברכת השבח. ובספר אוצר הברכה (הופמן עמ' צ"ה) בשם הג"ר נתן קופשיץ שליט"א לענין כל המצוות הנ"ל דאין ההפסק מעכב בדיעבד, מהא דחזינן דאפשר לברך גם קודם זמן קיום המצוה מאימתי שיש שייכות אל המצוה כדמצינו לענין סוכה שאפשר לברך שהחיינו כבר משעת עשייתה, וכל שבא לקיים את המצוה כבר יש לו שייכות אל המצוה ושפיר חלה הברכה אפילו אם אח"כ הפסיק בדיבור. ובספר שושנת יעקב (סוכה עמ' רל"ט) לענין נוטל ד' מינים בזא"ז וסח ביניהם שכתב הרמ"א (תרנ"א י"ב) דמברך על כל אחד בפנ"ע, ומסתימת הדברים משמע דשהחיינו אינו מברך אלא פ"א (ע"ש משנ"ב סקנ"ו), וכתב בשם הג"ר שלמה מילר שליט"א (טורונטו) די"ל דלענין שהחיינו שיחה לא הוי הפסק. [ולולי דבריו י"ל באופ"א, דדי בכך שבירך על הלולב, דכולה מצוה אחת היא, וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי או"ח תנינא סי' קס"ט. אולם בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל כתב בשושנת יעקב שם דמסתבר דגם ברכת שהחיינו צריך לחזור ולברך על כ"א בפנ"ע, וכ"ה להדיא בפמ"ג (שם א"א קכ"ה), וכנראה ס"ל כהדעות דחשיבי ד' מצוות נפרדות ואכמ"ל].

וכן מובא בשו"ת אבני ישפה (ח"ה סי' צ"ו ענף ב') בשם הגריש"א זצ"ל לענין חנוכה שלא יברך שנית שהחיינו, ובספר אשרי האיש (ח"ג מ"ג כ"ח) בשם הגריש"א לענין מגילה דלא יחזור על שעשה נסים ושהחיינו [הובא בהערות דרשו למשנ"ב תרצ"ב סק"ט]. אך יתכן דזהו מחמת צירוף הדעות שמברכים ברכות אלו על עיצומו של יום. [והנה בעל האבני ישפה שם העלה דחוזר ומברך שעשה נסים לגבי חנוכה, כי ברכה זו נתקנה על ההדלקה, ולפ"ז יש כאן סתירה בדברי הגריש"א בין חנוכה לפורים].

ומל' המשנ"ב בהל' מגילה (תרצ"ב ט') שכתב ‹אם שח בין

הברכה לתחלת הקריאה בין השומע ובין הקורא הפסיד הברכה' משמע קצת שהפסיד רק את ברכת המצוות, מדלא כתב ‹הפסיד הברכות›, אבל מאידך גיסא ממה שנסתפק בשעה"צ שם אם גם בברכת הרב את ריבנו הפסק מעכב בדיעבד, משמע קצת דלגבי כל הברכות שלפניה ההפסק מעכב.

מאידך גיסא בספר נס להתנוסס (סי' מ"ב להגר"י זילברשטיין שליט"א) ושלמי תודה (חנוכה עמ' ר"ל) נקטו בפשיטות דהפסק מעכב בברכת שהחיינו, אלא שכתבו לדון לענין חנוכה ופורים דשמא אין לחזור ולברך מחמת הדעות דתקנו לברך על עיצומו של יום. וכן בקובץ קול התורה (ע"ט עמ' ק"פ) כתב הגרי"א דינר בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל לענין נר חנוכה דאם הפסיק בדיבור חוזר ומברך שהחיינו, וכ"כ בשמו בספר ברכת השיר והשבח (ח"ב עמ' מ"ט), והוסיף לבאר בשם הגרח"ק זצ"ל דאף שלפי הדעות דתקנו לברך על עיצומו של יום אין ההפסק מעכב, מ"מ אין הלכה כדעות אלו וא"צ לחוש להם אפי' במקום ספק ברכות.

ובנוגע לחנוכה ופורים העיר הגרי"י ברוין שליט"א על הדעות הנ"ל שצירפו את השיטות דמברכים על עיצומו של יום, וקשה דסו"ס בודאי חייב בברכת שהחיינו גם על ההדלקה, שהרי היא מצוה הבאה מזמן לזמן. ויש להוסיף על דבריו, דמצינו כן להדיא בדברי הרמ"א (סי' תרמ"א) דהמברך שהחיינו על היו"ט בביתו לא פטר מצות סוכה. [ובאור זרוע הל' סוכה סי' שט"ז נתקשה איך פוטרים את היו"ט ואת מצות סוכה בברכה אחת ע"ש].

אמנם המעיין היטב בתשו' הזרע אמת יראה אל נכון דס"ל דמברכים רק על עיצומו של יום ושוב אין מברכים על ההדלקה, ולכן ס"ל דהמברך על ההדלקה בביהכנ"ס אינו חוזר ומברך שהחיינו בביתו, וכן מבואר בפסקי חמודי דניאל (חנוכה אות ב') שהראה לן הגרי"י ברוין שליט"א. וכבר עמד בזה בספר שלמי תודה למה אינו חייב לברך שנית על ההדלקה.

[ונומיתי לו בזה"ל: במש"כ בשם זר"א – כבר הבאנו שאין הכרח בדבריו דס"ל הכי. ואפשר שר"ל שכמו שבזמן דיו"ט אינו חוזר ומברך כל הכוס הה"נ בזמן דהדלקת ביהכ"נ אינו חוזר ומברך בביתו. ומוכרח גם מזה שבמדליק בביתו תחילה ס"ל לברך עוד פעם בביהכ"נ. אבל אפשר דהתם שאני שעיקר המצוה בביהכ"נ לסדר הברכות במקהלות עם, כלשון הכלבו הובא בב"י, וללא שהחיינו חסר במנהג הדלקת ביהכ"נ, אף דמדברי זר"א מוכח דלא מה"ט קאתי עלה.

ולהעיר ממשמעות שו"ע הרב תרמא, א, שברכת שהחיינו בקידוש היא גם בשביל מצות קידוש היום. הבאה מזמן לזמן

וענה לי וזה לשונו: אדעסיקנא בהאי ענינא אציע קמי הגאון הנפלא הגרי"י ברוין שליט"א בנידון ד' הזרע אמת אשר נקטתי בפשיטות בדעתו [כפי שנקטו רוב ככל חכמי זמנינו וכ"ה באג"מ ח"א סי' ק"צ] דהטעם דס"ל דהמברך על ההדלקה בביהכנ"ס אינו חוזר ומברך שהחיינו בביתו וכן המברך על הראיה אינו חוזר ומברך על ההדלקה כמבואר בשו"ע, היינו משום דס"ל דמברכים על עיצומו של יום, ושוב אין מברכים על ההדלקה, והדר"ג גילה דעתו ב"פ דאין הכרח לזה, דשפיר י"ל דברכה על הדלקה בביהכנ"ס או על הראיה חשיבא ברכה על המצוה ומשום כך יצא יד"ח, ומה שכתב הזרע אמת שם בביאור דבריו דקיי"ל זמן אומרו כל שבעה ואפי' בשוק, לדוגמא בעלמא נקטיה, דאחר דיצא יד"ח אינו מברך שנית על הכוס, וה"ה אינו מברך שנית בזמן קיום המצוה דידיה. ודרך בזה הדר"ג בדרכי שו"ת אז נדברו (ח"ט סי' מ"ח). ומה שנראה מדברי הזרע אמת שחילק בין ברכת שהחיינו לברכת שעשה נסים, אשר מזה העלה האג"מ דס"ל דברכת שעשה נסים נתקנה על המצוה ואילו ברכת שהחיינו נתקנה על עיצומו של יום, יש מקום לבאר באופנים אחרים, והרחבתי בזה בגליון פניני הלכה בביאור ד' המשנ"ב שפסק כד' הזרע אמת בזה, אף שמדבריו בסי' תרע"ו סק"ז משמע להדיא דהברכה היא רק על המצוה.

והנה אין הנדון כאן אם ס"ל לזרע אמת כד' המאירי דגם מי שאינו מדליק ואינו רואה נר חנוכה יכול לברך שהחיינו על עיצומו של יום, דאפשר דס"ל דאין לברך כי אם בשעה שעוסק באיזה מצוה ממצוות היום כמש"כ הנצי"ב (העמק שאלה כ"ו י'), ולא דמי לשאר יו"ט דיש בו איסור מלאכה ומקרא קודש אפי' בשוק, ולכן גם לדידיה אין לברך כי אם בשעת הדלקה בביהכנ"ס או בראיית הנרות, אולם הנדון הוא אם ביסודו הוא ברכה על עיצומו של יום או על קיום המצוה הבאה מזמן לזמן.

ונראה דעיקר הראיה בנדון זה מדברי הזרע אמת הוא מהמשך דבריו שכתב לחלק בין בירך על הראיה לבין בירך על ההדלקה בביהכנ"ס, דבביהכנ"ס אינו מברך כלל לעצמו אלא רק להוציא את הרבים, כי אין כאן מצוה פרטית שלו כלל, ושוב דחה ‹דסו"ס אע"ג שנתקנה ברכה זו בשביל פרסומי ניסא דרבים מ"מ ממילא גם הוא יוצא בברכת זמן שבירך שם', ומשמעות דבריו דאינו מברך על קיום מצוה של עצמו כלל וכלל, אלא רק לגבי הברכה אמרינן דאחר שמברך בשביל הרבים יוצא ממילא יד"ח גם לעצמו, אף שלגבי עצמו אין כאן ברכה על איזה מצוה אלא ברכה בעלמא על עיצומו של יום, [ולכאו' נראה דאם יכוין להדיא שלא לצאת בזה יד"ח יועיל, וכוונת הזרע אמת רק דבסתמא יצא יד"ח גם לעצמו, ודוגמא לזה מה שדנו האחרונים האם ש"ץ שטעה בתפלת הלחש יוצא יד"ח בחזרת הש"ץ כשלא ידע מהטעות עד לאחר חזרת הש"ץ]. וידעתי כי גם זה אינו ראיה מוכרחת, אבל כמדומה שכך הם פשוטם של דברים, וכבר רמז לכ"ז בקצרה בשלמי תודה (סי' כ"ו סק"א)].

ונראה דצריך לחלק בין שאר הימים טובים לחנוכה ופורים, דחנוכה ופורים שאינם יו"ט לענין מקרא קודש ואיסור מלאכה אלא רק לענין הלל והודאה והדלקת נרות, אזי כשמברך על עיצומו של יום נפטרו ממילא גם מצוות היום, ורק בשאר יו"ט אינו פוטר את שאר המצוות.

ודוגמא לזה יש להביא מד' אבודרהם (הל' ברכת המצוות) שכתב דהא דאין מברכים שהחיינו על הלל הוא משום שנפטר בשהחיינו של היו"ט. הרי דשייך לפטור מצוה של היו"ט ע"י שהחיינו שמברך על גוף היו"ט. והנה ד' האבודרהם צ"ב מאי שנא מסוכה ולולב, וצריך לחלק דמצות סוכה ולולב הם דבר נפרד מגוף היו"ט ולכן טעונים ברכה בפנ"ע, לא כן הלל דיסוד חיובו הוא מצד עצם ניהוג היו"ט, וכ"כ בערוה"נ (סוכה מו.) ע"ש. ועוד צ"ע ד' האבודרהם, דבחנוכה דלא הוי יו"ט מאי איכא למימר, ולמה אין מברכים שהחיינו על ההלל. ואפשר דס"ל כהדעות דגם בחנוכה תקנו שהחיינו על עיצומו של יום. אך יתכן דס"ל דמצוות ההדלקה וההלל אחוזות זו בזו, דכולם ענין אחד הם, להודות ולהלל, ונפטרים זב"ז. וכלל

הדבר בכ"ז דאין לדמות מילתא למילתא, ושפיר י"ל דברכת שהחיינו של עיצומו של יום בחנוכה ופורים פוטרת ממילא גם את מצוות היום. [וע"ע ירח למועדים עמ' ע"ז].

ושוב מצאתי כדברינו בשו"ת בנין שלמה (ח"ב סי' ס') שנקט כד' האבודרהם להלכה [אף שיש עוד הרבה תי' בראשונים למה אין מברכים שהחיינו על הלל] ועפ"ז כתב; ‹יש להסתפק אם לא בירך זמן בלילה כלל דאפשר דצריך לברך זמן בעת אמירת הלל, ומיהו יש להסתפק אם צריך לברך זמן שנית בליל ב' בשעת הדלקה, דשני מצוות מיוחדות הן, ולא דמי למברך זמן בשעת הראיה דברכת זמן שמברך אז הוא ג"כ על מצות הדלקה, אבל הכא מצוה אחרת היא, או דילמא כיון דההלל והדלקת נר חנוכה הכל תקנו חז"ל בשביל הניסים שנעשו בימים ההם וא"כ אפשר דנחשבו כמצוה אחת וצ"ע' עכ"ל.

ובספר מצות נר איש וביתו (תשע"ט ח"א עמ' פ"ז, קמ"ז, שנ"ב) כתב דמי שהדליק הדלקה פסולה כגון שהדליק במקום שהרוח מצויה שתכבה את הנרות עליו להדליק שנית בברכה אך לא יברך שהחיינו משום ספק מחמת הדעות שתקנו לברך על עיצומו של יום. ויל"ע האם לפ"ד הגרח"ק זצ"ל הנ"ל דאין להתחשב בדעות אלו להלכה, מ"מ לא יברך שנית לפי הדעות הנ"ל דאין הפסק מעכב בדיעבד בברכה זו, או דשאני הכא שבירך על הדלקה פסולה, והרי זה דומה לראיות שהביא כת"ר מדברי המשנ"ב לגבי סוכה ולולב.

והנה כת"ר רמז בתוך דבריו דרק שם כתב המשנ"ב לגבי סוכה דלא יברך שנית כי יש שם סברא מיוחדת דלא גרע משעת עשיה.

אולם בפשוטו היה נראה דאי"ז סברא מיוחדת כי אם ללמד על הכלל כולו יצא, וגם בנר חנוכה שייכא סברא זו דלא גרע משעת עשיה, וכבר עמדו בזה כמה מחכמי זמנינו [מבית לוי ח"י עמ' ק', מאורות נתן סי' ל"ב סק"ב עמ' קמ"ו, אמרי יצחק חנוכה סי' י' סק"ז, אבני ישפה ח"ה סי' צ"ו סוף ענף ב']. ולפ"ז יתכן להיפך, דבבירך על הדלקה פסולה יצא יד"ח ואילו אם הפסיק בדיבור לא יצא יד"ח, וכמש"כ הגרי"י ברוין שליט"א לחלק כן [לגבי סוכה], אך כמדומה שהסברא הפשוטה היא דאין לחלק ביניהם, וכמו שהבאנו בשם הג"ר נתן קופשיץ שליט"א.

[ובענין זה הביא הגרי"י ברוין שליט"א את התמיהה הידועה ע"ד המשנ"ב (תרנ"א נ"ו) דבנמצא מין מהופך חוזר ומברך שהחיינו, ותמוה מאי שנא מבירך על סוכה פסולה דיצא יד"ח משום דלא גרע משעת עשיה, [ומש"כ לדחוק דלא קאי על מהופך, בח"א קמ"ח ד' וביכור"י סקמ"ד מבואר להדיא על מהופך], ובאמת יש בזה עוד תמיהה, דכיון שחל שהחיינו על הג' מינים (ולא היה זה לבטלה דהא ברכת המצוות של הלולב חלה וכמש"כ המשנ"ב דשהחיינו השני הוא רק בשביל הנחסר) מ"ט מברך שוב שהחיינו, והלא הכל מצוה אחת, והיכן מצאנו ברכה על כל חלק מהמצוה בפנ"ע, וכי אם מל ולא פרע והיה היסח הדעת ומברך שוב על הפריעה צריך לברך שוב שהחיינו, ומי שקרא חצי מגילת אסתר והפסיק באופן שצריך לחזור ולברך וממשיך לקרא ממקום שפסק האם יברך שוב שהחיינו, ואילו היה שהחיינו על ספה"ע והכל מצוה אחת האם היה מברך בכל יום שהחיינו, אתמהה. [ועי' רש"י שבת כג. דהא דמברכים כל יום על הדלקת נר חנוכה הוא משום דנס כל יומי איתיה ‹שהרי כל שמונה הדליקו מן הפך, אבל זמן משהגיענו להתחלת זמן הגיענו' עכ"ל]. וצ"ע טובא. עכ"ד.

ושוב כתב ידידנו הגר"י וקסשטוק שליט"א: הנה מסברא פשוטה היינו אומרים שברכת המצוות אין לה שום שיכות עם החפץ, שהרי הוא ברכה להקב"ה שצווינו לקיים המצווה, ואינו דומה כלל לברכת הנהנין שמברכים להקב"ה על מאכל זה, המאכל הוא סיבת הברכה, משא"כ ברכת המצוות סיבת הברכה הוא עצם החיוב לקיים המצוה, והחפצא דמצווה אינו אלא הכי תמצא לקיום המצוה, וגם בנוסח הברכה אין מזכירים כלל החפץ אלא הצווי לקיים המצוה, וכבר כתבו כן מקצת אחרונים, וביתר שאר כתב כן בשו"ת מהרש"ג וס"ל כן להלכה.

אבל מה נעשה והקדמונים (היינו האורחות–חיים בשם רבינו משולם המובא בסי' תרנ"א, והאבדרהם המובא בס"ס ק"מ לענין ברכת התורה על קה"ת) נקטו בפשיטות שגם בברכת המצוות חלים על חפץ זה שחשב לקיים בו המצוה, ואם החפץ נמצא פסול והוצרך להחליפו גם אם אין צריך להפסיק מ"מ צריך לחזור ולברך כדין תורמוס, וכן נקט המשנ"ב בהרבה מקומות, ואין לנו כוח לזוז מדבריהם גם אם מסברא אין נראה כך.

וביותר יש לומר כן לענין ברכת שהחיינו, שמסברא היינו אומרים כמש"כ שאינו קשור לא למעשה המצוה ובודאי לא לחפצא דמצוה, אלא שהוא הודאה להשי"ת שזכינו להגיע לזמן הזה שאפשר לקיים בו מצווה זו, ומסברא היינו אומרים שאדם שקם מוקדם בבוקר בר"ה או סוכות ושש ושמח שהגיע לזמן שאפשר לקיים בו מצוות תק"ש או נטילת לולב ובירך שהחיינו גם אם אינו עומד עכשיו כלל לקיים המצוה יצא ידי חובתו.

אלא שבא בעל אורחות חיים וחידש לנו שלא רק ברכת המצוות קשור להחפצא שרצה לקיים בו המצווה, אלא גם ברכת שהחיינו קשור לחפצא זה ואם החפץ נמצא פסול, גם אם עסוק עכשיו לקיים המצווה, מ"מ אם הוצרך להחליף החפץ צריך לחזור ולברך, וגם לשהחיינו שמברך על המצוה יש כל דיני תורמוס הנאמרים לענין ברכת הנהנין, ומוכח מדברי האורחות חיים (והפוסקים שהעתיקו דבריו) ס"ל דנתנו חכמים לברכת שהחיינו שעל המצווה כל דיני ברכת המצוות, ואם ס"ל להפוסקים כן גם לענין שחל על החפצא דמצוה שהוא דבר שלא היינו אומרים כן מסברא גם לענין ברכת המצווה, א"כ כ"ש שיסבור כן לענין מה שנוגע לקיום המצווה שיותר פשוט מסברא לשייך את השהחיינו לקיום המצוה, מלשייך אותו להחפצא דמצוה, ולומר שהשהחיינו יש לה קשר לחפצא דמצוה ולא לקיום המצוה הוא לענ"ד ממש בבחינת "יציבא באנא וגיורא בשמי שמיא" על כן לא הבנתי כלל מש"כ ש"הואיל ורצה לעשות המצוה בחפץ פסול לכן צריך לחזור ולברך שהחיינו" דמה לי להסתכל על החפץ הוא עסוק עכשיו בקיום המצוה, ובסוף גם קיים המצוה בלי להפסיק בדיבור (והעיסוק בנטילת הדבר הפסול אינו הפסק, וזה נושא בפנ"ע ואכמ"ל) רק מצד דינא דתורמוס צריך לחזור ולברך (כמש"כ כל הפוסקים) ומוכח מדברי הפוסקים שגם ברכת שהחיינו שמברך על המצוה יש דיני תרומוס, דברכת שהחיינו צריך לחול על חפצא זו שחשב לקיים בו המצוה, וא"כ כ"ש שברכת שהחיינו צריך לחול על

קיום המצווה (ולא רק על הזמן) וא"כ כשהפסיק בינו לקיום המצוה פשוט שצריך לחזור ולברך. עכ"ד.

ושוב הוסיף בה דברים באגרות שניות מד"ס וזה לשונו: מש"כ דיש להוכיח מדברי הארחות חיים דדין ברכת שהחיינו על המצווה כדין ברכת המצוות, ואם לא היה המצוה לפניו בשעה שבירך או שהפסיק בדיבור, צריך לחזור ולברך, נראה דיש להוכיח כן גם מדברי התה"ד והפוסקים שהביאו דבריו, ונבאר הדברים בס"ד.

הרמ"א סי' תרמ"א סעי' א' הביא להלכה דברי הר"ן בשם הראב"ד שכתב דאם לא אכל בליל הראשון בסוכה ובירך זמן על הרגל כשיכנס למחר בסוכה צריך לברך זמן על קיום מצוות סוכה, ולא יצא במה שבירך זמן בבית על הרגל.

והפוסקים שם ציינו לדברי הב"ח בשו"ת סי' קל"ב שחולק על שיטת הר"ן וז"ל שו"ת ב"ח (סי' קל"ב) "בלילה הראשונה של סוכות ירדו גשמי' והרבה מבני הקהילה לא אכלו בסוכה כל עיקר וברכו וקדשו בבתי החורף אם חייבי' לברך זמן ביום ראשון כשנכנסין בסוכה לישב בה אם לאו"

"תשובה נראה דאין לברך זמן למחר ביום הראשון ואעפ"י דהר"ן ע"ש הראב"ד כתב דצריך לברך זמן למחר וגם מהר"ם איסרליש הביאו בהגהותיו בא"ח סי' תרמ"א מ"מ נראה לפע"ד דלענין מעשה אין להכניס עצמו בספק ברכה לבטלה. ותחילה אעתיק לשון הר"ן שכתב וז"ל וכתב הראב"ד ז"ל שמי שלא אכל בסוכה לילה הראשון אעפ"י שבירך זמן בביתו צריך למחר כשישב בסוכה לברך זמן אם לא בירך על העשיה כשם שמברכין על הלולב זמן אע"פי שכבר בירך אותו בלילה עכ"ל. והנה יש לתמוה מאי ראיי' מביא מלולב הלא למנהגינו דמברכין זמן אנטילת לולב ביום הראשון דסביר' לן דאין זמן דקידוש פוטר זמן דלולב כמו שהוא פוטר זמן דעשיית סוכה ודלא כבה"ג שפסק בראש הלכות סוכה דמדרב כהנא דמסדר להו אכסא שמעינן דא"צ לברך זמן לא בעשיית סוכה ולולב גם לא בנטילת לולב דסגי ליה בדכסא גם לא כרב שמואל בר חפני הכהן ושאר הגאוני' שהביאו במרדכי הארוך פ' לולב וערבה וכן בסוף ס' אגו"דה לשם הנה הטעם הוא משו' דאין לולב דומה לסוכה וי"ט דשאני סוכה וי"ט דכיון ששניהם נוהגי' בלילות כבימי' הלכך זמן די"ט פוטר זמן דעשיית סוכה אבל לולב דזמנו ביום ולא בלילה. הנה כיון דמפסקי לילות מימים אין זמן די"ט פוטר זמן דלולב וכך הוא במרדכי להדיא וכן באש"רי בדברי ר"י בר שמשון בדין זמן דלולב בי"ט שני וז"ל ותמהני על מ"ש בה"ג דזמן דכסא פוטר דלולב והלא לענין לולב מפסקי לילות מימים ואין להקשות על זה הלא כשמברכין זמן אלולב בשעת עשיי' אין חילוק בין יום ובין לילה לעולם מברך זמן אעשיי' וא"כ השתא נמי דמסדר להו אכס' אין לחלק בין יום ובין לילה ויהא פוטר זמן דקידוש בין זמן דעשית סוכה בין זמן דעשיית לולב הא ליתא דהא פשיטא דשעת עשיי' או שעת מצוה בעינן והלכך די"ט אינו פוטר אלא זמן דעשיית סוכה כיון דעכשיו שעת מצוותו הוא אבל זמן דלולב דאינו לא שעת עשיי' ולא שעת מצותו אינו פוטר והשתא לפי דברי הרא"ש בשם הר"ש בר שמשון ולפי דברי המרדכי דלעיל וכן מצאתי במרדכי הארוך ע"ש הר"ר יום טוב דשאני סוכה דמצותו בלילה כביום דין הוא שברכת הכוס פוטר זמן דסוכה אבל שופר ולולב שמצוותן ביום מה ענייני' לברכת הכוס שבלילה לפ"ז שפיר איכא למימר בברכת זמן שבירך בביתו פוטר זמן דסוכה. אע"פי שלא ישב בתוכה כיון דשעת מצוותה היא ואינו דומה ללולב דכיון דאינו שעת עשיי' ולא שעת מצוה אינו פוטר ואין לתמוה היאך יפטור לזמן דסוכה כיון שאינו יושב בתוכה דאין ספק דאחר כוונת הלב הדברים הולכי' דמאחר שכוונתו לברך גם על הסוכה שפיר פוטר דסוכה ותדע דהא לא חלקו הגאונים האחרוני' אכה"ג /אבה"ג/ ושאר הגאונים דעמי' אלא מטעם דמצות לולב אינו אלא ביום ולא בלילה ולא חלקו עליו מטעם דאין לולב לפניו בשעת הברכה אלא בע"כ דלא חיישינן במה שאינו לפניו דמ"מ כוונתו ודעתו היתה לברך גם על הלולב ולא חלקו אלא מטעם דכיון דאינו לא שעת עשיי' ולא שעת מצוה הלכך אינו יכול לברך עליו וא"כ בסוכה ודאי אע"פי דאינו יושב בתוכה מ"מ כיון דשעת מצוותו היא וכוונתו לברך גם אסוכה שוב א"צ לברך עוד ואם מברך הוי ברכה לבטלה" עכ"ל הב"ח (הנוגע לעניננו, ועיי"ש עוד שאר טעמים)

והנה עיקר חילה דהב"ח הוא מכח מש"כ הרא"ש (סוכה פ"ד, ב') להשיג על מש"כ הבה"ג שאין מברכים זמן על מצוות נטילת לולב, משום דזמן דרגלים שמברכים בלילה על הכוס פוטר גם מצוות נטילת לולב מזמן, וע"ז השיג הרא"ש דזמן שמברך בלילה אינו יכול לפטור מצוות נטילת לולב שעדיין לא הגיע זמנו עד היום, וכ"כ גם המרדכי ועוד ראשונים, ומבואר מדבריהם שלולי טעם זה היה יכול לפטור בזמן שמברך על הכוס את מצוות נטילת לולב אע"ג שעדיין אין הלולב לפניו, מ"מ הואיל וכבר מטי זמנו של מצוות נטילת לולב ומודה לקב"ה על הזמן יצא, ואין זה לעיכובא שיברך דוקא בזמן שמקיים את המצוה, ועפ"ז כתב הב"ח דגם אם אין לפניו סוכה בשעה שמברך זמן, מ"מ יכול לכוון לפטור את מצוות סוכה ע"י ברכת זמן שמברך על הכוס, וכ"כ הדגול–מרבבה (שם בסי' תרמ"א) שמדברי הרא"ש יש להוכיח דלא ס"ל כמש"כ הר"ן בשם הראב"ד.

והנה כמעט כל האחרונים בסי' תרמ"א פסקו כשיטת הרמ"א, ובדחיית הראיה מדברי הרא"ש ודעמיה, כתב הא"ר שם ב' דרכים: א) דהראשונים שכתבו כיון דמפסקי לילות מימים הכוונה לכן לא יצא ברכת שהחיינו גם אם הלולב לפניו. ב) דהר"ן מיירי שהוא אנוס מלקיים מצוות סוכה ולכן הרי זה כאילו לא מטי זימנא.

והנה לפי דרך הב' שכתב הא"ר יוצא דמי שאינו אנוס ויש בידו לקיים המצוה עכשיו אם בירך שהחיינו יוצא לכ"ע גם אם אין המצוה לפניו, וכדרך הב' כתב גם בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ל"ב) וז"ל "אין דבריו מוכרחים כלל דאפשר לומר כיון שעתה הוא שעה דפטור מן הסוכה ומקרי הדיוט אם יושב בסוכ' כיון שהוא עת גשמים לכן לא יצא בזמן דחג כיון שבאותו פעם אינו לא שעת עשיה ולא שעת מצותו דמי ממש ללולב דמופלג לילות מימים לכן אינו פוטר זמן דסוכה ולכן כל האחרונים סתמו כפסק רמ"א בש"ע וכן עיקר" עכ"ל. ולפי דבריהם צריך לפרש מ"ש הר"ן דאם לא אכל בליל הראשון בסוכה צריך לברך שהחיינו למחרת דמיירי דוקא באופן שלא אכל משום שהיה אנוס כגון שירדו גשמים או שהיה חולה או עוסק במצוה וכדומה, אבל אם לא אכל בסוכה משום שלא היה לו סוכה, וידוע שלמחרת יהיה לו סוכה יכול לכוון לפטור את מצוות סוכה כשמברך שהחיינו בלילה.

אבל מדברי התה"ד סי' צ"ה יש הוכחה ברורה דלא ס"ל כדרך זה, דהנה התה"ד נקט דהוא מחלוקת הראשונים האם חייב לאכול בסוכה בליל הראשון כשירדו גשמים, ולכן פסק

דבליל שני אם ירדו גשמים יאכל סעודתו בבית ואם לא פסקו גשמים עד סוף הסעודה אם רוצה להחמיר יאכל אז כזית בסוכה, אבל בליל הראשון אינו יכול לנהוג כן, משום שאם יתחיל סעודתו בבית ואח"כ בסוף הסעודה יאכל כזית בסוכה יצטרך לברך זמן עוד פעם משום דכשבירך זמן בבית לא יצא ע"י זמן דסוכה, והרי הוא גורם ברכה שא"צ עיי"ש, וכך פסקו הפוסקים, ומבואר מדברי התה"ד דהגם דהרבה ראשונים ס"ל בליל הראשון חייב לאכול בסוכה גם אם ירדו גשמים, מ"מ אם בירך זמן כשהיה בבית, ושוב נכנס בסוכה צריך לברך עוד פעם זמן, ומשמע מזה דגם להדעות דס"ל דחייב בסוכה בליל הראשון גם אם ירדו גשמים, מ"מ כשבירך זמן בבית אינו יוצא על הסוכה, והרי לפי דעות אלו הרי גם בשעת ירידת גשמים הוא זמן קיום מצוות סוכה, ואעפ"כ אינו יוצא בזמן שבירך בבית, וכ"פ המשנ"ב שם ס"ק ל"ו, ולכאורה מוכח מזה דס"ל דצריך דוקא לברך שהחיינו בשעה שמקיים המצוה, ואם בירך שהחיינו בשעה שאינו מקיים המצוה לא יצא ידי חובתו, והיינו כמו שמוכח מדברי הארחות–חיים, וכש"נ דס"ל דדין ברכת שהחיינו שעל המצוה דינו כדין ברכת המצוות לכל דבר.

ומש"כ הרא"ש דרק מטעם דמפסקי לילות מימים חייב לברך עוד פעם שהחיינו על נטילת לולב, י"ל דס"ל דהראב"ד דמייתי הר"ן פליג על הרא"ש, וקיי"ל כשיטת הראב"ד, או דנימא דהרא"ש (ושאר ראשונים שכ"כ) לא כתבו כן רק לרווחא דמילתא לדחות שיטת הבה"ג, אבל י"ל דלמעשה גם הם ס"ל דברכת שהחיינו דינו כברכת המצוות לכל דבר.

ובעיקר מש"כ לדון האם ברכת שהחיינו על המצוה דינו כברכת המצוות או כברכת השבח, י"ל דיש בזה עוד נפק"מ, האם יכול לברך שהחיינו מיד לאחר קיום המצוה (ברוב המצוות הבאות מזמן לזמן אין כ"כ נפק"מ, שהרי בלולב יכול לברך גם ברכת המצוות עד סוף הנענועים, ובשופר י"ל דיכול לברך ברכת המצוות עד סוף כל הקולות, או עכ"פ עד סוף הקולות של מזו"ש, וא"כ כ"ש שיכול לברך אז שהחיינו, ובחנוכה הרי עד הזמן שדולקים הנרות יכול לברך מדין ברכת הרואה כמש"כ הגרע"א, אלא דנפק"מ לענין מגילה אם נזכר בסוף הקריאה שלא בירך שהחיינו האם יכול לברך בסוף קריאת המגילה) דהנה לענין ברכת המצוות קיי"ל כשיטת הרמב"ם שאינו מברך לאחר שגמר לקיים המצוה (כמש"כ הש"ך יו"ד סי' י"ט ס"ק ג', דלא כשיטת האו"ז שהביא שם הרמ"א, והאריך בזה השג"א סי' כ"ו וקיי"ל סב"ל).

ולפי מש"נ מדברי התה"ד והאורחות חיים והפוסקים שהביאו דבריהם דקיי"ל דברכת שהחיינו שתיקנו חכמים על מצוה הבא מזמן לזמן דינו כברכת המצוות לכל דבר, א"כ פשוט שאינו יכול לברכו לאחר שכבר גמר לקיים המצוה, וצ"ע דאין נוהגים לדקדק בזה ברכת שהחיינו על המילה. עכ"ד. [וראה אצלנו בלוח לחנוכה מענין שהחיינו אחרי ההדלקה ובלוח לסוכות מענין שהחיינו אחרי נטילת לולב, ובלוח לפורים מענין שהחיינו אחרי גמר הקריאה].

ושוב הוסיף בעל פניני הלכה שליט"א ידו שנית, וכתב: הנה בפרט אחד ברור הדבר כדברי כת"ר, דגם לענין ברכת שהחיינו קיימים דיני תורמוס כמבואר בדברי הפוסקים והשעה"צ, ועל כן כל היכא דנתחלף חפץ המצוה, לא רק אם נתחלף מפסול לכשר, אלא גם אם נתחלף מכשר לכשר עליו לברך שנית שהחיינו, ולפ"ז מש"כ המשנ"ב סי' תקפ"ה סק"ד דאם נתחלף לו שופר בין הברכה לתחילת התקיעות צריך לחזור ולברך, בע"כ כוונתו דחוזר ומברך גם שהחיינו. [וראיתי בספרי זמנינו שנסתפקו בזה, וכמדומה שהדין מוכרע וכנ"ל].

וכת"ר מוסיף והולך ללמוד מזה גם לדין הפסק בדיבור וככל אשר ביאר כת"ר, דכל כללי ברכת המצוות רמו רבנן עלה.

ואשר שאל אם בספרים שהבאתי יש מי שעמד בזה, הנה בספר שושנת ישראל שהבאתי עמד בזה ונקט כהחילוק המדובר בין נתחלף חפץ המצוה לבין הפסק בדיבור.

אכן מצאתי למו"ר הגר"א גנחובסקי זצ"ל (פנינים פורים תשע"ז) שנקט בפשיטות דאין חילוק בזה, וכתב לענין שופר לולב ומגילה דאם הפסיק בדיבור או שנתחלף לו הלולב או השופר, בכל גווני חוזר ומברך שהחיינו.

ואחר ההתבוננות נראה דבפשוטו מוכח כן מדברי הפמ"ג שהבאתי (תרנ"א א"א ס"ק כ"ה) שחידש בדברי הרמ"א שם לענין נוטל ד' מינים בזא"ז דאם סח ביניהם מברך על כל אחד בפנ"ע, דלא רק ברכת המצוות צריך לברך על כל אחד בפנ"ע אלא גם שהחיינו צריך לברך על כל אחד בפנ"ע, והנה דבריו צ"ב טובא, דהביא שם ביאור הא"ר בד' הרמ"א דהטעם דמברכים ברכת המצוות על כ"א בפנ"ע הוא משום דס' הברכה הוא על נטילת לולב ולכן אינו פוטר את שאר המינים אם שח ביניהם, וא"כ בשהחיינו הרי לא שייך זאת, וכן תמה בשו"ת לבושי מרדכי או"ח תנינא סי' קס"ט, ואפשר דס"ל לפמ"ג דברכת שהחיינו מתלי תלי בברכת המצוות, ועי' מהרש"א ומהרש"ל סוכה מו. ושו"ת חת"ס סי' קנ"ו, ועדיין צ"ע. אך מ"מ נראה לכאו' מדבריו דהפסק מעכב לענין ברכת שהחיינו, דאל"כ אף אם יש לו ד' חיובי ברכות של שהחיינו למה לא יוכל לפוטרם בברכה אחת, כמו שפוטרים בברכת שהחיינו בליל יו"ט הן את היו"ט והן את הסוכה, ולד' בה"ג גם את הלולב [וכבר ציינתי לעיל שהאו"ז האריך לדון בזה מ"ט ברכה אחת פוטרת כמה חיובים והעלה מזה יסוד כללי לכל הברכות דכל שהנוסח שווה אפשר לפטור כמה חיובים, והוא נידון רחב בראשונים הנוגע גם למילת תאומים וכיו"ב ואכ"מ].

ואולי יש לחלק בין ב' חיובי ברכות לחיוב אחד, ולפ"ז מי שנכנס לסוכה לראשונה ביו"ט בבוקר ומברך שהחיינו על הסוכה ואח"כ נוטל לולב ושח ביניהם עליו לברך שהחיינו שנית אף להדעות דאין הפסק מעכב בברכת שהחיינו. אך מסברא צ"ע אם יש מקום לחלק בזה. עכ"ד.

ושוב כתב הגר"י וקסשטוק שליט"א שלישים: הנה עצם היסוד שבמקום שמברך על מין בפנ"ע יש חובת ברכת שהחיינו על כל מין מוכח מדברי הארחות חיים שהרי בעבדא דרבינו משולם נמצא הערבה פסולה ופסק שחוזר ומברך על נטילת עברה ושהחיינו, ומבואר מדבריו דהגם שכבר בירך שהחיינו על עיקר המצוה ומה שכבר עשה לא נתבטל שהרי אינו צריך לחזור ולברך על המינים שכבר יצא מ"מ יש עליו חובת ברכת שהחיינו משום חלק הזה של המצוה שעליו לא חל ברכת שהחיינו והוא חדוש גדול (והיינו כמש"נ דשיטת ה"ר משולם דברכת שהחיינו יש עליו דין ברכת המצוות לכל דבר, וכמו שמברך ברכת המצוות על הערבה חוזר ומברך שהחיינו, והוא חדוש ע"ג חדוש שגם על כל חלק של המצוה יש חיוב שהחיינו בפנ"ע) אלא דמדברי ה"ר משולם אין לנו

ראיה רק באופן שהוצרך להחליף את החפץ שאז צריך לחזור ולברך שהחיינו, אבל מדברי הפמ"ג מבואר שגם אם כל המינים היה מוטלים לפניו ובירך עליהם שהחיינו אם הפסיק בדיבור חוזר ומברך שהחיינו וא"כ מפורש בדבריו שגם הפסק בדיבור מחייב שהחיינו.

אבל לפי מה שאני מבין (וניכר מדברי כת"ר שמסכים לדברי מצד הסברא) שאם נימא שהחלפת החפץ מחייב לברך מחדש ברכת שהחיינו א"כ כ"ש שהפסק בדיבור מחייב לברך מחדש, אין בדברי הפמ"ג חידוש יותר מהמפורש בארחות-חיים.

יג. אף שבס' הפרדס ברכת נ"ח כתב שחוזר ומברך. וכ"כ ראש יוסף שבת כג, א ד"ה נסתפקתי. אבל למעשה כבר ספיקות בדבר, משום ספק ברכות אינו מברך – ראה שו"ת מנח"י ח"ו סס"ד.

יד. דהו"ל כגביל לתורי (ראה עד"ז בנוגע לישוב דעת מהרש"ל בחתן סופר או"ח קונטרס נר מצוה ע' קע. שו"ת בית ישראל עדעלין או"ח סי' קי. ועוד). ולא גרע מבקשת רחמים בברכת המילה. ול"ד כלל לשיחה מענין התפלות בין ברכות לתקיעות דמיושב. והוא דלא כמשמעות שו"ת מנח"י ח"ד סקמ"ח סק"ג. ובפמ"ג סתרע"ו במ"ז סק"ה – קאי אלכתחילה.

טו. ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג.

טז. שאמירתו "בימי מרדכי וכו'" אינו בגדר שקר (ראה אג"ק חט"ז ע' ב, וכפס"ד קצוה"ש סכ"א בבדה"ש סק"ח וסק"ט בדעת אדה"ז (סי' קח סי"ח). ולהעיר ממג"א סתרצ"ג סק"א שאמירת על הנסים בשאר ימים, ה"ה כמאורע שלא בזמנו. וכ"ה בדה"ח סל"ג סק"צ שהוא שקר גמור. אבל ראה דמשק אליעזר לנדא סוסי' קח. ומ"מ, יש לחלק, שבשאר ימות השנה ל"ש לומר "עה"נ כו' שעשית כו' בזה"ז", משא"כ בחנוכה. ומש"א בימי מרדכי וכו' – הו"ע בפ"ע. אבל במקו"ח סי' קח סוס"ק יב נראה דס"ל שאמירת עה"נ שלא בזמנו אינו שקר (ואולי מיירי רק כשהקדים יום א', דשייך שפיר לומר "בזה"ז"), ועכ"ז נשאר בצ"ע אם מחזירין כשהחליף מפורים לחנוכה. וראה שו"ת שלמת חיים (מהדורת תשנ"ה) סי' שצא).

יז. שוע"ר סי' קח סי"ז.

יח. והנה, בשו"ע אדה"ז סי' קכו ס"ג סתם הדברים, שבנוגע לש"צ הכריע שסומך על תפלת מוסף לכתחילה לא רק בר"ח אלא גם בשויו"ט. אמנם, בנוגע לדין היחיד שבנזכר בדיעבד אחרי מוסף אינו חוזר – הביא ד"ז רק בנוגע לר"ח ולא בנוגע לשויו"ט. וטעמא בעי. וסבור הייתי לומר, שבאמת ה"ה בשויו"ט, ולא נצרכה להדגשה עוד פעם, דהיינו הך, שה"ה והוא הטעם, דלא גרע בדיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. ואדרבה, בר"ח (כשחל בחול) יש מקום להורות לו שיתפלל נדבה. אבל בשבת ל"ש להתפלל נדבה. וכ"כ בפמ"ג סי' קכו בא"א סק"ג. (אבל ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כו'תלג שביארנו בדברי הפמ"ג באו"א, עיי"ש). והנה, בפמ"ג סתכ"ב בא"א סק"ג נחית לשקו"ט בדין היחיד בשויו"ט, דספק שמא אין דנים יחיד מש"צ, וספק שבשויו"ט ש"צ נמי חוזר. ועכ"ז העלה שלא להחמיר. וכש"כ לדידן שאדה"ז השמיט כלל הספק בדין היחיד. והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב שם. ומה גם לדעת אדה"ז בסידורו (בכ"מ ואכ"מ) להחמיר גם בס"ס בברכות. ובקצוה"ש סע"ח ס"ג ובבדה"ש סק"ט פסק נמי דה"ה בשבת. וכ"כ במנחת שבת על קש"ע סע"ו סקל"ה.

אמנם בכלים של שלמה גאלדמאן סי' קכו שם, כתב להכריע בשויו"ט שחוזר, ומשני טעמים, חדא מה שהביא בשיו"ב סי' קכו סק"א, שאחרי הגלות נגלות שו"ת הרשב"א כת"י שכתב לפסוק לחזור, ואילו הוו שמיע להו הוו הדרי בהו, ועוד מחמת דקדוק לשון אדה"ז, וממילא כתב שדיינו לפסוק כן בר"ח. ואף וכתב שבר"ח וחוש"מ בודאי אין לזוז מפסק אדמו"ר ואינו חוזר, אבל בשויו"ט נראה שחוזר, עכת"ד.

אמנם אנן בעניותין הארכנו שם שאין להוכיח מאומה משו"ת הרשב"א, ואא"פ לכפול הדברים כאן, קחנו משם. ועוד נת' אצלנו שם כנ"ל שאדה"ז השמיט כל עיקר ד"ז שיש מקום לספק בדין היחיד.

ועכ"ז, אכתי לא ברירא לן מילתא, שיש מקום לומר דשאני שויו"ט שלא יצא כלל חובת תפלה של שבת, ול"ד לר"ח דחסר לו רק הזכרת מעין המאורע. ושאני ש"צ שמקילים גם בשויו"ט דאיכא נמי משום טירחא דציבורא. אבל ז"א, חדא דלכמה דעות גם בר"ח הוי כמאן דלא צלי. ולאידך, גם בשויו"ט י"א שהוא רק בגדר מעיו המאורע. ותלוי בב' הדעות באם מתפלל שוב כשלא ירויח בתפלתו שוב, שנחלקו בזה הן במנחת שויו"ט שהתפלל של חול, והן במנחת ר"ח כשלא הזכיר יעו"י – ראה שו"ע סי' קח סי"א. אדה"ז שם סי"ז). ולאחרי כל ההסברות בדבר, דוחק גדול לחלק בד"ז בין שויו"ט לר"ח. ועוד, שגם בש"צ זקוקים אנו לב' הטעמים טורח ציבור ושתפלת מוסף לפניו, ועל כרחך דסגי במוסף גם לשויו"ט. ועכצ"ל דסברי רבנן שגם אם דינו כלא התפלל, מ"מ סגי להש"צ בתפלת מוסף מאיזה סיבה שתהי'. (ויש שביארו בדבר שאחרי שמתפלל מוסף כדין שע"י תפלת מוסף כדין מצטרפת ההזכרה במוסף לתפלת שחרית, וחזר הדין בנוגע לתפלת שחרית דהוי כהתפלל כראוי). וחזרנו לתחילת הדין דלא גרע דיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. וראה קובץ אסיפת חכמים חו' יו"ד ע' קפח ואילך. ולחנם האריך בזה. (ובשאר דבריו שם בעיקר הדין – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב שם).

איברא, שיש להסתפק בטעה והתפלל תפלת חג אחר, או ביו"ט שחל בשבת, והזכיר רק א' מהן, אם אפ"ל חוזר בנזכר אחרי מוסף, וכן בש"צ כשנזכר לפני מוסף, שי"ל דהוי כלא התפלל כלל, כיון שאמר קדושת היום ולא אמרו כדבעי, ולא דמי למי שהתפלל תפלה שלימה של חול ולא הזכיר מעין המאורע. אבל במשנ"ב סי' קכו בבה"ל לס"ג ד"ה והכי נהגו מבואר דלא כנ"ל. וראה מה שהאריך בזה בקובץ קול התורה גל' סח ע' קכה ובמעדני כהן קופשיץ ח"ה ס"י.

יט. במאמ"ר רסח, ב נסתפק אפילו בגמר כבר התפלה, שחייב להשלים. ופשיטא לי' שאם לא חתם עדיין ברכת מקדש השבת, שחייב להשלים ברכת חול. וגם במח"ב שם ג, חולק רק בסיים הברכה, אבל באמצע הברכה מוכח מדבריו שעליו לחזור. ושקו"ט בדבריו, דלאו ריישא סיפא. ועכ"פ, הבנת האחרונים בדעתו, (וראה גם שו"ת שבט הקהתי ד, צ) שבאמצע הברכה חוזר. ודלא כברכת הבית מא, א. וכ"כ כו"כ אחרונים לדינא, שרק בחתם כבר (או בסיים התפלה) אינו חוזר – חסל"א שם ג. שע"ת ג. ערוה"ש ח. ועוד.

אמנם, בתהל"ד רסח, ה ר"ל שכל שהפסיק ברכת אתה חונן

והתחיל בשל שבת אינו חוזר. ולא הביא ראי' לדבריו. ומש"כ שהוא כשח באמצע תפלה שצריך לחזור לראש, וממילא ה"ז כאילו לא התחיל של חול – צ"ע, חדא שלכמה דעות גם בשח אינו הפסק. ועוד, שה"ז מענינו של יום ואינו הפסק לכל הדעות. (וכנראה ס"ל דשאני הכא שהתחיל ברכה אחרת לגמרי, והו"ל כהסיח דעתו מברכת אתה חונן. ואכתי לא תברא, שהרי ברכה אמצעית של שבת אינה ברכה אחרת לגבי ברכת אתה חונן, שהרי לפום סברא הדין שהי' ראוי להתפלל י"ח ברכות, יכול להזכיר של שבת גם באתה חונן. ומשו"ה יצא יד"ח בהזכיר של שבת בתוך ברכות אמצעיות – כ"מ בשו"ע אדה"ז רסח, ז) אלא שמעיקרא היו קובעים אותה בעבודה (ראה שם ב). ועוד שלכמה דעות גם בברכה אחרת ממש אינו כשיחה באמצע התפלה וא"צ לחזור לראש (ראה שו"ת מהרש"ם ד, קמח שהכריע כן מספק וראה דע"ת קיד, ו ד"ה ג' ברכות)). גם צ"ב, היאך פקע חיובו לגמור הברכה, שכבר נתחייב בה תחילה. ואדרבה, משמעות האחרונים למיסבר סברא שאפי' בסיים תפלתו חוזר. ומדברי שו"ת הלק"ט ב, מא, בטעה בברכת השנים בשבת, משמע שגם בסיים תפלתו חוזר. ועכ"פ כל שלא סיים ברכת מקדש השבת (וראה גם במאמ"ר ומח"ב שם). ואף דלא נקטינן הכי, אין לנו לאפושי פלוגתא, ולומר שאינו חוזר כשהפסיק והתחיל של שבת. ובכל אופן, ברירא מילתא דליכא קפידא אם יגמור, והכי ודאי עדיף טפי.

ונראה פשוט שגם בנזכר תוכ"ד משלים הברכה, דשאני משאר טעות, שבאמת הי' לו להתפלל י"ח בשבת. ובסגנון אחר, שכיון שבעצם הי' ראוי להתפלל ח"י ברכות, כל שהתחיל בברכה חלה כבר ברכתו, ואין בכוחו לחזור מזה. וכן מוכח משתיקת כל הפוסקים בד"ז, ולא כתבו שיחזור ויתקן מיד. וכ"מ גם במשנ"ב רסח בבה"ל ג ד"ה ושלא בכוונה. וכש"כ אם נפרש בגדר תוכ"ד שהיא הוספת שבח ולא עקירה, ונמצא דאכתי לא נסתלק מברכת אתה חונן. [ולהעיר גם מהשקו"ט אם תוכ"ד מועיל גם לקלקל. והה"נ הכא שכיון שבאמת אי"ז טעות ל"מ תוכ"ד לעקור, שה"ז קלקול להפסידו מחובת ברכה שעליו]. ודלא כשו"ת שביבי אש או"ח ב, ז.

כ. כך נקטו רוה"פ. וכ"ה הכרעה למעשה במג"א סי' תכב סק"ד. ועוד. וכן המנהג פשוט. ודלא כמי שכתב שלדעת אדה"ז בסי' רסח ס"ט שגם בספק אם אמר יעלה ויבוא יש להסתפק אם צריך לחזור (ויתפלל בתורת נדבה ובשויו"ט אינו חוזר).. ואינו דומה, דהנה, בשו"ע אדה"ז שם הביא מש"כ בכלבו סי' יא שאם הוא מסופק אם הזכיר של שבת יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. אבל אדה"ז מחלק שם גופא בין אם התפלל י"ח ברכות ומסופק אם הזכיר שבת שאין ספק שצריך לחזור ולהתפלל שמן הסתם לא הזכיר כיון שאין כן הרגלו של אדם, למי שמסופק אם התפלל י"ח ברכות של חול או ז' ברכות של שבת שיש יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. ולכן אין להביא ראי' משם לנדו"ד במסופק אם אמר יעו"י, /שהרי ההרגל הוא שאין אומרים יעו"י בתפלת י"ח וחזקה מה שהוא למוד מזכיר. ואף שיש לפקפק בסברא זו, כמ"ש המג"א בתחילת דבריו שם בשם הד"מ דלא אמרינן חזקה שאמר כמו שהוא רגיל אלא בדבר שנתרגל בו הרבה משא"כ ביעו"י דלעולם לא מצינו ל' יום שאינו מזכיר יעו"י לא מקרי הרגל, מ"מ למעשה המסקנא במג"א שם ושאר הפוסקים שחוזר, לפי שעינינו רואות שההרגל להתפלל בלא יעו"י. וכן האריך בשו"ת צ"צ או"ח סי' ג סק"ז, ולא רק מטעם שחזקה מה שהוא למוד מזכיר, אלא גם שמצד הספק גופא חוזר ומתפלל, עיי"ש באורוכה.

וראי' לזה, שהרי במג"א סתכ"ב שם העלה שחוזר, כנ"ל, ועכ"ז איהו גופי' הביא בסי' רסח סק"ה הביא הספק שבכלבו. ועיי"ש שציין גם למש"כ בסתכ"ב. ואף שיש מקום לפרש בדברי המג"א במה שמציין לדבריו בסתכ"ב שכוונתו לומר שלמעשה גם בשבת חוזר, אבל בדעת אדה"ז ודאי אאפ"ל כן, שהרי העלה הדבר בספק בסרס"ח. ועכצ"ל בדעת אדה"ז שיש לחלק בין ר"ח שפסק המג"א לדינא שחוזר לדין שבת שנשאר בספק. וגם בכלבו גופא מוכרח שיש חילוק בין שויו"ט לר"ח, שכתב שם בנוגע לשויו"ט שאין מקום לספק לפי שהוא ברכה בפנ"ע. וראה בב"ח סתכ"ב מה שפירש בדבריו. (ואכ"מ)

וצל"ע במש"כ בנתיב החיים סל"ג סקט"ו לדה"ח שם ספ"ב, שיתפלל בתורת נדבה, ולא הביא מקור לדבריו, אף שסתימת רוה"פ שחוזר ומתפלל בתורת חובה. [וגם לדעת נתיב החיים פשוט שצריך להתנות שאם לא הזכרתי יעו"י תהא לחובתי ואם הזכרתי תהא לנדבה]. ונפק"מ מזה, בשויו"ט שאין מתפללים נדבה, שבודאי צריך לחזור.

ולמעשה, כ"ה גם בלוח כולל חב"ד בדיני חוה"מ סוכות. קצות השלחן סמ"ז ס"ה (לענין ברכת המזון ביו"ט שחוזר). וכ"ה בפשיטות בסידור תהילת ה' במקומו, והוא מהדה"ח. ולא הובא שם כלל מש"כ בנתיב החיים להעיר על הדה"ח.

כא. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשכד.

כב. שאין התחלת הברכה בנוסח רצה מעכבת. וגם אם התחיל מ"ותחזינה", שם ברכה עלה. וכ"מ בשו"ע אדה"ז סי' קיד סוס"ח. וכש"כ בנדו"ז שהתחיל מיעו"י, שגם אם נאמר שהזכרת הקרבנות מעכבת בברכת רצה (ראה הליכות שלמה ר"ח פ"א ס"ב. תפלה פט"ו ס"ה. וראה שו"ת דברי שלום מזרחי ח"ה בהערות והנהגות סנ"ג –ע' תלו – ע"פ תשוה"ג ס"ג) – הרי ביעו"י מזכיר גם שירצה וישמע זכרון ירושלים. וראה פירש"י שבת כד, א ד"ה ואומר. אבודרהם סדר תפלות הפסח. ובכלל, עיקר תוכן הברכה קבלת התפלות שג"ז נכלל ביעו"י.

ויש שנהגו שהתחילו מואשי ישראל – ראה טור או"ח קכ. וראה הנסמן בסידור רע"ג מהדורת שץ נספח לתפלת חול ע' 674. ובמשנ"ב שם סק"א שגם בדילג רצה אי"ז שינוי מטבע. וכ"כ בתורת חיים סופר שם סק"א, הביאו בכה"ח סק"ג. וכ"ה בבני ציון סק"א. וגם לפמ"ג במ"ז שם סק"א – הרי בנדו"ז כבר אמר רצה בפעם הראשונה. ומסתבר בכוונת הפמ"ג שהוא ע"ד הקורא שלא כפי המסורה (ראה שו"ע או"ח סי' קמג ס"ח) ולא שמעכב מצ"ע, וכדמוכח ממש"כ כן דוקא בעשה במזיד. אלא שהתחילת דבריו משמע שגם בשוגג צריך לחזור לראש הברכה עכ"פ. אבל ראה תו"ח ועוד שם. וראה ספר הביננו (נתי) אות ז (ע' כו ואילך). וכ"כ בעובדות והנהגות לבית בריסק ח"ג ע' ש בשם הגר"ח שיעו"י במקום רצה. וראה עמק ברכה תפלה ס"ד. שו"ת שאלת רב ח"א ע' שדמ. מבית לוי ח"ו ע' כה. קובץ בית אהרן וישראל גל' קעג סיון תשע"ד. קול התורה תשרי תשע"ג ע' קפו. משברי ים תפלה סוסי' ג. גנת אגוז אלטמאן ע' צד. מגדל צופים ח"ח

סל"ז. וחזי לאצטרופי הדעות דמהני הזכרת יעו"י בהודאה. ולצל"ח ברכות כט, ב, גם בשכח בעבודה ונזכר קודם חתימה חוזר לותחזינה.

וראה מרדכי ואגודה ברכות ספ"ד בשם ראבי"ה שבלא התחיל ברכה שלאחרי' ס"ל לומר יעו"י ותחזינה ויסיים וא"צ לחזור לרצה. ומשמע שבלא"ה מוכרח לחזור לרצה. ויל"ד דהתם מיירי לכתחילה. אבל אין ראי' שמעכב. (ובכלל, ראה בראבי"ה השלם ספ"ה בהערת המהדיר שהוכיח שנשמטו מפני הדילוג כמה שורות בדברי ראבי"ה). ומה שמצינו בכ"מ דלא מהני הזכרת טל ומטר אחרי שהתחיל רצה, התם שאני שכיון שהתחיל ברכה שלאחרי' אף שאינו מעכב נעקר כבר משומע תפלה. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ב סי"ד בנידון דידי'.

כג. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

כד. ראה קצוה"ש סכ"ח סק"ב, ובהערות שבסוה"ס.

כה. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' י'תשלו.

כו. ה"ז בגדר מזכיר מאורע שלא בזמנו שנחלקו הפוסקים. ולמעשה, גומר תפלתו ומתפלל תפלת נדבה. אבל בתפלת מוסף שאין מתפללים נדבה בהכרח שיגמור תפלתו. אמנם, בנזכר קודם חתימת הברכה ודאי יחזור לראש הברכה לאפוקי נפשי' מפלוגתא ושתהא תפלתו כהוגן אליבא דכו"ע. וגם באמר כבר שם השם – כיון שי"א שמחזירין אותו, חותם למדני חוקיך.

כז. ע"פ שוע"ר סי' רסח ס"ט. משא"כ אם מסופק אם מסופק אם אמר יעלה ויבוא שחוזר - ראה לעיל הערה כ.

כח. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כג'שיב.

כט. דלא שנא מהחותם ביו"ט מקדש השבת אף דיו"ט איקרי שבת, שמשנה ממטבע. וכש"כ אם נפרש והזמנים אתקופות השנה (ראה מזה בדיני שכחה וטעות בלוח לר"ה ויוכ"פ, בנוגע מי שחתם בהם והזמנים), שלפ"ז אי"ז רק מחמת משנה ממטבע אלא גם שלא חתם בחתימת היום. ופשוט, שכ"ה גם לכל הפוסקים שכתבו דבחתם בר"ה והזמנים לא יצא (ראה שם). ועוד דר"ח גרע שאינו יו"ט כלל, דאף דאיקרי מועד, יו"ט לא איקרי – ראה בכנה"ג סי' קפח בהגב"י סק"ט. ועוד שפשטות הגמ' שאינו מועד רק דאיקרי מועד. וראה מה שהארכנו בעיקר גדר קדושת ר"ח, בקובץ מבית חיינו גל' ו. וראה שם הע' 29.

והנה, הארכנו בלוח לר"ה, בטעם שלא יצא לא רק מחמת שסתם שבת קאי על שבת בראשית. וכן מה שלא יצא בר"ה כשאמר והזמנים, שאי"ז רק מחמת שתיקנו להדגיש שהוא יום הזכרון, אלא מחמת שינוי המטבע. והה"נ כאן שתיקנו לומר שם היום ביחוד, שהוא ראש חודש ולא זמנים בכלל.

וכ"פ בשו"ת מנח"א ח"ג סי"ט. והעיר מהא דר"ח איקרי מועד, יעו"ש. וראה גם שו"ת תפארת צבי ח"ב ספ"א. וכ"כ הליכות שלמה תפלה פט"ו ס"ט.

אבל ראה שו"ת שבה"ל ח"א סי' קו. וצל"ע הדמיון שכתב ליו"ט שחל בשבת. ולהעיר שבמא"א שציין שם לא מיירי בהכי. ועד"ז צע"ג במש"כ שם לדמות לר"ח שחל בשבת, שאינו מן הענין כלל.

ואף שבמח"ב סתקפ"ב כתב שאם בר"ה חתם מקדש ישראל והזמנים ונתכוון מפורש על ראש השנה יצא, וא"כ נימא שגם בר"ח אם נתכוון להדיא יצא – הנה, המח"ב לשיטתו שגם ביו"ט הכי דינא בחתם מקדש השבת וידע שהוא יו"ט. והארכנו בלוח לר"ה. ושם ששאר הפוסקים סתמו ולא חילקו, קחנו משם.

וח"א ר"ל שגם להדעות דס"ל שבכל גוונוי לא יצא במקדש השבת, היינו לפי שבחתימת מקדש ישראל והזמנים יש כוונה אחרת לגמרי שהקב"ה קידש את ישראל שהם קידשו את הזמנים. אבל לגבי ר"ח אם חתם מקדש ישראל והזמנים ונתכוון לומר והזמנים על ראש חודש אפשר שיצא ידי חובתו. אבל בפשטות הטעם שלא יצא הוא מחמת עצם השינוי בלשון מיו"ט לשבת.

ל. ראה שו"ת שבה"ל ח"א סי' קצג משה"ק על שו"ת צור יעקב סי' קלז. ופשוט שבכה"ג אין לחוש משום אין גוללין בציבור, כשאא"פ באו"א (אא"כ להסוברים שהאיסור לגלול בציבור חמירא מהוספה על הקרואים, ראה פקודת אלעזר או"ח ס"ג ד"ה ואין).

אמנם, צ"ב בדעת שבה"ל (וראה גם בקובץ קול התורה תשרי תשע"ט), שהרי בקורא תרי גברי בתרי ספרי באותה הפרשה (משא"כ בחד ענינא בשתי פרשיות דמותר) איכא למ"ד שיש לחוש משום פגמו של ראשון (כ"כ בשו"ת הר"י לבית הלוי ספ"ב. והו"ד בכנה"ג או"ח סי' קמד בהגה"ט סק"ד ובסתרס"ט בהגה"ט סק"ב. ובפר"ח שם סק"ד חולק. והחרה החזיק אחריו בבית הראה למהר"ש פלורנטין הל' קריאת ס"ת (ו, א ואילך. ועיי"ש בפר"ח שהבין בדעת הר"י שצ"ל גם תרי ענייני. וראה בית הראה שם (ז, א ואילך). ערך השולחן טייב סי' קמד סק"ו). וראה פמ"ג סי' קמד בא"א סק"ט שנסתפק. וכתב שאפשר שהמג"א רמז לזה. (וצ"ע בכוונת רמיזתו. וראה ביאור בדא"פ בקובץ אותיות למשה חו' ג ע' תשעח). והב"ד במשנ"ב שם סק"ט. ובנדו"ד ה"ז בגדר חד פרשה כיון שהוא המשך אחד (וכן מוכרח בשו"ת הר"י). אבל, מקום אתנו לחלק שאי"ז רק בפרשה אחת ממש (כן יל"פ עכ"פ בדברי הפמ"ג). ובדוחק י"ל (בפי' דברי הפמ"ג משא"כ בשו"ת הר"י ושאר הפוסקים שכתבו עד"ז), שכוונתו לקרוא אותה פרשה גופא ב"פ, שבכה"ג איכא פגמא שחוזר וקורא עוה"פ מה שקרא ראשון (ראה שו"ת מהרשד"ם או"ח סי"ב. פר"ח או"ח סתכ"ה סק"ב. וראה נהר שלום שם סק"א שבכה"ג מאן דשמע אתמוהי קא מתמה שכבר שמע זה הדבר בס"ת ראשון). והעיקר בכ"ז, דכיון דפלוגתא דרבוותא הוא, שיש מתירין בחד פרשה בתרי ספרי ויש אוסרין, ואין הכרעה ברורה בדבר (וראה לדוד אמת ס"ה סמ"ט סק"ה. שלחן הקריאה (בהוצאה שני') סי"ב במסגה"ש סק"ע. כה"ח סי' קמג סקכ"ד. ועוד. וראה בקובץ הנ"ל בארוכה. ושם ע' תשפ הוכיח במישור מד' המרדכי מגילה סתשצ"ד בשם הראבי"ה (והב"ד בשו"ת הצ"צ מהדו"ח או"ח סע"ו סק"ב) כדעת הר"י הלוי, ולאידך בראבי"ה גופי' סתקנ"ג בסו"ד מוכח כד' הפר"ח) יש לסמוך להקל בספק פגמו של ראשון, בכדי שלא לגרום לוודאי פגמו של שני. ועוד, והוא העיקר, שכ"ז רק לכתחילה, משא"כ היכא דאא"פ באו"א. ובסגנון אחר, דשאני הכא שעושה כן בכדי שלא לפגום בס"ת שני וכן שלא להוסיף על הקרואים. ועדיף לקרוא בס"ת ולחוש לפגמו של שני אף שמחמת זה קורא בחד פרשה בתרי ס"ת. ותו, שי"ל דכו"ע מודו שבכה"ג אין לחוש לפגמו של ראשון,

שיודעים ומכירים שקורא בשני מפני כבודו שלא להוציאו בחנם. וראה עד"ז בברכ"י או"ח סי' קמד סק"ג. וכ"ה במקראי קודש יוטעס ש"ב סי"א ושם סקכ"ז (והב"ד בשלחן הקריאה (הוצאה שני') ס"ג ס"ג במסגה"ש סק"ד (ובטעות נדפס ע"ש סק"ב)) בנוגע לר"ח גרידא והוציאו ב' ס"ת בטעות שקורא תלתא גברי בראשון ורביעי קורא בשני. והה"נ בענייננו. וראה שו"ת ויצבר יוסף שווארץ סוסי' לז.

ובגוף הענין, אף שבשו"ת שבה"ל ח"ו ספ"ו הדר הוא לכל חסידיו (במקצת עכ"פ) וכתב ליישב דברי הצור יעקב – לפענ"ד להצדיק הצדיק דמעיקרא, שדבריו הראשונים עיקר, חדא שלמעשה כבר נפסקה הלכה בשו"ע שאין משגיחין בחנוכה ואין לנו לזוז מהכרעת כל הפוסקים.

ועוד, שבלא"ה צ"ע לדידי ולדכוותי מש"כ שם (ובארוכה בשו"ת שבה"ל ח"א סי' קצב) לתלות בשינויי גירסאות (במגילה כט, ב) אם "אין משגיחין בחנוכה כל עיקר" או "אין משגיחין בחנוכה ור"ח עיקר", וכאילו נחלקו בזה ראשונים (אבל ראה הגהות הב"ח שם), ושפס"ד השו"ע עולה יפה רק לדעת הרוקח סרכ"ו דיחידאה הוא – שנוסף על הדוחק וגודל התמי' שבדבר, העיקר (וראה בהבא לקמן גם שו"ת אהל ישכר סנ"א. וראה גם בקובץ קול תורה הנ"ל) שהלכה זו הובאה למעשה לא רק ברוקח (והו"ע כתב לפנ"ז כי האי לישנא "אין משגיחין בחנוכה תחילה אלא ר"ח עיקר") אלא גם מפי בית מדרשו של רש"י – למרות מה שפ' בגמרא שהכוונה שאין משגיחין לעשות עיקר – ובכל ספרי דבי רש"י – שו"ת רש"י סי' קכז. ס' הפרדס סכ"ב (אף שהו"ע גרס בגמ' "ור"ח עיקר" – ראה שם סכ"ד. ומ"מ, כאן כתב שאין משגיחין כל עיקר. וצע"ג מש"כ בשו"ת שבה"ל שם שבהכרח דלא ס"ל להפרדס כפס"ד הרוקח, שהרי כ"כ להדיא להלכה למעשה). סי' רש"י סשכ"ו. מחז"ו סר"מ, וכן בשבה"ל סי' קצ (למרות שגרס בגמ' "ור"ח עיקר". ואדרבה מינה הוכיח כן. ומכאן נדחה גם מש"כ שם בשו"ת שבה"ל בדעת הרי"ף והרא"ש והעיטור דגרסי "ור"ח עיקר") ובמהרי"ל ועוד. וכן מצינו בתוס' (מגילה כג, א ד"ה חד) שהביאו ממדרש ילמדנו דוקא (אבל ראה הגהות הב"ח שם. מסורת הש"ס שם. וכ"כ בספרו שאילת שלום שאילתא כו בסופו. וראה מהרש"א שם שעמד בזה. וראה שו"ת פרח שושן או"ח כלל א ס"ח. כנה"ג בהגה"ט סתרפ"ד סק"ה. ברכ"י שם סק"ג. הגהות רעק"א לשו"ע שם. שו"ת בית אפרים סי"ח. עטרת חכמים או"ח ס"י. שו"מ רביעאה ח"ב סי' קיב. העמק שאלה לשאילתות שם סקל"ג. וכ"כ בחידושיו במרומי שדה מגילה כט, ב) שאין משגיחין כל עיקר, ומכאן שבש"ס שלנו ל"ג התוס' הכי, ואדרבה פי' להדיא (לקמן כט, ב – ד"ה והלכתא) שהכוונה בגמרא "לעשותו עיקר". ומ"מ אכתי ס"ל דהכי הלכתא שאין משגיחין כל עיקר, ובהכרח לומר, שלדעתם הכל בכלל (וכ"מ קצת בביהגר"א סתרפ"ד סק"ו. וכ"נ שהבין בשו"ת נוב"י מהדו"ת או"ח סי"א סד"ה הראשונה), שמכיון שאין קריאת חנוכה עיקר להקדימה לר"ח, מכאן גם שבמקום טעות נדחית לגמרי, דקילא משאר קריאת המועדים מאיזה טעם שיהי' (וראה שו"ת גוו"ר או"ח כלל א סל"ה. מהר"י אסאד או"ח סר"ג. שו"ת מהר"ם שיק או"ח סשל"ד. שפ"א שבת כג, ב תוד"ה הדר).

ועוד בה שלישי', שסתימת כל הפוסקים שרק כשהתחיל בקריאת הרביעי קורא חמישי בשל חנוכה, ומשמע דבלא"ה אינו קורא בשל חנוכה.

ועל ארבעה אשיבנו, שמה שחידש שם ליישב דעת הצור יעקב, שמותר לכתחילה לקרוא רביעי בשל ר"ח ועי"ז לגרום פגמו של שני בכדי שיוכל אח"כ לקרוא חמישי של חנוכה, ומדמה לה לשי' הרמב"ן (הובא בר"ן שבת נג, א – בדפי הרי"ף) באישתפיך חמימי שמותר למול ולהכניס א"ע לסכ"נ בכדי לדחות שבת – תמוה מאד, דל"ד כי עוכלא לדנא, ומהו ההיתר להיכנס לאיסור הוספה על הקרואים כשבקל יוכל לדחות של חנוכה (משא"כ במילה שמחוייב כעת למול, ואין למצוה אלא מקומה ושעתה). ועוד להעיר מדעת החת"ס בשו"ת אה"ע א"א, דע"כ לא קאמר הרמב"ן הכי כ"א במילה, שספק אם יצטרך אח"כ לחמם מים משא"כ כשבודאי יגרום איסור.

וראה גם בשבה"ל מועדים לחנוכה חי' סוגיות סי"ג בסו"ד מה שהוסיף הו"ע בתשו' הנ"ל דעתו למעשה.

לא. שהזכרת חנוכה ופורים אינה חובה כלל בברכת המזון.

לב. כבשח באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סקכ"ה מטעם אחר, עיי"ש.

לג. ראה קצוה"ש סמ"ז סקי"ד. ונשאר בצ"ע. ולכאו' מוכרח הוא לפמ"ש בהגה בשו"ע אדה"ז סי' קפח סי"ג. אבל פשוט שאינו חותם. ובקצוה"ש לא נחית לזה.

לד. ראה שו"ע אדה"ז סקפ"ח סי"ג–יד. ס' המנהגים ע' 60.

לה. וראה חשוקי חמד בכורות ג, א בארוכה.

לו. נתקשו רבים בכגון דא, דכיון שלכמה ראשונים יוצא יד"ח סעודת שבת ויו"ט במיני תרגימא (וכ"כ מהרי"ל בהגה על שו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י, בנוגע למיני לחמים שאין קובעים עליהם סעודה שאדה"ז חזר בו בסוף ימיו ולא הצריך לאכול כשיעור סעודה), וא"כ יצטרך לחזור ולברך גם במעין ג'. ולאידך, עפ"ז מקום לומר שלא יחזור בשכח יעו"י בסעודה שלאחרי', לפי שכבר יצא סעודת יו"ט לפנ"ז, וממילא לא עדיפא מס"ג בשבת שאינו חוזר. ושקו"ט בזה גם בכל שבת, בנוגע לקידושא רבה הנהוג אחרי מוסף שאוכלים מזונות לפני סעודת פת. [ומה שבפוסקים נזכר רק בס"ג שלא לחזור, דמיירי במי שכל אכילתו היא פת. ועוד, שבס"ג שאני, די"א דאי בעי לא אכיל אפילו מלחם שאין קובעים עליהן סעודה, וגם לא מעשה קדירה כ"א פירות וכיו"ב].

אבל בקצוה"ש סמ"ז בבדה"ש סק"ח כתב דהיינו רק בנתכוון לצאת בו יד"ח סעודה. וראה גם תורת חיים סופר סקפ"ח סק"ד. ברכת הבית שי"ז, כט. שלחן שלמה (להגרשז"א) סרפ"ט ס"א סק"ד.

איברא, דלכאו' צ"ע בדבר, דהא אנן קיי"ל שמצות אצ"כ בדרבנן (וממילא גם בלא ידע שהיום שבת או יו"ט או שאוכל פת יצא – ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה סכ"ט). וגם למ"ד שמצ"כ בדרבנן, ובפרט במצות שמדברי קבלה, וכן למ"ד שעונג שבת עיקרו מה"ת (וכן שמחת יו"ט באכילת פת – ראה שו"ע אדה"ז סי' קפח שם), הרי יש בה הנאת הגוף, ובמצות התלויות באכילה יצא גם ללא כוונה. (וראה בית הלוי פ' תרומה ד"ה איתא במדרש. ושם כתב לחלק בין עונג שבת שכל שכוונתו לתענוג יצא, לשמחת יו"ט שלא יצא. אמנם לא נחית לדין מצ"כ, ומיירי רק מצד גוף הענין שאין כוונתו לשם מצוה. כן צ"ב במש"כ שביו"ט לא כתיב עונג.

ואולי כוונתו רק בלישנא דקרא. אבל ראה שו"ת כת"ס או"ח סל"ט ד"ה וע"פ דברינו, שכתב שבאוכל בשבת לשם אכילה גסה לא יצא כלל. (וראה גם שם סוסי' קז. אבל התם מיירי לענין מצות אנשים מלומדה ולא מצד חובת המצוה. וראה גם שם סע"ח). וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"ב סי' ס סק"ה ד"ה והנה. ולהעיר מערוה"ש סרצ"א ס"ו). ויש שותירצו, שה"ז כהיפך כוונה, ומעשיו מוכיחים שאינו רוצה לצאת, שאינו לוקח לח"מ וכו' (אף שיש המהדרים גם בזה, כנ"ל). ועצ"ב להסוברים שבמצוות שעיקרן התוצאה, גם בכוונה הפכית, יצא יד"ח – ראה גם לקו"ש חי"ט ע' 203.

[ולהעיר מדוגמתו דקייל"ן שיצא יד"ח קידוש בתפלה אף שלא נתכוון לכך, ואדרבה דעתו ורצונו לקדש אח"כ על הכוס. ודלא כמאן דס"ל שאינו יוצא בתפלה לפי שמצ"ב, ובפרט שכל אדם דעתו לקיים המצוה כתקנת חז"ל על הכוס – ראה תוס"ש סרע"א סק"ג, הב"ד במנוה"ט שם בקנה"מ סק"א, ובהגהות רעק"א או"ח סרע"ג לט"ז סק"ב. שו"ת חת"ס או"ח סט"ו. שם סי"ז. סכ"א. הגהותיו לשו"ע או"ח סרע"א למג"א סק"ט. שו"ת שו"מ חמישאה סי"ז. משנ"ב סרע"א סק"ב. ועוד. וצ"ל, דבכוונה לתפלה סגי, שסו"ס מתכוונים להזכיר שבת – ראה מחה"ש סרע"א סק"ב. ישועו"י שם סק"ב. שו"ת ר"י מסלוצק ס"ז. מהר"ם שיק מצוה לא. ועוד. ועוד איכא בגווה שי"א עיקר המצוה לקדש בשניהם בתפלה ועל הכוס – ראה בה"ג ריש הל' קידוש. פנ"י צל"ח וראש יוסף ברכות לג, א. קצוה"ש סע"ט בבדה"ש סק"א]. ומצינו כה"ג במג"א סתרצ"ה סק"ט שבאכל סעודה אחת בפורים אינו חוזר בשכח להזכיר ועה"נ, לפי שכבר יצא יד"ח סעודת פורים. וכ"ה בט"ז סתרצ"ג סק"ב. ובאמת, בסעודת פורים חמיר טפי, שלפמ"ג סתרצ"ה במ"ז סק"א בעי כוונה זכר לנס. וגם בזה, ה"ז ע"ד היפוך כוונה, שעיקר הסעודה כדבעי הוא אח"כ אחרי מנחה. ונראה, דשאני פורים שאין כאן כוונה שלא לצאת לפי שרוצה לצאת גם בראשונה, שמצוה להרבות בסעודת פורים. אבל בסעודת שבת רצונו רק לקיים קידוש במקום סעודה, שבזה גם רביעית יין מועיל, ולא לשם מצות סעודת שבת.

עוד ראיתי למיסבר סברא, שלא יצא גדר סעודה ללא בשר, וממילא רק סעודת פת נחשבת כסעודת שבת (ראה פשט ועיון ברכות מט, ב). או כלך לדרך זה, שהכל כסעודה אחת דמיא (שו"ת תשוה"נ להנ"ל ח"ה סע"ט). ודבריהם מחודשים, ואין להם בית אב ומשענת חזקה בפוסקים. [ופשוט לדידי ולדכוותי שגמר הסעודה לענין זה תלוי בברכה אחרונה או בשיעור עיכול כשכבר אינו יכול לברך, דאלת"ה, נימא שיצא ס"ג גם באמצע סעודה שני' כשאוכל מיני תרגימא בסוף הסעודה].

ונ"ל בפשיטות בטעמא דמילתא שבאינו מתכוון לשם סעודה אינו חוזר, כיון דאי בעי לא אכיל כיסנין עתה, שהרי בדעתו לאכול פת אח"כ, והדר דינא כסעודת הרשות. משא"כ באין דעתו לאכול פת עוד, שמוכרח לאכול עתה. ואף שזה גופא תלוי ברצונו, אם יאכל פת אח"כ או לא, דנים רק על ההווה אם מוכרח באכילתו עתה או לא, דאלת"ה הרי גם כל עיקר המצוה תלוי' בדעת האדם, שכשאינו עונג עבורו פטור, וכן מותר להתענות תענית חלום בשבת (וראה שו"ע אדה"ז סתצ"ה בקו"א סק"ה). ועכצ"ל, שכיון שעונג הוא לו, ורצונו ודעתו לאכול פת, אי"ז בגדר "אי בעי לא אכיל". אמנם, בחי' תלמיד הרשב"א פסחים קא, א, כתב שאף שא"צ לאכול סעודה ראשונה בלילה, כיון שעלתה לו לחובתו ונפטר מחמתה חוזר. אבל אין לה"ר מזה, דהתם שאני שאכלה לחובתו.

[ויש שכתבו להסתפק בד"ז מטעם אחר שכיון שנחלקו הדעות בגדר פהב"כ, שמא דינה כפת וחוזר (וכמובן, ד"ז שייך רק בדבר שהוא ספק לחם גמור). אבל אינו, שהרי לפ"ז מצריכים אנו שיחזור מעי"ג, וה"ז תרתי דסתרי לומר שדינו כפת, ושיחזור ויברך מעי"ג ולא ברהמ"ז. ורק בסעודה שלאחרי' בשכח להזכיר שייך לומר שמא יצא יד"ח בסעודה שלפני' מחמת הספק שדינה כפת ולא יחזור לברך. אמנם, באם הוא תוך שיעור עיכול לאכילת פהב"כ, י"ל שבלא"ה צריך לחזור, שהרי אנן קיי"ן שלא יצא חובת ברהמ"ז בברכת מעי"ג (ואכ"מ), וממנ"פ אם אין דינה כפת לא קיים מצות סעודה (למ"ד שצ"ל פת דייקא), וחוזר מחמת סעודה זו, ואם דינה כפת עדיין מוטלת חובת ברהמ"ז עליו.

ועוד להעיר בגוף הענין, שבלא"ה מקום לומר שלא יחזור בשכח מעין המאורע בברכת מעי"ג, שהרי י"א שא"צ להזכיר מעין המאורע במעי"ג. אמנם, לאו כו"ע מודו בהכי. ובנתכוון לשם מצות סעודת שויו"ט נראה שלמסקנת אדה"ז צריך לחזור גם בברכת מעי"ג. וראה פמ"ג סי' קפח בא"א סק"ט. שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי"ד. קצוה"ש שם].

עוד יל"ע מטעם אחר, שבאינו אוכל בזמן הסעודה, תו אין דינה כס"ג (ראה מח"ב סרצ"א סק"ד. משנ"ב שם סק"ו. אבל ראה פמ"ג סי' קפח בא"א סקט"ו. משנ"ב שם סקכ"ו. ולכאו' סותר ד"ע, ומזכה שטרא לבי תרי). איברא, הכא קיימינן באוכל אחר חצות, וה"ז זמן ס"ג.

והנה, למש"כ בלקו"ש חט"ז ע' 284 הע' 7, במנהג אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבאכילת מזונות אחרי קידושא רבה, אוכלים ס"ג לפני ס"ב (וכנראה לא ס"ל שהוא ע"פ מהרי"ל הנ"ל בשם אדה"ז, חדא דהתם מיירי רק במיני לחמים שאין קב"ס, והמנהג גם לאכול מעשה קדרה וכיו"ב. ועוד, שלפ"ז נמצא שדוקא בס"ג הידר לאכול פת ולא בס"ב, וד"ז רחוק מהסברא. ובפרט, שהמנהג אצלנו בס"ג בטעימת איזה דבר ולא בפת), שוב אינו חוזר בשכח להזכיר כשאוכל פהב"כ שבקידוש לפי שדינה כס"ג. אלא שביו"ט ל"ש לומר כן שאין חובת ס"ג. (ובכלל, מקום לומר שמש"כ מהרי"ל בשם אדה"ז קאי רק לענין עונג שבת ולא לענין שמחת יו"ט. אבל לא מסתבר לחלק בהכי. וסתימת דבריו דקאי על תרווייהו).

ולמעשה מצינו שכן הכרעת הפוסקים, שרק במי שלא הי' לו פת לס"ב ואכל פהב"כ כתבו שלא יחזור בס"ג, וטעמם שהי' בדעתו שלא לאכול פת ונתכוון לצאת בזה. (ראה שו"ת דברי דוד מילדולה ספ"ו, הב"ד בעיקרי הד"ט סי"ג סי"ד, ובבית מנוחה דיני ס"ג ס"ג, ובחסל"א סרצ"א סק"א. והובא לדינא בכה"ח סי' קפח סק"מ. אר"ח ספינקא שם סקי"א. תורת חיים סופר שם. ברכת הבית שם. קצוה"ש שם. ולהעיר, שבדברי דוד לא מיירי בפהב"כ דייקא). אבל בלא"ה נקטינן שכיון שבדעתו לאכול פת אח"כ חוזר בסעודת פת ולא בסעודת פהב"כ. (אבל ראה שיורי טהרה מע' ב סקנ"ב, ובספרו יוקח נא סתרצ"ג סק"ה שלא חילק בין נתכוון לסעודה או לא. וחולק על מח"ב הנ"ל. ואין דבריו מכריעים).

ולכאו' נפק"מ לפ"ז בשבעת ימי המשתה, דקייל"ן שבס"ג א"צ פנים חדשות (אא"כ לאלו שהכריעו כהדעה שגם בס"ג א"צ פ"ח ואפי' ללא דרשה. ואכ"מ), שאם אכלו בקידושא

רבה אחרי התפלה נצריך פנים חדשות בסעודה שלאחמ"כ אח"כ כדין ס"ג (שהרי בטעם שאין מברכים ז"ב בס"ג ללא פ"ח, כיון שאינה עיקר כ"כ – שו"ת מהר"י ווייל סי' קטו. ב"י אה"ע סס"ב. אבל לפמש"כ בב"ח שם לפי שבס"ג אין דרך להרבות במנות, וכ"ה בט"ז שם סק"ה, ודאי אינה בגדר ס"ג). ומעולם לא שמענו שיזהרו בזה. ועכצ"ל כנ"ל, כיון שדעתם בעת הקידוש לאכול סעודת פת אח"כ.

לז. מג"א סר"ח, סקי"ז. משנ"ב שם סקנ"ח. כפה"ח שם סקס"ז. וראה באורוכה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

לח. עיין סבה"נ א, יז.

לט. ראה שו"ת באתרא דרב סי' טו"פו.

מ. יש בזה ספק אם חוזר ומברך על הגפן, ואפרש שיחתי: בלוח ברה"נ פ"א הי"ז, שי"א שתמרים ויין נפטרים בברכת על המחי'. אבל בסדר ברה"נ פ"א הי"ח השמיטו רבינו. ופשוט של"ש לפרש כאן שהשמיטו לפי שאינו מצוי (כבפרטים אחרים שהשמיט בסדר שם – ראה קצוה"ש סי' ס בבדה"ש סק"ט, והועתק בתורת מנחם לסדר ברה"נ פ"א הי"ז. ועוד כיו"ב). ולהעיר שגם במשנ"ב השמיט ד"ז. ולפלא שבקצוה"ש סי' ס סוס"ו העתיק ד"ז לדינא, ולא העיר כלל שהשמיטו אדה"ז בסדר ברה"נ.

ומריש הו"א שבכלל מאתים מנה, והשמיטו רבינו לפי שמוכח הוא מדין ברהמ"ז, וכפי שמצינו בלבוש סר"ח סי"ז דפשיטא לי' טפי שיצא בעל המחי', והוסיף ולא עוד אלא אפי' אמר ברהמ"ז יצא. (אלא שהלבוש כ"כ לפי דרכו, שהכל תלוי אם הוא שבח יתירה, יעו"ש). וכמ"פ מצינו כן בפוסקים שהשמיטו דין מסויים לאהבת הקיצור כיון שמוכח מדין אחר כיו"ב. אבל דוחק גדול לומר כן, שהרי במחלוקת שנוי הדבר, ובלוח גופא הביא כן רק בשם י"א, ואיך יוודע הדבר להבין דבר מתוך דבר כשלא נזכר להדיא.

ולכאורה י"ל, דה"ט לפי שלמסקנא הכריע לדינא כדעת הט"ז סר"ח סקט"ז שלא יצא רק בברכת המזון שנזכר בהם "הזן", משא"כ בעל המחי' ששם "מזונות" לא נזכר שם. (ראה בדעתו בפמ"ג שם במ"ז. מאמ"ר סקל"ה. הגהות רעק"א בהוצאת הדרת קודש ונדפס גם בשו"ת רעק"א מכת"י סי"ב. אבל איהו ס"ל שגם להט"ז אפשר דיין שאני מתמרים. ולהעיר מראל"צ ברכות לה, א, שהאריך להוכיח שגם בברהמ"ז יצא רק איין ולא אתמרים. אבל בפמ"ג מפורש דהט"ז קאי גם ביין. ומסברא אפ"ל גם לאידך גיסא דיין גרע טפי, דסעיד ולא זיין. וראה חי' הצ"צ ברכות פ"ו אות ג (ז, א). וראה קובץ בית ועד לחכמים (שע"י בית הועד דביהמ"ד ערוך לנר), חו' ו ע' 82 ואילך בדעת הרשב"א).

[ומצינו כסברא זו לחלק בין נוסח ברהמ"ז לנוסח על המחי', אבל לאידך גיסא, בריטב"א ברכות יב, א, שכתב שרק בתמרים יצא בשלש ברכות, אבל בשאר מינים לא יצא, ד"לא אמרינן מעין שלש לא עדיף משלש, דכיון דשאר פירות לא זייני מברך עלייהו "על הארץ ועל המזון" [כנראה כך נוסחו במעין שלש על הפירות (שהרי במיני דגן ל"ש לומר דלא זיינן)] – ולא "מכין מזון לכל בריותי"" עכ"ל. ואף שצ"ב החילוק והסברא, מוכח דס"ל לחלק מחמת נוסח הברכות. ולהעיר גם מהחילוק בכ"מ בין "מזון" ל"זן" (ראה ברכות לה, ב. ולכמה דעות אינו יוצא אפי' על תמרים ויין בברכת במ"מ. וראה קר"א ברכות רפ"ו ד"ה נחזור לראשונות. העו"ב הל' ברכה"נ (כולל צ"צ) ח"ב סי' קעד סקמ"ג (ע' 148)). אבל בשטמ"ק (ברכה משולשת) שם הנוסח הוא באו"א "לא מברך עלייהו על הארץ ועל המזון ולא מכין מזון וכו'", וגי' זו מובנת יותר, וא"צ לחדש בנוסח מעין שלש. ולהעיר, שבלוח מספק"ל לאדה"ז גם בבירך ברהמ"ז על מיני מזונות אם יצא. אבל בסדר הכריע בפשיטות שיצא, דלא שנא לי' בין מעין שלש לשלש ברכות].

וכבר כתבו לבאר, ש"מחי'" היינו רק דבר שעליו יחי' האדם כמיני דגן, וגם ל' "כלכלה" קאי אצרכי האדם בכלל ולאו דוקא מידי דזיין. ובפרט לנוסח (אדה"ז) שאין חותמים על הכלכלה. וראה גם שו"ת מהר"י לבית הלוי כלל ה סמ"ז, והובא גם בקדושה וברכה (לבעל סמיכת חכמים) ברכות יב, א שכתב גם הוא (בין הדברים) בטעם שפירש"י (ברכות שם ד"ה היינו בעיין) דקאי לענין ברכה אחרונה, דלישנא דהזן ומפרנס מועיל גם לתמרים. ובמכתב לחזקי' בחי' לברכות שם, הב"ד מהר"י הלוי, וכתב עלה דלא תיקשי עליו דלא נקט דקאי במעין שלש, לפי שכל הפוסקים ביארו דין זה בברהמ"ז.

וכ"כ במלבושי יו"ט שם סקי"א שלא יצא רק בברכת המזון או הזן. וראה א"ר שם סקכ"ו שמדברי רבינו יונה (ברכות ח, א – בדפי הרי"ף) משמע שלא יצא (אף שדחה הראי', והו"ע ס"ל לדינא דיצא. ומה שהביא כן מפירש"י על הרי"ף – הרי הביא שוברו בצדו, שלא נודע אם ראוי לסמוך עליו. וכ"ה ביד מלאכי כלל רש"י ס"ה. ובכ"מ – נסמנו במתנת ידו על יד מלאכי הוצאת מכון ירושלים. וראה לקו"ש חי"ט ע' 129 הע' 8. ולאחרונה הוכיחו שבד"כ הוא לר"י זוסלין מגדולי חכמי אשכנז. ומש"כ בחכמת שלמה למהרש"ל ברכות שם, לדייק מל' רש"י שם שנקט בל' "ברכת הלחם" – כבר העירו שבפירש"י ברכות יח, א (ד"ה ואין) נקט כי האי לישנא וקאי אברהמ"ז). ולהעיר שכן מצינו גם לכמה ראשונים שפי' בגמרא שבירך ברכת המזון על התמרים כרבינו יונה (ראה מלחמות פסחים כד, א. רא"ש ברכות פ"א סי"ד. תר"י ברכות יב, א. רי"ו נט"ז ח"ב. מאירי מכתם ומאורות ברכות שם. ועוד. ולהעיר גם מד' הרא"ש ברכות פ""ו ס"ז לגבי דברים הבאים בתוך הסעודה שברהמ"ז פוטר כל מילי דזיין "דעדיף טפי ממעין שלש לפוטרן"). וכבר כתב בישועו"י שם סק"י שמסתימת לשון הקדמונים לא נראה כן [וכנ"ל מד' המכתב לחזקי' שכל הפוסקים ביארו דין זה בברהמ"ז]. ועיי"ש שהכריע שלא יצא, עיי"ש טעמו באו"א, שבעל המחי' ה"ז בגדר שינוי מטבע.

וכ"כ לדינא בפתחי עולם סקל"ו. (וראה בדברות מרדכי שפירא סוסי' ח שהוכיח בדעת המשנ"ב סר"ח בבה"ל לסי"ח ד"ה מספק, וכן בדעת החי"א כלל נ ס"כ, שלא יצא. ולהעיר שמש"כ במשנ"ב סר"ט סק"ו דמחי' נמי מזון הוא – אינו סותר, דהתם מיירי בברכה אחרונה על הלחם וסיים ובירך הזן, ור"ל שתיבות על המחי' בתחילת הברכה אינן סותרין להברכה,יעו"ש. ותו, דאיכא לפרושי בדבריו שגם חזר ותיקן תחילת הברכה שתהא כהוגן).

[ולכאורה י"ל גם באו"א, שבמברך ברכת המזון שאני, שכיון שברכתם מעין שלש יוצא גם בשלש ברכות, וכיון דאינהו נמי זייני מתאימה הברכה גם להם. אבל על המחי' ברכה אחרת היא, ותיקנוה רק על דגן ולא על תמרים ויין. (וכעי"ז כתב בישועו"י שם, באו"א קצת). ובפרט לסברת הראל"צ ברכות לה, א שלחם שבתורה קאי על כל מידי דזיין, ושייך

ברהמ"ז מה"ת ע"ז. אלא שד"ז נסתר מזה שיוצא גם בברכת הזן לחוד].

ולהוסיף, שגם בלוח כ"כ רק בשם י"א וספוקי מספק"ל בד"ז, ומשמע שם שהוא רק בגדר "טוב לחוש בספק ברכות". ושפיר אפ"ל שבסדר ברה"נ חזר והכריע במוחלט שלא יצא, ומה גם שבהקדמה לסדר ברה"נ כתב אדה"ז שבסדר נטה ממש"כ בלוח ע"פ דעת אחרונים, בהתאם למה שמצינו בספרי הקדמונים. וכיון שכל הראשונים פירשו בסוגיין דקאי בברהמ"ז דייקא, ולא בעל המחי', הכריע כן. וראה א"ר שם סקכ"ג שגם הוא סיים בצ"ע. וראה גם בא"א מבוטשאטש סוסי' רח.

כמו"כ מצינו בדין האוכל דייסא בשר ודגים ואמר על המחי', ששינה אדה"ז לשונו בסדר ברה"נ מבלוח, שבלוח כתב ש"בשר ודגים ושאר מיני לפתן אע"פ שזנים ומשביעים אינן בכלל מחי' כמו תמרים ויין", ואילו בסדר הי"ח שינה וכתב "בשר ודגים אע"פ שמשביעין קצת אינן בכלל מחי'". ונראה, דהא בהא תליא, והכל תלוי בהבנת ד' הטור באכל מיני לפתן, דקס"ד דהטור שברכת על המחי' פוטרתו דאף הוא זיין, אלא שהביא שאביו הרא"ש לא הודה לדבריו. ולדעת הב"י כוונתו דאע"ג דזיין לא סעיד. והקשה הב"ח מזה שברהמ"ז פוטרת תמרים כיון דזיינ', אע"ג דלא סעיד. ומיישב הב"ח דשאני תמרים שגדולו מהארץ מלפתן שהוא בשר ודגים. (וכ"ה ע"פ דא"ח – ראה לקו"ת אמור לט, ג. ועוד). ובט"ז לא ניחא לי' בהכי, דסתם לפתן לא קאי אבשר ודגים. ועוד שלפ"ז בשאר לפתן שגדל מהארץ יפטור אותה ברכה מעין שלש. ומבאר הט"ז החילוק בין ברכת הזן לעל המחי' כנ"ל. ונמצא לפ"ז, שבלוח נקט כדעת הב"ח, ומשו"ה נקט לישנא ד"לפתן" כבל' הטור, ומפרש כדברי הב"ח, דאע"ג דזיין לא סגי בהכי כיון שאין גדולו מהארץ, ומשו"ה אינו בכלל מחי' דקאי רק אגדולי קרקע. (וקושיית הט"ז בנוגע לשאר גדולי הארץ – צ"ל שצ"ל תרתי, מיזן וגדולי קרקע, ושאר לפתן אינו בגדר מיזן). ומה"ט נקט נמי בל' "שזנים ומשביעים", דבשר ודגים זייני נמי כתמרים, אלא שאינן בגדר מחי' כתמרים ויין מחמת שאין גדולן מהארץ. אבל בסדר נגרר אחר ד' הט"ז, ומה"ט השמיט ל' לפתן, שלהט"ז סתם לפתן לא קאי אבשר ודגים, ונקט בל' "שמשביעים קצת", שלדבריו החילוק בין תמרים ויין לשאר מינים לענין ברכת הזן הוא שהם משביעים יותר, ומ"מ, אינו מועיל לענין "מחי'", דקאי רק על מין דגן.

ובנדו"ד בפרט, שיש לברכה מקום לחול על המזונות, בלא"ה י"א שלא יצא לכו"ע. אבל יש חולקים גם בזה. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תלח. ועוד שקו"ט כיון שלא נתכוון להדיא לפטור יין בברכתו, אף שבברכת הזן על תמרים ויין ל"כ אדה"ז שצריך להתכוון לכך.

[ויש שכתבו לקשר ד"ז בהפלוגתא אם בברכה אחרונה מהני כוונה לפטור רק מין אחד – ראה פמ"ג בא"א סר"ז בא"א סק"א. פתיחה כוללת להל' ברכות אות י, ד"ה מריש. הפלאה ברכות מד, ב. שו"ת שער אשר קובו ס"ד. רב פעלים ח"ב או"ח סל"ב. אר"צ סי' ק. הר צבי או"ח ח"א סצ"ו. ועוד. וכבר העירו מס' הבתים שערי ברכות ש"ט ס"ב בשם הראב"ד דמהני כוונה שלא לפטור. וכבר העירו ממג"א סי' קצ סק"ג ושו"ע אדה"ז שם ס"ז, בטעה וברך ברכה אחרונה ודעתו לשתות עוד, שאי"ז סילוק. אמנם, גם להסברא דלא מהני, שאני הכא שאי"ז ברכתו הראוי', והכי מוכח בפמ"ג שם גופא].

(והנה, מאן דס"ל הכי ה"ר מברכת על הגפן על יין הבדלה שאינו נפטר בברהמ"ז על פתו (שו"ע או"ח סרצ"ט ס"ח). וכ"ה להדיא בביהגר"א סי' קעד סקי"א שרק בבירך להדיא על היין לחוד או נתכוון לכך. וכ"כ במשנ"ב סי' קצז בשעה"צ סקי"ג. ולענין תמרים – ראה אהעו"ז סר"ח סי"ז, הובא בבה"ל שם ד"ה והי'. אבל דעת אדה"ז גם ביין הבדלה שברהמ"ז פוטרת (ראה סי' קעד ס"ו. סדר ברה"נ פ"ד סי"ב. וגם בשו"ע הנ"ל – מקום לדחוק דמיירי שלא בירך ברהמ"ז עדיין וי"ל רק שיברך ללא כוס). וראה גם כה"ח סרצ"ט סקמ"ז. שם סי' קעד סקל"ז. וראה בירורי ברכות מיר ע' שסה ואילך.

ונראה שמקום לחלק בין תמרים ויין בברכת הזן – ולפ"ז גם בעל המחי' להסוברים כן – דהיינו הך לפי שהוא מידי דזיין, שכיון שבלא"ה מברך ברהמ"ז מועילה לו לכל מידי דזיין, ובסגנון אחר שבעצם הי' צריך לברך ברהמ"ז גם על היין מחמת חשיבותו דזיין ועסיד, משא"כ בברכת על הגפן על ענבים. אבל לאידך גיסא מקום לומר שכ"ז בברהמ"ז דוקא, שברכה זו נתקנה על מידי דזיין, ועד שי"א שאפשר אפילו לכתחילה לברך כך על התמרים ויין כשאכל לחם אח"כ, משא"כ בעל המחי'.

ואדאתאן להכי, אולי אפ"ל באופן מחודש בטעם ההשמטה בסדר ברה"נ, שבכל הלכות אלו בסדר ברה"נ מיירי דוקא בבירך ברכה אחרונה על דבר המתאים לברכתו, והדיון הוא אם עלתה לו גם עבור מין השני, וכבנדון הנ"ל, שבירך ברהמ"ז על לחם ועולה לו לתמרים ויין. ואדה"ז השמיט בסדר ברה"נ דין הטועה ובירך ברכת הזן לכתחילה על תמרים ויין שנז' בלוח (לפי שאינו מצוי, כנ"ל). וכן הזכיר דין המברך ברכת מעין שלש כשאכל דייסא ובשר ודגים (משא"כ בלוח שנז' בדוגמא שאכל בשר ודגים בפ"ע). וכן נז' דין ברכת על הגפן על אכילת ענבים ושתיית יין ביחד (זולת דין הטועה ובירך בפה"ג על הענבים לחוד שנז' גם בסדר). ואמטו להכי לא נחית לפרט דין מעי"ג על תמרים ויין, שבאופן שאכלם ביחד עם מין דגן אה"נ שאינו עולה לו, וכנ"ל בטעמא דמילתא, ולא רצה להזכיר דין הטועה ובירך רק עליהם, שאין כאן מקומו בסדר מאיזה טעם שיהי'. (ולהעיר ממ"ש בפתיחה לסדר ברה"נ שסדר ההלכות כאן מסודרים באופן נאות ויותר מתוקנים).

עוד אעירה ע"ד סברא שנשמעה בין כותלי ביהמ"ד, שיש מקום לומר בדוחק, שברצה לברך על הכל אלא שטעה בדיבורו דאישתקיל מילולי' מחמת הרגילות לברך על המחי', ג"ז בגדר כוונה לכך, ואדה"ז שכתב שאין ברכת על הגפן עולה לו עבור ענבים ללא כוונה – מיירי רק בשכח שאכל ענבים. וראה שו"ת ויען דוד ח"ד או"ח ס"כ באו"א).

ולפי שאין הדבר מוחלט, שהרי כמה פנים לתורה, ומצינו כמ"פ שנשמטו פרטים בפוסקים מטעמים אחרים, ואין אתנו יודע עד מה בטעם ההשמטה בסדר ברה"נ, בשגם שי"ל דאילו ברירא לי' לאדה"ז מילתא שלא יצא, הו"ל לפרושי הכי בהדיא (אף שכמו"כ י"ל איפכא לאידך גיסא) – הרי מידי ספק לא יצא, ואין הכרח לפרש שזה דבר ההשמטה בסדר ברה"נ. ומה"ט כתבנו כבפנים. וכיון שהעיקר נראה לדינא שלא יצא, ואף גם זאת שי"א שברכת מעי"ג מה"ת, כשאכל כדי שביעה עכ"פ, נכון להחמיר כבפנים. ועליו לברך מחדש על היין, שכן כבר גמר בלבו שלא לשתות עוד. ובפרט

שגם בירך ברכה אחרונה אף שטעה בנוסח הברכה, ול"ד למי שטעה ובירך ברכה אחרונה דלעיל). ומ"מ עדיף שלא לכלול דבר אחר בברכתו אא"כ בדלית ברירה (וכאן חמור מספק אכל כשיעור שיש לו חזקת חיוב). וכן ברכת על העץ על היין תליא בפלוגתא, אף שבדיעבד קיי"ל שיצא. ואכ"מ.

ופשוט שאין לומר שנפטר בברכת מעי"ג מטעם אחר, לפי ששייך לסעודה שאין קידוש אלא במק"ס – דד"ז ל"ש רק בסעודת פת, לפי שברהמ"ז פוטר דברים הבאים מחמת הסעודה. אמנם, אם ישתה יין בתוך הסעודה ולא יצא ממקומו, שפיר אפשר שברהמ"ז שלאחמ"כ תפטור היין שלפני הסעודה. אלא שבקו"א סי' קעד סק"ה בנוגע להבדלה (שהיא רק למצוה ולא לפתוח תאות המאכל, והרי כ"ה גם בקידוש) שיברך מיד ולא ימתין. וצ"ע בדעת אדה"ז בסדר ברה"נ פ"ד הי"ב שלא נתפרט החילוק בין מבדיל קודם שקבע עצמו או לא.

מא. בשו"ע אדה"ז סי' קיט ס"ה: העונה בעת צרה ושומע תפלה. אבל נראה פשוט שהוא לפי הנוסח שבעננו חותמים רק "העונה בעת צרה". אבל לנוסח אדה"ז בסידור, כדעת הטושו"ע רסי' תקסו, שגם בעננו חותמים בהוספת "לעמו ישראל" (וראה בארוכה בענין זה בויצבור יוסף בר ח"ג פי"ד) פשוט שכצ"ל גם בזה. ולית דין צריך בושש. ושו"ר שהעיר בזה על לוח כולל חב"ד בס' בצאתי לירושלים שלזינגר בחלק השו"ת ס"ד במכתב לכ"ק אד"ש. (והמענה אליו נדפס באג"ק ח"כ ע' רפג, ודן רק בפרטים אחרים שבמכתבו).

מב. שג"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר "כי אתה ה' העונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין ודומה לחתימה. וראי' פשוטה, מברכת הביננו לגי' רמב"ם רי"ף מחז"ו ועוד. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ג סי"ז. וראה יתר על כן בשו"ת שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' קע.

מג. וה"ט, לפי ששינה ממטבע שטבעו חכמים, וכדמוכח בל' הרמ"א סתקס"ה ס"א. וקאי אנוסח חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוש ס"ב. וראה גם בביהגר"א שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא כא"ז סק"ג וערוה"ש ס"ב שפי' בד' הרמ"א דקאי אגוף אמירת עננו ביחיד המתענה). ובחיי"א כלל קלב סי"ד שהחותמים בהעונה וכו' טועים טעות גדול. וכ"פ בשו"ת מעט מים סע"ח, שאין העונה בעת צרה בכלל ש"ת, עיי"ש.

וכן נקטו גדולי ההוראה – ראה שו"ת משנ"ה חי"א ספ"ח. הליכות שלמה פי"ג ס"ח. שמעתתא דמשה סתקס"ה ס"א. ובשם הגרי"א – שערי שמחה יזדי ס"א. ובשם הגרח"ק – אשי ישראל פמ"ד ס"י. וראה גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פי"ג ס"א. שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלב. רבבות אפרים ח"א סש"צ.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי טעמי, חדא שסמך אמ"ד שגם המשנה ממטבע שטבעו יצא. ועוד שכתב דחדא מילתא היא, וה"ר ממש"כ המג"א סי' קיט סק"ז שש"צ ששכח לומר עננו אומרו בש"ת וחותם בשניהם.

אלא, שאין ראי' משם, דהתם טעמא מאי שש"ת כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית יג, ב ד"ה בשומע), ויש בכלל מאתים מנה (וראה גם א"א מבוטשאטש או"ח סי' תקסו. ולפלא שלא הביא ד' המג"א. ועיקרי דבריו אינם מובנים שלא מצינו כה"ג בטושו"ע), ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחוד נמי יצא. אבל איפכא לא שמעינן, שאין בכלל מנה מאתים. וכעי"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. (ולהעיר שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"ז פסק כוותי' שם ס"ה). והעיקר, שדברי הרמ"א ברור מללו שהוא בגדר שינוי מטבע.

ובאמת מצינו בסי' רבינו שלמה הנדמ"ח בשם הגאונים שגם היחיד חותם בשתים. אבל בשו"ת מהרי"ל החדשות סנ"ה לגבי אלו החותמים בשתים ד"רובא דעלמא טועים", ושם שהחותמים בשתים דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי', אין ראי' משם כנ"ל.

ובשו"ת יבי"א ח"ז סי"ג דרך אחרי ד' שו"ת עין אליעזר בסברות כעין הנ"ל, והוסיף להטעים שאי"ז שינוי לפי שכך מטבע חתימת הברכה לש"צ. וכסברתו כ"כ בשו"ת ר' עקיבה יוסף או"ח סי' קעט (ומש"כ המהדיר שם בשם א"א מבוטשאטש הנ"ל – אינו, דהתם מיירי בחתם בשתים).

אבל לכאו' אינו, שהש"צ חותם כך על ברכה אחרת, ברכת עננו, וכאן איירינן מדין ברכת ש"ת, שלא מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשגם, שגם הש"צ לא יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העונה וכו'", כמשמעות המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל גם מילי דתענית, ומינה איכא למישמע שבהיפך לא יצא. אבל יל"ד, שעיקר דבריו לגבי ברכת עננו ולא מחמת ברכת ש"ת. וראה הגהות לבו"ש שם. ולהעיר גם שכו"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו שיחתום בש"ת לחוד לפי שגם למג"א יצא בדיעבד בכה"ג, ומשמע מדבריהם שבהעונה לחוד ודאי לא יצא. וכ"מ באפיקי מגינים סי' קיט סקי"ב. ומש"כ בסידור יעב"ץ לפני עננו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ – יל"ד שכוונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא).

ובלא"ה, גוף הסברא צ"ב, שמה יועיל שהוא מטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממטבע הברכה, ול"ד לפלוגתת הפר"ח וכנה"ג בטעה ביו"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן – שאמר מטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמחוייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאטי' דדיני חתימה בשתים לדין משנה ממטבע, שלא הרי זה כהרי זה, שבדיני חתימה בשתים, "חדא מילתא" היינו שהענינים קרובים זל"ז (ראה ברכות מט, א ובראשונים, וראה מאירי שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה), **וע"ד** דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין ודוגמת החתימה, אבל בדין שינוי מטבע, גדר חדא מילתא (ראה ט"ז או"ח רסי' רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפי' אם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש על הגפן במקום על המחי' דודאי לא מהני, אף שבחותם בשניהם אי"ז חתימה בשתים (אבל התם ה"ט דארץ היא דמפקא מזון ופירות וכו'. ועכ"ז, פשוט שגם בחותם על הארץ לחוד לא יצא). וה"נ לא סגי במקדש ישראל לחוד, עכ"פ בקידוש (ראה מג"א שתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתים דישראל הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למש"כ הלבוש סי' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מחי' המתים, שכחתימה אריכתא דמיא ואי"ז חתימה בשתים דחדא מילתא היא – שבודאי לא מהני כשיחתום מוריד הגשם במקום מחי' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישית דברהמ"ז, דחדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד'

הירושלמי ברכות פ"א ה"ו שיצא (וראה פני משה למהר"ם חביב ומגיד תעלומה לשם), וברמב"ם כתב בשינוי, שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגרס בירושלמי באו"א (ראה עלי תמר ירושלמי שם). וכמה מפרשים פי' בירו' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד, ולא ששינה המטבע, והיינו שגרסו כך בחתימת הברכה. ואיך שיהי', שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחמת ירושלים היינו בנינה. ודוגמא קרובה לנדו"ד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתים – ראה ברכות שם. ובאמת, ברא"ש ברכות פ"ז סכ"ב כתב בשם יש מתרצים, שמנחם עמו ובונה ירושלים הוי חתימנה בשתים, ורק מנחם עמו בבנין ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ז חתימה בשתים ורק מנחם ציון בבנין ירושלים חד היא. וראה בשו"ת שואל ונשאל ח"ה סי' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים].

וכמה נתחבטו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או ויום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא יד"ח, אף שבכולם ודאי חד ענינא הוא. (ול"ד לחתימת "שאותך לבדך ביראה נעבוד", שג"ז מטבע שטבעו, ויסודה בירו' יומא פ"ז ה"א, ונז' בכמה דוכתי. ובאמת בפאה"ש הל' א"י ס"ב סי"ז כתב גם בזה ששינה ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורס סוכת שלום בשבת, שג"ז מטבע שטבעו, וג"ז מירושלמי, הביאו הראבי"ה סל"ג וסוסי' קצו, והטור או"ח סרס"ז ועוד. וכל עיקרו תלוי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא יד"ח).

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית יג, ב ד"ה אלא. ובאמת, ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי שמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת – ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב סי' קפה.

(ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת עננו דהיחיד, שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכוללן בש"ת, ולא שחל על היחיד חובת ברכה, וחתימת הברכה היא ש"ת. או כלך לדרך זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתימת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי). וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחוה הראשונים (ראה רי"ו ני"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בלקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דידן, ושכן עיקר. ועוד ועיקר, שאא"פ לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלאו מר בר רב אשי חתים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש ממה שהנדזו בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהרי"ל, שנכתבו ע"י מי ששימשו וכו' – ראה הסכמת הגר"ח מוואלוזין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ). וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכ"ה בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדרבה.

מד. שו"ת מגידות סצ"ה.

ב"ה
THIS CHANUKAH,
LIGHT UP THEIR LIVES
Join us in ensuring every family in our community experiences the joy and warmth of Chanukah.
Your support makes all the difference.
SCAN TO HELP NOW:
Powered by
KERENANASH.COM
Zelle KerenAnash@770shul.org
KEREN ANASH • צדקני החג